

APPELTJES
VAN HET
Greetjesland

P02086409

Bandversiering van Luc Verstraete.

APPELTJES
VAN HET
MEETJESLAND

JAARBOEK
VAN HET
HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND

Nr. 29 - 1978

MALDEGEM

1978

*Uitgegeven met de steun van het
Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.*

Alle rechten voorbehouden.

BEKRONING
VAN ONZE VOORZITTER
ACHIEL DE VOS

In 1978 werd door het Gemeentekrediet van België een aanmoedigingsprijs van 50.000 fr. uitgetoelgd voor de bekroning van het geschiedkundig oeuvre van een historicus. Onder de 52 kandidaten werd onze voorzitter Achiel De Vos uitgetozen als Nederlandstalige laureaat door een jury bestaande uit professoren van de Belgische universiteiten.

Niet alleen voor zijn talrijke bijdragen in Appeltjes van het Meetjesland (46 in 28 jaarboeken) en zijn monumentale Geschiedenis van Ertvelde, maar ook voor zijn activiteiten in het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland, eerst als secretaris (1947-1968) en dan als voorzitter (1968-1978) en voor zijn werk als stadsarchivaris te Eeklo, waar hij menige lokale vorser wegwijs maakte in de oude archieven, ontving hij deze heel belangrijke prijs.

Wij wensen onze voorzitter hartelijk geluk met deze eervolle onderscheiding, die ook een officiële erkenning inhoudt van de waarde en het hoge peil van ons jaarboek.

Deze prijs zal zeker geen punt zetten achter zijn geschiedkundig vorscherswerk. Integendeel, want sedert twee jaar werkt hij onverdroten aan de toponymie van het Meetjesland van vóór 1600 en hij heeft ook zijn Geschiedenis van Evergem nog niet uit het oog verloren.

Wij zijn echt blij een voorzitter van dergelijk formaat aan het hoofd van onze kring te hebben. Ad multos annos, vriend Achiel !

De bestuursploeg
van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland

UIT DE DOMEINREKENINGEN VAN URSEL, WESSEGEM EN HET KNESSELAARSE

Ursel, Wessegem en het Knesselaarse zijn drie heerlijkheden die opnieuw bij het kroondomein gekomen zijn. De beide eerste omstreeks 1450 na het alsterven van Victor van Vlaanderen aan wie hertog Filips de Stoute ze geschonken had voor het leven; het Knesselaarse wellicht in 1455 na de dood van Pieter van de Zijpe aan wie dezelfde hertog het eveneens voor het leven had afgestaan.

Van dan af komen er grafelijke baljuws-ontvangers voor die hun rekeningen ter auditie aan de rekenkamer te Rijsel dienden voor te leggen. Trouwens dezelfde voor de drie heerlijkheden op enkele kleine uitzonderingen na.

De rekeningen zijn opgesplitst in twee reeksen. Enerzijds hebben wij deze met inkomsten en uitgaven uit hoofde van rechten welke op de *personen* rusten. Het zijn deze door de baljuw als zodanig geïnd: rechten van feodale en heerlijke aard of voortspuitende uit rechtspraak (vermogensstraffen).

Anderzijds hebben wij de grootste reeks — de domeinrekeningen — met boekingen in verband met *grondrechten* van de heer, hier in casu de vorst zelf. Deze vormden in hoofdzaak ons bronnenmateriaal.

Ursel/Wessegem werd steeds als één domein beschouwd. Het foncier was het Koningsgoed. Het ander zeer oud hoevecomplex, het Prinsengoed, was het foncier van de heerlijkheid van het Knesselaarse.

Wat volgt is slechts het resultaat van een verkenning in die rekeningen en bijbehorende kwietschriften waarbij wij ons voornamelijk geïnteresseerd voelden voor de opbouwende elementen ervan, waaronder voornamelijk beide voornoemde landbouwuittelingen en hun hoevegebouwen zelf.

Bij patentbrief van 8/8/1750 gegeven door de landvoogdes Maria Elisabeth in naam van Keizer Karel VI werd de ontvangst van verschillende domeinen gecentraliseerd onder de algemene benaming *Domeinen van Brugge*.

Charles Henri Coppieters werd als ontvanger aangesteld en stortte daartoe een borgsom van 5000 florijnen.

Dezelfde ontvangkantoren werden door Maria-Thérésia vanaf 24/8/1749 toevertrouwd aan Joseph Hergots de Nieuwmunster. Ze bleven door hem beheerd tot het beëindigen van de rekeningen in mei 1794.

Gans deze periode komen maar weinig inlichtingen meer door, te meer daar Jan de Graeve, griffier van ondermeer Ursel, de hoeven van 1750 af in cijns nam om ze reeds in 1762 te kopen ⁽¹⁾.

HET DOMEIN VAN URSEL - WESSEGEM

I. — OVERZICHT

A. *De renten te Wessegem geïnd.*

De cijns- of rentegronden op een domein of heerlijkheid zijn de gronden die erfelijk, voor negenennegentig jaar of eeuwig, van de heer werden gehouden tegen een herkenningsrecht van eigendom : de cijns of rente. Die gronden die door de heer waren uitgegeven bleven zijn werkelijke eigendom. In den beginne werd zelfs bij overgaan van de cijnsgrond op een erfgenaam ook een verzetgeld geïnd zoals bij de lenen een verhefgeld.

De oudste uitgiften van gronden geschieden tegen een drieledige cijns : wat haver (= evene), enkele kippen (of ander pluimvee) en een paar deniers. Het was wat wij zouden kunnen noemen een samengestelde cijns. Later kwamen er slechts twee van de drie voor, om uiteindelijk in de loop van de twaalfde eeuw te belanden bij uitgiften van gronden — veelal woest veld — tegen een eenvoudige geldcijns.

De originele uitgiftesbrieven zijn natuurlijk niet bewaard zodat het zeer moeilijk is om de structuur van de oude cijnsen te achterhalen. Voor wat Wessegem betreft spreekt men nog van de *huisbrief* en de *veldbrief*. Dit zijn zeker nog taalkundige relictten die duiden op de eerste notificaties. De renten van de *nieturen* zijn natuurlijk al meer recent.

De brieven of rollen werden door cijnsboeken vervangen waarin men katalogeerde per soort om de eenvoud bij het omrekenen : men moet weten

(1) MOELAERT, R. : *Wessegem en zijn Horen*, AM 24 (1973).

RYSERHOVE, A. : *Feodaal Knesselare*, AM 15 (1964).

MOELAERT, R. : *De grafelijke baljuws-ontvangers van Ursel en Wessegem tussen 1451 en 1626*, AM 25 (1974).

dat na de vroege middeleeuwen de renten in natura in species werden verrekend. Men plaatste afzonderlijk de penningrenten; deze bleven ongewijzigd en volgden geenszins de muntfluctuaties. Zo volgden eveneens de ganzen, de kippen, de kapuinen of kapoenen (= gelubde hanen), de eieren, de was, de evenementen, enz... De totale som werd dan verrekend aan de prijs van de dag. Daartoe bezocht men de markt van het omliggende om deze prijs vast te stellen. Het komt weinig voor dat een cijns enkel in natura wordt vastgesteld. In de kuststreek met haar polders en zeeweiden heeft Wessegem zo van oudsher een kaasrente.

a) de huisbrief van Wessegem.

penningrenten 16 lbs 2 s 6 d	te Bamesse (2)
87 ½ hennen	te Bamesse.
19 kapoenen	te Bamesse.
5 ganzen	te Bamesse.

b) de veldbrief van Wessegem.

penningrenten 11 lbs 13 s 4 d	te Bamesse.
270 hennen	te Bamesse.

c) renten van de Nieuwen te Wessegem.

penningrenten 25 s 1 d	te Bamesse.
28 en ¼ hennen	te Bamesse.

d) renten te Ursel.

6 hoed haver	te Bamesse.
--------------	-------------

e) renten te Aalter.

offerpenningen 25 s 1 d	te Lichtmis.
penningrenten 3 s 7 d	te Bamesse.
7 hoed en één achterling haver	te Bamesse.

f) erfelijke pachten.

penningen 9 lbs 15 s (10 d)	te Bamesse.
(verschillende gegevens; alle uit zelfde brief).	

één kapuin	te Bamesse.
2 hennen	te Bamesse.

g) diversen.

9 ½ pond 1/8 was te Wessegem	Lichtmis
17 hoed, 3 viertallen, 1 achterling en half en 1/5 van een halster murwe evene wellicht te Aalter	Halfmaart.
401 eieren	Pasen.

(2) Bamesse = St-Baufsmis = 1 oktober = St-Remt.

h) kaasrente te Houtave.

45 zestiendelen en 2 ¼ pond kaas ; deze kazen werden naar Brugge gebracht en van daar naar Wessegem. Voor 41 stenen (= zestiendelen) zorgde de abt van Sint-Andries. De rest kwam dus van andere personen. Zij viel te Sint-Martensdag ; ook vond ik éénmaal Sint-Adriaansdag.

B. De inkomsten van het in cijnsgeven of verpachten van landerijen en bossen of van de verkoop van de houw van deze laatste.

Steeds werden ze in zondagse kerkgeboden gelegd en bij het branden van een kaars aan de meest biedende toegewezen. Meestal gebeurde dat in de afspanning *In de Rose*, ook wel eens *In den Gulden Vlies* (1558). Op 24/5/1493 vonden wij in een brief kwijscheldingen vermeld voor bosverpachtingen gezien deze verbrand lagen door de soldaten die *au mefuis temps se tindrent sur les chastelletz de la wostine et praet* en zo dagelijks in 1490 en 91 door Utsel passeerden.

Het hout moest steeds gekapt zijn tegen half mei en geruimd tegen Sint-Kristoffelsdag op verbeuren van de houw. Men mocht houwēn alzo *verre alser haecx* ⁽³⁾ *ende haumes over ghegaen heeft ende niet voordere.*

Kanthagen en bos behorend bij de hoeve waren pachtersrecht.

1. *Elstbos (Hulbos)* : lag achter de hoeve en was van bij het begin er mede gepacht. In de loop van ons onderzoek hebben wij kunnen vaststellen dat de voorkant van de hoeve naar het zuiden was gericht ; dus anders dan nu het geval is.
2. *Eén gemet weiland* : in latere jaren samen met de hoeve.
3. *Herentebos* : was een deel (3 g 45 r) van het grote Wessegembos en er trouwens later in opgenomen. Verpachting van de houw.
4. *Wessegembos* : was 39 gemeten groot en lag in verschillende houwēn die regelmatig verpacht werden. De Karecloven paalde eraan.
5. *Nieuwenbos* : was door Victor van Vlaanderen aangelegd en 7 ½ gem. groot. De houw werd regelmatig verpacht.
6. *Pilkemvijvers* : eigenlijk de Pilkemvijver (2 g 235 r) en de Westvijver (2 g 94 r) ; lagen steeds in bos en waren van bij het begin verpacht. In 1533 gebeurde dit bijvoorbeeld door kerkgeboden te Aulter, Knesselare, Utsel en Oedelem.
7. *Meulestaken* : waren bebost en in het begin Mote genoemd. Ze waren twee lijnen groot (200 r) en steeds verpacht. Later *Duvelinstedeke* genoemd ?

(3) *haecx* = aks, kapbijl.

8. *Bosje bij de Kapel-ter-Pieten* : lag ten noorden van de kapel en was omsloten door een gracht ($\frac{1}{4}$ g). Is slechts omstreeks 1500 gevonden en bij de hoevelanderijen gevoegd.
9. *Goederen afkomstig van Jan van der Donk*, zoon van Willem : om reden van bastaardij onder De Haze bij domein gevoegd. Samen een zeventiental partijen en 6 bunder 358 r groot. Steeds in pacht uitgegeven.
10. *Goederen afkomstig van de dochter van Jan Serborgers*, zes percelen achter de kerk van Ursel langs de Tendrastraat. Ze waren 3 g 250 r groot en eveneens om reden van bastaardij aangeslagen. Verpacht.
11. *Weiden na de dood van Zeger van Hulle*, in 1475 om dezelfde reden aangeslagen en later in erfelijke cijns uitgegeven (7 g).

C. *De helftwinning te Wessegem.*

Te Wessegem op Ursel werd het Wulvekot (1 g) in helftwinning uitgebaat. Halfwinning is een vorm van tijdpacht die men ook wel deel-pacht noemt. Men deelt dus alle onkosten maar ook de opbrengst.
als men saeyt so heeft men de helt van datter op uust van datter in tyt coemt scoone ghemaect (4).

D. *Inkomsten te Wondelgem.*

1) *Uit hoofde van de heerlijkheid Wessegem.*

Wessegem bezat een enclave te Wondelgem. Dusdanig komen inkomsten en uitgaven in de rekeningen voor die daar hun oorsprong vinden.

(4) Hierin vinden wij ook de oudste omschrijving van de rechten van de heerlijkheid Wessegem : rolrekening 2065, tijd van Victor van Vlaanderen (1399-1430).

Ende voert so es te wetene dat te desen heerscepe behoert hoeghe en(de) neder en(de) thol en(de) vond en(de) steerefcoep en(de) wandelcoep dats te wetene van(ne) den hondert ponden en(de) van(ne) driën ponden en(de) der honder. En(de) voert so es te wetene waert alsoe dat yemen eenighe coemanscepe daer sheeren recht an laghe en(de) dat men den heere sinen coep verborghe hilde die in de mesdaet van(ne) driën ponden.

En(de) voert so es te wetenen waert alsoe dat yemen sinen steerefcoep versate en(de) niet en betaelde binnen viertien nachten ofte dat hi niet en bade ombegrepen te stane, die ware in de mesdaet van(ne) driën ponden.

En(de) dese vorseide hofsteden die hierboven ghenoeit staen en(de) voert alle andere die opseten syn, die syn schuldich eenen tholpenninc van(ne) elker beesten die si vercoepen sullen alsoe hier naer volghen sal dats te wene (= wenne, winnen) van(ne) eenen puerde, twee penninghen ; van(ne) eenro coe, eenen penninc ; van(ne) eenen scape, eenen hullinc ; van(ne) eenen verkinge, eenen hallinc.

Ende die desen van(ne)den thol penninc niet en betaelde binnen viertien nachten die ware in de mesdaet van(ne) driën ponden.

Volgens een rolrekening uit de tijd van Victor van Vlaanderen (een paar meter lang) bestonden deze uit *penningrenten* bezet op verschillende verspreid liggende percelen (meulewal, dweershaeghe, bachten de kercke, jeghens de mudepoorte, enz...) tot een beloop van 3 lbs 12 s 7 d parisis alsmede 15 hoenderen. Zo hadden de laten het er opgegeven.

Daarenboven waren er verschillende gronden die in *helftwinning* waren uitgegeven (*coutre*, *vlameersch*, *westacker*, enz...). In totaal besloegen ze 7 bunder 1 g. Gezien elk bunder te dien tijde verrekend werd aan 3 lbs 12 s parisis/jaar kwam men tot een ontvangst van 27 lbs.
daer al ghebuert de helt victore toe, ende dandre helt den winne (= pachter) ; draecht elx jaers victors deel XIII lbs X s p.

Acht hofsteden waren er *vleestienden* schuldig, van varkens, schapen en ganzen.

2) Uit hoofde van de ontvangst van Wondelgem zelf.

Sinds januari 1499 (lees 1500 nieuwe stijl) werd de ontvangst van Wondelgem aan het domein Wessegem toegevoegd. Deze heeft met de heerlijkheid Wessegem natuurlijk niets te maken. Samenstellende elementen waren : 400 eieren te Pasen, 2 ganzen te Bamesse, 14 kuikens eveneens te Bamesse, 11 ½ hennen te Allerheiligen, 1 lb 14 s in penningrenten, de pacht van het kasteel van Wondelgem (door ontvanger generaal verrekend), de Boergondiënmeers te Drongen, (3 oude bunders = 800 r in plaats van 900), de gevulde grachten van het kasteel, een erfelijke rijns op een half gemet land op de Coolegemdriesch te Mariakerke, 100 eieren en 2 hennen.

E. Inkomsten te Eine.

Behoorden origineel natuurlijk ook niet tot de heerlijkheid Wessegem. Alle goederen en inkomsten aldaar stammen uit de tijd dat Lodewijk de Haze heer van Wessegem was (1372-1396). Hij was gehuwd met een vrouw Landas, dochter van de heer van Eine.

De inkomsten aldaar behelsden :

- een helftwinning op verschillende percelen : acht partijen aan de Wedaghe, zeven boven de Oudenaardse Pit en veertien partijen waren te Heuvereine renteplichtig, zowel koren- als penningrenten te Bamesse.
- Verder was er de tiende te Asper die bestond uit de 12e schoof op het Leen ten Hove, gehouden van het kasteel van Gavere. Eveneens nog een halster koren geheven op 9 vierendelen land ook te Asper.

F. Het Koningsgoed te Wessegem.

Over het Koningsgoed handelen wij hier verder : de duiventoren op de hoeve was in het begin verpacht aan de censier voor 36 koppels duiven per jaar. Sinds 1440 werd hij steeds met de hoeve samen in pacht gehouden en zo komt hij tot de Franse Revolutie in de rekeningen voor.

G. Uitgaven te Wessegem.

Alle woeste grond behoorde in principe aan de graaf toe volgens de regel *geen grond' zonder heer*. Wellicht leden van de familie De Moor hebben in vorige eeuwen ook gronden van de graaf in cijns genomen en zo het begin van hun heerlijkheid gelegd. Ursel komt in de grafelijke cijnsbrieven van Assenede en de Vier Ambachten voor met een te betalen som van meer dan 28 lbs. Daarvan zijn 20 lbs 10 s 6 deniers voor Geraard de Moor te Ursel aangegeven.

— 8 lbs 2 s voor 108 bunder woeste grond
— 2 lbs 14 s voor 33 bunder woeste grond
— 2 lbs 12 s voor 8 bunder woeste grond. Totaal 149 bunder. ⁽⁵⁾. Deze twintig ponden 10 schellingen 6 deniers komen nu jaar na jaar in de rekeningen van Wessegem voor. Het betreft een eenvoudige geldcijns voor een uitgifte dus eind 12e, begin 13e eeuw wellicht gedaan.

Een andere uitgave is deze te betalen aan de *Fermerije* van het Sint-Elisabethbegijnhof te Gent : 4 ponden voor een erfelijke cijns op 8 bunder land (helftwinning) op de Kouter te Wondelgem.

Andere uitgaveposten waren : halen van de kaas te Houtave, de gage (= loon) van de ontvanger zowel te Wessegem als te Wondelgem, een kerelslaken volgens gewoonterecht aan de ontvanger ieder jaar, teerkosten ter gelegenheid van vendities en bosmetingen, reiskosten van de ontvanger naar Rijsel, Brussel, enz..., kosten voor aanmaken van nieuwe boeken, afkorten van bepaalde schulden, zo o.m. aan de weduwe van Victor, *tesne Marguerithe*, onkosten aan eigendommen : gebouwen, wegen, wateringen, dijken, bossen. Sinds 1639 werd zo bijvoorbeeld een boswachter aangesteld die de eed aflegde in handen van de haljuw. Er werd immers te veel schade berokkend in de bossen door de dieren en 's winters werd erg veel hout gestolen. Willem van Hacke, Jakob Teytens, Willem Wittevrongel en François Roelants zijn ons zo als boswachters gekend. Roelants kreeg een uniform : een gele *casaque* met bandelier van rood en geel (1725). Ook de uitgaven voor galgen, vierschaarbanken en de gevangenis staan er geboekt.

(5) STOCKMAN, L. : *De brieven van Assenede en de Vier Ambachten*, AM 23 (1972). Bunder is 900 roeden, maar oud bunder slechts 800 roeden.

Sinds de twaalfde eeuw behoorde Wessegem aan leden van de familie De Moor. Verschillende noemden zich Moor van Wessegem of Van Wessegem, gezegd Moor. Enkele hebben er wellicht ook als ridder verbleven.

Na het beleg van Rijsel, geëindigd op 1/9/1297, waar onder andere Geraard de Moor, heer van Wessegem, het samen met Gwijde van Dampierre opnam tegen Filips de Schone, koning van Frankrijk, werd door Robrecht van Bethune octrooi verleend op 19/3/1299 (= 1500 ns) om 1000 ponden Vlaams uit te betalen aan Geraard, als vergoeding voor de schade door de Fransen op zijn goederen bedreven. Wessegem kan op dit ogenblik dus vernietigd zijn.

Het duurt echter tot 1529/30 om iets te vernemen over de gebouwen op Wessegem. Dan wordt immers voor het eerst in het oudste leenboek van de Burg van Brugge *le manoir de Wessegem* vermeld, als in het bezit van een Geraard de Moor, zoon van Claeys. In de middeleeuwen bedoelt men met *manoir* het geheel van een feodaal domein, de woning van de heer en de gronden.

Een nazaat van deze, ook Geraard genoemd, was de bijzonderste in een complot dat een drievoudige moord bedreef onder meer op Jan Tand. Hij kon echter niet ingerekend worden en werd dan ook voor eeuwig verbannen *met verberne van(ne) steden en(de) huysinghen met viere en(de) vlamme*. Dit gebeurde in 1364. Wellicht is Wessegem dan ook de prooi der vlammen geworden.

Een andere periode waarin Wessegem misschien zijn deel zal hebben gekregen, was deze van de woelingen tussen de graaf van Vlaanderen en de neringen. Wellicht zijn begin juli 1380 en de daaropvolgende maanden de fameuze parlementen tussen de graaf en de vertegenwoordigers van die neringen nog op Wessegem gehouden : zekerheid daaromtrent hebben wij evenmin. Het werd echter steeds maar woeliger. De kastelen van Woestijne, Poeye en Hansbeke hier in de streek *hielden hem clouckelike metten prince* (*). Lodewijk de Haze, toentertijd heer van Ursel en Wessegem leidde verschillende expedities, ondermeer tegen die oproerige Gentenaars. Het verwondert ons dan in het geheel niet dat onder ingeven van Pieter van den Bossche, de opvolger van Jan Yoens, op 12 juni 1381 Ursel *gheel ende al in gloeyen* werd gelegd. De genoemde kastelen gingen eveneens over in Gentse hand. Het zou wel zeer eigenaardig lijken moest

(6) DE PAEUW, N. : *Johan Froissarts Cronycke van Vlaenderen*, III, 16.

Wessegem dan gespaard zijn gebleven, te meer daar wij weten dat Lodewijk de Haze, indien hij er niet woonde, er toch zeer veel verblijf hield; sommige van zijn kinderen zijn hier waarschijnlijk grootgebracht. In de oudste rekeningen vinden wij althans vermeldingen waaruit wij dit kunnen afleiden.

Als hij *ten helegghen graeve waert voer* (op kruistocht) hieven hier drie hoed evie achter. Men kocht kruit te Brugge als hij samen met mijnheer van Liedekerke hier op jacht trok; er werd toen ook *broede* gekocht te Ussel voor een *winthont*. Hij reisde nogal veel om en weer en zo liet hij toen hij naar Elverdinge, een van zijn andere bezittingen ging, hier een paard achter.

Item van(ne) Willem shasen cost(en) en(de) van(ne) lijfcoepe (= drinkgeld) als Reynierken mijn he(r)en kint besteede was te haudene te Zeghers van(ne) den nie(u)we(n) hove. Men kocht een wiegje en een paar schoentjes voor het kleintje te Brugge en deed ook een bedevaart naar dezelfde stad (Sint-Remeins?). Zo ook kocht men er wijn voor de moeder van Lodewijk *doe si va(nne) Loe (bij Veurne) cam te wessegghem en(de) Lodeuyex kint hadde gheheven d.i. ten doop gehouden*.

In de rekening 1399/1400 wordt gesproken van het maken van een *roden keerde*, een paar *causen van lakene* en een *witten roc* voor *sheren bastaerde Hector te Ursele bi grot noot dat tkint maekt*.

KATHELINE VAN HESSCHE heeft ... 1393-1400 ... de 33 bunder van Wessegem in pacht voor 84 p parisis (= 7 p groten). De Haze houdt er zelf een meers van zeven gemeten voor zijn paarden (Grote meers voor de hoeve).

In 1392 bouwde men er een houten schuur met ingebouwde stal.

Wanneer de domeinrekeningen aanvangen in 1431 treffen wij JAN WAUTERS als pachter aan (1431-1449). Hij pacht voor 175 p parisis. Intussen blijkt de hoevegrond ook wat uitgebreid te zijn: wellicht zijn hier nu ook de 6 bunder 358 roeden bij, aangeslagen ten tijde van Lodewijk de Haze op Jan van der Donk om reden van bastaardij, zodat de grootte nu 39 bunder 1 gemet 35 roeden bedraagt in de rekening (7).

De pacht gaat in te Sint-Jan-midzomer en wordt in tweemaal vereffend, op deze dag en te Kerstdag.

Wanneer wij ons nu een beeld trachten te vormen van de gebouwen van dit oude Wessegem zien wij dat tussen 1431/54 regelmatig gesproken wordt over een *hostel*. Dit is wat wij zouden kunnen noemen een eet- en drinkgelegenheid met mogelijks kans tot overnachten. Ook een paar oude

(7) *terres hannables, pres et bots avec le manoir*.

afspanningen in het dorp uit deze periode al of niet bij naam genoemd, werden zo betiteld. Doch hostel kan ook eenvoudig *woning* beduiden.

Blijkens de baljuwsrekeningen woonde Pieter Eckaert daar ($\pm$ 38-48) nadien opgevolgd door Jan Rijckaert, baljuw en ontvanger van Ursel en Wessegem ($\pm$ 48-52). Deze zat er trouwens de zittingen voor van de vierschaar welke voor het hof was opgesteld. Nadien kwam wellicht nog Pieter Rijckaert.

Dit hostel is dus niet de woning van de pachter. Hierdoor en uit verdere gegevens trouwens nog duidelijker, komt tot uiting dat op dit ogenblik het manoir zijn tweeledig karakter nog niet helemaal verloren had. Voor 40-49 bedroeg de pacht 156 p parisis.

Op het opperhof stonden stellig, naast het reeds vermelde hostel, een graanschuur (*grange de la plus haulte court*). In de hoek van deze werd in 41/42 een nieuwe paardestal ingericht. Aan het hostel zelf was, zoals later nog zal blijken, heel wat steen verwerkt onder meer aan de schouwen en aan sommige kamers. Men spreekt steeds van het klemen van de wanden en herstel van strodaken; dit is echter normaal, het zijn ten slotte deze die het meest aan de weersomstandigheden zijn blootgesteld en jaarlijks onderhoud vergen.

De duiventoren die ook wellicht op het opperhof stond, daar kwam in 1441/42 een nieuwe zoldering op (*solier*). Deze *coulombier* was eveneens praktisch volledig in steen opgetrokken. In 1445/46 werd zo een erg vervallen muur hermetst. Men gebruikte 1000 witsteen (in 't Vlaams arduin genoemd!). In de loop der tijden zien wij hem steeds gedekt met pannen (*thuilles*). Dit was wellicht voor de schade welke de vogels anders aan de strobedekking zouden kunnen toebrengen. Er werd ook een houten «Waghenspan» vernieuwd omdat het bijna totaal vergaan was. Vermoedelijk was dit het uitsteekberd voor dit hotel voor reizigers. Vergeten wij niet dat de inwoners van Ursel te dien tijde de bijnaam van *hosteliers* droegen. Dit zal wel zijn reden hebben gehad. Onder die toren was de varkensstal ingericht.

De tijdspanne juist voor de aanvang van de domaniale rekeningen was een andere bastaard van Lodewijk van Male, namelijk Victor van Vlaanderen, heer van Wessegem (1399-1430). Deze halfbroer van de Haze heeft niet zoveel meer op Wessegem verbleven; waarschijnlijk hield deze zich meer in de omgeving van Oostburg op. De grafsteden van zijn dichtste verwanten waren in elk geval in de vroegere kerk van Oostburg aanwezig. Toch vinden wij nog blijken van interesse van Victor voor Wessegem in de oudste rekeningen terug. Zo liet hij een poort in baksteen bouwen. Deze kreeg omstreeks 31/33 haar dak, *unq comble pour mettre sur une nouvelle mesure que messire victor bastard de fl. avoit fait machonez audit hostel de wessegheem pour une porte lequel ouvrage...*

Al de vernoemde gebouwen getuigen stellig van een vroegere grootheid van de hoeve.

Over de plaats van de overige gebouwen zijn wij onvoldoende ingelicht. Wel wordt in 41/42 *la maison de la plus basse court* gesollemiteerd, maar van de rest moeten wij de standplaats gissen. Er worden ook een ovenbuur (fourneel -38/40), een wagenhuis (...mettre les cars -41/42), een nieuwe en een oude stal (idem viesne estable) een varkenshok (porchal -35/38) en een gebouwtje voor de mondvorraad van de pachter vermeld (... les compenages -31/33). De gebruikte leem voor de herstellingen werd gewoonlijk te Westvoorde gedolven en de kalk kwam meestal van Brugge of Sluis.

Normaal zijn de rekeningen van Wessegem voor deze periode per jaar opgemaakt en lopen van juli tot juli. Het ogenblik waarop men de rekening 1453 diende te sluiten, de maand juli, was men volop in oorlog. De rekening loopt dan ook over twee jaar tot juli 1454. Zo is het ook op het Knesselaarse.

Vooral sinds mei 1452 gingen de Gentenaars over het graafschap uit-zwermen en bezetten de kastelen van Schendelbeke, Gavere en Poeke, welke ze als strategische punten stevig wensten in handen te houden ⁽⁸⁾.

Filips de Goede werd genoodzaakt een leger te lichten van soldeniers uit Picardië en Boergondië. Zo kwam in juni 1453 een afdeling voor het kasteel van Poeke aan. De stormloop op deze versterking had op 5 juli daaropvolgend plaats. De 87 oproerige Gentenaars werden allen opgeknoopt. Vandaar trok men naar Gent voor de belegering van deze stad. De laatste en grootste nederlaag die de Gentenaars kort daarop ondergingen was op 23 juli 1453, de Slag bij Gavere of beter gezegd te Semmerzake.

Het spreekt van zelf dat de Boergondische eigendommen zoals de heerlijkheid Ursel-Wessegem, omstreeks die tijd wel hun deel zullen hebben gekregen. Echo's daarvan vinden wij in de rekeningen terug. LAUREINS GODENAERT (1449-1453) (144 p par.), de pachter, gaat op de vlucht naar Gent en sleept de oogst van het jaar 1452 ⁽¹⁰⁾ met zich mee. Van zijn pacht voor 52 en 53 wenst hij ook niets te betalen hoewel het schijnt rustig geweest te zijn tot augustus 51. *

Voor beide feiten dreigt men hem later in de gevangenis te steken. In elk geval pacht de ontvanger JORIS VANDE ZICKELE vanaf Kerstdag 53 de hoeve zelf voor 10 ponden groten (= 120 p paris) (1453-1458).

(8) DE KEYSER, P. : *De Slag bij Gavere*. De Toerist, 32 Jg. nr. 15 (1953).

(10) het pond groten is 12 pond Parijs waard.

De Gentse oproerlingen werden streng gestraft. Hun goederen, waar ook gelegen werden geconfiscieerd. Dit gebeurde ook te Ursel ⁽⁹⁾.

De landerijen blijken in 55/56 nog van geringe waarde *de si petite valeurs et par la guerre tellement destruits*. De renten worden niet of slechts tendele betaald, omdat de landslieden arm zijn en gering in aantal. De ontvanger durft de achterstallige renteplichtigen bijna niet voor de vierschaar dagen omdat hij vreest dat ze anders van de heerlijkheid zouden wegblijven wat de toestand enkel maar zou verergeren en ook zegt hij omdat de proceskosten hoger zouden oplopen dan de opbrengst van de renten zou kunnen bedragen. Doch er wordt een nieuwe vierschaar gemaakt en een stok (*estoc*, *chep*, *kep*) *audit chep les traux ou on met les mains et aultrement enserer*, (Kluistertoestel). Enkele partijen liggen al te wette. In de rekening over 56/57 wordt dit een hele reeks; wij zien dan de vierschaar verschillende malen zetelen. Tot 57/58 blijft de bevolking nog gering in aantal.

Joris vond bij zijn aankomen 26 gemeten gezaaid; daarvan waren 14 gemeten braakkoren en 12 gemeten stoppelkoren. De rest lag vermoedelijk onbezaaid; men heeft wellicht de kans niet gehad vóór de vlucht om de haver te zaaien. Zoals te zien is het braakjaar reeds afgeschaft.

Ook te Eine kende men dezelfde moeilijkheden: de renten en inkomsten van de helftwinningen voor 52 en 53 gaan volledig verloren wegens het beleg van het nabije Oudenaarde.

De hoeve had onder deze oorlogsomstandigheden heel wat te lijden gehad. *La principale maison fu au temps de la geurre exploitie au proiffit de mondit s(eigneu)r le duc*. Men begon dan ook al spoedig met de nodige herstellingen. Alles wordt opnieuw gedekt met stro (*waulles* = walmen) en de nodige plakwerken worden eveneens aan de *wuegten* (= wanden in leem) uitgevoerd. Men zorgde ook voor een nieuwe ingangsdeur aan de woning.

De duiventoren die vervallen lag en waarvan de nesten vernield waren daar legde men 1800 nieuwe pannen op die van Gent kwamen. Een schuur of wat er van restte werd onmiddellijk na de troebele tijd overgebracht naar *Le Vaelt* (= *Vake te Maldegem*?). In 56 spreekt men van het plaasteren van een schuur en met duizend karcen werd een nieuwe zulle gemaakt, één voet hoog (= 30 cm). Er waren dus wellicht twee schuren geweest zoals op de meeste grote hoeven, één voor de wintergranen, de winterschuur of korenschuur; één voor de zomergranen, de zomer- of eveneschuur.

(9) confiscatierekening 18252.

De wintergranen zijn deze vóór de winter gezaaid omdat ze winterhard zijn : de rogge dus. De evene of haver, de murwe granen, zijn niet winterhard ; ze worden immers in het voorjaar gezaaid en men noemt ze zomergranen. Van het wagenhuis dat omstreeks 55/56 naar hier werd overgebracht zegt men dat het op blokken stond, dit zijn wandstijlen. Het stond waar het vroeger had gestaan, De schaapstal waaide op Sint-Pietersdag 58 van zijn voet en werd er terug opgeplaatst.

De vijfde gekende pachter van Wessegem is OLIVIER RYCKAERT (1458-1477). Hij pachtte voor 120 p parisis (10 p gr) en zijn pacht ging in met Sint-Jansdag. Vijf personen stellen zich borg. In 68 wordt dit dan 10 p 10 sch gr.

Bij het woonhuis werd vóór juli 1468 een *kellenare* (= *kelder, celier*) uitgegraven, vijf voet diep (1,5 m) en gemetst ; de bovengrondse muren waren echter in pleisterwerk. Het geheel was een bijtrek bij de woning, want dit was afzonderlijk met pannen gedekt. In 68/69 bracht men in het kaashuis (*fumier*) een houten aanrecht aan. Wat de duiventoren betreft : in 59 werden vier nieuwe *houten* aangebracht — zie verder — en men spreekt ook van een nieuwe *bete* d.i. de plank onder de ingang van de duiven op het dak. Ook in 66 en 79 werden heel wat daktegelen gelegd. Het wagenhuis werd omstreeks 64/65 verplaat, d.i. met berd afgesloten, zoals eveneens in 59 met de koe- en schaapstal was gebeurd.

Op 12/7/1461 zegt men dat 25000 stenen van de poort die *upt hof stont te nieuten gaende en (de) inde gracht vallende* werden verzameld. Drieëntwintigduizend daarvan werden aan de kerkmeesters van Ursel verkocht ; de rest, 2000, werd verbruikt bij het sollementeren van de sokkels van de diverse gebouwen op de hoeve.

Op de koestal werd een *dilt* gelegd ; deze stal was tendele geplaatsterd maar ook geloken met berd zoals trouwen ook de paardestal (61/62-solier). In 59/60 krijgt de varkensstal onder de duiventoren nieuwe vensters. De 8900 *briques* die van de oven te Brugge kwamen dienden voor algemene herstellingen. Alle gebouwen behalve de duivenvleug en het kaashuisje waren tot hiertoe met stro gedekt.

Betaelt zegher de Smet te Maldegheem omme den stoc (estoc) te beslaene met yseren banden ende met sloten omme ghevanghene daer in te slutene als noot ware 6 lbs. Deze stond te Ursel (7/1461).

JAN DE REYTERE (1477-1486) pacht voor 135 p. par. per jaar en dit van Sint-Jan af. Slechts voor één negenjaarse periode komt hij als pachter voor, hoewel hij later de overnemer blijkt te zijn van Jan Willem Houtmans. De lening is zoals van ouds en in 1485 zien wij zes dagen dekken op kost van de pachter en de dekker wordt door dezelfde gediend. In 77/78 kwam een nieuwe zolder op de duiventoren. De grootte van de uithaling bedraagt ongeveer 58 bunder.

Volgens het pachtcontract van JAN WILLEM HOUTMANS (1486-1504) ging dit in *mimars 1485* (= 1486 ns). Voor het tweede tot het negende jaar betaalde hij 14 ponden 10 sch groten; het eerste jaar werd de helft van het strijkgeld ⁽¹¹⁾ in mindering gebracht, zodat hier slechts 12 p 15 sch hoefde betaald. Negenendertig gemeten dienden bezaaid te zijn, zoals bij zijn aankomen ook te laten: 15 braakkoren, 15 stoppelkoren en 15 evene. Voor mest, stro, hooi, heiningen,... was de lening op een waarde van 3 pond Vlaams geschat. Verder bezat hij het genot van het Brielbos, en één derde van het Hofveld. Hij bezat eveneens het houwrecht, zelfs op dit Brielbos, maar niet op het Hofveld. De kanthagen en dergelijke moesten in dezelfde staat van houwen gelaten ten afscheiden zoals hij die gevonden had.

De gebouwen dienden goed onderhouden van klemen wegen, vorsten en horebomen (= de vier schuine hoekbalken van het wolfsdak). Verder werd er uitgebaat in *loyale pacht*, volgens het gewoonterecht dus waarin verandzaden niet was toegelaten. Ieder jaar werden 50 plantsoenen geplant.

Jan de Reytere neemt de hoeve in uitbating over voor 14 ponden groten.

Een rustige pachttijd zal de Reytere op zijn hoeve van nu voortaan niet meer kennen. Voornamelijk de strijd tussen Maximiliaan van Oostenrijk, Rooms-koning sinds 16/2/1486, en Gent gesteund door Frankrijk (Karel VIII) is voor Wessegem fataal geweest. Duitse landsknechten en eskadrons zware ruitery, huurtroepen van Maximiliaan, maakten onze gewesten onveilig en waren er zelfs de oorzaak van dat Maximiliaan in de Cranenburg te Brugge werd opgesloten vanaf 2/2/1488.

In mei was hij echter vrij en kwam in weerwil van gedane beloften, met zijn vader Frederik III, Rooms-keizer, al spoedig het beleg voor Gent slaan. Wellicht rond juli-augustus zijn afdelingen van deze krijgsmacht te Evergem gelegerd. Zij waren het die omstreks die tijd Wessegem kwamen in brand steken tijdens één van hun plundertochten. *Les allemans et autres gens de guerre qui furent logiez à Everghem avec l'empereur de Rome avoient brulez et demoly les maisons et edifices de laditte court de Wessegem.*

De rekening over 1486/87 is nog een normale rekening; daarentegen is de volgende een oorlogstekening lopende over de jaren 1487/93. Bij ons was het sedert de Vrede van Cadsant op 29/7/1492 rustig, maar de oor-

(11) Strijkgeld, ploggeld: is gedeelte van het verhooggeld bij het bieden; te vergelijken met onze instelptemie (paulmée, palmée).

log met Frankrijk duurde voort tot de Vrede van Senlis op 23/5/1493 gesloten was ⁽¹²⁾.

Sinds 87 waren al vele inwoners op de vlucht geslagen en ook in 91-92 waren er nog vele afwezig. De vijvers lagen bijvoorbeeld onverpacht. Aan de pacht zien wij dat na de hevige onlusten men per drie jaar pacht en slechts voor 96 p par (= 8 p groot). Verschillende jaren is de pacht volledig kwijtgescholden. Wat de renten betreft : de jaren 88 en 89 werden volledig kwijtgescholden en 90 tot 93 half.

Blijkens een attest van Jan Leeganck, Arnout de Vroede, Jan Wille en Joos Rijckaert zijn op 12 november 1498 de schaapstal, paardestal en koestal reeds heropgebouwd.

De ontvanger Valcke had een oud huis (= algemene benaming) gekocht aan Arend de Brabanter, pachter van het Knesselaarse om er een schaapstal van te maken. Het wordt te Knesselare ontdekt en ontweegd en naar Wessegem overgebracht. De stoelhaard werd aangelegd waar de vroegere stal had gestaan en was vervaardigd met stenen achter het hof gevonden. Men gebruikte zeven wagens berd om het te luiken, doch ook zes karren klei van Westvoorde werden er aan verwerkt. De dakbekleding was van stro. Als afmetingen worden 42 voet bij 16 opgegeven (12,6 m × 4,8 m). Dit veronderstelt alleszins al een uitgebreide kudde schapen. Deze dieren brachten dus meestal de nacht niet op het veld door maar werden in deze bocht geschut om mest te maken.

De paardestal was twee *gebonten* groot en bood plaats voor zes kalveren, zes paarden en twee *volen*. Dit werk was bij kerkgebod aanbesteed. Hieraan werden zes karren klei verwerkt.

Verder werd ook een grote koestal opgericht. Deze mat 67 bij 25 voet (20,1 × 7,5 m) en had twee deuren en drie vensters. Er waren houten koekribben + hooizolders. Hieraan werden tien karren klei uitgestreken ; hij had immers *leemen weeghen bydersyts ende veene duveersweeghe*. Doch ook zeker twintig eikebomen werden tot planken gezaagd en er aan verwerkt. Voor de voeting had men terug *plusieurs pierres estans esparses parmy le court* gebruikt.

Arnout de Vroede en andere schepenen van Wessegem gingen te Sint-Joris-ten-Distel een schuur keuren en kopen. Deze werd er ontdekt en ontweegd en naar Wessegem overgebracht. Te Schuurveld haalde men nog wat bijkomstige bomen om er aan te verwerken. Het stro was in die tijd zeer kostbaar, daarom wordt het oude te Sint-Joris zelfs meegenomen. De rest moest men kopen én te Ursel én te Aalter. Drie karren kleem werden

(12) Daarom de rekening tot 1493.

er aan verwerkt ; maar voor de rest was ze toch gesloten met berd, afkomstig van tronken welke rond de hoeve groeiden. Daar er maar een schuurdeur was kunnen wij wel vermoeden dat het hoogstwaarschijnlijk een schuur was met overdwarse dorsvloer. Ze verving de oude schuur uit de jaren 90 ; deze dus opgericht ten tijde van Lodewijk de Haze welke in de rekening 1592/95 wordt vermeld. Ze was immers afgebrand *mits de huysen al verbrant waren als de keyser lach in de prochie van Heverghem*. De omwonenden hielpen bij het rechten en werden gevoed met bier, kaas en brood. Was ze 28 voet lang ? (10/10/1494). Ook in zelfde jaar werd van 12 bomen een wagenhuis gemaakt. Volgens de rekening 1504/05 legde men een schuurvloer (airee) van klei en zavel, gegarnierd met eiken planken in de hoeken van 11 à 12 voet.

Na het afbranden van het woonhuis, waarover verder, richtte de pachter wellicht hier zijn noodwoonst in. In de hoek bouwt men een *spinde (voorraadkamer) een heert, twee coetskens (bedden) en wat bordekens*. Ook werd in het kapiteel een hoenderroest gebouwd daar de andere met het huis verbrand was. Misschien was deze oorspronkelijk, zoals veelal het geval was, boven de vloer (lees inkom) van het woonhuis, waar de dieren dan op de hanebalken sliepen.

Met moeite was men de kwade jaren doorgesparteld en waren de noodzakelijkste herstellingen uitgevoerd of daar sloeg het noodlot op 4 april 1499 vóór Pasen (= 1500 n.s.) terug toe. Dit door een plotse brand.

Dank zij het onderzoek dat onmiddellijk door leenmannen en schepen van Wessegem, al op 6/4/1500 werd ingesteld om de verantwoordelijkheden op te sporen, zijn wij goed ingelicht over de omstandigheden van het voorval.

De reeks van éénentwintig getuigen geven allen ongeveer hetzelfde relaas. Het meest gedetailleerde is dit van de schaper van de hoeve, Jan Moens, 30 jaar. Tussen *dach ende nacht incomende met syne schapen*, en in het woonhuis gaande zag hij zijn meester zittende *up den heert, by een luttel vieren, by donkere sonder lucht*.

— Hoe, zit gij hier nog in 't donker ? Waarop de pachter antwoordde :

— Breng wat hout aan voor de haard, dat wij wat klaarte hebben !

Wat rijshout zoekende in de aanpalende kamer, hoorde ik boven *ruischen*. Opwaarts kijkend zag ik vlammen aan de oostzijde van de schouw, *daer gheen vier onder ghemaect en was sichtend voor kerstavond daer syn meesteres siec was*.

Brand ! Brand ! werd geroepen en geburen stroomden toe ; begonnen het bluswerk. Cornelia vande Bussche, vrouw Joris Houtman, 39 jaar en naaste gebuur, vond reeds de pachter op de vorst van het dak, op de westzijde. Hanneken, een van de knechten van de hoeve, thuis gekomen van

de akker met zijn twee paarden, ging wat haver halen en buitenkomend zag hij dat de oostzijde van het dak in brand stond. Ook Willebroot Karrebrouc, een andere knecht, bevestigde voorgaande gegevens. De brand breidde zich snel uit van oost naar west. Men trachtte wel te blussen. Meerdere personen zaten uiteindelijk op het dak. De pachter Jan de Reytere voelde *zyn heude vanne zynne live bernen*. Alle bluspogingen ten spijt ging het volledige woonhuis in de vlammen op. Ook de meeste inboedel, bedden, koetsen, alsmede het zaad was verloren.

Het merendeel van de ondervraagden dachten dat het vuur zich langs de oude wegen ⁽¹³⁾ moet hebben voortgezet en sommige getuigen gewagen van onweder met blikseminslag. Dit was ten slotte ook de reden die door de rekenkamer te Rijsel werd aangenomen : *par fouldre de ciel*.

Hieruit blijkt ook dat het woonhuis tijdens de voorbije oorlog niet volledig verwoest was. Men spreekt immers nog over de oude wegen. In de rekening 1493/96 vonden wij heel wat herstellingen aan het dak en vernieuwing van deuren en drie vensters van de kleine kamer. Rond 6/7/1494 was het terug in de wanden gezet door *vlechten en smeerren*.

Op 10/6 en 30/9/1500 wordt gezegd dat het oud *verberrende* huis afgebroken wordt en men er de schuur mede hersteld ; dit is wellicht de oude schuur. Er werden hieraan in 99/1500 veel *splethouts* verwerkt, afkomstig van zes eiken en drie essen. Begin juli 1502 werd de dorsvloer gemaakt van klei en zand en in 1504/05 kwam er een nieuwe deur.

Op 20/2/1501 (= 1502 n.s.) wordt de plaats van het oude woonhuis gereinigd. Men begint dus wellicht aan de nieuwbouw. Dit moet wel zo zijn want de ontvanger trekt voor deze zaak persoonlijk naar de rekenkamer te Rijsel en op 4/6/1502 legt men reeds een nieuwe goot op het woonhuis.

De vensters in het woonhuis waren met rieten vlechtwerk gedicht ; er was nog geen glas in gebruik. 's Nachts werden de luiken dichtgedaan (waterluiken).

Er was in 1497/98 een bijtrek bij dit woonhuis opgetrokken : het kaashuis. Het was 14 voet in het vierkant (carrure 4,2 m) en 9 ½ voet hoog (2,85 m). De zulle was gemaakt met 2000 stenen en verder was het gedicht met berd, tot 90 cm hoog ; wellicht was dit een bescherming van het leemwerk van de muren. Het was afzonderlijk gedekt met tegelen ; hieraan zien wij dat het een afzonderlijk bijgebouwtje aan de woning was. Het brandde dus met dit huis in 1500 af.

(13) Wegen zijn wanden, meestal in kleem.

Van het wagenhuis weten wij dat het omstreeks juli 1502 op 8 vierkante eiken blokken (= stijlen) werd geplaatst waarop de platen genageld waren.

Ook het ovenbuur was in 1494 reeds terug hersteld.

Het duifhuis was omstreeks 1500 met stro en tegelen gedekt; kort nadien omstreeks februari 1502 n.s. kreeg het een nieuwe kappe en balken daar ze rot waren (*vier nieuwe houten die buyten de muren ligghen 23 voet lanc — 6,9 m*). Hierop stond het dak. Er was hier dus een overkragingssysteem toegepast want men bedoelt hier wellicht de muurplaten waar de zoldering op rust ⁽¹⁴⁾. De vleuge was naar alle waarschijnlijkheid bekroond met een wolfsdak naar analogie met andere duiventorens. Er kwam een nieuwe bete *an bet de syde vanden dake en bovenup de turst omme de duyven up te sittene*. Hieronder werden *bet de deuren van de swinskoten vernieuwd*.

Een rabot werd omstreeks 1500 gebouwd. Dit was een sluis om het water in de meersen te houden en lag op het perceel *Rabotken* genaamd, noordoost van de hoeve, bezijden de kouter. De afmetingen waren 10 voet lang, 10 hoog en 5 breed (3 m × 3 m × 1,5 m). De zijkanten waren in hout met een lade er tussen: toch was er ook heel wat stekensteen aan verwerkt (= kleisteen) en zelfs ijzer. Er voor lag een dam van 28 voet lang. Toen werd ook een gracht gegraven van de *gerechte heerstraat tot op 's herenmeers* van ongeveer 200 roeden. Het is de beek die komt van het Goed ter Pieten en achter Wessegem, toen er voor, in de meersen stroomt. In 1477/78 was reeds een beek gegraven van op de straat tot aan de bakoven; misschien is het wel deze die de achthoek van Wessegem nu halveert. Deze achthoekige vorm ziet men goed op de luchtfoto.

Op 2 juli 1502 kwam tenslotte ook een nieuwe gerechtsbank met zijn toebehoorten voor de hoeve te staan.

JAKOB DE KEYZER (1504-1522) begint zijn pachttermijn halfmaart voor 132 p. parisis, in afstok nog zijn strijkgeld van 33 p. Hij geeft de hoeve in onderpacht aan Jan vander Cruen. De lating bedraagt 4 p. groten. Hij heeft het houwmesrecht behalve op het Hofveld en dient zo als vroeger 13 gemeten braakrogge, 13 gemeten stoppelrogge en 13 gemeten haver te laten en verder te handelen zoals bij loyale pacht past. Ook jaarlijks dienen 50 plantsoenen geleverd.

Bij de vernieuwing van pacht in 1513 is de hoeve juist 38 bunder groot en bedraagt de pachtsom 135 lbs plus een strijkgeld van 9 p komt

(14) Platen wordt hier meestal gebruikt in de zin van afsluitend en niet als muurplaten bijvoorbeeld voor de dakstoel.

tot 144 lbs voor de volgende acht jaren. Op de daken dient jaarlijks tot 300 gluis verdekt door de pachter; verder moet hij de klemen wegen goed onderhouden.

De schuren vroegen wat herstel; zo werd in de oude een nieuwe middendeur gehangen om de karren binnen te laten. De nieuwe kreeg in 1521/22 een stenen ? vloer.

In 1520 werden de paard- en koestal volledig nieuw verplaat. Stormschade kwam veel voor; zo waaide een populier op het wagenhuis in 1514 en noopte heel wat herstel. We zien er dat twee zijkanten uit planken vervaardigd waren (*parois de plates de bois*).

In 1506 had men een nieuwe bakoven gemaakt. Deze was volledig in vakbouwwerk en vermoedelijk 15 voet lang en tot aan de eusels 9 voet hoog (4,5 m $\times$ 2,7 m). Hij was gedekt met stro en de muren bestonden uit 48 *scutberts*. De oven zelf was gemetst in stekensteen met klei er tussen verwerkt en zo tot een gewelfvorming geheel gebakken.

Ook het kaashuisje was met tegelen en stro gedekt (21/22) en op het huis zelf was in 1507/08 terug een nieuwe goot gelegd. 200 dakpannen en op twee plaatsen op zolder werd de schouw gestopt.

Duizend briques en enkele dubbele haardtegels voor de oven in 1519/20 gebruikt kwamen van Gent naar Bellem langs de Hoge Kale en werden vandaar per wagen naar Wessegem gebracht.

Over WILLEM DE LODDRE (1522-1551) als pachter kunnen wij weinig mededelen; hij was de schoonzoon van Jan van der Cruen en heeft de hoeve veel kunnen verbeteren. Zijn pachtsom is ook hoger dan vorige 156 p par. Hij heeft slechts één periode van negen jaar hier geboerd; deze ging in op 1 mei 1522. Deze pachter en ook zijn opvolger trouwens hebben veel werk gemaakt van het beter bevrijden van hun bossen. De sloten er langsheen werden wat uitgediept en de begroeide bermen (*haultes crestes*) er naast wat opgehoogd, zodat de dieren er niet meer in konden komen en schade berokkenen. In principe liepen de dieren immers los rond en alle cultuurgrond was omheind. Daartoe bestonden rond de landerijen de grachten met wallen begroeid met elzenstruiken (de kanthagen). Elders, voornamelijk in de kouters was de afsluiting geen levende haag maar een gewone tuin van staken en vlechtwerk. Ook de doornhaag, zowel hultst als meidoorn kwam voor, maar dan eerder als hoeveafsluiting.

De dieren waren gekennefd t.i.z. zij droegen om de hals een houten driehoek of waren bij hun bewaker en soms gekntelband. Zo konden zij moeilijk binnendringen in beloken gebieden. Gebeurde dit toch dan werden ze door een verantwoordelijke in de schutbocht gebracht waaruit ze slechts

mochten genomen worden na vergoeding van schade, onkosten en boete op de goudwag uitgesproken.

In mei 1522 waaide de schaapstal om; hij werd door een nieuwe vervangen $40 \times 24 \times 10$ voet ($12 \times 7,2 \times 3$ m). Weer ging men alles scutten met scutteberts (2000 dasselins).

LIEVEN VANDER VESTEN (1531-1540). In naam van de president van de rekenkamer te Rijsel geeft de ontvanger Jan van den Houtte *«lettren van voorwaerde»* aan Lieven van de Vesten. Het goed zal gegeven worden in *loyale pachte* d.i. volgens de gewone geldende pachtgebruiken in alle manieren alsoo voore als willem de Loddere ende syne voorsaten voergaende pachters upt selve goet beseten ende gebruiet hebben. De grootte door twee gezworen landmeters bepaald bedroeg in zaailand, meersen, bossen, kanten en grachten 41 hunders 570 gemeten (124 g 270 r) Hofveld van 2 bunder erbij. De pacht gaat in te mei voor een negenjaarse periode en zal betaald worden de helft op Sint-Jansdag en de helft te Kerstdag.

De pachter moet laten (= de lating, toestand van het pachtgoed bij het eindigen van de pachtijd) 39 gemeten bezaaid.

Daarvan zijn 13 gemeten braakrogge; dit is de rogge gezaaid na de periode van braakliggen van het land. Hierop volgt een tweede zaaiing van rogge de stoppelrogge genoemd die dus normaal in de zomerling staat en geen volle bemesting meer heeft gekregen, ook 13 gemeten zo te laten. Het derde deel is bezaaid met haver, hier de lichte soort of evie ook 13 gemeten. Deze verdeling vinden wij al terug in 1452. Het braakjaar was toen reeds afgeschaft. Alles moest wel gemest, gelaboureed (= de nodige voren ontvangen hebben) en bezaaid zijn naar vorme van *loyale pacht*. Hier werd ook wel kalk toegevoegd buiten de gewone mest. Wij vinden hier toch ook mergelputten op de gemeente die zelfs zeer dicht bij de oude dorpskouter liggen.

Er dient ook gelaten in *corte catheilen* (= klein roerend goed) als mest, stro, hoorten, (= onze schuddebonden van vroeger) en tuinen tot een beloop van 48 ponden parisis of 4 ponden groten.

Uit zijn jaarlijks te kappen houwen moet de pachter 50 plantsoenen houden van diverse soorten, en die leveren aan de ontvanger.

Hij mag houwen *alsoo verre als er haecx* (= aks, kapbijn) *ende haumes over gaven heeft ende niet breedere*. Maar hij moet het hout laten ten zijnen afscheiden *elic up syn huu* t.z. (15)

(15) Voor ligging van de meeste percelen zie oleaat in AM 24 (1973).

- Oude Vijver, Motte, Rond 't Hof, Evenebilk, Vijvere, Singel, Zestien-gemete, Schildekin : bloot ven houw.
- Oostmeers, Wulvekot (1 kant) en Grote Lijne : oude van vier jaar.
- Etting en meers rondomme tot Brugske toe : bloot.
- Diericksmeers en Kareeloven : twee jaar.
- Briel, Zak en Elfgemete : 1 jaar.
- Meers achter 't Hof tot Brugske : 8 jaar.
- Dertiengemete : 1 kant bloot, rest vijf jaar.
- Bिल्kske vóór 't Hof : vijf jaar.

De dekkers moeten onder eed bevestigen dat de pachter hen 300 *gleys stroo* heeft geleverd om op de daken te verwerken. De huizen, schuren en stallingen moeten door de pachter goed onderhouden worden van *vrste ende hooreboomen, van cleemen weeghen ende andersins ende laten naer costuyme vanne loyale pachte*. Stro behoorde als 't ware aan de bodem van de hoeve en was in de lening begrepen (lening is de toestand van de hoeve bij het aankomen en zoals ze zal moeten gelaten worden ten afscheiden).

Verder zal de pachter binnen zijn pachtterm moeten 600 plantsoenen planten van diverse soorten *tsynen coste ende pericle*. Behalve wanneer ze door misdadig opzet niet groeiden, was hij verantwoordelijk. Bij herstelwerk aan de hoeve moet hij de ambachtslieden helpen met wagen en paard en wel gratis. Wij zien dat veelal gebeuren bij het halen van klei, steen of hout. De pachtsom beloopt in dit contract 14 ponden groten.

Men volgde sinds lang niet meer het zuivere drieslagstelsel.

1/3 bezaaid met winterzaad, winterhard, rogge.

1/3 bezaaid met zomerzaad, gezaaid na de winter, de evene (= haver of evie).

1/3 rustend land : de braak.

Zoals hoger reeds gezegd is het zomerzaad ingenomen door een tweede oogst koren en de braak door evie. Stoppelkoren kreeg zijn naam omdat het gezaaid werd nadat de stoppel van het vorige koren was omgewerkt ten onderscheid met het gewone braakkoren. De opbrengst was natuurlijk heel wat minder dit tweede jaar daar de bodem wel uitgeput geraakte.

Wat de gebouwen betreft : in 31 werd een Brabantse heuve aan het goed gemaakt, en de sollementen van alle gebouwen werden verstevigd met de stenen afkomstig van de afgebroken duiventoren. Er werden toen ook 27 karren zand door de pachter gehaald en met 600 stekenssteen een goot op de woning gelegd om de muren tegen het vocht te beschermen. De pastoor van Merendree leverde strowalmen ⁽¹⁶⁾. In 34/35 werden de

(16) Stro afkomstig dus van tiendeschoven.

muren van de oven met nieuw berd komende van zes bomen vernieuwd, doch dit was ook tendele voor de stal. Omstreeks zelfde jaren spreekt men ook van het *vermaecken vande gaten ende dicken ende grachten vanne Wessegem bosschen ende die te verstoppene al met doornen*. Dit gebeurde ook bij de Meulestaken en het Hofveld.

JAKOB VAN DER VESTEN, zoon van Lieven, volgt (1540-1558) eveneens met pacht ingaande op 1 mei en heeft de landbouwuitleiding in onderpacht gegeven aan Jan Taets die wellicht al sinds 1535 pachter was.

In 49/50 werden de sollementen van de gebouwen her en der versterkt. Tweeduizend stenen werden ook verwerkt aan herstel van schouw en oven in 50/51. Het wagenhuis dat omstreeks dezelfde tijd door de felle wind was omgeworpen, en daardoor was heel wat schade aan ploegen en wagens, werd toen ook heropgericht. In 43/44 had men veel tegels verwerkt aan de oven en de kelder.

Ten slotte is op Sint-Jansmesse 1550 het hele ovenbuur afgebrand. De puinen stonden op het hof *meer te scaede dan te baete* en men herbouwde dit bakhuis dan ook op dezelfde plaats waar het vorige had gestaan. Bij de laatste brand was zelfs een groepje populieren mede in de vlammen opgegaan. De oven zelf kreeg nu een *caproene vanne carreelen*.

Huis, schuur en stal waren toen 200 ponden parisis waard.

JAKOB TAETS (1558-1567) neemt de hoeve zelf voor de aangeduide jaren in mei over (24 p gr). Het gebouwencomplex wordt nu bij zijn aankomen geprezen. Dit gebeurt op 20 wedemaand 1558. Alles samen had een waarde van 37 lbs 6 sch 4 deniers groot.

Tijdens zijn pacht is ook de vermengeling gebeurd van renten van Woestijne op Ursel liggende met renten van Wessegem voorkomend in de huisbrief en op Aalter liggend dicht bij de woning van de heer van Praat.

Bij het beëindigen van zijn pacht stonden nog dezelfde gebouwen op de hoeve als bij zijn aankomen : een woning, wagenhuis, ovenbuur, duifhuis, schaaap- en koestal onder een dak, de paardestal met bijgebouwen, een korenschuur aan de vijver en tenslotte de eveneschuur aan de straatkant. De gebouwen liggen ver uiteen om reden van het brandgevaar.

Meteen zijn wij beland in de periode van de godsdiensttwisten die in onze dorpen in alle hevigheid hebben gewoed.

Tijdgenoten geven ons een beeld van de droeve gebeurtenissen.

loos Rickaert fs Arend had het baljuwschap van Ursel. Wessegem en het Knesselaarse in 1578 in pacht genomen voor een periode van 6 jaar aan 202 gulden per jaar. Hij heeft praktisch niets geprofiteerd daar de *landslieden al gevlucht ende v(er)lopen zijn gheweest in besloten steden als Brugghie, Damme, Sluis ende meer in Zeelant ... stidts dat den vyant*

dagelix binnen de voorn. prochie es commen(de) aldaer die goede lieden roovende, vanghende en(de) up groote rantsoenen (= rançon = losgeld) stellende; daerdeure dat hem up de selve prochie niemandt houden en darf».

Hij kan slechts 9 à 10 lbs betalen zegt hij.

Hij zelf heeft ook «groot rantsoen aen de vyant binnen Kortrijk moeten betalen ... daeraf hij met wel noch XLVIII personen ghevanghen es gheweest binnen der voornoemde kercke van Ursele, daer sy waeren ghegaen om twort Gods te hoorene... Voor zijn rantsoen is 160 gulden losgeld betaald.

Dit verhaal vinden wij ook in de Kronijk van Van de Vijvere; het gaat hier om een gestoorde bijeenkomst van protestanten door de Malcontenten op 24 september 1581.

«In dit zelfde jaar den XXVIII september, quaemen de malcontenten i' Ursele inde predicatie ende namen ghevangen tweeënveertich persoonen vande prochie; inde keercke ende daeromtrent, mitgaeders den leesmeestre maer den minister ontliet. Ende hebben ze allen met hemlieden gheleet ende drevense, ghelijc men een cudde met schapen drijven zoude. Ende voor tvertrecken was heml. ghevult een cuype waeters voor deghene die dorst hadden. Ende de leesmeestre moeste zijnen bibel mededragen ende zij dedense alle salmen (!) zinghen rontomme de cuype waetere. Droochbroot was heurlieden cost die sij hemlieden gaven; ende moesten alsoo de patience nemen».

Jan van de Vivere : Cronycke van Gendt — 1581.

Joos vraagt vermindering van zijn pachtsom anders : «is de suppliant (= smeker) zijne huysvrouw ende kinderzens inder eeuwighyit bedorven ende gheruynceert». Hij krijgt kwijtschelding en moet slechts 60 carolusgulden betalen (20/11/1581) de eerste vier jaar en 50 de volgende twee.

Op 4/8/1589 attesteren de schepenen dat Joos die van hier geboortig was «deur quaeden tijt geel beister (= arm) ende insolvent gestorven es; ende sijn weduwe es naer sijn overlijden wech gegaen met soldaeten van syne majesteyt treeckende naer Ecclø, daer den prince van Parma met synen legher ginc ligghen omme die van Ghent te brengen onder de onderdanigheid van syne majesteyt». Zij is daar in Gent van honger en «suurighydt» gestorven. David de Neckere had nadien het baljuwschap voor 50 gulden waarvan later 52 kwijtgescholden gepacht maar was ook al overleden voor de grote vlucht van de parochianen. Die grote vlucht had plaats in 1583 bij het binnenkomen van de troepen van Fameze onder bevel van Mondragon. Eeklo viel op 18 oktober 1583.

Uit voorgaande zien wij dat een groot deel van de bevolking en zeker de voornaamste personen tot de hervorming waren toegetreden. Zeker van

1578 af tot de inval van Farneze was er een protestantse eredienst op het dorp. De pastoor Adriaan van Maldegem was reeds in 1566 voor zijn ketterse gedachten gestraft geweest; was nadien gevlucht naar Engeland en bij zijn terugkomst in september 1568 aangehouden en te Brugge op de Burg levend verbrand.

GEROLF VAN HULLE fs Gillis zal de pachter worden die de droeve tijd van die oorlogswoelingen zal doormaken op het Koningsgoed (1567-1576). Hij had Wessegem in pacht sedert mei 1567 voor 20 p groot.

Bij het vernieuwen van de pacht kwam de hoeve aan JAKOB DE CORTEVILLE (1576-1585). De periode daarna tot Kerstavond 1598 lag ze verlaten.

In 76 wordt de uitbating aangegeven als 41 bunder 570 roeden groot als weleer doch daarin zijn het Hofveld van 2 bunder begrepen en ook het *bevanck* ⁽¹⁷⁾ van een bosje bij de Kapel ter Pieten waar 68 eiken op groeien. De pachtsom bedraagt 36 p 10 s groten betaalbaar te Kerstdag en Sint-Jan. Voor hooi, stro, mest en *vermaeksele* is een lating van 48 p parisis voorzien. Tevens moet de pachter zijn eerste jaar op zijn kosten 100 plantsoenen aan de ontvanger leveren. De gebouwen bij zijn aankomen hadden een waarde van 43 p 11 s 8 gr of 523 p par. Ze dienden aan de zelfde waarde overgelaten aan de eventuele opvolger (zo te onderhouden). De hoeve werd echter door Gerolf van Hulle overgenomen. De periode van de pacht tot Kerstdag 82 is het eerste halfjaar dat onbetaald bleef *gezien de middlen die sy daertoe (nodig) hadden haer vanden vyant benomen gheueest es*.

Gerolf blijkt ondertussen door de malcontenten gevangen genomen en voor zijn rantsoen diende 800 gulden betaald. Tot tweemaal toe werden al zijn dieren geroofd (paarden en koeien). Uiteindelijk is hij vergiftigd.

De arme weduwe met de kinderen deed de boerderij verder tot wanneer Parma in 1583 met syn *armeye van voor Ipere quam naer Eecloo...*, *alswanneer sy met dese supplianten* (= haar kinderen die dit smeekschrift opstellen) *ende gemene insetenen vande voors(eyde) prochie van Ursele ende andere daeromtrent tusschen Brugghe ende Ghent heeft moeten verlaten haer huise en (de) vruchten*. De vrouw trok op de dorpel met haar kinderen en dieren. In 80 en 81 had zij weinig baat gehad van de hoeve, zo ook in 82 en 83. In 84 en 85 had zij van de uitbating geen profijt gehad *daer niemant en heeft durven wonen...*, *bydat de pachters ende landslieden van(ne) aldaer daghelycx ghevanghen wtderden*, *zoe van deene als van(ne) dander zijde ende heurlieden goedinghen teenemael berooft* (1 *lanuwe* 1595).

(17) *Bevanck* : een met grochten omsloten perceel.

De arme weesjes Willem, Gabriel, Suzanne en Catherine van Hulle vragen dan ook in dit smeekschrift kwijtschelding van pacht. Hun moeder moet dus blijkbaar ook omgekomen zijn (21/10/1597). Er werd tot 1340 lbs parisis voor de tijd tot beëindigen van hun pacht in 85 kwijtgescholden, gezien én pachter én overnemer beide insolvent waren overleden.

Ende de huysinghen van(ne) desen pachtgoede die syn over veel jaeren gheheel verbrant ende gheruyneert ende pachtgoet zo veruildert ende gheruyneert als dat niet moghelijk was te herverpachten. Het bleef dan ook zoals hoger reeds gezegd vaag liggen. De verwoesting gebeurde naar alle vermoeden tweede helft 1583.

Op 28/8/1586 zegt men dat er op Ursel slechts 16 huisgezinnen verblijf houden en op Knesselare geen enkel, uit vrees voor de vrijbuiters, die dagelijks uitvallen doen vanuit Sluis en dat hoewel het 2,5 mijl verwijderd ligt. Sluis was immers tot 1587 en opnieuw vanaf 1604 onder Staats bewind; Oostende was een andere voorname uitvalbasis tot 1604.

Zelfs nog op 1 lauwe 1595 wordt gezegd dat niemand er woont en een *wildernesse gheworden es* en dat de vijand *dagelicx up dat quaertiere es commende ende gaende*.

In de rekeningen zelf vinden wij ook een en ander terug : de laatste rekening voor de troebelen eindigt in juli 1585. Verschillende posten werden toen reeds niet of slechts ten dele geïnd. Zo de offerpenningen binnen Aalter : *ghemeent de usantie van offer nyet meer ghebruuct en word*t. Het protenstantisme was dan reeds goed georganiseerd in de gemeenten.

Ook te Heine, Asper en Wondelgem zien wij dit ; zelfs de kaasrente te Houtave bleef onbetaald en van de houtgewassen kwam ook niets binnen gezien men ze *niet vercoopen noch cappen en can...*

... ende oock in een quaertier daer niemant ontrent en woont ende daer gheen personen en zouden willen gaen om thaudt te cappen ghemerct dat hem de vrijbuyters aldaer altyts ghehouden hebben ende aldaer die lieden gheransoeneert die sy van(ne) ander quaertieren ghevanghen brochten, zodat niet moghelyk en es gheueest de zelve te vercoopen.

Op 30/9/1602 zien wij dat Ursel slechts 43 % van zijn normale quote betaald in de belasting voor de Oudburg. Voor Aalter is dit 59 % en voor Knesselare 44 %. De bevolking komt dus geleidelijk aan terug ⁽¹⁸⁾.

(18) Voor enkadrering van de feiten zie : DE VOS, A. : *De strijd tegen de Vrijbuiters binnen de kasselrij van de Oudburg (1584-1609)*. Oostvlaams verband van de Kringen voor Geschiedenis, Voorlichtingsreeks nr. 18, 1957.

id. : *Krijgsverrichtingen in en om Zuid-Meetseland tijdens de laatste fase van de 80-jarige oorlog (1621-1648)*. AM 8 (1957).

id. : *Fransse invallen in Zuid-Meetseland (1648-1713)*. AM 9 (1958).

Men denkt er in Rijsel natuurlijk aan om deze verlaten hoeve op nieuw rendabel te maken. Toen ze in juli 1597 meester de Steercke stuurden voor de verpachting kwamen geen kandidaten opdagen. Op 15/10/1598 was ze nog onverpacht, doch wij zien de eerste pachter WILLEM VAN LAECKE zijn eerste pachttermijn op Kerstavond 1598 ingaan (1598-1607). De pachtsom bedroeg 21 lbs 10 s groten. Er is echter een speciale clause voorzien. De pachter mag oprichten op zijn kosten en afhouden van zijn pachtsom : een woonhuis, kaashuis en wagenberg, alsmede de herstelling aan de schuur uitvoeren.

De hoeve werd in onderpacht overgelaten aan Pieter Pisseroen.

Maar volgens de rekening over de jaren 1583/1604 zegt deze dat hij ... *vele te diere ghepacht heeft ende tselve met al syne middele niet en can gheruymen van het uitghelopen haut, braemen ende haghē daarmede tsyn(en) anco(me)n bestaen was ende noch een groot deel es ende daeran vele vertemmerd heeft ende noch vertemmeren moet... om te woonene ende syn vruchten te schuerene* ... Zo heeft hij in zelfde rekening reeds tot 1162 lbs 4 s paris is betaald dat van zijn pachten zal afgehouden worden.

In de rekening over 1604/08 staat ook herstel voor 74 lbs 10 s groten vermeld. In deze over 1608/09 een gedetailleerde uitgave van 278 lbs 13 s en 3 deniers groten voor nieuwbouw van de woning.

Op de vorige stand werden de vout, de voutzolder, zolder, kamer en voorhuis opgericht ; alles in metselwerk, voor en achter, tot dak in steen. *westheinde met ghevele met zijn vlercken streckende ende bevanghende de gheele wijsde ... toostheinde met een cave ende vlercken daarmede woornoemde huis gheheel ghesloten es.* Al de vloeren waren in stekenssteen (= kleisteen). Het had een strodak, een zadeldak.

Westelijk op de hoeve kwam een stal van zeven gebinten met als afmetingen 64 bij 19 voet (19,7 m × 5,7 m). Deze stond eveneens op zijn vorige plaats, had drie dubbele deuren, een Brabantse heuve en twee dakvensters. Verder was er een paardestal met schaa pstal en dubbele koestal. De schuur stond aan de oostzijde van het hof. Het was nog de oude welke hersteld werd. Ze was gesloten met berd. Ook de beide varkenshokken waren zo afgesloten en hadden boven een zolder met hoenderhok en duifhuis. Verder was er nog een varkenshok aan de bakoven die eveneens met berd geloken was. Ten oosten van de woning was er een kamer verwerkt. Het vervallen wagenhuis werd ook gerepareerd.

De rekening over 20/25 vertelt nog dat er een nieuwe schuur kwam met er aan toegevoegde stallen tot 236 lbs 3 s 10 den groten.

Denkelijk zijn de meeste hoevegebouwen verder nog steeds in vakwerk. Alles werd opgericht tijdens het Twaalfjarig Bestand dat in 1621 verstreck.

Inmiddels was PIETER PISSEROEN zelf pachter geworden (1607-1645). De eerste pachtperiode was dit voor 21 p 10 sch groten; de tweede 45 p gr.; op 15/2/54 werd hij te Gent in Hemelrijcke pachter bedegen voor 71 ponden gr. Op te merken valt hoe de pachtsom met het verbeteren van de gebouwen en landerijen ook de hoogte inging.

Vanaf maart 1621 liggen onze dorpen al in het contributieland: ze kopen zich door een belasting (= contributie) vrij van brandschat aan de Hollanders. Ze dienden echter ook bij te dragen in de ommestellingen van de kasselrij zodat hun positie verre van benijdenswaardig was. Te meer, door de oorlog tussen Spanje en Frankrijk sinds 35, kwamen deze ook nog opeisingen doen.

Reeds in 21 ontrent de 19 april quaemen de gheuzen upde nieuwe vaert ontrent ter oostmeulen, prochie van Aeltre, ende naemen aldaer ontrent 28 so 29 peerden, hetwelcke waeren peerden die de waetermeulen draeyden dienende tot het uitoosen vande nieuwe vaert, om deselve drooghe te houden ende werclieden daerinne te wercken, midts dat deselve vaert noch niet gheheel volmaect en was. (kronijk)

In 1627 ging vanwege de ontvanger Volckaert een brief naar Dela-faille te Brussel met klachten over het roven van het hout door de soldaten van de Comte de Compiègne.

De Prins van Oranje staat tegenover de Spaanse graaf Salazar te Bellem in 1631 maar trekt zich op 5 juni terug. In 1634 liggen Spaanse en Ierse troepen voornamelijk op het groot Fort St-Filip te Bellem. Van hieruit berokkenen ze veel overlast aan de bewoners zowel van de noord- als zuidzijde van het kanaal. De dingdagen worden uit veiligheidsoverwegingen buiten het contributiegebied gehouden: de pastoors trekken zich allen ten zuiden van het kanaal terug tot 1639. Het is pas na deze periode dat in onze dorpen de kerkregisters aanvangen.

JAKOB POLLET (1645-1652). Deze is pachter geworden maar heeft de hoeve overgelaten aan Willem de Neve gehuwd met de weduwe van vorige pachter Pieter Pisseroen. Dit voor een som van 774 p paris (= 64 p 10 s Gr). Vele renteplichtigen willen nog steeds niet naar Gent komen betalen en de ontvanger durft het gebied bijna niet bereizen.

Op 20 februari 1645 werd te Brussel in de Raad van Financiën overgegaan tot de openbare verkoping of tot de eventuele in pandname van de inkomsten van de domeinen van Ursel, Wessegem en het Knesselaarse alsmede van de daaraangehechte ontvangst van Wondelgem. Een paar van deze verkoopaffiches kwamen althans onder onze handen. Nu blijkt het dat er wellicht geen kooplustigen waren gezien wij ze steeds verder in de rekeningen terug vinden. Het was immers een zeer beroerde tijd; in juni 1645 zijn de meeste inwoners van de Kasselrij gevlucht door

het feit van de logementen en overlast van Spaanse en Staatse troepen. Deze laatste waren op 21 juni 1645 te Sas-van-Gent geland. Eind oktober waren de meeste legereenheden uit de streek vertrokken en kwamen de bewoners terug. Begin juli 46 was er een nieuwe landing van Frederik-Hendrik ditmaal te Filipinne en Sas-van-Gent. Een nieuwe vlucht van de bewoners was het gevolg. Eind 46 kwam de kalmte terug.

Over deze periode vinden wij te Wessegem, zoals trouwens ook te Knesselare een smeekbrief van de pachter Willem dd 2-11-47 waarin hij zich beklaagt over de twee *infructueuse* jaren (45 en 46) en bijaldien nog mededeelt hoe hij door de Franse troepen van de comte de Limbourg zijn koeien en schapen gestolen was en tenemaal geruineerd. Hij vraagt natuurlijk moderatie van zijn pachtsom.

Jaspaert Bollaert, metser, Willem de Neve, pachter en Willem Hacke, boswachter, maken een bestek op over de herstelwerken aan de kamer van de ontvanger te Wessegem op 29-1-46. Voor nieuwe muren, keldervouten, aftrek, opmaken schouw, dekken en vloeren alsmede plaatsen van glasvensters kwam men tot de som van 80 p groten. Eind 46, begin 47 was het grootste deel van deze werken uitgevoerd. In april 49 werden 15000 stenen verwerkt aan drummers en muren.

WILLEM VAN HECKE (1652-1670) wordt pachter op het Koningsgoed voor 68 p groten (= 86 p par); terug overname door Willem de Neve. Bij zijn tweede pachterm van 1661 af is dit 87 p 10 sch. groten geworden. Volgens de rekening 54/55 werd tussen de woonplaats van de ontvanger en deze van de pachter een gracht hergraven; hierlangs liep een dreef van eikebomen. Er kwam ook een nieuw dak op de kamer van de ontvanger. Tussen 56/58 werden vijf glasramen geplaatst in de keuken te Wessegem en werd een oude stenen muur afgebroken.

Eind 1658 en begin 59 kwamen de Fransen terug op de Brugse vaart en gebeurden de verschrikkelijke brandraids. Ook Wessegem leed toen schade.

Wanneer de storm opnieuw geluwd was begon men aan herstelwerk: bij kerkgeboden in mei 1664 werd de bouw van de duiventoren openbaar aanbesteed. Dit gebeurde niet alleen te Ursel, maar ook elders, zelfs te Brugge en Gent. Zo komt het dat het Gillis Codde is van Vinkt die deze op zestien dagen metst. Er waren 560 houten nesten in ondergebracht. De kamer van de ontvanger werd toen ook aanbesteed en gemetst met een puntgevel als bijbouw aan de woning van de pachter. Er kwamen twee vensters op de zolder langs de noordzijde en een muur welke het strodak scheidde van het pannendak. Daar waren ook twee kruisvensters in hout met elk twee watervensters (= luiken). Ook wordt nu gesproken over verven van deuren en vensters waarvan sommige in lood zitten gevat.

Op de zuidwesthoek van de Zevengemete werd een careelsteenoven gemaakt in 1660.

De schoonzoon, JOOS BLOMME (1670-1706) volgt hier op met vier negenjarige pachtperioden, respectievelijk 70, 81, 35 en nogmaals 35 ponden, wat bij de eerste oogopslag reeds eigenaardig lijkt. Het valt immers op hoe de pacht prijs van de derde term nog niet de helft van de vorige bedraagt. Bij een attestatie van 20-5-1676 werd hem een moderatie van 32 p groten op zijn pachtsom toegestaan. In 73-76 was praktisch niets ontvangen wegens de Hollandse Oorlog. In 77 legerden de Hollanders op Wessegem. Op 6-5-1678 werden hem door het Franse leger weeral 17 koeien, 2 paarden en 2 hennen gestolen, en vanaf Allerheiligen 79 tot februari 1680 logeerden er terug Fransen en is er van de uitbating van de hoeve bijna geen spraak. In mei daarop ontnamen Franse troepen die kampeerden aan de overzijde van de vaart te Bellem al zijn graan, gras, en ander voeder en zorgden nog voor een hele reeks uitgaven aan logementskosten.

Vele renteplichtigen willen nog steeds niet naar Gent gaan betalen (71-72). Wanneer in 79 zijn tweede pachtterm ingaat is er vrede en de Fransen hebben Gent ontruimd. De adempoois is echter van korte duur. Want op 21, 22 en 23 december 1683 trekken de troepen van de Franse maarschalk d'Humières het oude contributieland binnen voor een roof-plundertocht welke alle verbeelding tart.

Een paar dagen na het gebeuren — 27 december — is pastoor De Witte (¹⁹) te Ursel op zijn verlaten pastorij terug gekomen. In een schrijven richt hij zich tot zijn overste de abt van Drongen. De 21e en daaropvolgende dagen schrijft hij, heeft men zodanig geplunderd en gebrand dat het hier sinds mensenheugnis nog nooit gezien was. De Franse soldaten handelden als barbaren en dreigden reeds te Zomergem van nog terug te komen. Alles is mij ontstolen : serviezen, wijn, vlees, bedden enz...

Zijn knecht en huishoudster zijn naar Aardenburg gevlucht en hij zit daar nu alleen zonder eten noch drinken. Stolen, kazuifels, alben, werden alle aan de schandpaal op De Plaats voor de kerk uitgehangen. Een soldaat trok liturgische gewaden aan en voerde er een parodie mede op. Alles was verder gestolen zodat hij te paard naar Eeklo moest om misgewaden te lenen. De kerk schijnt dus niet afgebrand. Verschillende vrouwen werden verkracht tot zelfs in de kerk toe, zei men. Hij had een man moeten begraven, welke in zijn uiterste gans beroofd, geknielend voor zijn bed was gevonden. Ook een lijk stond rechtop in de kerk geplaatst.

(19) DE POTTER, F. : *Petit Cartulaire de Gand*.

Wanneer zijn derde pachttermijn ingaat (1688) begint ook de oorlog van de Augsburger Liga en vreest men terecht de Franse invallen. De troepen van Prins de Vaudemont alleen richtten bij hun kamperen te Ussel reeds voor 956 p 8 sch 6 deniers schade aan. Ditmaal was het hoofdzakelijk het afgrazen van maaimeersen en vernielen van de oogst.

In 87 had men toch nog wat herstellingen uitgevoerd. Zo kreeg de kamer vis à vis van deze van de pachter 6 nieuwe vensters. Deze kamer stond afzonderlijk dus !

WILLEM STEYAERT (1706-1750). In de achttiende eeuw zijn de gegevens in de rekeningen tamelijk beperkt. Zo vinden wij toch dat tijdens de harde winters van 1708 en 1709 vele bomen bevroren waren waaronder een groot deel van de boomgaard welke dan ook herplant werd.

In het voorjaar 1716 werden grote herstellingen te Wessegem uitgevoerd. Het werk, herstellingen aan woning, schuur en paardestal, werd bij kerkroepen aanbesteed. Kort ervoor waren 15000 bakstenen gekocht aan Jan van Haecken te Beernem. Ze kwamen per boot van de Gevaerts tot in de omgeving van Woestijne en werden daar overgeladen op wagens. Het merendeel werd verbruikt aan de twee kamers van de ontvanger welke aan het woonhuis aan de oostzijde stonden aangebouwd en heden nog te zien zijn. Er werd 53 dagen gemetst met één, soms twee dienders. Ook voor 81 ponden groten houtwerk werd geleverd.

De daken van beide kamers ⁽²⁰⁾ werden in 1717/19 vernieuwd en ook 3000 briques en 75 dakpannen gebruikt. De zoldering boven de kamer van de ontvanger bleek kort nadien ingestort en dreigde de keukenmuur te doen scheuren. Zes stoelen en één tafel waren verbrijzeld (± 1724).

Nadien vinden wij in de rekeningen geen gegevens meer over de hoeve ; ze werd immers in 1750 voor 25 pond groten in cijns genomen (= pachtsom) en in 1762 door De Graeve gekocht.

Voor Wessegem is een figuratieve kaart van Roelants uit 1724 voorhanden. Hierop zien wij 137 g 22 r landbouwland (= 45 bunder 2 gemeten 22 roeden). De overige eigendommen van de majesteit bestaan uit 69 gemeten 108 roeden bosgrond.

(20) Huidige bouw is de oude pachterswoning met oostelijk in twee stadia aangebouwde kamers (voor ontvangers ?).

HET DOMEIN VAN KNESSELARE

I. — OVERZICHT (21)

A. De renten te Knesselare geïnd.

a) Evenerenten geïnd te Lichtmis.

In de oudste rekeningen spreekt men van 82 hoed *ruwe evene* of 82 hoed *davoine molle*. In 1435/38 is dit *lichte evene* (*légère*) en in 1440 *ruwe evene* wat synoniem blijkt te zijn (22).

Nu zijn er twee soorten haver : de echte *Avena Sativa* en de *Avena Strigosa* of *evie* (*evene*). Deze laatste was ruw behaard (kafnaalden) en kleiner, lichter dus. Deze haversoort gedijde ook beter in onze lichte zandgronden. Deze rente beliep in 1435 nog 71 hoed. Blijkens het oudste renteboek was zij bezet op percelen buiten het Knesselaarse. Vijfenvijftig hoed één vierendeel werden opgebracht door het Sint-Jansgasthuis te Brugge en waren afkomstig van gronden nabij de Smedenpoort ; het SintsJanshuis-goed namelijk waar een *stenen poortkin* stond. Twaalf hoed kwamen van gronden achter Sint-Jacobskerk gelegen. Verder werden vijf vierendelen opgebracht door de H. Geest (= armendis) van Sint-Salvator en nog ergens anders in Brugge, maar er wordt niet gezegd waarop ze bezet zijn. De prijs werd aan de marktprijs van Brugge verrekend.

b) Penningrenten (*rentes en deniers ou argent*).

Deze waren op verschillende percelen van het Knesselaarse bezet. Ze bedroegen steeds om de 25 ponden parisis. Enkele toponiemen leren wij zo kennen in het oudste renteboek dat als los fassikel ingenaaid is tussen een renteboek van Wessegem en dateert uit 1440.

Het zijn : de Aderic, Nieuwenhove, Ruwerschure en Vijvergoede. Al deze renten werden betaald op 1 oktober, feest van Sint-Remigius.

c) Kapoenen (*chapons*).

Deze werden ook oorspronkelijk geleverd op 1 oktober en hun aantal schommelde om de 15 stuks.

d) Kippen (*gelines*).

Ook op 1 oktober te leveren en bij de aanvang van de rolrekeningen zijn er 8 ; later loopt dit terug tot 7 en $\frac{1}{4}$ kip.

(21) VERSTRAETE, D. & RYSERHOFVE, A. : *Het Prinsengoed te Knesselare en de heerlijkheid van het Knesselaarse te Ordelem*. 1951. (kaart, foto hoeve en grenspalen).

RYSERHOFVE, A. : *Feodaal Knesselare*. AM 15 (1964).

(22) LINDEMANS, J. : *Geschiedenis van de landbouw in België*, II, 106.

B. Diensten en karweien.

Als laatste restant van het vroegere domaniaal uitbatingssysteem vinden wij nog dat sommige gronden belast zijn met herendiensten of karweien (*services et courouees au seigneur en argent in 35/38*). In de rolrekening 1364 worden er nog achttien vermeld voor augustus, dus wellicht werk in de oogst. In 1477 zijn er maar 14 meer en zij zijn volgens de breukenfamilie van twee verdeeld : helften, vierden, achtsten, twaalfden, zestienden...

C. Inkomsten uit pacht of cijns.

a) Vijvereecke (misschien wel beter Eikvijver te noemen).

In de oudste rekening van 1364 wordt hij niet vermeld ; in 65 hoort hij blijkbaar bij de hoeve, maar nog hetzelfde jaar wordt hij in pacht uitgegeven aan Jan van de Pitte voor 3 jaar en 3 p 12 sch. Nadten vinden wij nog Pieter van Westvoorde, baljuw van het Knesselaarse en in 75 is dit Jan de Prinche. Bij de aanvang van de domeinrekeningen behoort hij bij de emolumenten (= voordelen) van de ontvanger. Later wordt hij steeds in pacht uitgegeven. In 1535 bijvoorbeeld gebeurde dit door drie zondagse kerkgeboden in de kerken van Oedelem en Knesselare en openbare verpachting te Knesselare *In de Helm*. De pachtsom werd eveneens op Sint-Remigiusdag ⁽²³⁾ geïnd. Deze vijver lag in het Maldegemveld en veelal was het de pachter van het Prinsengoed die er gebruiker van was. Van 1488-95 lag hij in heide en moeras ; de Brabanter had er geen karpers uit deze oorlogsjaren.

b) Verpachting van de houw van de bossen.

Reeds de oudste rekeningen vermelden daar inkomsten van : *Item rechat de Watier Vlieghe quil devoit de reste pour le taille du bois extant aultre le grant chemin (= weg naar Brugge) au lers vers uest dont le dit Lamb(ert) compta lune moitie de le vente dicelle bois en sa compte prece-dante ; pour lautre moitie et la p(our) paie dicelle vente XVIII lib XIV s. (1374)*. De vorige rekening spreekt van *le taille des hayes qui sont...* ⁽²⁴⁾. De betalingen geschieden in tweemaal : Sint-Jansdag en Sint-Baafsdag.

Het *Loot* is een boscomplex dat reeds bij het begin van de domeinrekeningen vermeld wordt. Het lag ten noorden van de hoeve.

Zo eveneens het *Houtbos* (1477/78).

Blijkens de rekening 1576/79 werden beide in cultuurland omgezet en bij de hoevevlanden genomen.

(23) St-Remigiusdag is 1 oktober zoals St-Baafsdag trouwens ook.

(24) Met LERS bedoelt men wellicht LARE. Hier zou de dorpsnaam van Knesselare kunnen van afgeleid zijn.

c) *Inkomsten uit begrazing van boomgaarden, singels, en meersen.*

Deze post komt slechts voor in de rekeningen uit de zeventiger jaren van de 14e eeuw.

d) *Bachten Bade :*

Dit is een gebied van 18 gemeten buiten hoevepacht dat reeds in 1364 wordt vermeld. Het is wel de pachter die het houdt. Het lag bij *lavoir de Wulfsberghe*. Blijkens een cijnsbrief d.d. 15/3/1501 werd *int Knesselaersche, gewest oelem, te Bachten Bade*, een partije land, veld en heide aan beide zijden van de heirweg gelegen, uitgegeven voor 4 p 16 sch. Daniël Daneels, gezegd Vanden Berghe, en Pieter de Vos, fs Arend moeten daar twee huizen oprichten ter waarde van 6 p groten op hun kosten. De uitgifte gebeurde door Jacob de Ketelboutre, ontvanger van Vlaanderen.

D. *Het Prinsengoed te Knesselare.*

Over deze hoeve handelen wij verder.

E. *Uitgaven te Knesselare.*

Wat wij zegden over Wessegem geldt hier ook voor het Knesselaarse. Alleen een post is specifiek : de jaarlijks te betalen rente van 7 p 12 s 4 d groten in de brieven van Assenede en de Vier Ambachten. Eenmaal vond men een kleine betaling in de brieven van Roye vernoemd.

II. — HET PRINSENGOED

In de oudste rekening met als aanhef : « *Dits dat Lamb(ert) de Wagh(enaere) ontfiaen heeft mijns hee(re)n bouf* »⁽²⁵⁾ van Vlaendr(en) van sinen Goede van Clessenare sichtent S(int) Jans Messe int jaer (15) LXIII tot redeninghe int jaer (15) LXV » zien wij dat de pachter WILLEKE DE DECKER, opgevolgd vanaf 1371 door JAN DE DECKER de hoeve voor 24 lbs groten in pacht houdt. Hij vereffent in twee betalingen : bij *paiement van medeuintre* (= middenwinter of Kerstdag) en op Sint-Jansdag.

De weilanden, het gewest Bachten Bate, de Vijvereecke, zelfs de boomgaarden en singels staan afzonderlijk in de rolrekeningen aangegeven, hoewel het meestal echter ook de pachter is die ze houdt.

De houw van de bossen schijnt hij als pachter niet te bezitten — althans toch niet volledig — want deze wordt openbaar verpacht. Zo in 1364 aan Weits en gezellen, in 1370 aan Lamsin de Cotre en in 1374 is dit aan Watier Vlieghe.

(25) bouf = behouf : nut, voordeel.

Bij het aankomen van zijn pacht kreeg Jan de Decker in 1370 10 lbs groten toegewezen welke hij in twee betalingen diende terug te geven; dit moet de lening zijn hem gedaan voor het pachterskapitaal, wellicht de dieren en eventueel groot alaa. Dit komt ook bij volgende pachters voor.

De herstellingen aan de hoevegebouwen gebeurden op kosten van de vorst. Ze waren dus eigenaarskapitaal. Deze kosten werden door de ontvanger telkenjare in mindering gebracht op de rekening. De pachter diende echter wel kleinere onderhoudswerken uit te voeren en ook een deel van het dekstro te leveren. Bij grotere werken volstond zijn voorraad niet en diende hij bij buitenstaanders het kostbare dekstro op te kopen; zo bijvoorbeeld in 1365 aan de *haeldinghen* (= erven) van Filips van Wulfsberge.

Voor werk in de bossen werden ook regelmatig vergoedingen uitgekeerd.

De post *«Item om(me) den wijngaerd te sinkene, te bindene ende te berechtene, 18 sch.»* ⁽²⁶⁾ leert ons het bestaan kennen van een wijngaard op het Knesselaarse domein. Trouwens niet zo verwonderlijk tijdens de middeleeuwen daar de gewone drank toen meestal de zure landwijn was. Het zinken is de ingraving van de onderste ranken in een greppeltje en het bevestigen met een haakje van hout zodat de scheuten die er aan kwamen wortel konden schieten en naderhand van de moederplant konden worden losgemaakt om zo de verjongde nieuwe wijnstok te leveren.

Een bijgevoegde herstelrekening over de *«husingh(en) te Knesselare»* uit 1370 laten wij hier tendele in extenso volgen :

«Eerst gevoorderd ieghen pieter den p(er)mentier tem(m)erman te legghene in de capelle te clessenare ij nieuwe platen deene an toosthende en(de) dand(er)e an de noortzide en(de) de capelle te stelne weder up haer uere te loode, ⁽²⁷⁾ voort iij nieuwe uplanghen up den zoldre ter grachtw(aer)t te legghene. It(em) in de scure een nieuwe ghebint en(de) den om(m)eloop te vermakene, uplanghen en(de) spankepers deran te legghene ter grachtwaert de scure te loode ende up haer werc te stelne an tuutlat ⁽²⁸⁾ eene gote te verlegghene, den om(m)eloop ter g(rae)chtw(aer)t te vermakene, ij stilen te stelne, te zweepen, te platene en(de) uplanghen te legghene. En(de) int paerdstal te legghene iij uplanghen ter grachtwaert...»

«It(em) ghevoorderd ieghen Willem den decke(re) te deckenen bachten up de capelle ter grachtw(aer)t Ende also alo(m)me ghaende toter ke-

(26) LINDEMANS, P. : *Geschiedenis van de landbouw in België*, Antwerpen, 1952, II, 132.

(27) up haer uere te loode : loodrecht op haar voeting.

(28) tuutlat : uitlaat, bij-schuur, afhankelijkheid.

minee ⁽²⁹⁾ an dand(r)e zide ten hove w(aer)t, de ghote an de came(re) te verlattene en(de) te verdeckene van nieuſ daers noot es en(de) de latten quæet en(de) vort ſijn. I(tem) de ſchure ter grachtw(aer)t van nieuſ te lattene en(de) te deckenen. Ende ooc tuutlat de ghoten ter g(ræ)chtw(aer)t en(de) ten hovew(aer)t en(de) den ſtal ter grachtw(aer)t te verlattene en(de) te verdeckene van nieuſ en(de) an dand(r)e zide te stoppenen alo(m)me daers te doene es ten ſegghenen van(ne) den baill(ieu) en(de) van(ne) den pacht(re)».

In de rekening 1371 ſpreekt men nog bij dekwerken van : «*tuoenhuis int nederhof daer de pachtre woent*» dat op funderingen ſtond, en «*int middelhof thuus daer men thoy in(ne) pleicht te legghene ter zide ten hovewaert thende van(ne) den ſtalle datter neffens ſtaet an de ſcuere*».

Uit deze gegevens moeten wij trachten ons een beeld te vormen van de oude hoevegebouwen.

Jan woont er dus op een nederhof dat hij of zijn voorzaat slechts betrokken heeft na op het middenhof, het vroegere nederhof, naast de motte te hebben gewoond. De bedrijfsgebouwen, hooiberg en ſtal aan de ſchuur, ſtaan er trouwens nog! Op de naastliggende motte ſtaat de kapel die hoogstwaarschijnlijk georiënteerd is.

De gebouwen zijn losse verspreide bestanddelen en zijn in vakwerkbouw opgetrokken; zij zullen het nog eeuwen blijven. Er was dus geen doorlopend ſtaande noch liggend houtwerk, maar alleen een ſkelet. Deze timmer, die wel tot driehonderd jaar kon meegaan, ſtond op een voeting, een ſoort dwergmuurtje. De open ruimten tusschen regels en ſtijlen waren met vlechtwerk gedicht dat tenslotte met kleem was gepleisterd en nadien wit gekalkt. Hoogstens waren de ſchouwen in ſteen opgetrokken.

Bij de herſtelwerken in 1371 zien wij dat 18 ſparren aangevoerd werden van Brugge. Zelfs in 70 zegt men meer gedetailleerd dat er XVI Wikersche sp(er)ren en X P(er)nauscher sp(er)ren te Brugge worden gekocht. Nu is Wik een plaats in Zuid-Noorwegen en Pernau een havenſtad in de Sovjet-Republiek Eſtland, aan de monding van de Pernawa (= Pernau in het Duits) bij de Golf van Riga. Toen zelfs in onze houthandelsſtreek kon men aan de plaatselijke noden niet voldoen. Het dekſtro was eveneens zeer kostbaar: voor iets meer dan 3000 gloyſ moest men bij elf perſonen zijn aankopen doen.

Met de aanvang van de domeinrekeningen in 1435 komen wij bij de derde gekende pachter PIETER GODENAERT. Hij betaalt een Kerst-

(29) Stijlen ſtaan rechtop: regels zijn liggende ſtukken.
keminnee = cheminée = ſchouw.

dagpacht van 6 lbs groten per jaar. De schepenen attesteren de onkosten door hem gemaakt bij het dekken van de gebouwen en het herstel van de ingevallen schuur in 1441.

Met Sint-Maarten (11 november) 1448 verpachtte men de hoeve opnieuw. Zij werd nu toegewezen aan WILLEM GODENAERT (1448-1466) terug voor negen jaar en zes pond pachtsom maar met een jaar «*ostage*». Dit is de vergoeding voor de nieuwe pachter bij zijn aankomen. Er ligt een vijver voor het hof. Hij voerde enkele herstellingen uit aan de huizen van het manoir want wij vinden 15 karrevrachten klei vermeld voor plakwerken en in 50/51 legde hij ook een nieuwe «*dilt*» (solier) op de stal.

Voor deze pachter van «*losteil et avoir de Knesselaere*» was het ongetwijfeld een moeilijke tijd. Weldra braken de woelingen uit tussen Filips de Goede en de Gentenaars. Van de termijn geëindigd op Kerstdag 52 heeft men in de rekeningen niets kunnen boeken gezien de pachter geen profijt van de uitbating heeft gehad daar hij ze wegens oorlogsomstandigheden heeft moeten verlaten. Ook van de renten kon de ontvanger Joris van der Zickelen slechts de helft boeken. De partijen van de schuldenaars werden *te wette* gelegd. Deze beroerde tijd bleef duren tot 58/59; voorgaande jaren spreekt men herhaaldelijk van de armoede van de bevolking. Wanneer hij in 1455 opnieuw op de hoeve verschijnt wordt een nieuwe overeenkomst afgesloten. Hij vindt er *ladvesture* (= bezaaidheden) van vorig jaar die hij in prijsij (72 p par) overneemt en ten afscheiden van zijn pacht zal moeten vergoeden en pacht voor een waarde van 4 p 10 s groten.

Deuren en vensters worden hersteld en men bouwt een nieuwe ovenbuur ter waarde van 6 lbs parisis met wat baksteen maar hoofdzakelijk in vakwerk en met strodak. In 55/56 moeten de funderingen van schuur en schaapstal worden versterkt met 9000 bakstenen en dertig karren klei worden uitgestreken. Aan de schaapstal verbruikte men ook hout dat van Ursel kwam. Op Sint-Pietersdag 58 waaide huis en stal van zijn voeting — dit gebeurde meer — en het westeinde van de schuur diende hersteld. Uiteindelijk heeft men in 59/60 een oud huis overgebracht van het «*hostel*» naar het «*Nederhof op het Knesselaarsche*» en men maakte er een paardeststal van. Volgens een attest van enkele gezworen laten van het Knesselaarse, had een afgebrand huis in 1463 de waarde van 7 lbs 10 s groten en toen vermelde men ook de kosten voor de timmer van een nieuwe kamer.

Als vijfde pachter kennen wij AREND DE BRABANTER (1466-1484). Zijn pacht ging in mei 1466 voor 60 lbs parisis en werd nadien nog met een negenjarige periode aan dezelfde prijs verlengd. Pas op de hoeve heeft hij heel wat herstellingen uitgevoerd: in 64 werkte men aan schuur

en hostel en werden drie dagen werk in rekening gebracht om de oude schuur af te breken. In 1466 kwam er een nieuw bakhuis «22 voet x 18 voet» (6,6 m x 5,4 m) bevrijd «vanne winde ende watre, slotvast», (18 lbs 12 s p). Ook tijdens de periode 68/69 werden enkele herstellingen verricht : met 51 bomen werden schuur, koestal, kelder en hennehok vernieuwd. Die kelder was verder met tegelen gedekt zodat wij daaraan weten dat hij een bijtrek bij het woonhuis was. Omstreeks 1480 is de oude weg wat verhard, werden 500 eikjes geplant en ongeveer 500 roeden van de gracht hergraven.

Rond die tijd kocht hij ook te Lovendegem, voor 66 lbs parisis een oud huis aan Jan de Dobbelaere en Jacob de Zuttere. De ontvanger en enkele laten gingen het keuren. Men moest het ontdekken en ontwegen en het beste stro werd opgebonden. Verder afbreken en overbrengen — tot acht ritten — alsmede het terug opbouwen te Knesselare, het sollementeren en metsen van de kelder, wat bijkomend hout, zagen, latten, handroeden en dekstro van Zomergem alsmede vijftig voeren kleem bracht alles tot de som van 124 ponden parisis. Hoogstwaarschijnlijk diende dit nu tot woonhuis. Het wordt immers het «*principael maison*» genoemd. De pachter betaalde de kosten en het werd in mindering op zijn pachtsom gebracht.

Maar in augustus 1478 gebeurde het door «*blixem ende ongheweerte dat doe was vier met brant slouch int voorseyde Knesselaersche hof ende verbrande daer twoenhuis, schuere ende paerstal*».

Blijkens een informatieverslag van de laten was dit gebeurd omstreeks twee uur in de namiddag. De schaapherder werd in het deurgat doodgebliksemd ; met de schuur was het graan verdwenen, met de paardestal ging ook het wagenhuis in de vlammen op. De dieren waren gelukkig buiten. Alleen bleef de oude schuur en het kleine ovenbuur recht. Zo te zien weten wij meteen dat ook hier een zomer- en een winterschuur aanwezig waren.

Over de inrichting van dit woonhuis kunnen wij ons enigszins een idee vormen.

- In de *voortloer* was verbrand «*de spijsen, doeken, potten, ketelen, banken en de tafelen*».
- In de slaapkamer : «*coetsen, schrijne (kist), vlas, ghaerne, habijten, lijnwaet en gherede ghelde*».
- Op de zolder boven de slaapkamer : «*lijnwaet, wulle ghewassen ende onghewassen, tinnenwerc*».
- Op de kamer waar de kinderen sliepen : «*drie bedden ende habijten*».
- Op de voute : «*daer tzuvel was, vleessche, botere, melk en halve dienende voor zuvel*».

Volgens dit zelfde stuk was het een beroerde tijd (1481/juni) want «*volcke van urupene*» had weeral eens op zijn kosten geteerd.

Voor dit alles werd hem op 11/10/1481 tot 10 p. groten kwijtgescholden.

«*HOSTELET VANDER BRUGGEN (1484-1502) ende Cathelijne sijn wettelic wijf*» namen het Prinsengoed bij openbare verpachting na drie kerkgeboden te Oedelem en te Knesselare op 10 mei 1484 in *loyale pacht*, dit is naar gewoonterecht. Het chirograaf van het pachtkontraat vermeldt trouwens weinig bijzonderheden : van drie jaar tot drie jaar, *neghen jaer lanc ende altijd pacht naer tromen* d.i. volgens de vruchten. Verder bezat hij het houwmesrecht. De pachtsom bedroeg 84 ponden parisis verminderd het eerste jaar met het strijkgeld (paulmée, palmée, paumée, 8 ponden). Drie personen stelden zich borg.

De *lening* bedroeg 6 ponden groten. Het was voor het omlopend kapitaal dat aan de bodem kleeft, 't is te zeggen de waarde van het zaai-graen, de mest, het stro en de heiningen om slechts de bijzonderste te noemen. Dit was toentertijd algemeen eigenaarskapitaal en moest bij het beëindigen van de pachttermijn teruggegeven worden (= *lating*). Het komt mij voor dat de som hier werkelijk werd uitgekeerd en ook werkelijk werd teruggegeven.

Grote herstellingen waren tenlaste van de pachter maar werden door de ontvanger terug vergoed. Vermoedelijk werd het Knesselaarse in 1485 erg geteisterd.

In elk geval werd in 1485 een nieuwe «*cappe*» op de paardestal geplaatst, een standvenster op het woonhuis aangebracht, een *dilt* boven de koestal gelegd en de schaapstal, het ovenhuur en het woonhuis *verdeckt*. Het hout kwam van Tinhout.

In 87 kwam een nieuwe hooiruif (rastelier) in de paardestal en bouwde men een ovenhuur ten dele in baksteen maar hoofdzakelijk vakwerk en met strodak. Nog in 87 trokken de inwoners op de vlucht. Eind 87 begin 88 is de hoeve geplunderd.

Veertienachtentachtig was het ergste oorlogsjaar. Er diende geen pacht betaald volgens patent van de aartshertog uit 1493. Er werd dit jaar een koestal ingericht in de paardestal en ook de hooiberg kreeg een nieuwe bedekking. Hoofdzakelijk het jaar daarop werden de grootste vernieuwingen uitgevoerd : koestal, schaapstal, hooischoor en paardestal werden alle bijna volledig opnieuw geluikt met *splethert*. Een dreef naar 't Looz werd toen aangelegd, de wegen in 't algemeen verbeterd en 64 eiken aangeplant.

Daar de pacht voor 90 en 91 ook volledig werd kwijtgescholden kunnen wij vermoeden dat de hoeve deze jaren ook verlaten heeft gelegen.

In 92 en 93 betaalde men wel ; woonhuis, korenschuur, hooischuur, ovenbuur en schaapstal werden wederom verdekt in 94. In maart 97 herstelde men terug veel houten weegten.

Wat de renten betreft : de inwoners van Ursel en Knesselare werden voor 88 en 89 alles kwijtgescholden ; 90 tot 93 moesten slechts half worden betaald.

Wanneer op 1 mei 1502 JAN ALLAERT de hoeve pacht (1502-1529) voor Jan de Brabanter betaalt hij 66 ponden parisis, doch met de aftrok van zijn strijkgeld (15 p) en een lening van 7 p komen wij tot de pachtsom van 45 ponden voor het eerste jaar. Bij de vernieuwing van zijn pacht zal dit 72 p parisis bedragen. Later 144 £. Het was $\pm$ 38 bunder groot.

Het woonhuis werd onmiddellijk afgebroken, het stond op het grondgebied van Knesselare, dus op Woestijne, kasselrij van de Oudburg van Gent. Het werd nu overgeplaatst naar de oude motte welke op het Knesselarese lag, dus Brugse Vrije. Hier vloeiide een proces uit voort, gezien de pachter nu voortaan weigerde — en terecht — in de ommestelling van Knesselare te betalen. Hiervoor werd hij prompt tot tweemaal toe in hechtenis genomen.

Bij het optrekken van dit nieuwe woonhuis kwam heel wat nieuw materieel te pas : 60 zolderbalken (de gistaige), 26 kepers (pièces de comble), 10 regels (rebbes de bois), 7 hanebalken, 2 kaafhouten (montraux de cheminées), 2 goothouten (lits de bois), 700 voet zolderbert, 420 eiken latten, 5600 gluis, 10 schoven teen, 2000 bandroeden, enz...

De schouw werd gemetst in Brugse steen, zoals eveneens de goten en de kelder met de basementen, samen tot 16000 stenen.

Vijf lemen vloeren, één in de voorvloer (= woonkamer), één in beide slaapkamers, één in de spinde (= vooraadkamer of achterhuis) en ook één in de schuur. De weegten en gevels binnenshuis waarin de blokhouten (= blokketten) zaten waren in plakwerk. Dit alles vergde 40 wagens zand en 11 wagens klei. De heule of toegangsbrug waarin boomstammen waren verwerkt met de draaiboom op het nederhof werden ook vernieuwd.

Het volgend jaar (1503) vinden wij de onkosten voor nieuwbouw van een schuur vermeld. Deze stond wellicht op de motte. Zij blijkt volledig geloken met berd (dasselins de cloture = lukeberts). De keperlengte bedroeg 5,10 m en de stijlen waren 2 meter hoog. Er was een poort met wolfsmuil zodat wij denkelijk met een Vlaamse dwarsschuur te maken hebben. Er was toen echter nog een tweede schuur voorhanden. Aan de zuidzijde van deze stond immers de paardestal aangebouwd (1514).

In 1521 werden 5000 bakstenen afgehaald aan de Hoge Kale ter Woestijne om stal en schuur te sollementeren, en 200 dubbele haardtege-

len in de nieuwe oven gelegd. De hoeve was op 4/9/1513 gevisiteerd : het bleek dat paardestal en ovenbuur vervallen waren en niet meer te herstellen, de schaapstal te klein was, en de koestal en de schuur te repareren.

In 1512 werd een deel van het goed door Jan van Renterghem, landmeter van Nevele gemeten :

- veld en vijver : 27 bunder 840 r
- veld dat men noemt *bosch bachten hove* (= 't Loot) : 4 b 240 r
- houbos op *danderende vanden grote velde* : 7 b 458 r
- bos naast Kareeloven : 4 g 61 r.

Blijkbaar heeft de achtste ons bekende pachter, GERAARD SLOCK, een rustige tijd op zijn hoeve kunnen doormaken (mei 1529 - mei 1556). Hij pachtte voor 108 lbs paris in aftrok nog een strijkeld van 8 lbs 5 s voor het eerste jaar. Men geeft 31 bunder 286 r plus 26 bunder 60 r veld en vijver.

De funderingen van de stallen die dreigden in de walgracht weg te zinken dienden wel verstevigd met steen die van Brugge kwam. Hij diende ook zijn dekstro soms wel ver te zoeken tot bij de prochiepape van Merendree toe, maar deze is wellicht de ontvanger op het ogenblik ; het is in elk geval toch een naamgenoot. Het moet stro zijn afkomstig van de kerkelijke tienden want ook van Hendrik Pauwels, eveneens aldaar prochiepape, werd in 1535 een aankoop gedaan, dit om de schuur te dekken. In gezegd jaar werd ook het duivenhok op dezelfde schuur vernieuwd daar het rot was. Hij beveiligde verder zijn hoeve met een afsluiting van ruwe planken en omstreeks 43/44 werden uiteindelijk nog de kelder, haard en oven van nieuwe tegels voorzien en kwam er een aanrecht in blauwe steen.

Tijdens zijn pachttermijn heeft de haljuw, Jacob van Cauwenberghe, de aanbesteding laten doorgaan van drie gerechtsbanken en een gevangenis. Deze openbare aanbesteding uit juli 1549 is ons in detail bekend. De vierscharen dienden gemaakt «*naer de sacke ende fatchoen van (de) vierschaere staende ter plaetse te Knesselaere*» en waren bestemd voor Ursel 't Vrije, Ursel 't Gentse of Wessegem en één zou geplaatst worden «*up, thoof ter Knesselaerschen*». Bij de aanbesteding *In de Rose* werden ze toegewezen aan Gillis Bogaert timmerman van Ursel voor 19 lbs 10 s. Het vooraf klaarmaken van het hout gebeurde door Anthone de Pau, Gabriël vander Cruysen en Arend Claes (11 lbs 51 s). Komt daar nog bij de lijfkoop (drinkgeld) tot 7 lbs 50 s. Wat de «*Mute ofte gayole ende vanghe-nisse*» betreft, deze werd door dezelfde Gillis Bogaert en Martin Claes uit Aalter gemaakt en kostte 33 lbs 1 s. Omstreeks 1550 was er te Knesselare ook een rabot aanwezig.

GERAARD HALLAERT (1556-1565) was de schoonzoon van vorige en pachtte van mei af voor 56 ponden parisis. Hij diende evenwel daarbij de 4 bunder 206 roeden Loobos (= 't Loot) te nemen en tot cultuur te brengen. De lening en lating bedroeg een waarde van 6 pond groten.

Sinds deze pachter begon men ook met een nieuw systeem in verband met het onderhoud van de gebouwen : ze werden geschat bij het aankomen, hier was dit 400 lbs parisis, en dienden zo onderhouden dat bij het einde van de pacht ze aan dezelfde waarde konden worden overgelaten. Zo verging het van toen af ook te Wessegem. Leenmannen van Wessegem met vaklui kwamen de schatting doen.

Sinds mei 1565 is HUBRECHT DE MUYTERE fs Christoffel pachter bedegen (1565-1585). Bij zijn tweede pachttermijn werden de gebouwen geschat op een waarde van 497 lbs 18 s parisis en pachtte hij voor 148 p p. Voor de jaren '82 en '83 werd de pacht al niet meer geïnd. Onze dorpen hadden op dit ogenblik reeds zwaar te lijden van de malcontenten en opdringende Spaanse soldaten. Volgens een smeekschrift uitgaande van baljuw Rijckaert dd. 12/11/1581 waren vele landslieden toen reeds weggetrokken (zelfs in 80 al), naar besloten steden als Damme, Brugge, Kortrijk, Sluis en andere in Zeeland. «...sinds dat den ryant daghelix binnen voornoemde prochie es commen(de) aldaer die goede lieden roovende, vanghende en(de) up groote rantsoenen stellende daer deure dat hem up de selve prochie niemant houden en darf.» Zo heeft de pachter met zijn huisgezin en zijn vruchten ook de vlucht genomen. Zijn huisvrouw is van «gewaricheid» gestorven. Naderhand zijn *alle huysinghen schueren ende stallen verbrandt ende gheruyneert*. Dit gebeurde toen de troepen van Farneze naar Ecklo optrokken om dan verder het beleg voor Gent te slaan... Na de reductie van deze laatste stad op 17 september 1584 hadden wij het erg te verduren van de vrijbuiters die hier voornamelijk opereerden vanuit Sluis. Na het beëindigen van de tweede pachtperiode (1585) is de hoeve bloot blijven liggen en dit tot eind 1599. Een getuigenis uit 28/8/1586 zegt dat op Ursel slechts 16 huisgezinnen verbleven en op Knesselare geen enkel.

Op 17/10/1598 zegt men dat «Joos ende Copkin de Muytere, zonen van wijlent Huybrechts geheel bijster ende insolvent sijn, ende haeren cost winnen met in de wildernesse eedt ⁽³⁰⁾ te gaen treckene ende besemen te maeckene, ende met wilt inde wildernesse te gaen souckene, als sneppen, patryssen, phasanten ende ander wilt... verclaerende voorts dat wel sekere weten dat de voornoeme coppen de Muyter daghelix verkeert

(30) eedt : heet, heet, heidekruid.

inde bosschen mette vrijbuiters die aldaer commen uit zeelant, Oostende ende andere rebellerende plaetsen».

Jacob vluchtte naar Zanddijk (Walcheren) waar hij werd doodgeslagen; de andere zoon werd door de vijand binnen Neusen gevangen gehouden waar hij ook is omgekomen.

Hoewel het verre van rustig was — nog niet de helft van de bevolking was teruggekeerd — kon meester De Steercke van de rekenkamer te Rijsel toch op 1/10/1599 de hoeve terug in pacht uitgeven met ingang Kerstdag 1599 voor 50 gulden aan...

PAUWELS HUYGHEVELT (1599-1653) fs Pauwels pacht Kerstdag 1599 de hoeve na de troebelen en had als opdracht uit die wildernis en ruïne een nieuwe uitbating op te bouwen. Hij mocht het eerste jaar gratis wonen (nadien 50 gulden per jaar). Ook Vijvereecke had hij terzelfdertijd in gebruik. Het Lobosch ('t Loot) was ten dele in cultuur gebracht evenals het Houtbos. Ze waren bij de landerijen van de hoeve begrepen. Daar alle gebouwen verwoest lagen, *«gemerkt tselve quartier gheheel verwoest es ende zo verwildert dat men qualick de straten bekennen can ende oock deurdien dat de vyant aldaer daghelicx passert ende repasceert ende syne ghevangenen aldaer in de bosschen ghehouden ende ghe-rantsoeneert heeft zulcs dat daer niemant woonen darf»*. Zo werd besloten dat de *«voornoemde pachter sal vermoghen te temmeren, huys, schueren ende stallen, ende dat in minderinghe ende afslach van syne pachte ende alwaert dat de huysinghen meer bedroeghe ofte cost eynde voornoemde pacht beloopt sal hem moeten instant ende voorgelt ghedaen worden»*.

In de rekening 1584/1604 vinden wij een post van 411 p paris for voor het oprichten van een schuur. De rekening over 1608 geeft ook specificaties. Op de zelfde plaats van de vroegere gebouwen werd een woonhuis opgericht waarvan de kelder gemetst was. De schuur en een dubbel varkenshok die gesloten waren met berd komen er ook in voor. Verder spreekt men van een paardestal van 67 voet bij 14 (20,1 × 4,2 m). In 't midden van het hof stond de eveneschuur met daaraan een dubbele koestal 36 voet bij 18 (10,8 m × 5,4 m) zes gebinten. Deze schuur had een Brabantse huif en twee dakvensters en was eveneens gesloten met schalieberd. Er waren drie dubbele deuren en binnensweegs twee scheidingen in berd. Alles werd voor 187 lbs 16 s 6 d groten geprezen. Pacht tot en met 1608 kwijtgescholden.

Bij de herverpachting van 1635 bedroeg de pachtsom 36 lbs 10 s groten. Onze parochies zagen met lede ogen het verstrijken van het Twaalfjarig (1621) Bestand tegemoet. Niet zonder reden, want onmiddellijk werden ze tot contributieland herschapen dat zich aan de ene partij wel vrijkocht in schijn, maar in werkelijkheid toch nog aan opeisingen onder-

worpen was én door de Spanjaards én door de Staatsen, ja zelfs door de Fransen lastig gevallen werd. Frankrijk was immers sinds juni 1635 met Spanje in oorlog.

In 1644 werd nog een laatste pachtkontrakt afgesloten voor 71 lbs 16 s groten.

We vinden een smeebrief van Huygheveldt d.d. 12/10/1647 : *«ende alsoo den suspect vanden Franschen vyant in het overpasseren over den Brugschen vaert ghevanghen alle zijne beesten van coeyen, peerden, schapen ende andere ghenomen, ende alle syn vruchten deur tpasseren ende repasseren van sconincx volc als staten volc ende Franschen te niete ghedaen ende ghedestueert syn gheweest»*. Zo had hij twee infructueuse jaren gekend». Hier wordt naar alle waarschijnlijkheid verwezen naar de raid, de eerste die de Fransen deden tot op de Brugse vaart op 24/9/1645. Kort daarop kwam het Verdrag van Munster in 1648 tussen de Verenigde Provinciën en Aartshertog Leopold.

Tijdens deze periode deed de ontvanger Bonne verschillende pogingen om aan een paspoort te geraken om het contributieland te bereizen om de renten te innen. Hij handelde via de ontvanger van Sluis Roussel, waar de Rijngraaf heer van het Land van de Woestijne gouverneur was, doch ook was hij tot bij de prins van Oranje geweest wanneer deze voor Hulst lag.

Het zou hem toegestaan worden indien ook de ontvanger van Sluis er een kreeg voor het zuidelijk gebied. In de kwijtschriftenbundels steken een paar van deze vrijgeleiden. Hoe eigenaardig het ook moge lijken, Bonne was ook ontvanger van de geconfiscieerde goederen van die rijngraaf omdat deze Fransman was, Baron van Tournebu, en haalde zelfs onder militair geleide de inkomsten op van Woestijne in het Staats gebied. Zo in 35 eens met 39 en met 50 soldaten onder commandeur Coudenburgh van de Oudburg.

Met Kerstdag 1653 begint een nieuwe pachter JOOS VAN HECKE (1655-1662) voor slechts één periode van negen jaar (67 p groten of 804 p paris), op Kasseldijhuis van de Oudburg te Gent afgesloten.

Sinds het Verdrag van Munster waren de zeer hinderlijke contributies eindelijk achterwege gebleven en kon men rustig herademen. Niet voor lang echter want reeds dreigt opnieuw gevaar ditmaal uit het zuiden waar de Fransen nu met contributie dreigen. De verdedidingswerken op de zuidzijde van het kanaal worden in allerijl gesloopt en men richt reeds in 1658 nieuwe op aan de noordzijde, want ditmaal zal men onder geen voorwaarde brandschatting aan de overveldiger betalen!

Maar de Fransen willen onder elke voorwaarde het vroegere Oud-Contributieland onder hun macht krijgen en brandschatten. Zij doen dan

ook op 7/9/1658 een onverhoedse overval op Knesselare en roven ondermeest op het Prinsengoed alle goederen en dieren. De gevluchte pachter kwam geheel desolaat op zijn hoeve terug. Doch het kasselrijbestuur blijft hardnekkig elke toelating tot betalen van brandschat weigeren aan de dorpen op de noordzijde van het kanaal, waarvan inmiddels alle bruggen zijn opgebroken en de bewaking verzekerd. Maar wanneer het gros van de troepen via Deinze nadert wordt de toestand hachelijk. Op 1/3/1659 gebeurt de vreselijke brandraid op Knesselare.

De woedende inwoners richten zich tot de kasselrij en vragen vergoeding voor hun geroofde goederen en platgebrande huizen. Zij worden echter afgewezen. Een proces welke zij voeren tegen het kasselrijbestuur omdat enerzijds dit verbiedt van zich door contributie vrij te kopen en anderzijds toch ook niet voldoende voor bescherming zorgt, wordt voor de Raad van Vlaanderen ingespannen en zij winnen het pleit (27/7/1663). In beroep voor de Grote Raad te Mechelen worden zij eveneens in het gelijk gesteld (26/5/1667). De griffier van de Oudburg komt daarop vier dagen te Knesselare de zaken regelen. In de gedetailleerde staat van de schade vinden wij de pachter van het Prinsengoed vermeld met één gestolen paard, tien koeien en twee varkens. Hij vraagt een schadevergoeding van 75 ponden maar uiteindelijk wordt overeengekomen voor 50 ponden.

Daarbij komen nog de mislukte oogsten van 1660 en 61.

Uiteindelijk met de Vrede der Pyreneeën gesloten op 6/11/1659 en op 18/3/1660 in de Oudburg afgekondigd is het terug kalm, echter voor niet lang want de Spaans-Franse oorlog stond weldra voor de deur.

In de rekening 1661 is de pachter 2200 gulden schuldig welke hij zegt niet te kunnen betalen *gheruyneert wesende door d'orloghe ende grote lasten op het lant ghestelt*.

LAUREINS MOERAERT (1662-1698) was pachter voor vier perioden van negen jaar. Hij betaalde met Kerstdag 62. 86 p 10 s groten. Het kontrakt werd verleden voor notaris Tanghe. Deze pachter, mijn stamvader te Knesselare, kwam hier met zijn vrouw Magdalena van Hyfte en twee kinderen van Evergem aan. In het begin was het een rustige tijd. Alleen 1666 deed zich wat somberder voor wegens de pest welke voornamelijk in augustus te Ursel woedde. Hij pachtte ook Vijvereecke voor 20 p parisis, en de bosgebieden sinds eeuwen op het Knesselarese vernoemd waren in het pachthof begrepen.

In 1662 werden de gebouwen wat hersteld.

Tijdens de Devolutieoorlog tussen Frankrijk en Spanje steekt op 9 mei 1668 maarschalk De Crequi het kanaal te Bellem over. De parochies van het Oud-Contributieland smeken om zich onder brandschat te mogen

vijkopen. Dit wordt hun door de Oudburg toegestaan. Nochtans durft menig gevluchte landbouwer het toch niet aan om op zijn hoeve terug te komen.

Op 4 juni 1668 werd het Verdrag van Aken in de kasselrij gepubliceerd. Tijdens deze rustperiode ging zijn tweede pachttermijn in 71 in voor 300 florijnen.

De Hollandse oorlog brak weldra uit. Wanneer dit een Europees conflict dreigt te worden waarin ook Spanje betrokken is zullen onze streken terug door de Franse legers onder de voet worden gelopen, dit vanaf april 1675. Wederom valt men onder contributie. Volgens een ordonnantie van 8/11/1674 werden hem voor 800 ponden parisis in mindering gebracht van zijn pachtsom gezien hij door oorlogsomstandigheden zoveel minder ontvangst genoten had.

Ondertussen overlijdt Laureins en laat zijn weduwe met kinderen achter. Een paar weken nadien overlijdt eveneens zijn dochter van 21 jaar, wellicht beiden van de pest.

Midderwijl hadden veel Hollandse troepen in 1677 op hun kosten geteerd (tot 122 p in 1677) en sinds Allerheiligen 78 tot maart 79 lagen er de Fransen voor vier maanden gelogeed (128 p). Daarbij kwamen nog wat herstelkosten tot 38 p. Voor dit alles werd de weduwe slechts 1200 p parisis in moderatie gebracht, Nadien nog 3260 £ par.

Door het Verdrag van Nijmegen kwam er terug vrede en Gent werd door de Fransen op 1/5/1679 ontruimd.

In die moeilijke tijd blijkt de weduwe hertrouwd met Gillis de Weert, die echter al in 1684 insolvent overlijdt. Hij pachtte van 15/2/83 af voor 50 florijnen. Ondertussen was men terug volop in oorlog. (Chambres de Réunion, 1685-1684). Daar de Oudburg talmt om de geëiste contributie toe te staan dringt maarschalk d'Humières op 21, 22 en 23 december 83 het Oud-Contributieland binnen voor een roef en brandtocht nog nooit gezien. In Knesselare alleen heeft men 74 verbrande huizen, 2 molens en 38 schuren geteld.

Deze chef van het Franse leger schreef aan Louvois, minister van Lodewijk XIV «*Nous brûlâmes au Nord de Gand les plus beaux villages, qui se puissent voir au monde*».

De arme weduwe heeft de boerderij verder uitgebaat zo goed en zo kwaad als het ging. Hoewel deze pachtersfamilie van goede huize was is ze geheel geruïneerd geworden en uiteindelijk is alles in 89 openbaar verkocht om belastingen te kunnen vereffenen. Ook vijf paarden waren door ziekte omgekomen. Wanneer tijdens de oorlog van de Augsburger Liga (1688-1697) nu de geallieerde troepen onder prins de Vaudemont te

Ursel kampeerden, de meersen afgraasden en de landerijen plunderden was het einde van de miserie in zicht. De laatste negen jaar van 1689 af lag de hoeve verlaten.

Een van de laatste gekende pachters is JAN VERLE (5/1698-1750). Reeds vóór mei begon hij zijn landerijen gereed te leggen om boekweit te zaaien. Boekweit is immers een vrucht die zelfs in ongemest nuchter land goed gedijdt. Zijn eerste drie jaren mocht hij wonen voor *les mauvais des-pens des tailles et assiettes* t.t.z. eenvoudig met het vereffenen van zijn jaarlijkse belastingen. Vanaf het vierde jaar bedroeg zijn pachtsom 25 lbs groot.

De rekening 1698/1701 geeft slechts enkele bijzonderheden te kennen; zo werden nog in 98 wat reparaties uitgevoerd waarbij 5000 stenen van Gent langs het kanaal werden aangevoerd, en er werd ook een nieuwe ovenbuur geplaatst.

Sinds vinden wij ook de regelmatig terugkerende klacht dat de renteboeken in geen dertig jaar meer zijn vernieuwd en totaal onbruikbaar zijn geworden. Zij zullen het tot aan de Franse Revolutie blijven en alleen een ingewijde, vertrouwd met de streek zal er nog wegwijis in geraken.

Wanneer in 1730 de ontvangst in pacht wordt uitgegeven zullen toch nog lokale personen de ontvangst doen. Zo kennen wij Jan Steyaert (1701-21), Pieter Bruggeman (1721-26), Jan de Graeve (1726-65) en zijn zoon Jan Francies tot 1794.

De derde en vierde pachttermijn werd verrekend aan 120 florijnen. Nadien werd het 16 ponden groot. Voor diezelfde som heeft Jan de Graeve griffier van onderandere Ursel, Wessegem en het Knesselaarse, iemand die met deze domeinen erg vertrouwd was, de hoeve in cijns genomen voor 99 jaar. De akte werd gepasseerd voor markies de Cotta Adorno op 25 juni 1750. Dit gebeurde te samen trouwens met het Wessegems Koningsgoed (25 lbs groot) en de Pilkem- en Westvijver samen met de Prinsemeers (8 sch gr). De totale cijns bedroeg dan ook 41 pond 8 sch groot. Als conterpand werd een deel van het Tillegembos te Loppem, een van de Graeve's bezittingen uit hoofde van zijn vrouw Regina Verstraete, een leengoed van 16 bunder afhankelijk van de Burg van Brugge, aangegeven.

Blijkens de rekeningen heeft de Graeve met toelating van Maria-Thérésia gegeven te Wenen op 7/10/1761 deze goederen op 25/1/1762 voor 7452 florijnen aangekocht.

Van dan af komen in de domeinrekeningen nog slechts globale posten voor in verband met de renten, de tiende te Asper en een cijns te betalen door Jan-Baptist van de Woestyne. In 1779 was dit bijvoorbeeld respectievelijk iets meer dan 881, 84 en 6 florijnen.

Ursel, Wessegem en het Knesselaarse waren ook nog belast ; in 1730 was dit bijvoorbeeld :

- 1200 pond par ten voordele van de stad Gent.
- 250 pond ten voordele van de souveraine baljuw van Vlaanderen.
- 27 p 14 s 10 d in de grafelijke brieven van Assenede.
- 4 ponden voor het begijnhof Sint-Elisabeth te Gent.

Totaal was dit 1481 p 14 s 10 d of 740, 17, 5 florijnen.

Omstreeks 1726 tekende Roelants een figuratieve kaart van het Prinsengoed. De verschillende percelen hadden een grootte van 94 g 257 r. Hiervan lagen 25 g 82 roeden op Oedelem. Hiervan dienen wij een deel van twee percelen van het hof zelf af te trekken daar ze onder Woestijne ressorteerden wat Knesselare was. Twee paalstenen nu nog op de hoeve aanwezig duiden de grenslijn aan. Dit geeft in totaal 51 bunder 1 gemet en 257 roeden zoals de grootte in de pachtcontracten opgegeven.

Buiten deze landbouw- weide- en bosgronden worden nog 95 g 60 roeden heide op Knesselare aangegeven en 107 g 8 roeden heide op Maldegem.

De gronden van het Prinsengoed vinden wij in het oud kadaster op naam van de familie De Graeve terug.

* * *

De pacht prijzen zijn plaats- en tijdgebonden, zodat zij ons een curve weerspiegelen waarin factoren spelen welke elders op een bepaald ogenblik ontbreken. Niet altijd waren de uitbatingen even groot ; soms lag er een platgebrand of was het onderhoud van gebouwen pachterslast.

Het is dus slechts mogelijk van globale gegevens af te leiden uit een grafische voorstelling 1430-1750.

Omstreeks 1455 komt zo een lichte daling voor met nadien stabiliteit tot 1485 (reden : de Gentse oorlogen). Vanaf dit laatste jaar is een lichte hausse waar te nemen die een tiental jaren op zelfde peil aanhoudt. Het zijn de oorlogsjaren van Maximiliaan van Oostenrijk. Alles valt nadien op het vooroorlogse peil terug. Vanaf 1520 komt een geleidelijke stijging tot ongeveer het dubbele in 1555-1560 bereikt wordt.

Komen dan laagtepunten — de godsdienstoorlogen — waarin de hoeven verlaten lagen. De periode 1599-1615 is eerder stabiel te noemen. Na dit jaar komt dan een geweldige stijging, voornamelijk rond de jaren 20-30. Wanneer de top tussen 60 en 70 bereikt wordt is dit wel het achtvoudige van 1520.

De jaren 70 en 80 geven een sterke daling, hoewel het peil nog hoger blijft dan voor de troebelen. Rond 1715 lijkt een evenwicht bereikt dat nog lang zal aanhouden. De 15e, 16e en 18e eeuwen vertonen dus eerder een rustige kromme ; na het eerste kwart van de 17e eeuw mogen wij van een werkelijke «boom» gewagen.

Roger MOELAERT.

BIJLAGE I

Lijst van de ontvangers van Ursel, Wessegem en het Knesselaarse.

Lambert de Waghenaere	...1364-1376... (Knesselare)
Pieter Eckaert	...1392-1431...
Joos Bruninc	1431-1433...
	
	...1434-1435
Jan Rijckaert	1435-1442
Jan Sneppe	1442-1443
Jan Hughelin	1444-1445
Ian vander Moten	1445-1447
Jan Rijckaert	1447-1452
Joris vander Zickelen	1452-1459
Jan Lampaert	1459-1461
Pieter de Drijvere	1461-1482
Joos Reubs	1482-1483
	(gevangen in het Steen te Brugge in 83).
Willem de Valcke	1483-1485
Joos Reubs	1485-1497
Daniel Masset	1497-1510
Adriaan van Huickem	1510-1529
Jan vanden Houten	1529-1558
Jan Valcke	1558-1575
Gillis Hebbrecht	1575-1604
Laureins Volckaert	1604-1623... (tot 34 wellicht)
	
Abraham Bonne	...1637-1649
Charles Bonne	1649-1697
Erven Bonne	1697-1701
	
Nicolas Leblon	1712-1725
Jan de Graeve	1725-1730
Charles Henri Coppieters	1730-1749
Joseph Hergots	1749-1794

BIJLAGE II

Archivalia.

A.R.A.B. A / *Fonds rolrekeningen (Nelis)*

- Knesselare : 16 (1364) ; 17 (1365)
76 (1370) ; 77 (1371) ; 78 (1374) ;
79 (1375)

De rekeningen 1374 en 75 ook in RAG dubbels 15 en 16

- Goederen van Lodewijk de Haze : 533 (1392)

- Goederen Victor van Vlaanderen : 2063

B / *Fonds rekenkamer (Gachard)*

- 7588 (1435-1468) Domein Knesselare - 27 rekeningen.

Hierin ook de baljuwsrekeningen 1435-± 54

- 7775 (1431-1433) Wessegem - 41 rekeningen

(1434-1477)

Hierbij baljuwsrekeningen Wessegem 1456-1460 + 64/65
en 68/69

(1468-1477) Knesselare

- 7774 (1477-1514) - 29 rekeningen, Wess. en Kness. Vanaf 1502
tot 1525 ook Schuurveld.

- 7775 (1514-1530) - 16 rek.

- 7776 (1530-1561) - 31 rek.

- 7777 (1561-1574) - 13 rek.

- 7778 (1574-1583) - 5 rek.

- 7779 (1583-1623) - 8 rek.

- 7780 (1637-1649) - 9 rek.

- 7781 (1649-1659) - 1 rek.

- 7782 (1659-1697) - 1 rek.

- 7783 (1697-1701) - 1 rek.

- 7784 (1712-1715) - 1 rek.

- 7785 (1716-1720) - 1 rek.

- 7786 (1720-1722) - 1 rek.

- 7787 (1722-1725) - 1 rek.

- 7788 (1725-1726) - 1 rek.

- 7789 (1726-1730) - 4 rek. Dubbel 1729/30 in RAB, Brugse
Vrije 1896.

- 6899-6904 (1730-1744) - 14 rek.

- 6905 (1744-1749) - 5 rek. aan de Fransen gestort.

- 6906-6929 (1749-1787) - 39 rek.

- 6930-6936 (1787-1794) - 6 rek.

- 47951 (1661) 1 rek.

18252/19 (1452-1453) confiscatierekening op de Gentenaars,
45406 (1431 - Goederen van Victor)
45407 (1440 - Renten te Knesselare)

C / Kuijtschriften uit Rijsel

Nrs 1129 - 1134 ; 1091, 2007, 263 en 331. (15e tot 17e eeuw).
Meestal dozen (perkament) en liassen (papier).

D / Kaarten en plans

792 (1724) Ursel, 100 × 128 cm.

778 (1726) Knesselare, 58 × 88 cm.

779 (1726) » 67 × 120 cm. (copy)

R.A.B. Liassen 4277 : Proces tussen Jan Allaert en pointers en zetters
van Knesselare.

A.D.N. Rijsel

Rekenkamer B 3658 Rek. Jan Stommelins (De Haze 1599-
1401).

Rekenkamer B 7033-7046 Confiscatierekeningen door
Bonne (1635-1655).

GESLACHTSLIJST
VAN ZEGER ARNOLDUS MARTINUS CALLENS

I. Petrus Callens,

× met Joanna Fernier (Fermes of Froment), waarbij 5 kinderen,
alle te Otegem geboren tussen 1725 en 1733.
Landbouwer.

II. Petrus Callens,

* 1725; † Otegem, 19 februari 1776, 51 j. oud.

× Otegem, 12 november 1752 met Anna Catherina van Overbergh,
dochter van Joannes en Petronilla Van Renterghem; waarbij 7 kinderen,
alle te Otegem geboren tussen 1753 en 1768. Zij † Otegem, 5 maart 1797.

III. Petrus Josephus Callens,

* Otegem, 21 januari 1763; militair op het kasteel te Doornik onder
het bevel van de Prins de Ligne.

× Doornik, 29 februari 1784 met Joanna Thresia De Meyere, waarbij
6 kinderen, alle te Otegem geboren tussen 1784 en 1796.

IV. Petrus Josephus Callens,

* Otegem, 28 september 1789; landbouwer.

× Otegem, 19 april 1815 met Marie-Thérèse Ravelingée, dochter van
Bonifacius en Marie Josephine Moreels (Morreels), * Otegem, 31 mei
1789; waarbij 2 kinderen, alle te Tiegem geboren tussen 1817 en 1824.
Hij vestigde zich na zijn huwelijk te Tiegem.

V. Theodoricus Callens,

* Tiegem, 2 november 1817; «herbergier» volgens het bevolkings-
register uit 1847 van Tiegem; † Tiegem, 30 oktober 1896.

× Lucia Moreels, dochter van Louis en Sophia De Cock, * Tiegem,
16 november 1816 en † aldaar op 27 oktober 1886; waarbij 10 kinderen,
alle te Tiegem geboren tussen 1840 en 1863.

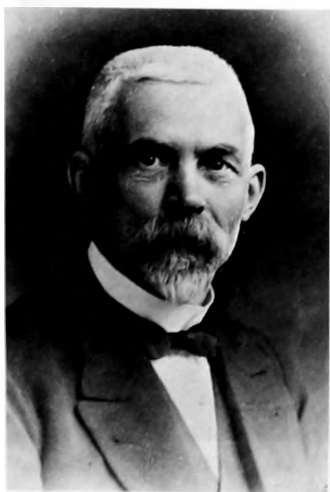
Zeger Arnoldus Martinus CALLENS met zijn zuster Antonia Palmyra Lucia en broeder Jozef Vital tijdens de eerste wereldoorlog 1914-1918.

Zeger Arnoldus Martinus CALLENS met zijn echtgenote Helena Maria Clementia PLESSENS in juli 1938.

Het huis van Vital Moreels, de grote weldoener
van Tiegem. Na 1888 bewoond door August
Callens en zijn echtgenote Marie Octavie Derache.
Postkaart van rond 1913.

August CALLENS
(1863 - 1920).

Marie Octavie DERACHE
(1861 - 1945).

Zeger Arnoldus Martinus CALLENS en Helena Maria Clementia PIESSENS met hun talrijke kinderen en kleinkinderen op 17 augustus 1970, op hun gouden huwelijksjubileum (x 17 augustus 1920 Eeklo).

Als oudstrijder 1914-1918 was hij drager van verscheidene eretekens en hier vernoemen we vooral het ridderkruis met Palm der Leopoldsorde, hem door Zijne Majesteit Koning Albert I persoonlijk op de borst gespeld aan het IJzerfront. Zeger Arnold Callens kreeg van kindsgebeente een diepe liefde mee voor Vlaanderen en het Vlaamse volk. Hij was de man van de daad, rechtlijnig en kloek, vast als een rots te midden van de branding. Toen Vlaanderen in verdrukking en nood verkeerde, bleef hij in zijn leven, immer trouw aan de leus : Alles voor Vlaanderen !

Op 17 augustus 1970 vierden het echtpaar Callens - Piessens hun gouden huwelijksjubileum te samen met hun talrijke kinderen en kleinkinderen. Om 11 uur werd in de Sint-Antoniuskerk van Balgerhoeke door E. P. De Baets een plechtige H. Mis opgedragen.

Op Palmzondag, 26 maart 1972, werd hij vereerd met de medalie van St-Bavo, een gouden bisschoppelijk ereteken voor 42 jaren dienst in de parochiegemeenschap, als lid en voorzitter van de kerkraad. Arnold

Huwelijksfoto van Zeger Arnoldus Martinus CALLENS
en Helena Maria Clementia PIESENS
× Eeklo, 17 augustus 1920.

Callens was peter van «Antonius» de grootste klok. De klok draagt volgend opschrift :

« HORACANTUS ME FECIT
ANTONIUS
GIFT VAN ROSALIE PEERS, 1906
VERNIELD IN 1940 VERVANGEN IN 1965
PETER : ARNOLD CALLENS
METER : Wwe ROBERT STANDAERT
PASTOOR : DANIEL DE BOSSCHER».

Met alle wederwaardigheden
die wijf doorspartelen,
heeft God zijn bedoeling.

IN MEMORIAM
DE HEER

Zeger-Arnold CALLENS

weduwnaar van Mevrouw
Helena Maria PIESSENS

geboren te Avelgem op 8 april 1894 en overleden
te Balgerhoeke-Eeklo op 19 februari 1978.
gesterkt door de H. Sacramenten der zieken.

Voorzitter van de Kerkfabrieksraad.
Viaams Oud-strijder 1914-1918.
Ridder in de Leopoldsorde met Palm
en Medaille van de Slag aan de IJzer.
Gouden ereteken van Sint-Bavo.

Ik wacht, met alles wat ik heb,
in de hoop ook alles te verliezen.
Ik wacht aan de wegwant op hem, die ons
stuurt op de open wegen,
die, steeds verscholen, ons toch ziet
en die u liefheeft ongeweten.
Ik gaf mijn hart in heimelijke liefde, aan hem,
mijn Heer!
En wacht, met alles wat ik heb,
in de hoop ook alles te verliezen.

Rabindranath Tagore

In de vroege lente kreeg hij het leven.
Bloemen waar hij zo van hield
zijn tot het laatst bij hem gebleven
Hij trotseerde koude, storm en wind
Nu is hij uit de tijd gegleden en
blijft alleen herinnering.

Gezegend is God, de Vader van onze Heer Jezus
Christus, die in ons de hoop heeft verwekt op
het onvergankelijke erfdeel dat voor u is weg-
gelegd in de hemelen.

1 Petrus 1,3

De Heer en Mevrouw Godfried CALLENS-
LONGUEVILLE en kinderen

De Heer en Mevrouw Karel POLFLIET-CALLENS
en kinderen

De Heer en Mevrouw Omer DASSONVILLE-CALLENS

De Heer en Mevrouw René DE VUYST-CALLENS

De Heer en Mevrouw Wilfried STEEGHERS CALLENS

De Heer en Mevrouw Paul VANDEN DORPE CALLENS
kinderen en kleinkind

De Heer en Mevrouw Hulbrecht HINNEKINT-
CALLENS en kinderen

De Heer en Mevrouw Jozef CALLENS-WILLEMS
en kinderen

De Heer en Mevrouw Antoon CALLENS-HEYDE
en kinderen

zijn U oprecht dankbaar en genegen voor Uw
intens medeleven bij deze grote beproeving.

Bidprentje van

Zeger Arnoldus Martinus CALLENS

† Balgerhoeke 19-2-1978.

BIBLIOGRAFIE

1. — STEEGHERS W., — Familiekundige Sprokkelingen DE FAMILIE CALLENS.
Ons Heem jg. XXV, 6 Slachtmaand 1971, blz. 279-283.
2. — STEEGHERS W., — De familie Callens, 1972 : 32 blz. In eigen beheer.

Zeger Arnoldus Martinus CALLENS
met medalie van Sint-Bavo
met zijn twee dochters Theresia Maria Antonia
en Anna Maria Alfons CALLENS
op 26 maart 1972 te Balgerhoeke.

Callens is ook de eerste geweest in de parochiegeschiedenis van Balgerhoeke, die deze grote onderscheiding is te beurt gevallen.

Zijn beroep was achtereenvolgens : wijnhandelaar, houthandelaar en sedert 1929, bloemist. Hij begon toen zijn eigen zaak, dat in 1979 als handelskwekerij Callens-Piessens zijn 50-jarig bestaan mag vieren. Hij was ook de medestichter van de S. V. Tuco.

Hij × Eeklo, 17 augustus 1920 met Helena Maria Clementia Piessens, dochter van Ferdinand Antoon en Clementia Bauwens, ° Eeklo-Balgerhoeke, 28 maart 1892 en aldaar † 3 september 1971 ; waarbij 10 kinderen, alle geboren tussen 1921 en 1935.

Zeger Arnold Callens † Balgerhoeke-Eeklo op 19 februari 1978. Bij de begrafenis werd door de heer Stul namens de Balgerhoekse parochiegemeenschap een ontroerende lijkrede uitgesproken.

Wilfried STEEGHERS.

HOE EN WANNEER WERD SINT WILLIBRORD PATROON VAN KNESSELARE ?

Het blijft een open vraag hoe en wanneer Sint Willibrord patroon werd van Knesselare.

Wij vonden tot nu toe geen enkel historisch gegeven aangaande de oorsprong, noch de aanvangsdatum van de Willibrordverering alhier.

In zijn laatste boek «Oud Knesselare» weet A. Ryserhove daar ook niets over mede te delen. Hij schrijft J. Walters over, die in zijn boek «De eerste geloofspredikers op het grondgebied van het huidige bisdom Gent» zegt : dat de kerk van Knesselare «vermoedelijk ter ere van Willibrordus werd ingezegend omdat een invloedrijk persoon of grote weldoener hem een bijzondere devotie toedroeg...». ⁽¹⁾

Maar nergens is tot nu toe een naam of enig spoor van zo een «invloedrijk persoon of weldoener» gevonden.

Knesselare wordt voor het eerst vernoemd in een acte van 1085 waar spraak is van Johannes van Knesselare. ⁽²⁾

In 1171 schenkt Walter I, bisschop van Doornik, (1168-1172) het altaar van Knesselare aan het kapittel van O.L.Vrouw te Doornik. Paus Clemens III (1187-1191) bevestigt deze schenking op 22 juni 1190. De naam van een titularis of patroonheilige wordt er echter niet vernoemd ⁽³⁾.

De eerste bidplaats te Knesselare stond «op de motte van het Prinsengoed, nabij de beek. In 1570 werden er belangrijke herstellingen aan uitgevoerd, in het begin der vijftiende eeuw was zij evenwel reeds verdwenen» ⁽⁴⁾.

Aan welk mysterie of aan welke heilige het eerste «altaar» van Knesselare, — reeds in het bezit van het kapittel van Doornik in 1171

(1) J. WALTERS, *De eerste geloofspredikers op het grondgebied van het huidige bisdom Gent*, blz. 127 — Gent 1946.

(2) DE POTTER en BROECKAERT, *Knesselare*, blz. 9.

(3) WALTERS, o.c. blz. 127. R.E. MOELAERT, *De Tienden te Ursel in Bos en Beverveld*, Jaarboek 1971, blz. 167.

(4) A. RYSERHOVE, *Oud Knesselare*, Maldegem 1976, blz. 13-15, zonder bronvermelding.

over «schenkingen» aan de heilige gedaan, kerken door hem gesticht of het bestaan van «Willibrordusputjes». Deze laatste zijn bronnen of putten waarvan de heilige het water zou gebruikt hebben om de neofieten te dopen.

Zo weten wij dat Willibrordus te Antwerpen gepredikt heeft, en hij zou langs de linkeroever van de Schelde gekomen zijn. Hij zou ook in de Vier Ambachten gepredikt hebben en een kerk gesticht te Hulst. Nu nog is te Hulst de Willibrordusbasiliek.

Volgens de «Lex Frisonum» uit de negende eeuw, vormde de Sincfala de grens tussen Friezen en Franken. Deze Sincfala mag men niet zonder meer identificeren met ons Brugse Zwin. Dit laatste was maar een van de vele «Zwin's» die de brede Scheldemonding uitmaakten, die wel als grensbaken bedoeld is ⁽¹⁰⁾. Daar Willibrord tot de Friezen gezonden was is het niet waarschijnlijk dat hij beneden de Sincfala tot bij de Franken gekomen is. Ten andere op het einde van de tweede Duinkerke Transgressie van $\pm$ 500 tot 700, waardoor de Sincfala ontstaan is, was het «Noorderlijk deel van Westvlaanderen een soort waddengebied onderhevig aan ebbe en vloed van de zee» ⁽¹¹⁾. En Strubbe zegt dat het «een uitgestrekt schorrenlandschap was dat in de zee vervloede...» ⁽¹²⁾.

Dat Willibrord de kerk van Klemskerke gesticht heeft ⁽¹³⁾, wordt door M. English bewist in Biekorf ⁽¹⁴⁾. De patroon van Klemskerke is trouwens de H. Clemens, Paus en martelaar, en niet «Clemens-Willibrordus». C. Wampach is er ook niet zo zeker van, hij schrijft in hoger genoemd werk : «Klemskerke schijnt tot Willibrord terug te gaan».

Dat Willibrord te Grevelingen (Gravelines, Fr.) zou geweest zijn wordt zonder meer als legende afgewezen. Wulpen, waar nu nog een Willibrordusputje bezocht wordt, wordt in oudere documenten niet eens vermeld.

Te Brugge is Willibrord zeker nooit geweest en deed er bijgevolg ook geen stichting van een klooster ⁽¹⁵⁾. De voormalige abdij van Den Eekhout te Brugge had wel Willibrord als tweede patroon, maar werd niet door hem gesticht, zoals een laat zeventiendeuws schrijver beweert ⁽¹⁶⁾.

(10) NOTERDAEME en DEKKERS, *Sint Eligius in de Pajus Flandrensis*, in *Sacris Eruditi* VII, 1955, blz. 158-53.

(11) NOTERDAEME, *De Fiscus Weinebrugge*, in *Sacris Eruditi*, 1955, blz. 134.

(12) Album English, Brugge 1952.

(13) VERBIST, o.c., blz. 207-208.

(14) Biekorf, 1951, blz. 317-318.

(15) A. RYSERHOVE, *Knesselare*, 1945.

(16) HUIJGHEBAERT, *Monasticon Belge III*, blz. 317-318.

zoals gezegd, — was toegewijd weten wij tot nu toe nog niet. De tweede kerk van Knesselare werd gebouwd op een veel hoger gelegen plaats in de nabijheid van het «Drieselken». Daar was er een «grote middeleeuwse landbouwontginning, dus vlak bij de dorpsdries...» ⁽⁵⁾ Dat is de tegenwoordige dorpskern. Prof. E. Strubbe schrijft : «Het lag immers voor de hand bij de oprichting van de allereerste parochies de kerken bij voorkeur in een domein te plaatsen, en zodoende de bestaande economische organisatie aan het nieuwe geloof dienstbaar te maken.» ⁽⁶⁾

Van deze tweede bidplaats uit de vijftiende eeuw was in 1885 alleen het koor overgebleven. Fragment dat alle kenmerken had van de vijftiende eeuwse gothiek. Althans volgens het plan gemaakt voor de afbraak van de oude kerk in 1885. ⁽⁷⁾

Wij vermoeden en kunnen aannemen dat deze kerk gebouwd werd in het begin van de vijftiende eeuw, eerder dan «circa 1460» aangezien de eerste bidplaats «op de motte van het Prinsengoed» reeds in het begin der vijftiende eeuw verdwenen was. De hypothetische reconstructie op bladzijde 64 van «Knesselare» door A. Rysers-hove geeft mogelijk een beeld van de tweede kerk van Knesselare.

In zijn groot werk «Sankt Willibrord» ⁽⁸⁾ schrijft C. Wampach op blz. 386 dat te Knesselare in het oude bisdom Doornik, Sint Willibrord in 1451 als patroon van de kerk vernoemd werd. Sinds wanneer zegt Wampach niet. En spijtig zegt hij ook niet waar zijn bewering vandaan komt.

Mogen wij veronderstellen dat de nieuwe kerk «vlak bij de dorpsdries» voor het eerst aan Sint Willibrord werd toegewijd ? Waarom ? En onder welke invloed ?

Zeker niet omdat Willibrord ooit in onze streken zou geweest zijn of er zou gepredikt hebben.

Wij weten met zekerheid dat Willibrord gezonden was om de Friezen te kerstenen en dat hij door Paus Sergius I (687-701) tot eerste bisschop van Utrecht aangesteld werd. G. Verbist zegt in zijn werk «Saint Willibrord» ⁽⁹⁾ dat men de reisroute van de heilige door de lage landen aan de zee kan volgen, dank zij de gegevens die men vindt in documenten

(5) A. RYSERHOVE, o.c. blz. 11.

(6) STRUBBE, *De Parochies te Brugge vóór de XIII eeuw*, in *Album English*, Brugge 1952, blz. 374.

(7) Zie dit plan alsook de tekening van de oude kerk door H. Buijsse in A. RYSERHOVE, *Oud Knesselare*, blz. 11 en 14.

(8) C. WAMPACH, *Sankt Willibrord*, Luxemburg 1953.

(9) G. VERBIST, *Saint Willibrord*, Leuven 1939.

Lodewijk van Male was ook heer van Knesselare. In 1350 schonk hij het Prinsengoed aan Hendrik van de Pitte, in 1351 aan Maylin van Niepe, in 1356 aan Zeger van der Beke. Later gaf de hertog van Bourgondië het aan Pieter van der Zype, na diens dood in 1431 ging het terug naar het kroondomein ⁽²¹⁾.

Zou hier misschien een verband kunnen gelegd worden met de oorsprong van de Willibrordusverering te Knesselare ? Zou Lodewijk van Male, of iemand uit zijn omgeving de «invloedrijke persoon» niet kunnen zijn of de weldoener van de in het begin der vijftiende eeuw herbouwde en naar het centrum overgebrachte kerk van Knesselare, en ze bij die gelegenheid aan Sint Willibrord liet toewijden ?... maar, zoals gezegd, het blijft voorlopig een open vraag.

L.M. GOEGBUER, o.s.a.

(21) VERHOUSTRAETE RYSERHOVE, *Leenroepig overzicht van Aalter en Knesselare*, 1965, blz. 115.

Trouwens Brugge is pas ontstaan in de tweede helft van de negende eeuw, rond 840, toen was Willibrord al honderd jaar overleden, hij stierf in 758.

De verering van Sint-Willibrord in de Brugse abdij is ontstaan «omdat deze abdij ontstaan was op het grondgebied van de O.L.Vrouwparochie die, zoals haar moederparochie Sijsele, onder het patronaat stond van de kanunniken van Sint Salvator te Utrecht» (17). Het patronaat van Sijsele werd voor 879 door Boudewijn I, graaf van Vlaanderen, aan het kapittel van Utrecht geschonken. Het domein van Sijsele strekte zich uit ten Westen tot aan de Reie (Brugge), ten Oosten tot aan Maldegem en Knesselare. Op de rechteroever van de Reie bouwde Sijsele in 875 een hulpkerk, de huidige O.L.Vrouwkerk, welke zoals haar moederkerk, Sijsele, ressorteerde onder Utrecht. Dus niet onder Doornik-Noyon, zoals de Sint Salvatorskerk, nu kathedraal, van Brugge, op de linkeroever van de Reie (18).

De parochie Oedelem ontstaan uit Sijsele heeft Sint Lambertus tot patroon. Het lijkt ons uitgesloten dat Sint Willibrord patroon van Knesselare zou geworden zijn onder invloed van Utrecht langs Sijsele daar Maldegem en Knesselare zeker niet uit Sijsele ontstaan zijn (19).

Een ander centrum van Willibrordusverering in Westvlaanderen is Kortrijk.

Graaf Boudewijn IX van Constantinopel (1194-1205) schonk in 1199 de tienden die hij bezat in het Hulsterambacht aan het kapittel van de O.L.Vrouwkerk te Kortrijk. Sinds 1266 was de Sint Willibrorduskerk van Hulst verenigd met de kapittelkerk van Kortrijk, en de pastoor van Hulst was kanunnik van het kapittel van Kortrijk (20).

Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen, (1346-1384) was een bijzondere weldoener van Hulst. In 1350 schonk hij aan die stad een keure met belangrijke voorrechten.

In 1370-74 bouwt hij tegen de zuidelijke kooromgang van de O.L.Vrouwkerk te Kortrijk zijn grafkapel. Nu de «gravenkapel» geheten. Merkwaardig is dat in die grafkapel te Kortrijk een bijzondere plaats is voorbehouden aan Sint Willibrord. In de zwikvullingen tussen de spitsbogen zijn 17 tafereelen gebeiteld die het leven van Sint Willibrord voorstellen.

(17) HUIJGHEBAERT, *Bierkoof* 1968-69, blz. 18.

(18) NOTERDAEME, *Studien over de vroegste kerkgeschiedenis van Brugge, Sijsele en het Sint Maartenskapittel van Utrecht*, in *Sacris Eruditi* VI, 1954 blz. 180-188.

(19) STRUBBE, *De Parochies te Brugge voor de XIII eeuw*, in *Album English, Brugge* 1952, blz. 360.

(20) Luc DE VLEGHIER, *De O. L. Vrouwkerk te Kortrijk*, *Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen* 6.

Het tot kippenhok vervallen woonhuis.

Aan de heerlijkheid Schuurvelde was het hoge, middele en lage justitierecht verbonden. Bovendien mocht de heer van Schuurvelde een kapoen-, hoender- en ganzenrente innen. Hij bezat ook het maal- en vogelrecht. Van deze heerlijkheid hingen 17 lenen af in 1365. De opbrengst van het domein Schuurvelde werd in 1365 op 16 p. gr. geschat.

Het denombrement van Schuurvelde van 1504 komt praktisch woordelijk overeen met dat van 1365 ⁽³⁾.

2 DE HEERLIJKHEID VAN BELLEM.

In hetzelfde leenboek van de Oudburg van 1365 vinden we onder Aalter de volgende beschrijving van een heerlijkheid : *«Mijn vrouwe Jacquemijne van Rosinbach Jans zuster van Scuervelde hout in leene van minen heere van Vlaendren een groote plaetse van velde ende daerup hoghe heerschep ende neder ende in renten 4 p. 10 sch. par. ende 27*

(3) ARA RK nr. 1091 f° 68 v°.

HET DOMEIN BELLEM - SCHUURVELDE TE LOTENHULLE

Ten zuiden van de autosnelweg Brussel-Oostende, op het grondgebied van de voormalige gemeente Lotenhulle, treffen we nog een heel oud boerenbedrijf aan, alhoewel het huidige uitzicht dit niet zo gemakkelijk laat vermoeden. In de middeleeuwen was die hofstede de zetel van een belangrijke heerlijkheid en domein dat zich uitstreckte over het grondgebied van de voormalige gemeenten Aalter, Bellem en Lotenhulle.

In deze bijdrage willen we de heerlijkheid en het domein wat nader bestuderen. Wijlen Arthur Verhoustraete schreef reeds een en ander over de heerlijkheid van Bellem-en-Schuurvelde ⁽¹⁾. Een diepgaande bestudering van de beschikbare bronnen laat echter toe meer inzicht te verkrijgen in het ontstaan en de rol van deze heerlijkheid in het leven van de parochies Bellem en Lotenhulle.

1. DE HEERLIJKHEID VAN SCHUURVELDE.

In 1365 hield Jan van Schuurvelde in leen *«de stede te Scuervelde met 27 bunre lands groot onder lande ende mersch lettelt min of meer ende een grote plaetse van velde daer hi gheen en nummer af en wet, hoghe heerscep ende neder, 70 capoenen ende 6 hoenren ende 5 gansen ende 17 manscep, de 12 te vullen cope ende 5 ter beste vromen ende 60 laten onder upseten en ofseten, molage, vivens, voechilliede ende theerscep, met alle waert wesende siuere 16 p. gr.»* ⁽²⁾.

Uit het bovengenoemde denombrement blijkt dat rond de hoeve van Schuurvelde 27 bunder akkerland en meers lag. De rest van het domein Schuurvelde bestond in hoofdzaak uit heide en vijvers in 1365.

(1) A. VERHOUSTRATE, *Leenroerig overzicht van Aalter*, II, AM nr. 17 (1966), blz. 90-95; A. VERHOUSTRATE, *Over de heerlijkheden van Lotenhulle*, AM nr. 9 (1958), blz. 153-156; A. VERHOUSTRATE, *Bydrage tot de Geschiedenis van Bellem*, AM nr. 10 (1959), blz. 153-156.

(2) ARA RK nr. 1059 f° 61 r° en 61 v°, copie uit de 17de eeuw.

en wij diezelfde Jan van Drinkham terug vinden in de oudste domeinrekeningen van Bellem-Schuurvelde van 1470 : «*Compte Jehan Van de Velde de la terre et seigneurie de Bellem et Scuurvelt estant ou pays de Flandres que souloit tenir et posséder feu messire Jehan de Drincham chevalier*». Jan van Drinkham hield de heerlijkheid van Bellem en de heerlijkheid van Schuurvelde in leen tot rond 1470. Na zijn dood kwamen beide heerlijkheden in handen van de graaf van Vlaanderen (*).

De «*grootse plaatse van velde*» uit het denombrement van de heerlijkheid van Bellem was waarschijnlijk gelegen tussen de Waggebrugstraat en de «*heerstrate alsoomen gaet van Hansbeke naar Bellem*» (°). Dit gebied, waarin o.m. het Neerveld en Bellemvijver lag, was tot diep in de 18de eeuw nog onontgonnen heidegebied met talrijke vijvers.

In de 16de eeuw blijkt de heer van Bellem-Schuurvelde rechtsmacht te bezitten over bijna geheel het grondgebied van Bellem gelegen ten noorden van de weg Bellem-Hansbeke. Dit gebied moet echter vroeger deel uitgemaakt hebben van de heerlijkheid van het Land van de Woestijne. Uit een geschiedkundige kaart van de voormalige gemeente Bellem, opgemaakt door wijlen Arthur Verhoustraete in 1958, blijkt dat er in dit gebied een zeventigtal toponiemen liggen die voorkomen in de renteboeken van het Land van de Woestijne. Dit wijst heel duidelijk op een sterke invloed van de heer van de Woestijne in dit gebied.

Een ander argument dat pleit ten voordele van deze veronderstelling is het maal- en visrecht dat de heer van de Woestijne bezat binnen een mijl rond de Mijlstaak te Oostmolen. Deze mijlcirkel liep door de wijk Hamme op de grens Hansbeke-Bellem. Een groot stuk van Bellem viel bijgevolg binnen deze invloedsszone van de heer van de Woestijne.

Samenvattend kunnen we dus gerust voorop zetten dat op het einde van de 14de eeuw het gebied ten noorden van de weg Hansbeke-Bellem onder het gezag van de heer van de Woestijne viel, het gebied begrepen tussen bovengenoemde weg en de Waggebrugstraat de kern van de heerlijkheid Bellem vormde en het gebied ten zuiden van de Waggebrugstraat gedeeltelijk onder Schuurvelde en gedeeltelijk onder Schoonberge viel. De wijk Kromeke is immers vanouds afhankelijk van de heer van Schoonberge (10). Zowel de heerlijkheid van Bellem als die van Schuurvelde waren toen in handen van de familie van Schuurvelde.

(8) ARA RK nr. 13.061 tek. 1470-1472 f° 1 r°.

(9) RAG Fonds de Ghellinck-Vaernewijck, supplement nr. 188, oorkonde van 1618.

(10) L. STOCKMAN, *Het goet te Kromeke te Bellem*, Ons Meetjesland, 10 jrg (1977), blz. 6-8.

kapoenen *lettel min of meer ende 7 mannen te vullen cope ende 4 mannen ter bester vromen, wert uesende 17 p. par. tsiaere lettel min of meer* (4).

Aan deze heerlijkheid was een kapoen- en een geldrente verbonden terwijl Jacquemijne van Schuurvelde ook de hoge, middele en lage justitie bezat binnen «*een groote plaetse van velde*». De ligging van dit heidegebied wordt echter niet nader omschreven. Het denombrement van 1504 maakt ons niet veel wijzer. Het vermeldt alleen dat deze heerlijkheid in «*de prochie van Poucke*» ligt! (5).

We zullen trachten aan te tonen dat het bovenvermelde denombrement betrekking heeft op de heerlijkheid van Bellem door een analyse van de heerlijke renten van de heerlijkheid van Bellem-Schuurvelde.

3. DE HEERLIJKHEID VAN BELLEM-SCHUURVELDE.

Uit de oudst bewaarde domeinrekening van Bellem-Schuurvelde blijkt duidelijk dat de heerlijkheden Bellem en Schuurvelde als één domein werden uitgebaat. Ook vinden we geen enkel spoor meer van afzonderlijke schepenen voor beide heerlijkheden. Wel hielden de schepenen Joos De Clerck, Pieter De Wispelaere, Pieter Rutsaert en Willem De Ruuc «*vierscaere*» te Bellem en te Schuurvelde in 1515 (6).

Volgens het denombrement van 1365 had Jan van Schuurvelde recht op 70 kapoenen en Jacquemijne van Schuurvelde op 27 kapoenen. De 70 kapoenen vinden we terug in de domeinrekening van Bellem-Schuurvelde onder de rubriek «*seignourie de Scuervelt*», terwijl we onder de rubriek «*seignourie de Bellem*» 17 kapoenen staan (7). Het eerste cijfer klopt met het denombrement van 1365 terwijl het tweede cijfer een verschil geeft van 10 ten opzichte van 1365. We denken dat het hier over een verschrijving gaat.

De 87 kapoenen ($70 + 17 = 87$), die in alle rekeningen van Bellem-Schuurvelde staan, komen dus voort van de heerlijkheden van Bellem en Schuurvelde. De vraag die nog open blijft is de volgende: mogen we de heerlijkheid van Bellem uit de rekening van 1470 vereenzelvigen met de heerlijkheid die in 1365 aan de zuster van Jan van Schuurvelde toebehoorde? Het antwoord is bevestigend omdat een zekere Jan van Drinkham in de 15de eeuw verschijnt als leenhouder van beide heerlijkheden

(4) ARA RK nr. 1059 f° 61 r°.

(5) ARA RK nr. 1091 f° 69 r°.

(6) ARA RK nr. 13661 rek. 1515-1517 f° 6 v°: «*dattore es een vierscaere te Bellem ende te Schuervelt*».

(7) ARA RK nr. 13661 rek. 1470-1472 f° 1 r° en f° 3 r°.

Een stukje wal rond Schuurvelde.

<i>bosch, hof ende winnende land</i>	120 p. par.
— <i>de vivers... Gavere, Cassandre ende Lyssenweddaghe</i>	
<i>ende de vivers bij den Cappelleberch</i>	34 p. par.
— <i>tweede somme</i>	154 p. par.

De Gaverevijver, de Cassandervijver en de Lissenwedagevijver lagen ten noord-westen van het goed te Schuurvelde tussen de Bellembeek en de Oude Brugse Heerweg op het grondgebied van Lotenhulle. De vijvers van de Kapelleberg lagen op Bellem in het grensgebied met Lotenhulle.

Het hout van de bossen bij Vossenbergh en van de Warandebos bracht niets op in 1484. Ook in het bos «genaemt an twelt» werd geen

De kerk van Bellem stond binnen het grondgebied van de heerlijkheid van Bellem-Schuurvelde zodat de heer van de heerlijkheid het recht had de kerkrekeningen te controleren. In de Lauwmaand van 1491 werden de kerkrekeningen over het jaar 1490 nagezien door baljuw Daneel Van den Moere, amman Joos Bekaert, en schepenen Roeland van Lake, Willem De Suttere, Jan De Suttere, Jacob Brouckaert en Clais De Clerc ⁽¹¹⁾. Schepenen Roeland van Lake was een rasechte Bellemnaar en woonde vermoedelijk op «*tgroote goet*» in de Museumstraat alias de Kerkstraat ⁽¹²⁾.

De feitelijke vereniging van beide heerlijkheden moet reeds in 1470 tot stand zijn gekomen, zoals duidelijk blijkt uit de domeinrekening van dat jaar.

4. HET DOMEIN BELLEM-SCHUURVELDE IN 1484.

Het domein en heerlijkheid van Bellem-Schuurvelde brachten veel geld op aan hun eigenaars. In 1484 bedroegen de inkomsten meer dan 400 p. par. Deze inkomsten bestonden in renten, pachten, reliegelden, boeten, beste hoofden en markgelden ⁽¹³⁾.

De renten brachten volgende sommen op :

— van erveliker rente	19 p. 16 sch. 10 d.
— van 54 halstren eenen achtelinc ende tderdendeel achtelinc evenen te 8 sch. par. elc halstre	21 p. 13 sch. 4 d.
— van 87 ½ ende tderdendeel cappoens te 4 sch. par. elc stic	17 p. 11 sch. 4 d.
— van 9 hinnen ende twierendeel van eener hinne te 2 sch. par. elc stic	18 sch. 10 d.
— van drie gansen en de drie deelen van eener gans, te 4 sch. par. elc stic	15 sch.
— van vier aentvooghelen, te 2 sch. par. elc stic	8 sch.
— van twee bameskiekens, te 12 d. elc stic	2 sch.
— eerste somme	61 p. 5 sch. par.

De pachten brachten volgende sommen op :

- thuus ende pacht van Scuervelt, groot 54 bundren,
96 roeden, metter mote, grachten, singhelen,

(11) RAG Kerkarchief Bellem, kerkrek. 1490-1491 f° 7 r°.

(12) RAG Fonds de Ghellinck-Vaernewijck, supplement nr. 188, oorkonde van 1589 : «*neffens onne tgroote goet van die van Lakes*».

(13) ARA RK nr. 13661 rek. 1483-1484.

Als vaste uitgaven komen slechts een drietal posten voor. Aan de echtgenote en kinderen van Jan van Drinkham werd een erfelijke rente van 18 p. par. en aan de kapelaan van de Sint-Janskapelanij in de kerk van Lotenhulle werd elk jaar 4 p. par. betaald ⁽²⁰⁾. Ook de baljuw, amman en schepenen kregen elk jaar een vergoeding voor het gepresteerde werk. Tenslotte verschijnen er geregeld uitgaveposten in de rekeningen voor reparaties aan de woning en gebouwen van het goed te Schuurvelde.

5. HET GOED TE SCHUURVELDE.

In 1365 lag rond «*de stede te Scuervelde*» 27 bunder land en meers. De rest was heide en vijvers die apart werden verpacht. Honderd jaar later in 1463 pachtten Gillis Van der Cruussen en Jan Van den Haute het goed te Schuurvelde met 54 bunder land, meers en bos voor 96 p. par. De oppervlakte in kultuur gebrachte grond was dus verdubbeld in die honderd jaar ⁽²¹⁾. Waarschijnlijk werden ook de bossen bij Vossenbergh, de Warandebos en de bos «*an twelt*» aangelegd tijdens die honderd jaar. Een naam zoals bos «*an twelt*» spreekt voor zichzelf.

Die heideontginning werd trouwens in de 16de eeuw voortgezet. In 1529 hield Gerard De Gand 33 bunder 2 gemet heide in cijs van de heer van Bellem-Schuurvelde. Hij betaalde 1 sch. par. cijs per bunder ⁽²²⁾. Ook in dit gedeelte van het Bulskampveld vinden we dus reeds sporen van heideontginning in de 16de eeuw.

Tijdens de opstand van Brugge tegen Maximiliaan van Oostenrijk (1488-1492) werden de hoevegebouwen gedeeltelijk vernield. De pachter Jacob van Landuut kreeg vermindering van pacht voor de jaren 1490-1492 ⁽²³⁾. In 1491 betaalde de ontvanger van Schuurvelde 39 p. par. om de meest noodzakelijke reparaties aan de woning te laten uitvoeren ⁽²⁴⁾. In 1492 betaalde hij nog eens 23 p. 2 sch. par. voor gleistro om het dak te laten bedekken ⁽²⁵⁾.

Later werd de schuur grondig aangepakt : zes eiken werden geveld, en 200 bonden gleistro, 600 latten en 4200 nagels werden aangekocht. Drie timmerlieden werkten gedurende 30 dagen aan de reparatie van de schuur terwijl de strodekker met zijn knecht 20 dagen nodig hadden voor

(20) ARA RK nr. 13.661 rek. 1470-1472 f° 3 v°.

(21) ARA RK nr. 13.661 rek. 1470-1472 f° 1 v°.

(22) ARA RK nr. 13.661 rek. 1529-1532 f° 1 r°.

(23) ARA RK nr. 13.661 rek. 1490-1491 f° 1 v°.

(24) ARA RK nr. 13.661 rek. 1490-1491 f° 3 v°.

(25) ARA RK nr. 13.661 rek. 1491-1492 f° 4 r°.

hout gekapt in dat jaar. Deze drie bossen lagen in het oostelijk gedeelte van Bellem tussen de Waggebrugstraat en de weg Bellem-Hansbeke.

Van de heerlijkheid Bellem-Schuurvelde hingen een dertigtal lenen af, waarvoor reliefgeld moest betaald worden bij verandering van eigenaar door sterfgeval of verkoop. In 1484 brachten de «*relieven*» 118 p. 15 sch. par. op. Zo bevoorbeeld moest Fransken Plume reliefgeld betalen bij het overlijden van zijn vader Joos Plume voor het «*goekin te Pluuns*», gelegen te Lotenhulle ⁽¹⁴⁾.

Bij het overlijden van een horige van de heerlijkheid van Bellem-Schuurvelde mocht de heer het beste hoofd of het beste stuk van de erfenis opeisen. Bij het overlijden van Lieven De Hondt, pastoor van Bellem in 1554, werd als beste stuk «*ung paltost*» verkocht voor 9 p. 12 sch. par. ⁽¹⁵⁾. In 1484 brachten de beste hoofden 60 p. 16 sch. par. op.

In de rubriek «*bastarden, stragieren ende gheconfisquierden goedinghen*» stonden geen inkomsten genoteerd in 1484. In 1511 ontving de baljuw van Bellem-Schuurvelde 74 sch. 6 d. par. bastaardgeld «*par le trespas de sire Lievin Van den Moure, presbytre bastard*» ⁽¹⁶⁾. Deze Lieven Van den Moere was «*prochipape van Loo bij Poucke*» tussen 1502 en 1509 ⁽¹⁷⁾. Hij was een bastaardzoon uit de familie Van den Moere. Een ander lid van deze familie Daniel Van den Moere fungeerde als baljuw van Bellem-Schuurvelde van 1489 tot 1490.

De boeten brachten ook niets op in 1484. Dit in tegenstelling met andere jaren, waarin wel veel boeten werden opgelegd. In 1479 werd Pieter Ryjaghere veroordeeld wegens overspel met Kateline Hauweboters. Ook Willem Hauweboters, haar vader, werd beboet omdat hij onderdak verleend had aan het overspelig koppel. Met hun drieën moesten ze een boete van 36 p. par. betalen ⁽¹⁸⁾. Daniel Boesins kreeg een boete van 36 sch. par. om met een kruisboog wild te hebben geschoten ⁽¹⁹⁾.

Tenslotte vormden de «*marcghelden*» een interessante bron van inkomsten. Bij elke verkoping van een stuk land of bos, gelegen binnen de heerlijkheid van Bellem-Schuurvelde, mocht de heer een markgeld eisen dat in 1484 14 p. 3 sch. 6 d. bedroeg.

In totaal beliepen de inkomsten van Bellem-Schuurvelde 408 p. 19 sch. 6 d. par. in 1484.

(14) ARA RK nr. 13.661 rek. 1488-1489 f° 1 v°.

(15) ARA RK nr. 13.661 rek. 1533-1535 f° 8 v°.

(16) ARA RK nr. 13.661 rek. 1509-1511 f° 6 r°.

(17) ARA Acquis de Lille nr. 1131, diverse ontvangsthewijzen.

(18) ARA RK nr. 13.661 rek. 1478-1479 f° 3 v°.

(19) ARA RK nr. 13.661 rek. 1509-1511 f° 2 v°.

Bellem, zodat we geen namen meer kennen van pachters van Schuurvelde na 1503. In het handboekje van pastoor Jacob Willaert van Bellem van 1554 wordt een zekere Lieven Eeckman als pachter van het hof van Schuurvelde vermeld (²⁸).

6. DE HEREN VAN BELLEM-SCHUURVELDE.

In 1331 is *«le lieu a Schuervelt avoec le signorie de Bellem»* in het bezit van een zekere *«Yzabel fille Ernoul de le Huis»*, vrouwe van Schuurvelde (²⁹). In 1365 was Jan van Schuurvelde leenhouder van de heerlijkheid Schuurvelde terwijl Jacquemijne van Rosenbosch *«Jans zuster van Scuervelde»* de heerlijkheid Bellem in haar bezit had (³⁰).

Graaf Lodewijk van Male heeft om onbekende redenen beide heerlijkheden aangeslagen en ze geschonken aan zijn bastaardzoon Jan van Vlaanderen, gezegd *«zonder land»*. Zijn zoon Jan van Drinkham volgde hem op als heer van Bellem-Schuurvelde. Tenslotte kreeg de kleinzoon van Jan *«zonder land»*, Filips van Drinkham, beide heerlijkheden in zijn bezit. Na diens dood kwam de heerlijkheid Bellem-Schuurvelde rond 1470 terug aan het domein van de graaf van Vlaanderen (³¹).

Het beheer van het domein werd door de graaf van Vlaanderen toevertrouwd aan de baljuw-ontvangers van Bellem-Schuurvelde. Van 1503 tot 1505 en van 1524 tot 1532 fungeerde Jan Wijts als baljuw en van 1533 tot 1547 treffen we zijn zoon Joos Wijts als baljuw van Bellem-Schuurvelde aan.

De baljuw werd in zijn bestuurlijke en rechterlijke taak bijgestaan door een amman en zeven schepenen. Slechts enkele namen van ammans en schepenen zijn tot ons gekomen. In 1504 treffen we Joos Bekaert als amman, en Henderic De Wispelaere, Luuc De Suttere, Jan Bousse en Claeys De Clerc als schepenen van Bellem-Schuurvelde aan (³²). In 1517 fungeerden Joos De Cloet, Pieter De Wispelaere, Pieter Rutsaert en Willem De Ruuc als schepenen van deze heerlijkheid (³³).

In 1577 verkocht de koning van Spanje zijn domein Bellem-Schuurvelde aan Karel Rym, heer van Ekenbeke te Aalter (³⁴). Na zijn overlijden

(28) RAG Kerkarchief Bellem nr. 63, handboekje van pastoor Willaert, f° 1 r°.

(29) ARA Rolrekeningen nr. 1897.

(30) ARA RK nr. 1059 f° 61 v°.

(31) A. VERHOUSTRAETE, *De heerlijkheden van Lotenhulle*, AM nr. 9 (1958) blz. 155-156.

(32) ARA Acquits de Lille nr. 7774.

(33) ARA RK nr. 13.661 rek. 1515-1517 f° 6 v°.

(34) A. VERHOUSTRAETE, a.w. blz. 156.

Schuur met mestvaalt.

het leggen van een nieuw strooien dak op de schuur ⁽²⁶⁾. In 1499 betaalde de ontvanger van Schuurvelde 79 p. 16 sch. par. voor het oprichten van een volledige nieuwe schuur ⁽²⁷⁾.

Na de oorlogstribulaties betaalde de pachter Jacob van Landuut slechts 18 p. par. in 1493. Twee jaar later werd de pachtsom op 30 p. par. gebracht en in 1497 betaalde hij reeds 60 p. par. per jaar. In 1500 betaalde de nieuwe pachter Laurens Van de Zee reeds 78 p. par. Acht jaar na het beëindigen van de opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk lag de pachtsom nog steeds lager dan die van 1463.

Vanaf 1503 werd de ontvangst van de renten, het kappen van het hout in de bossen en het innen van de pachten van het goed te Schuurvelde en de vijvers, verpacht aan de baljuw-ontvangers van Schuurvelde.

(26) ARA RK nr. 13.661 rek. 1492-1494 f° 3 v°.

(27) ARA RK nr. 13.661 rek. 1499-1500 f° 3 v°.

- een leen van 20 bunder heide en vijvers gelegen te Ruiselede «*buuten der wijde strate alsomen gaet te Brugghe waert in de prochie van Ruiselede*» ⁽³⁸⁾.
- een leen van 6 ½ bunder te Kanegem ⁽³⁹⁾.
- een leen van vijf vijvers waaronder «*ung viver appellé en thiois Gansplachvivere et ung viver appellé de Stryct et trois aultres viviers et servoors*». Deze lagen «*up Haeltervelt*» westwaarts van de Sassenvijver op het grondgebied van Aalter ⁽⁴⁰⁾. In 1623 bezat Louis Wijts deze vijf vijvers nl. «*den gonon ghenaeamt Gheerostijnen, den Strytvijvere, den Hudsvijvere, den vijvere onder den Gansenplas, den Grooten ende Cleenen Gansenplas, tsamen groot 82 b. 131 r.*» ⁽⁴¹⁾.
- de Langendamvijver, die 9 bunder besloeg. De leenhouder van deze vijver moest jaarlijks een paar handschoenen leveren of 12 d. par. aan het hof van Schuurvelde betalen ⁽⁴²⁾.
- de Ganzenpoelvijver, die 4 gemet groot was in 1625 ⁽⁴³⁾.
- de Wontergemvijver, die 5 bunder groot was in 1504 en 7 bunder in 1623 ⁽⁴⁴⁾. Ook de eigenaar van de Wontergemvijver moest jaarlijks een paar handschoenen leveren of 12 d. par. aan het hof van Schuurvelde betalen.
- «*eene vrije visscherie om te visschen met hiltten oft netten ende es den waterganc achter van Scuervelt, also nederwaert tot in den buyspit vanden goeten moere te Cromeecke*» ⁽⁴⁵⁾.
- een leen van 7 bunder heide «*gisans en la paroisse de Loo sur Vossemerberch*» ⁽⁴⁶⁾. Volgens wijlen Arthur Verhoustraete lag de Vossenbergh eigenlijk op Bellem.
- 't leen te Hullaerts» gelegen te Lotenhulle. Dit leen omvatte «*goekin te Pluuns, ende es groot in bosschen, meersschen ende winnende lant zes bunderen*». Op dit goed was een penningrente bezet van 3 sch. 4 d. par. ten voordele van de heer van Schuurvelde ⁽⁴⁷⁾. In 1488 erfde

(38) ARA RK nr. 1091 f° 73 v°.

(39) ARA RK nr. 1090 f° 60 r°.

(40) ARA RK nr. 1090 f° 60 r° en ARA RK nr. 1091 f° 75 r°.

(41) RAG Fonds Bellem nr. 11 f° 29 r°.

(42) ARA RK nr. 1091 f° 75 r°.

(43) ARA RK nr. 1090 f° 60 v° en RAG fonds Bellem nr. 11 f° 29 r°.

(44) ARA RK nr. 1091 f° 75 v° en RAG fonds Bellem nr. 11 f° 29 r°.

(45) ARA RK nr. 1091 f° 75 v°.

(46) ARA RK nr. 1090 f° 61 v°.

(47) ARA RK nr. 1091 f° 73 v°.

werd zijn minderjarige zoon Filibert Rym de nieuwe heer van de «*heerlicheide ende prochie van Bellem ende Schuurvelde*». Hij gaf slechts in 1588 het denombrement van Bellem-Schuurvelde over ⁽³⁵⁾. Filibert Rym stierf in 1634 te Gent.

Hij werd opgevolgd door zijn zoon Karel Rym die in 1657 de titel van baron van Bellem wist te verwerven. Deze Karel Rym overleed in 1677 te Brussel. Zijn kleinzoon Karel-Frans Rym volgde hem op als heer van Bellem-Schuurvelde en Ekenbeke. Na het overlijden van Karel-Frans Rym werd zijn dochter Anne-Marie-Thérèse Rym barones van Bellem-Schuurvelde. Zij stierf echter reeds op 32-jarige leeftijd in 1739. Zij was gehuwd geweest met Louis-Frans, prins van Montmerency, die echter reeds drie jaar vroeger in 1736, was overleden.

Hun zoon Louis-Ernest-Gabriel de Montmorency, geboren in 1735, werd dan de nieuwe baron van Bellem-Schuurvelde. Zijn grootmoeder Anne-Marie van den Eeckhoutte, weduwe van Karel-Frans Rym en vrouwe van Zomergem, oefende de voogdij uit over de minderjarige Louis de Montmorency. Hij huwde in 1761 met Margriete de Wassenaeer, die hem in 1761 een dochter schonk Louisa-Augusta-Elisabeth de Montmorency.

Na de dood van haar vader in 1768 volgde zij hem op als barones van Bellem-Schuurvelde. Louisa-Augusta-Elisabeth, prinses van Montmorency, was de laatste barones van Bellem. Zij verkocht al haar Bellemse goederen in 1808 aan Jacob-Lieven Van Caneghem ⁽³⁶⁾.

7. HET LEENHOF VAN BELLEM-SCHUURVELDE.

Van het leenhof van Bellem-Schuurvelde hingen een dertigtal lenen af, waaronder vier heerlijkheden. We vermelden de voornaamste lenen zoals die in de leenboeken van de Oudburg van 1474 en 1504 voorkomen.

— de heerlijkheid van ten Moortere te Ruiselede.

De heer van ten Moortere mocht een baljuw aanstellen en had recht op «*tol, vont, bastaerdegoet en de boeten tot 3 ponden*». Verder inde hij een penningrente van 10 sch. par., een hoenderrente van een hinne, en «*den 15sten penninc*» als markgeld. Het foncier van deze heerlijkheid besloeg 6 oude bunders ⁽³⁷⁾.

(35) ARA Wetachtige Kamer nr. 9093.

(36) A. VERHOUSTRAETE, *Leentoerij overzicht van Aalter*, II, A M nr. 17 (1966) blz. 90-92. De bijzonderheden over de familie Rym en Montmorency werden ontleend aan bovengenoemd artikel.

(37) ARA RK nr. 1090 f° 58 r° en ARA RK nr. 1091 f° 69 v°.

- een leen van 10 bunder land te Ruiselede, waaraan belangrijke heerlijke rechten verbonden waren, zoals een erfelijke rente van 10 sch. par., «*eenen snijdach siaers, de snijdach ghevalueert twee sch. par. ... twee schoeven van den thiendes*». Verder mocht de leenhouder een baljuw en vier schepenen aanstellen en had hij het recht op tol, vond, bastaardgoed en boeten tot 3 p. en een markgeld van zes pond op 100 pond ⁽⁵⁷⁾. Dit leen was dus een heerlijkheid.
- een leen van 10 gemet te Aalter gelegen en «*Meerschbrouc*» genoemd ⁽⁵⁸⁾.
- een leen genoemd «*slaghersackere, onder lant, meersch ende bosch*», groot 6 bunder en gelegen te Ruiselede «*up den Diepmersch*» ⁽⁵⁹⁾. De leenhouder «*vermach te stellene een balliu die wet mach doen metten laten*» en hij had bovendien het recht op tol, vond, bastaardgoed en boeten tot 3 p. par. Aan deze heerlijkheid was slechts een latenbank verbonden en dus geen schepenbank zoals bij andere heerlijkheden.
- een leen van 5 bunder te Lotenhulle «*west vanden goede ten Haute ende es tderde van den leene gheheeten Hullaertsleen*» ⁽⁶⁰⁾.
- «*t Suerddersleen*», groot 4 bunder en gelegen «*anden wech die comt van Malsen te Loo ter kercken waert*» ⁽⁶¹⁾.
- een leen van 14 gemet te Nevele ⁽⁶²⁾.

De invloedssfeer van Bellem-Schuurvelde strekte zich dus uit over Aalter, Bellem, Hansbeke, Kanegem, Lotenhulle, Nevele, Poecke en Ruiselede.

BESLUIT

De heerlijkheid van Schuurvelde werd waarschijnlijk, zoals de heerlijkheid van de Woestijne, gecreëerd rond 1200 door de Vlaamse graaf. Het foncier van deze heerlijkheid was het goed te Schuurvelde, dat zoals het Woestijnegoed, in een heidegebied lag. Tussen de invloedssfeer van de heerlijkheid van de Woestijne binnen de eenmijlscirkel en de invloedzone van de heerlijkheid Schuurvelde die tot de Waggebrugstraat strekte, moet er een kleine heerlijkheid Bellem ontstaan zijn, gelegen tussen de

(57) ARA RK nr. 1091 f° 71 v°.

(58) ARA RK nr. 1091 f° 71 v°.

(59) ARA RK nr. 1091 f° 72 r°.

(60) ARA RK nr. 1091 f° 76 r°.

(61) ARA RK nr. 1091 f° 76 r° en 76 v°.

(62) ARA RK nr. 1091 f° 74 r°.

Fransken Plume dit leengoed na het overlijden van zijn vader Joos Plume ⁽⁴⁸⁾.

- *«leene ten Haute ende es groot onder een behuuse stede, lande, bossche ende riviers 12 bundren»* ⁽⁴⁹⁾. Dit leen lag te Lotenhulle.
- een leen van 10 bunder, bestaande uit *«cauterlandt ende meersschen»* dat zich uitstreckte langsheen de Poekebeek tot *«ande Poucbrugghen»* en dat in de parochie Lotenhulle lag. Dit leen hoorde toe aan jonkvrouw Mergriete van Leurbrouc in 1504 ⁽⁵⁰⁾. Dit leen mag bijgevolg vereenzelvigd worden met het goed te Leurbroek, gelegen ten oosten van de Poekebeek en ten westen van het goed te Vormezele.
- een tiende, waard zijnde 8 p. 16 sch. par., gelegen te Lotenhulle en Kanegem ⁽⁵¹⁾.
- een leen van 9 bunder meers en land, gelegen in de wijk Hamme bij de Voorde te Hansbeke. Dit leen was belast met een rente van 6 sch. 2 d. par. ten voordele van de heer van Schuurvelde ⁽⁵²⁾.
- *«eene visscherie ende eenen waterganc beghinnende anden buuspit vanden moere bij Cromeecke ende also nederwaert loopende tot Hamme in de vaert»* ⁽⁵³⁾. Met *«vaert»* wordt hier *«voort»* bedoeld zoals duidelijk blijkt uit een tekst van 1473 : *«une pescherie commenant au mouir te Cromeecke et ainsi embas jusques ten Hamme inde Voort»* ⁽⁵⁴⁾.
- het leen ten Hamme, groot vijf oude bunders, gelegen te Nevele. Aan dit leen was het recht van tol, vond, bastaardgoed en boeten tot 3 p. par. verbonden, alsook een penningrente van 12 p. par. ⁽⁵⁵⁾.
- de heerlijkheid van ter Eken te Poeke groot *«in eerven onder in lande, in bossche, weeden, meersschen ende in wateren met eender stede nu onbehuust gheheeten tgoet ter Eekin vijftien bundren ende alf»*. Margriete van de Kethulle, vrouwe van Ter Eken, mocht een baljuw en zeven schepenen aanstellen. Verder had ze recht op 6 kapoenen, op een markgeld van 6 p. op 100 p. bij elke verkoping van land en op een penningrente van 5 p. 11 sch. 6 d. par. Ook had zij het recht van tol, vond, bastaardgoed en boeten tot 3 p. par. ⁽⁵⁶⁾.

(48) ARA RK nr. 13.661 rek. 1488-1489 f° 1 v°.

(49) ARA RK nr. 1091 f° 73 r°.

(50) ARA RK nr. 1091 f° 73 r°.

(51) ARA RK nr. 1090 f° 62 v°.

(52) ARA RK nr. 1091 f° 74 v°.

(53) ARA RK nr. 1091 f° 74 v°.

(54) ARA RK nr. 1090 f° 63 r°.

(55) ARA RK nr. 1090 f° 64 r° en ARA RK nr. 1091 f° 74 r°.

(56) ARA RK nr. 1091 f° 27 v°.

Het goed te Schuurvelde lag in de 15de eeuw nog te midden van heide, vijvers en bossen. Slechts ongeveer 54 bunder was ontgonnen in 1470. Van 1470 tot 1577 behoorde het goed te Schuurvelde tot het kroondomein. Het is aan deze omstandigheid te danken dat we enkele gegevens over dit heerlijke goed bezitten.

Van het leenhof Schuurvelde hingen een dertigtal lenen af, waaronder vier heerlijkheden. Deze lenen lagen bijna allemaal in de onmiddellijke omgeving van Schuurvelde. De verste lagen te Kanegem en te Ruiselede.

L. STOCKMAN.

De mote van Schuurvelde.

weg Bellem-Hansbeke en de Waggebrugstraat, die bijna uitsluitend uit heide en vijvers bestond. In 1365 waren beide heerlijkheden in handen van de adellijke familie van Schuurvelde.

Zeker vanaf 1470, maar wellicht reeds vroeger, waren beide heerlijkheden praktisch versmolten tot een heerlijkheid Bellem-Schuurvelde, waarvan de invloedssfeer zich ook uitstreckte ten noorden van de weg Bellem-Hansbeke over het gehele grondgebied van Bellem. Deze uitbreiding van invloed gebeurde ten nadele van de heer van de Woestijne. Dit kan mis-schieten al gebeurd zijn rond 1380 toen graaf Lodewijk van Male zowel de heerlijkheid van de Woestijne als de heerlijkheid Bellem-Schuurvelde aan zijn bastaardzoon in leen gaf.

In 1577 kwam de heerlijkheid Bellem-Schuurvelde in handen van de familie Rym, die erin slaagde de titel van baron van Bellem te verwerven in 1657.

TELOORGANG EN AFSCHAFFING (1584) VAN DE ABDIJ ZOETENDALE TE MALDEGEM

1. — OMSTREEKS 1550

De laatste abt van Zoetendale (1215-1584) ⁽¹⁾ was Joris Wittebroot. Hij werd te Damme ⁽²⁾ geboren in het begin van 1532 ⁽³⁾. Hij had jong professie gedaan in Zoetendale, in 1546 ⁽⁴⁾, en was priester gewijd in

-
- (1) Enige algemene gegevens over de Augustijnerabdij Zoetendale te Maldegem (Middelburg-Moerkerke), vindt men in : *Dulcis-Vallis seu Sostendale* (sic) *et Soetendael*, in *Gallia Christiana*, dl. V, Parijs, 1731, kol. 263 ; A. SANDERUS, *Abbatia Dulcis-Vallis, vulgo Zoeten-Daele*, in *Flandria illustrata*, dl. II, Den Haag, 1732², blz. 247^b-248^a ; F. GOSSE, *Notre Dame de Soetendael (Bella-Vallis et Dulcis-Vallis)*, in *Histoire de l'abbaye et de l'ancienne congrégation des chanoines réguliers d'Arrouaise*, Rijsel, 1786, blz. 371-373, nr. XXIII ; W. WEALE, *Notice sur la fondation de l'abbaye de Douxval et sur les abbés qui l'ont gouvernée*, in *La Flandre*, dl. II, 1868/1869, blz. 107-112 ; F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Abdij van Zoetendale*, in *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen. Arrondissement Eeklo*, dl. II-2 : Maldegem, Gent, 1870/1872, blz. 136-142 ; N. BATAVIA, *Bijdrage tot de geschiedenis van de abdij Zoetendale (1215-1584)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Gent, 1906, blz. 1-87 ; A. VAN DEN BON, *Zoetendale*, in *Het ochthonderd jaar oud Sint-Jan-hospitaal van de stad Brugge*, Brugge, 1974, blz. 155-157, nr. 2 ; J. VAN MALDEGHEM, *Verleden en heden omtrent Zoetendale*, in *Maldegems erfgoed*, dl. I, Maldegem, 1977, blz. 25-33.
- (2) BRUSSEL, *Algemeen Rijksarchief, Raad van State en Audiëntie*, nr. 900, f° 52 v°. De familie is in de XV-XV^{de} eeuw te Brugge betuigd : vgl. J. GAILLARD, *Inscriptions funéraires et monumentales de la Flandre occidentale. Arrondissement de Bruges*, dl. I-2 Brugge, 1866, blz. 218-219 (1485-1486, vermelding van het graf van een homoniem, Joris Wittebroot, in de O.L.Vrouwekerk te Brugge), blz. 418 (vermelding van een tweede Joris Wittebroot, wiens zoon Jakob en schoondochter ca. 1584 in de O.L.Vrouwekerk begraven werden). Stamde de abt van Zoetendale uit deze Brugse familie (let ook op de continuïteit in de keuze van de voornamen, en op de verblijfplaats van een familielid in de Jakobijnessenstraat te Brugge : zie hierna) ?
- (3) ARA, *Aud.* 900, f° 28 r° (hij was 26 jaar geworden, einde januari of begin februari van het jaar 1558).
- (4) *Ibid.*, f° 28 v°.

BIJLAGE

Lijst van de pachters en baljuw-ontvangers van Schuurvelde, voorkomend in de rekeningen van Bellem-Schuurvelde.

Pachters

- 1465-1472 Gillis Van der Cruussen en Jan Van den Haute, 54 b. 96 p. par.
1472-1475 Jan Van Maldegheem, 54 b., 108 p. par.
1475-1477 Ingheram De Landmetre, 54 b., 108 p. par.
1477-1480 Jan Van den Haute, 54 b., 108 p. par.
1481-1490 Pieter Lauwers de Scoonackere, 54 b., eerste jaar 111 p. par., de acht volgende 120 p. par.
1490-1499 Jacob Van Landuut, 54 b., diverse pachtprizen gaande van 18 p. par. tot 60 p. par.
1500-1508 Laureins Van de Zee, 54 b., 78 p. par.

Baljuw-ontvangers

- 1470-1486 Jan Van de Velde
1486-1488 Daneel Van Necke
1488-1489 Alaert Goetghebuer
1489-1490 Daneel Van den Moeren
1490-1502 Heindrik Van den Wingaerde
1503-1505 Jan Wyts
1506-1508 Jacob Steenwerpere
1509-1511 Clays Van Lambrugghen
1512-1523 Jan Claeys
1524-1532 Jan Wyts
1533-1547 Joos Wyts

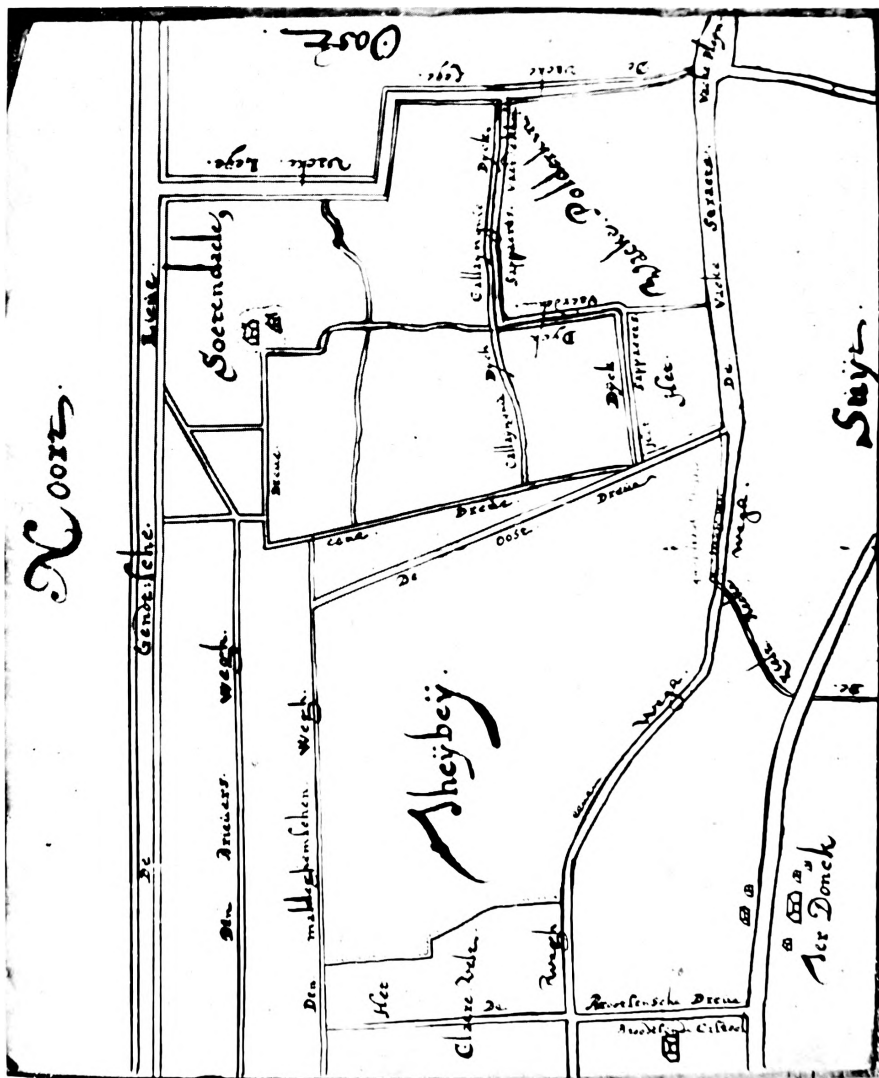

Abb. 1 : Inplanting van Abdi en Hof van Zoetendale (RAB, Joz. 2721, XVIIIe eeuw).

april 1555 ⁽⁵⁾. Tijdens het abbatiaat van Zacheus Van den Broucke (1542-1566) ⁽⁶⁾ was hij *villarius* benoemd ⁽⁷⁾, domeinbeheerder ⁽⁸⁾, en nadien *dispensator* ⁽⁹⁾ of aalmoezenier-armenmeester ⁽¹⁰⁾.

Nadat, op 1 maart 1554 n.s. ⁽¹¹⁾, prior Lieven Van der Beke ⁽¹²⁾ overleden was, vatte de ouderwordende abt Van den Broucke het plan op een abt-koadjutor te laten benoemen, iemand die als zijn plaatsvervanger zou optreden en recht van opvolging zou hebben. Geboren in 1494 ⁽¹³⁾, was Zacheus Van den Broucke (Paludanus) 63 jaar oud toen hij, mede wegens ziekte, met dat doel een aanvraag indiende bij koning Filips II (1555-1598), en dit ergens in de tweede helft van 1557 ⁽¹⁴⁾. Op 2 november 1557 gaf Filips II aan de Raad van State en Audiëntie opdracht de zaak ter plaatse te onderzoeken ⁽¹⁵⁾. Op 7 februari 1558 n.s. ⁽¹⁶⁾ verschenen hier dan ook twee kommissarissen : de hulpbisschop van Doornik, Willem De Hauwere (1552-1560) ⁽¹⁷⁾ — Zoetendale behoorde

(5) *Ibidem* (toen het bedoelde dokument opgemaakt werd, op 7 februari 1558, was hij priester sinds twee jaar en tien maanden).

(6) W. WEALE, *art. cit.*, blz. 112, nr. XV^{II} (1561) ; F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *op. cit.*, *Maldegem*, blz. 141, nr. 19 (1560).

(7) ARA, Aud. 900, f° 26 v°.

(8) C. DU FRESNE DU CANGE, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, dl. VIII, Graz, 1954², blz. 333^a, s.v. *villarius* (= villicus) ; J. F. NIERMEYER en C. VAN DE KIEFT, *Mediae latinitatis lexicon minus*, Leiden, 1976, blz. 1104^b, s.v. *villare*, *villarum*, en blz. 1106^b, s.v. *villicus*, nr. 1 ; E. BRINCKMEIER, *Glossarium diplomaticum*, dl. II, Aalen, 1967², blz. 688, s.v. *villicus*.

(9) ARA, Aud. 900, f° 26 v°.

(10) J. F. NIERMEYER en C. VAN DE KIEFT, *op. cit.*, blz. 341^a, s.v. *dispensator*, nr. 1 (vgl. nr. 2 : domeinbeheerder, als afgeleide betekenis) ; A. BLAISE, *Lexicon latinitatis Medii Aevi*, Turnhout, 1975, blz. 314, s.v. *dispensator*, nr. 1 (vgl. nr. 2 : ekonoom, als afgeleide betekenis ; nr. 3 : domeinbeheerder).

(11) BRUGGE, *Seminarie-Archief*, nr. 145/123 : necrologium van de abdijs Eekhout, f° 102 v° ; *Obituaire de l'abbaye de l'Eekhout*, uitg. W. WEALE, in *La Flandre*, dl. III, 1870, blz. 311.

(12) Hij wordt vermeld als kanunnik van Zoetendale, op 21 mei 1535 (BRUGGE, *Rijksarchief, Fonds Jezuïeten Brugge*, nr. 2624, olim *Blauwe nummers*, nr. 9661). Prior was hij b.v. in 1544, wanneer hij regelingen trof t.w.m. de eucharistievieringen die het konvent van Zoetendale in de kapel van het Leestkens- of Leestjenskaasteel verzorgde (RAB, *Jez.* 2686).

(13) ARA, Aud. 900, f° 26 v°.

(14) *Ibid.*, f° 25 v° : de brief van Filips II, als reaktie op de aanvraag uit Zoetendale, dateert van 2 november 1557.

(15) *Ibid.*, f° 25 r° v°.

(16) *Ibid.*, f° 23 r°. Het eigenhjk bevelschrift voor de twee informateurs dateert van begin februari (*ibid.*, nr. 936, f° 6 r°).

(17) U. BERLIÈRE, *Les évêques auxiliaires de Cambrai et de Tournai*, Brugge-Rijsel-Paris, 1905, blz. 147-151.

Omstreeks het midden van de XVIde eeuw was de financiële toestand van de abdij verre van schitterend ⁽³⁴⁾. Vooral de subsidies, door achtereenvolgende pausen aan keizer Karel V (1519-1556) toegestaan voor de oorlog tegen de Turken ⁽³⁵⁾, en te heffen op de bezittingen van kerkelijke instellingen, hebben de abdij tot het ontlenen van grote sommen gelds verplicht ⁽³⁶⁾. Een eerste toelage, vanwege paus Clemens VII (1523-1534), die Zoetendale met 600 gulden belastte, noodzaakte het konvent ertoe de kloostergoederen te hypothekeer (21 mei 1535) ⁽³⁷⁾. Bij een tweede subsidie, door Paulus III (1534-1549) toegewezen (1541), moest Zoetendale 102 pond groten bijdragen, en dat leidde op 27 april 1546 tot het aangaan van een lening ⁽³⁸⁾. Meer en meer negatieve geluiden werden op dit stuk gehoord. Op verschillende ogenblikken blijken de onroerende goederen van Zoetendale belast te worden, of te zijn : 19 januari 1539 n.s., 20 augustus 1549, 27 april 1553, 15 juni 1554, 7 juni 1556, 17 oktober 1564 ⁽³⁹⁾. De renten werden bovendien niet meer regelmatig geïnd ⁽⁴⁰⁾.

Daarbij kwam nog dat de kloostergebouwen en de abdijkerk vervallen waren. Op 17 oktober 1564 ⁽⁴¹⁾ kwam Joris Wittebroot, die hier als administrator optrad, voor de magistraat van Kaprijke 48 pond lenen op de abdijhoeve in de Zuidakker te Kaprijke ⁽⁴²⁾, ten einde het klooster te kunnen opkalefateren. Het grafschrift van abt Van den Broucke ⁽⁴³⁾

(34) Vgl. J. DE SMET, *Twee pachtbrieven uit de XVIe eeuw voor de hofstede van de abdij Zoetendale*, in *Rond de Poldertorens*, dl. III, 1971, afl. 2, blz. 74.

(35) J. CRAEYBECKX, in *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, dl. IV, Utrecht-Antwerpen, 1952, blz. 100-102.

(36) Vgl. A. VAN DEN BON, *op. cit.*, blz. 156.

(37) RAB, *Jez.* 2625 (Blauw 9664).

(38) *Ibid.*, 2628 (Blauw 10038).

(39) *Ibid.*, 2626, 2629, 2630, 2631, 2633, 466/2641 (Blauw 10481, 10397, 10403, 10426, 10437, 10413).

(40) *Ibid.*, 2668 (overzicht van de renten in en rond Aardenburg, uit 1610), blz. 3 (laatste inning uit 1558), 6 (1536), 8 (1534), 17 (1556), 18 (1550), 23 (1551), 24 (1553), 27 (1552), 30 (1545), 35 (1549), 36 (1555), enz.

(41) *Ibid.*, 466 of 2641 (Blauw 10413).

(42) L. STOCKMAN, *De hofstede van de abdij Zoetendale te Kaprijke*, in *Ons Meetjesland*, dl. IV, 1971, blz. 33-34 : A DE VOS, *Op verkenning door Kaprijke* (overdruk uit *Ons Meetjesland*), s.l., 1978, blz. 15-16.

(43) K. VERSCHIELDE, *Geschiedenis van Middelburg in Vlaanderen*, Brugge, 1867, blz. 5, n. 1 : F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *op. cit.*, *Malleghem*, blz. 141 : KNESSELAIRE, *Nota's M. Goeghebuer, Zoetendale*, blz. 2.

vóór 1559 tot het bisdom Doornik —, en proost Karel Van der Elst (1541-1560) van het Sint-Pieterskapittel van Lo ⁽¹⁸⁾.

Het konvent van Zoetendale omvatte destijds, behalve de abt, nog vijf kanunniken-priesters : Audoor Claerhout, 59 jaar oud en geprofest sinds twintig jaar ⁽¹⁹⁾, Adriaan Mariesonne, 55 jaar oud en vijftien jaar geprofest ⁽²⁰⁾, de Bruggeling Zacheus Van der Muelene (de Molendino), 51 jaar oud en dertien jaar geprofest ⁽²¹⁾, de Gentenaar Antoon Van Nijvel (de Nivella), 50 jaar oud en twaalf jaar geprofest ⁽²²⁾, en ten slotte prior ⁽²³⁾ Joris Wittebroot (Wittebroet, Wittenbroot). Daarbij kwamen twee professen die nog hun studietijd doormaakten : Jan Bake (Backe), uit Gent, waarvan gezegd wordt dat hij 22 jaar oud was en sinds zes jaar geprofest ⁽²⁴⁾ (in feite had hij, op 18-jarige leeftijd, zijn kloostergeloften afgelegd op 12 mei 1555) ⁽²⁵⁾, en Antoon Coene, uit Sluis, 20 jaar oud en sedert twee jaar geprofest in Zoetendale ⁽²⁶⁾. In de bij Zoetendale geïncorporeerde priorij Nazareth ⁽²⁷⁾ te Damme, gingen de kommissarissen Gillis Michiels (Michaelis), 40 jaar oud, de enige lekebroeder van het konvent, raadplegen ⁽²⁸⁾. Uit het verslag dat de twee kommissarissen te Brugge, op 9 februari, opstelden ⁽²⁹⁾, bleek dat men enig bezwaar maakte tegen de jeugdige leeftijd van Joris Wittebroot ⁽³⁰⁾. Uit de bijgaande brief van 11 februari ⁽³¹⁾ weet men inmiddels dat de *maior pars* van het konvent Joris Wittebroot als abt-koadjutor verkoos. Het duurde echter nog tot 30 juni 1559 vooraleer de benoemingsbrief door Filips II toegekend werd ⁽³²⁾. Prior werd nu, op zijn beurt, Adriaan Mariesonne (Mariezone) ⁽³³⁾.

(18) J. PYCKE, in *Monasticon belge*, dl. III-3, Luik, 1974, blz. 912 (hij trad herhaalde malen op bij soortgelijke informatie-opdrachten).

(19) ARA, Aud. 900, f° 27 r°.

(20) *Ibid.*, f° 27 v°-v°.

(21) *Ibid.*, f° 27 v° - 28 r°.

(22) *Ibid.*, f° 28 r°.

(23) Vgl. RAB, Jez. 2656 (Blauw 10440) : oorkonde 30 juni 1559.

(24) ARA, Aud. 900, f° 28 v°.

(25) RAB, Jez. 2652 (Blauw 11155).

(26) ARA, Aud. 900, f° 28 v° - 29 r°.

(27) N. GEIRNAERT, *Le prieure de Nazareth à Damme*, in *Monasticon belge*, dl. III-4, Luik, 1978, blz. 1025 (ca. 1522) ; J. OPDEDRINCK, *Het klooster der Nazaretten te Damme*, in *Bieckorf*, dl. XXVI, 1920, blz. 53-57 (sedert 1498).

(28) ARA, Aud. 900, f° 29 r°-v°.

(29) *Ibid.*, f° 30 r°.

(30) *Ibid.*, f° 29 v° - 30 r°.

(31) *Ibid.*, f° 32 r°.

(32) RAB, Jez. 2656 (Blauw 10440).

(33) ASB, nr. 145/123, f° 113 r° ; *Obituaire de l'abbaye de l'Eeckhout*, blz. 322.

Bauwens ⁽⁵¹⁾, en verder deken Denijs Pauly (1560-1583) van Sint-Salvators te Brugge ⁽⁵²⁾. Onmiddellijk hierop werd Joris Wittebroot tot abt van Zoetendale uitgeroepen. 's Anderendaags reeds, op 31 januari, heeft Pieter De Corte (Curtius, 1561-1567), bisschop van Brugge — bisdom waartoe Zoetendale vanaf 1559 behoorde —, deze beslissing bekrachtigd, en aan zijn officiaal de installatie van de nieuwe abt opgedragen ⁽⁵³⁾. Op 1 februari 1566 n.s. ⁽⁵⁴⁾ kwam officiaal Adam Zwingheldau, vergezeld van bisschoppelijk sekretaris Jeroom Bogaerts en promotor Jakob Bauwens, Joris Wittebroot effectief in het bezit stellen van de abdij, van zijn abbatiale waardigheid, van zijn abtsetel in het kapittel. Dat alles gebeurde evenwel in het zelfde jaar waarin de eerste beeldenstorm woedde ⁽⁵⁵⁾!

Tot in de laatste periode van haar bestaan bleef de abdij Zoetendale zich naar buitenuit manifesteren. Een aspekt van die externe werking had te maken met de priorij Nazareth te Damme, waar Zoetendale voortdurend drie van zijn kanunniken zou moeten onderbrengen hebben, en voorts voor onderhoud en instandhouding van de gebouwen en domeinen moest zorgen ⁽⁵⁶⁾. Na jarenlange touwtrekkerij met de schepenen van Damme ⁽⁵⁷⁾, kreeg Joris Wittebroot op 30 december 1566 ⁽⁵⁸⁾ de vrije hand om de residentieplicht af te schaffen en naar believen met de bezittingen van Nazareth te handelen. Dit echter pas nadat hij, vroeger op het jaar, van Filips II de toestemming had bekomen om een deel van het patrimonium van Nazareth, te Moerkerke gelegen, te verkopen ⁽⁵⁹⁾. In 1574 zal bekend worden dat het hof Ten Nazaretten zelf overgedragen was aan een parti-

(51) A. DE SCHIREVEL, *Notes et documents pour servir à la biographie de Remi Dineux, 11e évêque de Bruges*, in *Annales de la Société d'émulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre*, dl. XLVI, 1896, blz. 185, n. 1.

(52) F. VAN DE PUTTE en J. CANNEEL, *Histoire du diocèse de Bruges*, Brugge, 1856, blz. 111, nr. VI; A. SANDERUS, *op. cit.*, dl. II, blz. 149^b.

(53) RAB, *Jez.* 2644¹ (*Blauw* 10482) : bisschoppelijke akte. Betreffende bisschop Curtius : vgl. F. VAN DE PUTTE en J. CANNEEL, *op. cit.*, blz. 41-42; A. DE LEYN, *op. cit.*, passim.

(54) RAB, *Jez.* 2644^{II} : proces-verbaal. Betreffende sekretaris Bogaerts : vgl. A. DE LEYN, *op. cit.*, blz. 56, 65, 156, 171.

(55) M. DIERICKX, in *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, dl. IV¹, blz. 543-544.

(56) RAB, *Jez.* 2647 (*Blauw* 7593) : oorkonde 30 december 1566.

(57) J. OPDEDRINCK, *art. cit.*, blz. 53-54.

(58) *Loc. cit.* : oorkonde 30 december 1566; N. GEIRNAERT, *art. cit.*, blz. 1025.

(59) RAB, *Jez.* 2646 (*Blauw* 10420) : oorkonde juni 1566.

toont aan dat men toen inderdaad, voor de laatste maal, kloosterpand en -kerk ⁽⁴⁴⁾ heeft vernieuwd, en zelfs de omgeving ietwat heeft verfraaid.

2. — ABT WITTEBROOT

Zo ging men naar het abbatiaat van Joris Wittebroot toe. Nadat op 21 mei 1564 prior Mariesonne gestorven was ⁽⁴⁵⁾, is ook abt Zacheus Van den Broucke op 71-jarige leeftijd overleden, op 28 januari ⁽⁴⁶⁾ 1566 n.s. ⁽⁴⁷⁾. Hij werd in de abdijkerk begraven op 30 januari 1566 n.s. ⁽⁴⁸⁾. Op de dag van zijn begrafenis werd de koninklijke patentbrief d.d. 30 juni 1559 voorgelezen in de kapittelzaal, in het bijzijn van abt Gilbert Le Bleu (1555-1578) van Sint-Andries-Brugge ⁽⁴⁹⁾, de Brugse officiaal Adam Zwinghedau ⁽⁵⁰⁾, prior (ten tweeden male) Wittebroot, Zacheus Vermuelene (Van der Muelene), Pieter Brakele als kanunniken-priesters, Christiaan De Brabandere en Jakob Parcke (Percke) als geprofeste religieuzen van Zoetendale. Tegenwoordig waren, als getuigen, drie leden van het bisschoppelijk tribunaal te Brugge, waaronder promotor Jakob

(44) Uit deze jaren stamt de voorstelling van Zoetendale op de kaart van het Brugse Vrije, van de hand van Pieter Pourbus : BRUGGE, *Stadhuis* (kopie van P. Claeysens uit 1600/1601) ; [J] MARCHAL, *Notice sur la carte géographique et héraldique du Franc de Bruges, ouvrage de Pierre Pourbus*, Brugge, 1850, nr. 404 (afbeelding).

(45) ASB, nr. 145/123, f° 113 r° ; *Obituaire de l'abbaye de l'Eeckhout*, blz. 322.

(46) ASB, nr. 145/123, f° 98 r° ; *Obituaire*, blz. 307.

(47) Zie hierna. Vgl. de datum MDLX [MDLXV ?] in de kopie van de grafsteen, het jaartal 1561 bij W. WEALE, *art. cit.*, blz. 112, en het jaar 1565 bij J. DE SMET, *art. cit.*, blz. 74. Terloops gezegd, de epigrafische tekst geeft, eveneens bij vergissing, de leeftijd LX [LXX ?] op voor abt Van den Broucke.

(48) RAB, fcz. 2643 (*Blauw* 10464).

De opgegeven datum 30 januari 1565 is berekend «more scribendi provincie Mechliniensis», en dat betekende toen paasstyl (E. STRUMBE en L. VOET, *De chronologie van de middeleeuwen en de moderne tijden in de Nederlanden*, Antwerpen-Amsterdam, blz. 502).

Voor de begraafplaats : vgl. K. VERSCHIELDE, *loc. cit.* ; J. VAN MALDEGHEM, *art. cit.*, blz. 27 (volgens M. Goegheuer, te Knesselare).

(49) N. HUYGHEBAERT, in *Monasticon belgæ*, dl. III-1, Luik, 1960, blz. 115-116 ; *Gallia Christiana*, dl. V, kol. 274, nr. XXIX.

(50) Adam Zwinghedau was kanunnik van het O.L.Vrouwkapittel te Brugge, en speelde al een voortaanstaande rol ten tijde van de oprichting van het bisdom (A. DE LEYN, *Esquisse biographique de Pierre de Corte (Curtius), premier évêque de Bruges*, Leuven, 1865, blz. 56-58 ; A. SANDERUS, *op. cit.*, dl. II, blz. 46b : Adam Swinghedan ; vgl. echter de naamvorm in *Monasticon belgæ*, dl. III-4, blz. 1428).

kulier, maar met de klausule van terugkeer naar de eerste eigenaar, bij overlijden van de koper ⁽⁶⁰⁾. Een ander optreden van de abt van Zoetendale betrof zijn deelneming aan de Heilig-Bloedprocessie te Aardenburg in 1567 ⁽⁶¹⁾. Hij speelde naderhand ook een bepaalde rol in de omgeving van de nieuwe bisschop van Brugge, Remi Drieux (Driutius, 1569-1594). We zien hem, samen met de abt van Sint-Andries, als medecelebrant deelnemen aan de wijding, door de Brugse bisschop, van abt Matthieu de Longuespée op 13 april 1572 ⁽⁶²⁾, en van abt Melchior Everaert van Sint-Pieters-Oudenburg op 25 maart 1577 ⁽⁶³⁾.

Bij het bestuur van de abdij kreeg Joris Willebroet af te rekenen met de materiële en financiële problemen van alledag. In 1592 wordt beweerd dat het jaarinkomen van Zoetendale in normale omstandigheden zowat 1500 gulden bedroeg ⁽⁶⁴⁾. In 1641 is er, handelend over de periode vóór 1584, sprake van een jaarinkomen van iets meer dan 547 pond ⁽⁶⁵⁾. Eigenlijk moest er, bij afweging van inkomsten en uitgaven, een jaarlijks overschot van 285 pond ontstaan ⁽⁶⁶⁾. De verslechterende toestand, als gevolg van de godsdienststoebelen, bracht integendeel een verlies van 25 pond mee in 1575-1574 ⁽⁶⁷⁾, en van 28 pond over de jaren 1574-1579 ⁽⁶⁸⁾. Bijkomende belasting kwam van de opgelegde afkoop van de koninklijke renten in het Ambacht Assenede en de Vier Ambachten ⁽⁶⁹⁾.

(60) *Ibid.*, 2669/1 : rekening 1573-1574, f° 7 r°.

(61) G. VAN VOOREN, *Aardenburg na de afscheiding van Vlaanderen (1604-1648)*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, dl. XIII, 1962, blz. 258.

(62) A. DE SCHREVEL, *art. cit.*, blz. 601-603; RAB, *Aanwinsten*, nr. 5414 : *Verscheijde ghedenckschriften raeckende de stadt van Brugge*, dl. II, *Den oorspronck der abdij van den Eechoutte*, f° 15 v° (13 maart 1570).

(63) A. DE SCHREVEL, *art. cit.*, blz. 609-610; N. HUYGHEBAERT, in *Monasticon belge*, dl. III-1, blz. 73.

(64) *Rapport adressé, en 1592, au roi Philippe II sur l'état des collèges de la Compagnie de Jésus dans les Pays-Bas*, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, dl. XII, 1875, blz. 200 : «Sa majesté y fait unir un monastère champêtre tout désolé et ruiné, nommé Dulcis Vallis, qui rendroit environ 1500 florins en temps de paix, dont maintenant il s'en retire bien peu à cause de l'ennemy et des voleurs».

(65) RAB, *Iez.* 2675 : *Informatio de abbazia Soetendalensi*.

(66) *Ibid.*, 2670 : staat van goederen (1581), blz. 28.

(67) *Ibid.*, 2669/1, f° 13 r°.

(68) *Ibid.*, 2669/2, f° XXII r°.

(69) *Ibid.*, 2646 (*Blauw* 10420), 2672 (Extrait uuten boucken van Assenede ende der Vier Ambachten) : ARA, *Rekenkamer*, nr. 7854, a° 1566-1567, f° 37 v° : L. STOCKMAN, *De brieven van Assenede en de Vier Ambachten*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, dl. XXIII, 1972, blz. 56; E. DE SMET, *De bezittingen van het Rijke Gasthuis te Ecklo*, in *A.M.*, dl. XXVII, 1976, blz. 193.

1592 April 26te Gedinging

Handtekening

10000
10000
10000

In besprekinge sijt de hennethaede. gheen verhoord ischaet van hennep enij ten den dachdaer.
vergeleken is met uijten laren uie spijneren van verprijen hennethaede. Verleken is uijten laren
ten poeste van dille de roef in Marla gheen hennethaede. Verleken is uijten laren van hennethaede
Verleken is uijten laren van hennethaede. Verleken is uijten laren van hennethaede.
pant dat hennethaede is uijten laren van hennethaede. Verleken is uijten laren van hennethaede.
Verleken is uijten laren van hennethaede. Verleken is uijten laren van hennethaede.
Verleken is uijten laren van hennethaede. Verleken is uijten laren van hennethaede.

Handtekening

Abb. 2 : Handtekening van abt Joris Wittebroot (RAB, Jez. 2684, a° 1570).

Het kleine konvent van Zoetendale was toenmaals aan snelle verjonging onderhevig. Van de groep kanunniken uit begin 1558 ⁽⁸⁵⁾ worden er in begin 1566 ⁽⁸⁶⁾ nog slechts twee vermeld. Weliswaar was kanunnik Jan Bake niet overleden, doch verbleef hij buiten het klooster ⁽⁸⁷⁾, wellicht ergens als rektor. Wel overleden was, naast prior Adriaan Mariesonne (op 21 mei 1564) ⁽⁸⁸⁾, de 26-jarige kanunnik Antoon Coene, meer bepaald op 27 mei 1564 ⁽⁸⁹⁾. Die opvallende nabijheid in de tijd wijst er op dat hier hygiënisch-epidemische oorzaken in het spel waren. Te voren nog, op 22 april 1561, was kanunnik Antoon Van Nijvel, op 55-jarige ouderdom, gestorven ⁽⁹⁰⁾. Toch zal het uiteindelijke konvent van Zoetendale, in de abdij verblijvend ten tijde van de opheffing, nog steeds hetzelfde ⁽⁹¹⁾ aantal leden (acht) tellen als bij de stichting in 1215, als lid van de Orde van Arrouaise ⁽⁹²⁾. Van de uit 1566 gekende kanunniken zal vooraf nog Pieter Brakele, die enkel daar betuigd is, verdwijnen.

Nieuwe professies kwamen de opengevallen plaatsen innemen : Christiaan De Brabandere (De Brabander, Brabantinus), op 15-jarige leeftijd, op 23 mei 1563 ⁽⁹³⁾, en Jakob Percke, 24 jaar oud, op 22 januari 1566 n.s. ⁽⁹⁴⁾, beiden nog onder abt Van den Broucke. Vervolgens, op 15 augustus 1570, tegelijkertijd Filip Poorters (De Poortere, Civis), 17 jaar oud, en Jan Melanx (Melanck, Melantius), 16 jaar oud ⁽⁹⁵⁾. Op 17

(85) Vgl. hierboven.

(86) Vgl. hierboven.

(87) RAB, Jez. 2670, blz. 29 : in 1581 wordt gezegd dat hij al sinds een twintigtal jaren uithuizig was.

(88) Vgl. hierboven.

(89) ASB, nr. 145/123, f° 113 v° : *Obituaire de l'abbaye de l'Eeckhout*, blz. 323.

(90) ASB, nr. 145/123, f° 109 r° : *Obituaire*, blz. 314.

De lijst van kanunniken uit Zoetendale in het aecrologium van Eeckhout (*ibid.*, blz. 375-377 : *Index abbatum et monachorum Dulcis Vallis*), is niet exhaustief, zodat wij de overlijdensdatum van Andoor Claerhout en Gillis Michiels niet kennen.

(91) Vgl. J. DE SMET, *art. cit.*, blz. 74, die een dalende trend meent vast te stellen. Bij de verkiezing van een nieuwe abt in 1419 waren er nochtans slechts zes klesgerechtigden (C. VLEESCHOUWERS en N. VLEESCHOUWERS-VAN MELKEBEEK, *Requesten der cartularia van het bisdom Doornik*, in *Archief- en bibliotheekwezen in België*, dl. XLIV, 1973, blz. 185, nr. 154).

(92) RAB, Jez. 2538 (*Blauw* 11153) : uitg. : Th. LUYCKX, *Johanna van Constantinopel, gravin van Vlaanderen en Henegouwen*, Antwerpen-Utrecht, 1946, blz. 535-536, n. 1.

(93) RAB, Jez. 2639 (*Blauw* 11156).

(94) *Ibid.*, 2642 (*Blauw* 11157).

(95) *Ibid.*, 2652-2653 (*Blauw* 11158-11159). Zie aflb. nr. 3.

die in 1566-1567 tot een uitgave van 730 pond leidde ⁽⁷⁰⁾, en van een pensioen, op 25 januari 1565 n.s. toegekend aan de provenier Jan Vande Wyngaerde ⁽⁷¹⁾. Op 15 december 1565 ⁽⁷²⁾ en in 1571 ⁽⁷³⁾ werden daarenboven goederen te Moere en te Kaprijke in beslag genomen.

Abt Wittebroot bleef zich intussen inspanssen om het klooster economisch leefbaar te houden. In 1567-1568 verdedigde hij de rechten van Zoetendale tijdens een proces voor het leenhof van de Burg van Brugge en de Raad van Vlaanderen ⁽⁷⁴⁾. Uit zijn administratie is een renteboek voor Aardenburg, afgesloten op 14 augustus 1572 ⁽⁷⁵⁾, bewaard, een grondboek voor Kaprijke (1574) ⁽⁷⁶⁾, en afrekeningen van 30 september 1574 ⁽⁷⁷⁾ en 30 september 1579 ⁽⁷⁸⁾. Pachtbrieven zijn bewaard voor Waarschoot (1569) ⁽⁷⁹⁾, Lapscheure (12 februari 1573 n.s.) ⁽⁸⁰⁾, Moerkerke (12 juli 1573; Scheeweghe) ⁽⁸¹⁾, Kaprijke (29 augustus 1568, 9 en 28 oktober 1569, 10 juni 1572, 15 juli en 21 oktober 1573, 1, 7 en 9 april 1573/1574, 29 augustus 1576) ⁽⁸²⁾, Maldegem en Middelburg (1 mei 1570/16 januari 1571 n.s., 1 april 1570/1571, 19 september 1571, 20 maart 1574 n.s., 29 oktober 1574, 18 mei 1576, 26 oktober 1579, 18 maart 1580) ⁽⁸³⁾. De meeste pachtkontrakten voor Maldegem-Middelburg betroffen het neerhof van Zoetendale, dat evenwel grotendeels op het grondgebied van het huidige Moerkerke gelegen was ⁽⁸⁴⁾.

(70) RAB, Jez. 2648 (Blaauw 10323) : kwijting 5 mei 1567.

(71) *Ibid.*, 2649 (Blaauw 10483) : oorkonde 3 juni 1567.

(72) *Ibid.*, 2645 (Blaauw 9709).

(73) *Ibid.*, 2709 : dokument 12 december 1594.

(74) *Ibid.*, 2715 : dokumenten 16/17 november 1567 en november 1568.

(75) *Ibid.*, 2664.

(76) *Ibid.*, 1883.

(77) *Ibid.*, 2669/1.

(78) *Ibid.*, 2669/2 en 2669/4.

(79) *Ibid.*, 2094.

(80) *Ibid.*, 1920.

(81) *Ibid.*, 1951.

(82) *Ibid.*, 1878. Voor de pachtbrief van 29 augustus 1568 : vgl. L. STOCKMAN, *De hofstede ... te Kaprijke*, blz. 34.

(83) *Ibid.*, 1833, 2654 (Blaauw 7731), 2684. Voor de pachtbrief van 19 september 1571 : vgl. J. DE SMET, *art. cit.*, blz. 77-79 (het neerhof van Zoetendale, verpacht aan Pieter Van Leene).

(84) *Ibid.*, 2669/2. P. VII 2 : D. VERSTRAETE, *Zoetendale*, in *Vrij Maldegem*, jg. 1939, nr. 35 (30 augustus), blz. 2 : GENT, Universiteitsbibliotheek, Kaartenverzameling, nr. 1492 : P.C. POPP, *Atlas cadastral de la Belgique. Province de la Flandre orientale. Commune de Maldegem*, nrs. 399-403 : RAB, *Verzameling K. Mestdagh*, nr. 9388 (kaart afgebeeld bij R. CROIS, *Rond het davegemeentenpunt «Zoetendale»*, in *Rond de Polderorens*, dl. XII, 1970, tussen blz. 160/161).

maart 1574/1575 ⁽⁹⁶⁾ kwam nog de Bruggeling Diederik Bullynck (Bullynx) op 17-jarige ouderdom bij het konvent aansluiten : hij zou de laatste profes van Zoetendale zijn. De opleiding van de jonge kanunniken werd wel verzorgd : Jan Melanx ging in 1573 in de leer bij een schoolmeester te Gent ⁽⁹⁷⁾, terwijl Filip Poorters in 1573-1574 in de Windesheimse Augustijnerpriorij van Melle ⁽⁹⁸⁾ studeerde ⁽⁹⁹⁾. Poorters werd op 27 maart 1574 subdiaken gewijd door bisschop Drieux, in de Sint-Donaaskerk ⁽¹⁰⁰⁾, diaken op 4 juni 1574 ⁽¹⁰¹⁾ in de Brugse Sint-Basiliuskerk of Heilig-Bloedkapel ⁽¹⁰²⁾, en priester op 21 april 1576, opnieuw in Sint-Donaas te Brugge ⁽¹⁰³⁾. Jan Melanx bracht het enkel tot subdiaken, op 18 december 1574, en diaken op 17 december 1575, telkens in Sint-Donaas ⁽¹⁰⁴⁾. Christiaan De Brabandere werd door R. Driutius priester gewijd, te Roeselare op 9 juni 1571 ⁽¹⁰⁵⁾, en zal al in 1573 prior van Zoetendale worden ⁽¹⁰⁶⁾. Tussen de abtsbenoeming van Wittebroot, in 1566, en genoemd jaartal 1573, is het prioraat te plaatsen van Zacheus Van der Muelene, die b.v. als zodanig optrad op 30 december 1566, bij verhandelingen rond de priorij van Nazareth ⁽¹⁰⁷⁾.

(96) *Ibid.*, 2674.

Deze datum stamt van vóór het invoeren van de nieuwjaarsstijl door goeverneur-generaal Luis de Requesens (1573-1576) per 1 januari 1576, maar de vermelding ervan komt uit 1586 (vgl. A. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, *Inventaire sommaire des archives de la Compagnie de Jésus conservées aux Archives de l'État à Bruges*, Ronse, 1904, blz. 18, n° 1580).

(97) KNESSELARE, *Nota's M. Goegebuur, Zoetendale*, blz. V.

(98) R. DE KEYSER, *Donus Beatae Mariae in Mello*, in *Monasticon Windeshemense*, dl. I, Brussel, 1976, blz. 166 (XVIIde eeuw).

(99) RAB, *Jez.* 2669/1 f° 11 r° ; KNESSELARE, *loc. cit.*, blz. V-VI.

(100) A. DE SCHREVEL, *art. cit.*, blz. 439.

(101) *Ibid.*, blz. 440.

(102) E. DE MOREAU en J. DEHARVING, *Circonscriptions ecclésiastiques*, Brussel, 1948, blz. 153, art. *Bruges* ; A. SANDERUS, *op. cit.*, dl. II, blz. 82.

(103) A. DE SCHREVEL, *art. cit.*, blz. 445.

(104) *Ibid.* blz. 441 en 443.

(105) *Ibid.*, blz. 432.

(106) G. JUTEN, *Shusana sacra*, in *Annales de la Société d'émulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre*, dl. LIV, 1904, blz. 229, en blz. 251-252 : schepenoorkonde van Skuts d.d. 18 december 1603 (berustend te MID-DELBURG, *Rijksarchief in Zeeland*) : in 1584 was hij sinds elf jaar prior van Zoetendale.

(107) Vgl. hierboven.

Ego Wilhelmus portus in domino sperare statim meo anno
constituit promittit auxiliante deo renovando in Christo
patri ac dno domino Georgio biterroet eius monasterium
abbati eiusdemque successoribus legitime instantibus obedientia
paupertatem et castitatem, virginem encensio dno hinc
mano dulcis valde stabilitatem ac me magnum per tempore
securum sine mei prebati hinc et illius qui nonnulli
post Regulam sancti Augustini patris vestri observationem
In meo rei testimonium hanc meam professionem manu mea
scripsi, signo meo H corroboratam Anno Domini millesimo
quingentesimo septuagesimo Sexta ~~parte~~ die mensis
Augusti

welke precieze omstandigheden ⁽¹¹⁸⁾. Alleen bestaat er zekerheid over de rol van de geuzen bij de ondergang van de abdij ⁽¹¹⁹⁾. Vast staat ook dat men te maken kreeg met een hele tijdsspanne van onveiligheid, die elk ogenblik dramatisch kon worden, maar van plaats tot plaats erg verschillend kon zijn. Tekenend is, bij voorbeeld, dat de nabij Zoetendale gelegen hoeve van Paddepoel ⁽¹²⁰⁾ als wijkplaats diende voor de pastoor van Middelburg ⁽¹²¹⁾.

De verstoring van het kloosterleven wordt geïllustreerd door de rekeningen. Op 30 september 1574 sloot abt Wittebroot, ten overstaan van de bisschop van Brugge, nog de gebruikelijke jaarrekening af voor de periode van 1 oktober 1573 tot 30 september van het volgende jaar ⁽¹²²⁾. Voor de hele periode van 1 oktober 1574 tot 30 september 1579 wordt plots nog maar één financieel overzicht ingediend ⁽¹²³⁾ : dat maakt wel een duidelijk bewijs uit voor de onregelmatige werking.

provincias, Keulen, 1614, blz. 46 (a° 1578) ; A. SANDERUS, *op. cit.*, dl. II, blz. 248a (a° 1578) ; *Gallia Christiana*, dl. V, kol. 263 (a° 1578) ; W. WEALE, *art. cit.*, blz. 112 (a° 1578) ; F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *op. cit.*, *Maldegem*, blz. 141 (a° 1578) ; V. DE LILLE, *Vlaanderen in beeld en schrift*, Maldegem, 1893, blz. 28 (a° 1578) ; A. VAN DEN BON, *op. cit.*, blz. 156 (a° 1578) ; J. DE SMET, *art. cit.*, blz. 74 (a° 1579) ; J. VAN MALDEGHEM, *art. cit.*, blz. 28 (a° 1579).

(118) Vgl. het geromanceerde verhaal van V. DE LILLE, *De verwoesting der abdij van Zoetendaal (XVIe eeuw)*, in 't Getrouwe Maldegem, jg. I, 1888, nrs. 1-23 ; jg. II, 1889, nr. 24.

(119) ASB, nr. 152/38 : A. VANDER CRUYCE, *De oorspronck der abdij van de Eechoutte*, f° 162 v° : «de abdij van Onse Lieve Vrouwe van Soetendaale..., certijts door de furieuse aentochten der geuzen verwoest ende teenemael te niet ghedaen» ; RAB, *Aanwinsten*, nr. 5414, f° 5 v° (kopie) ; A. SANDERUS, *op. cit.*, dl. II, blz. 248a : «Anno 1578 inter tumultus Belgicos fuit haec Abbatia à furentibus Geusis spoliata et in cineres redacta, omniaque ejus sacra aedificia funditus diruta, Religiosique dispersi».

J. B. GRAMAYE, *Antiquitates comitatus Flandriae*, Leuven, 1708², blz. 161a, verwees hier in het algemeen naar de godsdienstroebelen : «Nec procul inde Abbatia Canoniceorum Regularum (aedificiis sacra hoc bello dirutis, ...) ... titulo Dulcis Vallis».

(120) M. CAFMEYER, *De wateringhen van Zuid en Noord over de Lieve op het einde van de 15de eeuw*, in *Album archivaris Jos De Smet*, Brugge, 1964, blz. 105, nr. 2 ; C. VANDEN ABEELE en F. DE ZUTTER, *De geschiedenis van Middelburg in Vlaanderen*, s.l., 1976, blz. 3. Het goed was door Pieter Bladelin, stichter van Middelburg, aan de parochiekerk van Middelburg geschenken (RAB, *Jez.* 2602 : *Bluuw* 11151).

(121) K. VERSCHELDE, *op. cit.*, blz. 97 ; F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *op. cit.*, *Maldegem*, blz. 90.

(122) RAB, *Jez.* 2669/1 (de aandacht werd reeds getrokken op de negatieve balans).

(123) *Ibid.* 2669/2 en 2669/4 (dubbel).

Het was dit konvent, bestaande uit abt Wittebroot, prior De Brabandere, de priesters Van der Muelene, Percke, Poorters, diaken Melanx en Diederik Bullynck (Jan Bake was nog steeds op zending), dat te Zoetendale de bewogen periode van de godsdiensttroebelen beleefde. De toestand ging snel verergeren na de stichting van de protestantse republiek te Gent, in oktober 1577 ⁽¹⁰⁸⁾, en de tweede beeldenstorm in augustus 1578 ⁽¹⁰⁹⁾. Reeds in maart 1578 ging het hof Ten Nazaretten verloren bij de bezetting van Damme ⁽¹¹⁰⁾, en de opeising van de priorij als kazerne. Vanaf 20 augustus 1578 kwam een bende uit Gent en Eeklo naar deze streken afgezakt ⁽¹¹¹⁾. Half september werden er, voor de vierschaar van het Brugse Vrije, al klachten geuit over beeldstormerij te Maldegem ⁽¹¹²⁾. Van dan af werd de streek onafgebroken onveilig gemaakt door de zogenaamde bosgeuzen, die in juni-september 1579 onder de leiding stonden van de Aardenburgenaar, later Gentenaar Joos De Hondt ⁽¹¹³⁾. Het eigentijds relaas van Adolf D'Hooghe, kanunnik aan de collegiale kerk van Middelburg ⁽¹¹⁴⁾, geeft een beeld van de onzekere toestand ⁽¹¹⁵⁾. Ook prior De Brabandere zal later op die frekwente aanvallen zinspelen ⁽¹¹⁶⁾.

Het wordt nergens uitdrukkelijk gezegd op welk ogenblik ⁽¹¹⁷⁾ de Zoetendaalse kanunniken hun klooster definitief verlaten hebben, noch in

(108) H. ENNO VAN GELDER, in *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, dl. V, Utrecht-Antwerpen, 1952, blz. 101.

(109) V. FRIS, *Histoire de Gand*, Gent, 1913, blz. 215; H. PIRENNE, *Geschiedenis van België*, dl. II, Brussel, s.d., blz. 334.

(110) J. OPDEDRINCK, *art. cit.*, blz. 57; ID., *Sint-Janshospitaal te Damme*, Tielt, 1951, blz. 30-32 (de kloosterkerk werd bij die gebeurtenissen verwoest).

(111) K. VERSCHELDE, *op. cit.*, blz. 84; F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *op. cit.*, dl. II 3: *Middelburg*, Gent, 1870/1872, blz. 81 (telkens volgens het verhaal van A. D'Hooghe).

(112) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *op. cit.*, *Maldegem*, blz. 90, n. 2 (volgens de rekeningen van het Brugse Vrije).

(113) K. VERSCHELDE, *op. cit.*, blz. 86-93; F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *op. cit.*, *Middelburg*, blz. 82-85.

(114) K. VERSCHELDE, *op. cit.*, blz. 179; F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *op. cit.*, *Middelburg*, blz. 80, 129, 160-161 (pastoor van Middelburg in 1587; † 1599).

(115) K. VERSCHELDE, *op. cit.*, blz. 83 e.v. (citaten).

(116) G. JUTEN, *art. cit.*, blz. 251: schepenoorkonde (1603).

(117) Vgl. GENT, *Universiteitsbibliotheek. Handschriftenafdeling*, nr. 462, dl. V: Ch. CUSTIS, *Origine de l'abbaye de Zoetendale*, blz. 324 (a° 1578); A. MIRAEUS, *Canonicorum regularium ordinis S. Augustini origines ac progressus, per Italiam, Hispaniam, Galliam, Germaniam, Belgium, aliasque orbis Christiani*

Desondanks was de abdij nog intact, en was het konvent nog ongedeerd : deze laatste rekening werd immers opgemaakt door de abt zelf, en in tegenwoordigheid van de religieuzen ⁽¹²⁴⁾. Enkel Jan Bake en Christiaan De Brabandere waren afwezig. Zulks was echter het gevolg van volkomen normale bezigheden : Bake was al jarenlang op zending. De Brabandere verbleef te Kamerijk om Frans te leren ⁽¹²⁵⁾ ! Wanneer vervolgens, op 26 oktober 1579, abt Wittebroot een pachtceel afsloot met Pieter Van Leene, omtrent de abdijshoeve te Zoetendale ⁽¹²⁶⁾, werd er niet de minste allusie gemaakt op enige vernieling van de nochtans nauwkeurig omschreven pachtonderdelen.

Drie weken later, op 16 november 1579, trof de prelaat van Zoetendale een nieuwe overeenkomst met de stad Damme : de oude geschillen werden bijgelegd, en de stadsmagistraat beloofde de lokalen, die Wittebroot in Nazareth had voorbehouden, te doen ontruimen door de aldaar ingekwartierde soldaten ⁽¹²⁷⁾. Het konvent van Zoetendale had toen kennelijk een onderkomen gezocht in de gebouwen van de priorij Nazareth ⁽¹²⁸⁾.

De uitdrijving uit Zoetendale zou dus einde oktober ⁽¹²⁹⁾, of begin november 1579 plaatsgevonden hebben, en schijnt met geweldpleging gepaard te zijn gegaan ⁽¹³⁰⁾. De abdij werd geplunderd, de gebouwen werden met de grond gelijkgemaakt, en de landerijen verwoest ⁽¹³¹⁾. Van 5 tot

(124) *Ibid.*, 2669/2, f° XXII r^o.

(125) *Ibid.*, 2670, blz. 29 : KNESSELARE, *Nota's M. Goegebuer, Zoetendale*, blz. II (geciteerd door J. VAN MALDEGHEM, *art. cit.*, blz. 30).

(126) RAB, *Jez.* 2684.

(127) *Ibid.*, 2657 (*Blauw* 4156) : «Ende voorts hebben oock de voornoemde burchmeesters ende scepenen belooft, ende beloven by desen, te bevrydene van soldaten, binden voornoemden cloostere van Nazarette, de wueninghe by hem prelat uutebesproken ende ghereserveert tzynder ghebruecke, zo wel die by hem in persone bewuont zyen ofte by yemant anders uut zynen name».

(128) Vgl. J. DE SMÏT, *art. cit.*, blz. 74 : N. GEIRNAERT, in *Monasticon belge*, dl. III-4, blz. 1026 : I. OPDEDRINCK, *art. cit.*, blz. 57.

(129) Vgl. F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *op. cit.*, *Middelburg*, blz. 120 (verjaging van de Middelburgse kanunniken in oktober 1579).

(130) G. JUTEN, *art. cit.*, blz. 251 : oorkonde 18 december 1603 : «religiosi ab hereticis exturbarentur» (deze informatie werd door prior De Brabandere verstrekt). De uitdrukking «exturbare» wijst op «met geweld verdrijven» (A. FORCELLINI, J. FURLANETTO, F. CORRADINI en J. PERIN, *Lexicon totius latinitatis*, dl. II, Padua 1940⁹, blz. 397^a, s.v. *exturbo*).

(131) G. JUTEN, *loc. cit.* : «spoliata abbattia ac demon (sic) edificis omnibus solo equitis..... cum et eodem tempore agris omnibus per hostes vastatis eorumque excursionem infectis» : RAB, *Jez.* 2673 : «... abbatiæ Duclis Vallis 315 mensu-

Abb. 4 : Toestand van Zortendijk ca. 1600 (RAB, Jez. 2717).

15 december 1579 verbleef de abt te Brugge op het vikariaat ⁽¹³²⁾, vermoedelijk om de nieuwgeschapen toestand en de modaliteiten van de nieuwe vestiging te bespreken. Voor de renten te Aardenburg, bij voorbeeld, werd de laatste afrekening aangeboden op 8 maart 1580 ⁽¹³³⁾.

De ganse streek van Maldegem gaf trouwens vanaf 1580 een verlaten indruk ⁽¹³⁴⁾. Ter illustratie : de mensen uit de omgeving van Leestjensbrug, die voorheen naar de door Zoetendale bediende kapel kwamen, moesten in het voorjaar van 1581 naar Middelburg-centrum gaan om de kerkelijke diensten bij te wonen ⁽¹³⁵⁾.

4. — OPHEFFING

Toen begon een tijd van hopen en vrezen. Men krijgt de indruk dat het verblijf te Damme slechts kortstondig geduurd heeft. Reeds het overzicht over het financieel jaar van 1 oktober 1579 tot 30 september 1580 ⁽¹³⁶⁾ is niet meer door de abt opgesteld, maar door ontvanger Jakob Lucas ⁽¹³⁷⁾, verbonden aan het bisschoppelijk tribunaal te Brugge ⁽¹³⁸⁾. Die tussenkomst van buiten zou overbodig geweest zijn indien het konvent nog verenigd in Nazareth leefde. Veeleer lijkt het er op dat de kanuniken al heel vlug verspreid raakten en een andere bezigheid zochten ⁽¹³⁹⁾. Vandaar ook dat zij in het vervolg een onderhoudsgeld gingen ontvangen. In 1579/1580 werd zulk alimentatiegeld toegekend aan de abt, Vermuelene, Poorters, Parcke, Bake, Melanx, Bullynx, en De Brabandere (per prokuratie) ⁽¹⁴⁰⁾; de balans was andermaal negatief ⁽¹⁴¹⁾. In de lopende reke-

ras terrae ubi ipsa met abbattia olim sita fuit. tantumque ibi superest pars chori et domus villici, caetera funditus eversa sunt ut ne vestigium quidem appareat : terrae sunt incultae et per has turbas steriles, ...» (a° 1614).

(132) RAB. *Jez.* 2669/5.

(133) *Ibid.*, 2668 : «Erfelycke chynsrenten toebehoorende certys het Clooster van Soetendael ..., waeraf lest ontfangher geweest heeft Pieter Stevens, soo het blyet uyt syn rekeninge gedaen den 8 maerte 1580 aen den prelaet van Soetendaels».

(134) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *op. cit.*, Maldegem, blz. 90-91.

(135) K. VERSCHIELDE, *op. cit.*, blz. 99.

(136) RAB. *Jez.* 2669/5.

(137) *Ibid.*, f° 1 r°.

(138) Hij was reeds aanwezig bij de begrafenis van abt Van den Broucke en, als getuige, bij de benoeming van abt Wittebroot (*ibid.*, 2643 : *Blauw* 10464).

(139) G. JUTTEN, *loc. cit.* (aangaande prior De Brabandere).

(140) RAB. *Jez.* 2669/5, f° 8 v° ; 2669/6, f° 5 r°.

De naamgevingen in de verschillende bronnen wijken wel eens van elkander af : van antroponymisch standpunt uit leek het aangewezen deze variante lezingen te volgen.

(141) *Ibid.*, 2669/5, f° 10 r° (tekort van 69 pond) ; 2669/6 (tekort van 41 pond).

Deze Maerboeckende by de
 Keijzerlycke gadering, te Brussel
 vermaakt sijn, alsdaer die
 myn gheen en ghebruyken sijn,
 al onderhouden

+ Onvermijdelijck sijn alle
 onse sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn

1 Gheleijde sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn

+ Gheleijde sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn

+ G. sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn

3 Gheleijde sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn

+ sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn

4 Gheleijde sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn
 sijn sijn sijn sijn sijn sijn

Rechts der primatusbefunde mit dem de prolaten
 des von zotend der kompetentien
 nach der manen in manen nach der
 von der die manen der vergrößerung
 der in der. 5. 3. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827

150

Potable maestyn van Boelke ons zegenend
 mielone der zy competentie van de quaten
 tit van negemaden by ther quanten van
 zes maden samen zynde quanten compe
 gien inden iare de 85 ter stene van —

५५५

Houten Jacob vande pinck was zyn competentie
 van negen maanden sy die quistantij den
 zolven gepast dese tusschen te zelyken
 memorie van zyn eysen competentie van
 overstond warden en

vi 21

ning van ontvanger Joos Heyns voor 1580 komen enkel Wittebroot, De Brabandere en Van der Meulene voor ⁽¹⁴²⁾. De rekening van diezelfde Joos Heyns uit 1581 ⁽¹⁴³⁾ vermeldt weer uitkeringen aan Wittebroot, Vande Percke, De Poortere, Mylank, De Bake, Bullynck, en Van der Meulene (per prokurator, wat op momentele onbereikbaarheid wijst).

Zekerheid over de verblijfplaats van de Zoetendaalse kanunniken krijgt men tijdens datzelfde jaar 1581. Wanneer abt Wittebroot, einde 1581 ⁽¹⁴⁴⁾, een staat van goederen overlegde bij de te Brugge opgerichte kommissie voor kerkelijke goederen — Brugge was toen eveneens in protestantse handen —, dan werd daar bevestigd ⁽¹⁴⁵⁾ dat Wittebroot, Van der Muelne, Percke, Poorters te Brugge verbleven, Bake te Gent (waar hij vandaan kwam), en De Brabandere (nog altijd) ⁽¹⁴⁶⁾ en Bullynck te Kamerijk. Ex-diaken Melanx verbleef te Boechoute, en was intussen gehuwd ⁽¹⁴⁷⁾. Het merendeel van de kanunniken is dus naar Brugge uitgeweken. Nochtans was hun refugiehuis, «Den Eeckenboom» op de hoek van Langestraat en Kerseboomstraat ⁽¹⁴⁸⁾, niet beschikbaar, vermits het, voor de duur van zijn leven, overgedragen was aan ene Jan Moeyaert ⁽¹⁴⁹⁾. De prelaat van Zoetendale had te Brugge een verblijf gehuurd in het huis van Magdalena Wildemans ⁽¹⁵⁰⁾; misschien was dat in het huis in de Ganzestraat, waar reeds in 1573/1574 sprake van was ⁽¹⁵¹⁾. In de rekening van ontvanger Heyns uit 1582/1583 verschijnt nog steeds het jaargeld voor Wittebroot, Van der Meulen, De Poortere, Bake en Me-

(142) *Ibid.*, 2669/7, blz. 36.

(143) *Ibid.*, 2669/8, f° 17 v° - 18 r°.

(144) Het stuk is ongedateerd (de kopie werd op 10 oktober 1584 uitgevoerd), maar de opgesomde leeftijden en professiejaren van de kanunniken, hoewel niet altijd in overeenstemming, onthullen ons dat de opmaak van het origineel naar het einde toe van 1581 moet geschied zijn.

(145) RAB. *lez.* 2670, blz. 29; KNESSELARE, *Nota's M. Goegebuer, Zoetendale*, blz. IIIII (geciteerd door J. VAN MALDEGHEM, *art. cit.*, blz. 30). Zie afl. nr. 5.

(146) Ook in de afrekening van 30 september 1580 wordt De Brabandere als afwezig genoteerd (RAB. *lez.* 2669/5, f° 10 v°).

(147) *Ibid.* 2670, *loc. cit.*

(148) A. DUCLOS, *Bruges. Histoire et souvenirs*, Brugge, 1910, blz. 566; A. SANDERUS, *op. cit.*, dl. II, blz. 149^a; J. GAILLIARD, *Ephémérides brugeoises*, Brugge, 1847, blz. 404.

(149) RAB. *lez.* 2669/1, f° 7 r°; 2669/2, f° X v°; 2669/7, blz. 30; 2669/9, f° 20 v°; 2673, blz. 3.

(150) *Ibid.*, 2669/10, f° 2 v°; J. VAN MALDEGHEM, *art. cit.*, blz. 28 (Wildemans).

(151) *Ibid.*, 2669/1, f° 12 r°.

lanck ⁽¹⁵²⁾. Jakob Vande Percke heeft voor die periode nog slechts vier maanden van zijn jaarrente genoten, en is dan overleden ⁽¹⁵³⁾.

Abt Wittebroot stelde blijkbaar alles in het werk om zijn konvent in stand te houden ⁽¹⁵⁴⁾. In 1580 werden de belangen van Zoetendale nog in allerlei processen verdedigd ⁽¹⁵⁵⁾. Terwijl de verpachting van andere kloosterhoeven stokte in 1582 (de abdijhoeve te Kaprijke) ⁽¹⁵⁶⁾, of in 1583 (hofstede De Zompe nabij Aardenburg) ⁽¹⁵⁷⁾, bleef de abt het Hof van Zoetendale zelf en andere landerijen in de buurt verder verpachten. Op 25 april 1584 ⁽¹⁵⁸⁾ verpachtte hij nog eigenhandig een stuk grond van tien gemet («De Vetten Bilck» te Maldegem-Vake) ⁽¹⁵⁹⁾, en zelfs nog op 5 juni 1584 zien wij hem, ten huize van Joos Heyns, de abdijhoeve aan Jan Van Landschoot verpachten ⁽¹⁶⁰⁾. Ook voor de familieleden van de overleden kanunnik Percke was hij in de weer : op 11 augustus 1584 verzekerde hij de verdere uitbetaling van Perckes pensioen aan broer en zus van de overledene ⁽¹⁶¹⁾.

Maar uiteindelijk moeten de kanunniken zich in het onvermijdelijke geschikt hebben : door de onzekere politieke toestand bestond er kennelijk geen kans om de abdij binnen afzienbare tijd weer op gang te krijgen ⁽¹⁶²⁾.

Erger nog, vanuit Zoetendaals standpunt, was het gevaar dat van binnen uit de katholieke gemeenschap dreigde. Er waren immers invloedrijke krachten aan het werk om Zoetendale als abdij af te schaffen en de goederen voor andere doeleinden aan te wenden. In Brugge was er, op 9 augustus 1574, een Jezuïetenkollege gevestigd geworden, en plecthig ge-

(152) *Ibid.*, 2669/10, f° 26 r°-v°.

(153) *Ibid.*, f° 26 r°. Zie afb. nr. 6.

(154) De formulering in de pauselijke afschaffingsbulle (zie hierna) geeft een echo van die (mislukte) pogingen van abt Wittebroot : «... ut tam spes non sit quod elus abbas, qui nunc est et pro tempore fuerit, illum restaurare valeat».

(155) RAB, *Jez.*, 2669/5, f° 9 v°.

(156) L. STOCKMAN, *De hofstede ... te Kaprijke*, blz. 34 ; A. DE VOS, *art. cit.*, blz. 16.

(157) D. VERSTRAETE, *loc. cit.* (de hoeve werd verkocht in 1583).

Voor de naamgeving : vgl. K. DE FLOU, *Woordenboek der toponymie voor Westelijk Vlaanderen*, dl. XVIII, Brugge, 1938, kol. 551 ; R. CROIS, *art. cit.*, blz. 160.

(158) RAB, *Jez.*, 2684.

(159) Voor de ligging van «Den vetten Bilck» : zie *ibid.*, 2673 : *Brevi index bonorum quae accesserunt Collegio Brugensi per unumquemque monasterium Zoetendalensis*, blz. 2. Vgl. de naamgeving bij K. DE FLOU, *op. cit.*, dl. XVI, Brugge, 1936, kol. 334-336.

(160) RAB, *Jez.*, 2684.

(161) *Ibid.*, 2669 : bijgevoegde oorkonde.

(162) G. JUTEN, *loc. cit.* : oorkonde 18 december 1603 : «ideo ut nulla effulgeat spes eandem abbatiam olim restauratam iri».

van de Geheime Raad, waren het plan gunstig gezind ⁽¹⁷²⁾. Op die manier werd koning Filips II aangesproken, en kon men hem ertoe bewegen de aanvraag bij paus Gregorius XIII (1572-1585) in te leiden ⁽¹⁷³⁾.

De tekst van het rekwist is tendele bewaard, doordat een fragment is opgenomen in de pauselijke bulle ⁽¹⁷⁴⁾. Het valt op dat men bij die gelegenheid de toestand van en te Zoetendale duidelijk donkerder heeft voorgesteld dan hij al was. Men gewaagt van een volledig verlaten omgeving (terwijl wij reeds weten dat nog in 1584 verpachtingen doorgang vonden), van het verdwijnen van de kanunniken (wij vonden ze merendeels in Brugge zelf terug) ⁽¹⁷⁵⁾, van het omgooien van de kloosterkerk (de kerk van Zoetendale was op dat ogenblik nog gedeeltelijk bewaard gebleven) ⁽¹⁷⁶⁾.

In elk geval, het beoogde doel werd bereikt. Op 25 juni 1584 ⁽¹⁷⁷⁾, kort na de inname van Brugge door Farnese (22/25 mei 1584) ⁽¹⁷⁸⁾.

(172) RAB, *Jez.* 2673, *loc. cit.*; *ibid.*, 1600 : *Catalogus benefactorum*, f° 6 r° : «D. Guilielmus Pamelius, praeses concilii privati catholicae majestatis in Belgio... Eidem domino Pamelio bona ex parte debemus unionem monasterii Soetendalensis». In die zin moet ook zijn persoonlijke tussenkomst bij het totstandkomen van het koninklijk placet (zie bijlage) begrepen worden.

(173) *Ibid.*, 2673 : *Brevis index bonorum*, blz. 1; 1600 : *Catalogus benefactorum*, f° 5 r° : «Serenissimus Philippus 2us Austriacus, Caroli imperatoris filius, Hispaniarum rex catholicus, a summo pontifice unionem hanc pro Societate petiit». Opvallend is dat Filips II juist, door een dekreet van mei 1584, de vestiging van de Jezuïeten in de Zuidelijke Nederlanden wettigde (A.H.E.B. dl. XXVII, 1898, blz. 5).

(174) Zie hierna. Vgl. uitg. R. MIRAEUS en J.F. FOPPENS, *Opera diplomatica et historica*, dl. III, Brussel, 1734, blz. 252) : «monasterio Dulcis Vallis, ordinis sancti Augustini canonicorum regularium, olim Tornacensis nunc vero Brugenstis diocesis, per abbates regit et gubernat solito, in loco deserto fundato et in quo ad presens canonici non degunt — et si qui ex illo supersunt tamen per seculum seu alia dicti ordinis regularia loca dispersi vagantur —, cuiusque ecclesia causa belli eversa et solo equata est...».

(175) Vgl. L. DELPLACE, *art. cit.*, blz. 25. Met de in het rekwist aangestipte «alia dicti ordinis regularia loca» kon niet de Brugse abdij van Eckhout bedoeld zijn, aangezien dit konvent (eveneens uit de congregatie van Arrouaise stammend) reeds in 1578 verdreven was (N. HUYGHEBAERT, in *Monasticon belgic.* dl. III-5, blz. 784).

(176) Vgl. hierna. Zie alb. nrs. 4 en 8.

(177) Origineel : RAB, *Jez.* 475 (Blauw 9656) : authentiek afschrift : *ibid.*, 26591 (Blauw 10696) : uitg. : A. MIRAEUS en J.F. FOPPENS, *op. cit.*, dl. III, blz. 252a 251b : «Datum Tusculi, anno Incarnationis Dominicae millesimo quingentesimo octuagesimo quarto, nono kalendas Julii, pontificatus nostri anno tertiodecimo».

(178) L. VAN DER ESSEN, in *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, dl. V, blz. 170 : ID., *Alexandre Farnèse, prince de Parme, gouverneur général des Pays-Bas (1545-1592)*, dl. III, Brussel, 1934, blz. 211-213.

opend op 12 maart 1575 ⁽¹⁶³⁾. Doch vooral wegens de protestantse inval in Brugge, in maart 1578 ⁽¹⁶⁴⁾, was daar weinig van terechtgekomen ⁽¹⁶⁵⁾. Van verschillende zijde werd nu, in het vooruitzicht van de herovering van Brugge, naar een meer soliede basis voor het kollege gezocht. Men liet toen het oog vallen op de bezittingen van het verstrooide konvent Zoetendale. Men, dat was in de eerste plaats de Brugse bisschop Remi Drieux, aan wie het initiatief ter zake toegeschreven wordt ⁽¹⁶⁶⁾. Drieux, die jarenlang (1577-1581) in Gent gevangen had gezeten ⁽¹⁶⁷⁾, dacht ongetwijfeld dat een krachtige aansporing van het katholiek onderwijs in het Brugse broodnodig zou gaan zijn, en spaarde geen moeite. Hij was al nauw betrokken geweest bij de eerste vestiging van de Jezuïeten te Brugge, had een deel van zijn bisschoppelijke inkomsten aan het kollege afgestaan en zocht nu, in meer precare financiële omstandigheden ⁽¹⁶⁸⁾, naar een geschikt vervanginkomen ⁽¹⁶⁹⁾. Ook goeverneur-generaal Alexander Farnese (1578-1592) ⁽¹⁷⁰⁾, en Willem van Pamele (Pamelius) ⁽¹⁷¹⁾, president

-
- (163) A. DE SCHREVEL, *art. cit.*, blz. 353 en 372 ; A. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, *op. cit.*, blz. 3 ; L. DELPLACE, *L'ancien collège des Jésuites à Bruges (1560-1773)*, in *Annales de la Société d'émulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre*, dl. XXXIV, 1884, blz. 14-15 (afwijkende datum).
- (164) A. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, *loc. cit.* ; J. OPDEDRINCK, *Het klooster der Nazaretten*, blz. 57.
- (165) L. DELPLACE, *art. cit.*, blz. 19.
- (166) RAB, *Jez.* 2673 : *Brevis index bonorum*, blz. 1.
- (167) E. DE MOREAU, *Histoire de l'église en Belgique*, dl. V, Brussel, 1932, blz. 148-152 ; ID., *art. Bruges (Evêché)*, in *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques*, dl. XI, Paris, 1938, kol. 896 ; M. CLOET, *Karel-Filips de Rodoon en het bisdom Brugge tijdens zijn episcopaat (1602-1616)*, Brussel, 1970, blz. 16 ; *Gallia Christiana*, dl. V, kol. 249, nr. II, *art. Remigius Driutus* ; RAB, *Jez.* 1600, f° 2 v°.
- (168) Vgl. F. VAN DE PUTTE en J. CANNEEL, *art. Remi Drieux (Driutus)*, in *op. cit.*, blz. 49.
- (169) RAB, *Jez.* 1600 : *Catalogus benefactorum collegii Brugensis*, f° 3 v° (uitg. : L. DELPLACE, *art. cit.*, blz. 68) : « Sed cum deinde publicis calamitatibus exhaustus, et ad paupertatem reductus, his omnibus ferendo non esset, auctor fuit anno 1584 abbatiae Soetendaelensis a summo pontifice petendae et obtinendae ».
- (170) *Ibid.*, 2673 : *Brevis index bonorum*, blz. 1 : « ... commendatione et opera serenissimi principis Alexandri Farnesii ductu Parmensis, et per diligentiam clarissimi viri D. Guilielmi Pamelii presidis recte concili, unionem concessit Gregorius 15us pontifex optimus maximus anno 1584, nono calendis Julii ».
- (171) A. SANDERUS, *op. cit.*, dl. II, blz. 162^b en 411^b-412^a (1528-1592) ; J.F. FOPPENS, *Histoire du Conseil de Flandre*, Brussel, 1869, blz. 89, nr. XVII, en blz. 167.

stende Gregorius XIII in met de afschaffing van de abdij Zoetendale ⁽¹⁷⁹⁾, en met de toekenning van rechten en bezittingen (ook die van Nazareth) ⁽¹⁸⁰⁾ aan het Brugse Jezuïetenkollege, maar dan wel op voorwaarde dat men de gebeurlijk (!) overblijvende religieuzen van het nodige zou voorzien ⁽¹⁸¹⁾. De paus stelde drie uitvoerders aan : de bisschoppen van Brugge en Doornik (Maximiliaan Morillon, 1582-1586), en de auditeur-generaal van de pauselijke Rota ⁽¹⁸²⁾. Op 7 november 1584 verleende Filips II daarenboven zijn koninklijk placet ⁽¹⁸³⁾, waardoor de pauselijke bulle uitvoerbaar werd ⁽¹⁸⁴⁾.

5. — LIKWIDATIE

In die omstandigheden vond abt Joris Wittebroot de dood. Hij werd op 4 oktober 1584 ⁽¹⁸⁵⁾ verdrongen aangetroffen in de «vaert van Damme», de reeds destijds bestaande verbinding Brugge-Damme ⁽¹⁸⁶⁾. Hoe de abt aan zijn einde kwam, of het bij ongeval ⁽¹⁸⁷⁾, door misdadig op-

(179) *Loc. cit.* : «... nomen, titulum et denominationem abbatis et monasterii perpetuo supprimimus et extinguimus, et ab eo sic suppresso omnia et singula eius fructus, redditus et proventus, predia, proprietates, obventiones, census, iura, actiones, iurisdictiones, ceterasque res et bona in quibuscunque rebus et ubicunque consistentia, dismembramus et separamus».

(180) RAB, *Jez.* 1885 : N. GEIRNAERT, in *Monasticon belge*, dl. III-4, blz. 1026.

(181) *Loc. cit.* : «Ita tamen quod si aliqui suppressi monasterii huiusmodi canonici redierint, rector predicti collegii eis de necessariis ad victum in regulari et dicti ordinis vel alio loco, arbitrio Ordinarii eligendo, et sub illius obedientia si extra claustra vixerint, providere teneatur».

(182) *Loc. cit.* (A. MIRAEUS en J.F. FOPPENS, *op. cit.*, dl. III, blz. 251^a).

(183) Orig. : RAB, *Jez.* 479 (*Blauw* 9655) : auth. afschr. : *ibid.*, 2659¹¹ (*Blauw* 10696) : afschr. : *ibid.*, 1592 : cartularium, blz. 70-71 : vertaling (1735) : *ibid.*, 479 : uitg. : zie bijlage.

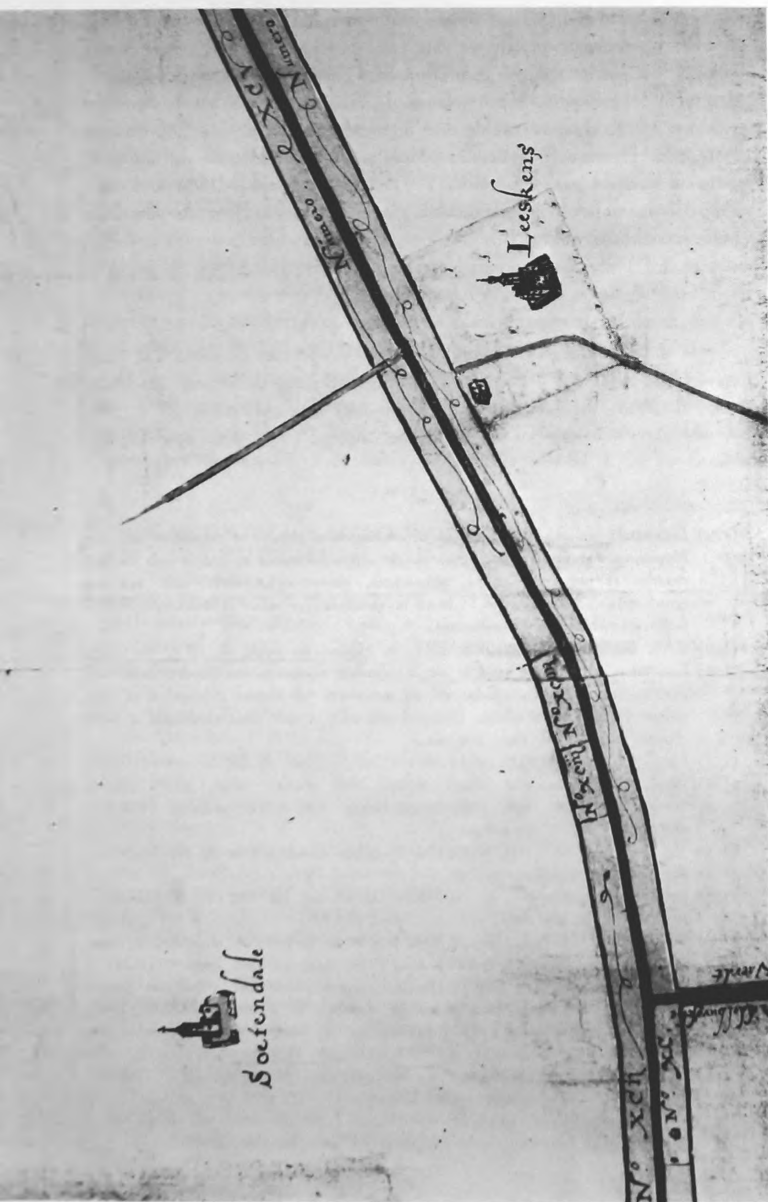
(184) Vgl. W. NOLET en P. BOEREN, *Kerkelyke instellingen in de Middeleeuwen*, Amsterdam, 1951, blz. 115-116.

(185) RAB, *Jez.* 2669/10, f° 1 r° : W. WEALE, *art. cit.*, blz. 112 : A. SANDERUS, *op. cit.*, dl. II, blz. 248^a.

(186) M. COORNAERT, *Knokke en het Zwin*, dl. I, Tielt, 1974, blz. 350-351, kaart 2 (ca. 1180), blz. 353, kaart 4 (ca. 1500), blz. 360-361, kaart 8 (1622) : *Nieuwe Reie* : A. DE SMET, *Het waterceggennet ten noordoosten van Brugge in de XIIIe eeuw* in *Revue belge de philologie et d'histoire*, dl. XIII, 1935, blz. 1028, en blz. 1058-1059 (fragment van de kaart van Pieter Pourbus uit 1570/1571) : dl. XIV, 1934, blz. 83.

Vgl. A. VAN DEN BON, *op. cit.*, blz. 157, en J. VAN MALDEGHEM, *art. cit.*, blz. 30 : in de grachten rond Damme.

(187) Dat was de opvatting van A. SANDERUS, *loc. cit.* (op vlucht voor de geuzen) : W. WEALE, *loc. cit.* : A. VAN DEN BON, *op. cit.*, blz. 156-157.

Afb. 8 : Zoutendale, de Lieve en Leestkens in 1612
(GENT, U.B., afd. Kaarten, nr. 1449).

Wijgelede in de kerk van
die van haren vromen gedenke

X
3 gylten

Wijgelede in de kerk van
die van haren vromen gedenke
die van haren vromen gedenke
die van haren vromen gedenke

165

3 gylten

Wijgelede in de kerk van
die van haren vromen gedenke
die van haren vromen gedenke
die van haren vromen gedenke

165

3 gylten

Wijgelede in de kerk van
die van haren vromen gedenke
die van haren vromen gedenke
die van haren vromen gedenke

165

3 gylten

X

Wijgelede in de kerk van
die van haren vromen gedenke
die van haren vromen gedenke
die van haren vromen gedenke

165

zet ⁽¹⁸⁸⁾, of in een vlaag van zinsverbijstering ⁽¹⁸⁹⁾, gebeurde, daar kan men alleen naar gissen. De uitslag van de lijkschouwing die werd uitgevoerd ⁽¹⁹⁰⁾, is niet bekend. Het stoffelijk overschot werd door drie vissers uit de vaart opgehaald ⁽¹⁹¹⁾, en door een van hen naar Brugge gebracht ⁽¹⁹²⁾. Joris Wittebroot werd er begraven in de abdijkerk van Eekhout ⁽¹⁹³⁾, diezelfde abdij waar Zoetendale, als Arrouaise-stichting, steeds nauw mee verbonden was geweest ⁽¹⁹⁴⁾. Zijn geldelijke toestand was meer dan ellendig ⁽¹⁹⁵⁾. Hij had een jaar achterstallige huur bij zijn hospita, en had zelfs nog geld van haar geleend ⁽¹⁹⁶⁾. Hij had schulden tegenover zijn nicht, die te Brugge in de Jakobijnessenstraat woonde ⁽¹⁹⁷⁾, zijn begrafenis werd met geleend geld bekostigd ⁽¹⁹⁸⁾. Zijn schamele bezittingen werden op 10 oktober door een notaris geïnventariseerd ⁽¹⁹⁹⁾, en met de opbrengst van de verkoping werden de betrokkenen uitbetaald ⁽²⁰⁰⁾.

Na het verdwijnen van de abt kon de overdracht van het patrimonium van Zoetendale aan de Brugse Jezuiteten zonder verdere hinderpalen afgewikkeld worden. Op 29 december 1584 ⁽²⁰¹⁾ werd te dien einde een bijeenkomst georganiseerd in het bisschoppelijk verblijf ⁽²⁰²⁾ te Brugge.

(188) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *op. cit.*, *Maldegem*, blz. 141.

(189) J. VAN MALDEGHEM, *art. cit.*, blz. 30 (vgl. ook de mening van M. Goeghebuwer, te Knesselare).

(190) RAB, *Jez.* 2669/10, f° 2 r°. Zie afb. nr. 9.

(191) *Ibidem*; KNESSELARE, *Nota's M. Goeghebuwer, Zoetendale*, blz. III.

(192) *Ibidem*.

(193) *Ibid.*, 2669/10, f° 2 r° en 3 r°.

(194) L. MILIS, *L'ordre des chanoines réguliers d'Arrouaise, Son histoire et son organisation*, dl. I, Brugge, 1969, blz. 258-259; ASB, nr. 152/38, f° 162 v°; RAB, *Aanwinsten*, nr. 5414, f° 5 v°.

(195) Vgl. A. VAN DEN BON, *op. cit.*, blz. 157.

(196) RAB, *Jez.* 2669/10, f° 3 r°.

(197) KNESSELARE, *Nota's M. Goeghebuwer, Zoetendale*, blz. IV.

(198) *Ibidem*.

(199) RAB, *Jez.* 2669/10, f° 2 v°; 2670, blz. 30.

(200) *Ibid.*, 2669/10, f° 2 r° (deze rekening werd opgemaakt door de Brugse officiaal Remi Drieux II); KNESSELARE, *Nota's M. Goeghebuwer, Zoetendale*, blz. III-IV; J. VAN MALDEGHEM, *art. cit.*, blz. 30.

(201) Auth. afschr.: RAB, *Jez.* 492 (*Blauw* 11209); afschr.: *ibid.*, 1592; cartularium, blz. 71-73; uitg.: L. DELPLACE, *art. cit.*, blz. 79-81, nr. V.

(202) RAB, *Jez.* 1589, blz. 1-2: «Susseste ofte erfenisse vande bovenscreven abdije van Soeten Dale ten profite van het collegie der Societeyt Jesu der stede van Brugge, voor commissatie van sijn hoogweerdighen Remigto Driutio (sic) bisschop van Brugge, mijn heer Jacobi Eeckij archidiacon en mijn heer Remigto Driutio filii Maurij official ende canonicken vande cathedrale kercke van Ste Donnas der stede van Brugge, ende voor schepens ende ghetuyghen vande voornemde stede, int hof vande voornemde bisschop voor den notaris Andreas Bottijn, priester ende canonic, op den 19 december 1584».

bij weduwe Katherina Wittebroot-Quareydt ⁽²¹²⁾ in de Jakobijnessenstraat, voor de bezitsoverdracht van een verzameling liturgische kostbaarheden uit Zoetendale ⁽²¹³⁾. Na nieuwjaar, op 3 januari 1585, werd nog een rente van 90 mud graan op de Brugse Spijker ⁽²¹⁴⁾ aan de Jezuïeten overgegeven ⁽²¹⁵⁾. Daarmee was er voor de abdij Zoetendale een einde gekomen aan een geschiedenis van 370 jaar.

De Jezuïeten te Brugge hadden het anderzijds niet zo gemakkelijk om de inkomsten van Zoetendale ook werkelijk in handen te krijgen. Uit hun pogingen om tenminste een duidelijk inzicht te krijgen in de bezitsstructuur, hebben wij enkele belangwekkende documenten bewaard, zowel voor de onroerende goederen ⁽²¹⁶⁾, als voor de geldelijke inkomsten (cijzen, renten, tienden) ⁽²¹⁷⁾. Samen met de dokumentatie ⁽²¹⁸⁾ uit de abbatiale periode van de Zoetendaalse geschiedenis, gaf zulks voor de grondbezittingen volgende spreiding te zien ⁽²¹⁹⁾: Maldegem-Middelburg (301 gemet) ⁽²²⁰⁾, Moerkerke (222 gemet), Kaprijke-Lembeke (147 gemet), ⁽²²¹⁾, Lapscheure (85 gemet) ⁽²²²⁾, Sint-Kruis (bij Aardenburg) (78 gemet), Waarschoot (54 gemet), Moere (28 gemet), Koekelare (9 gemet), Eernegem (2 gemet). Dat gaf een totaal van 921 gemeten, hetgeen omgerekend ⁽²²³⁾ een onroerend bezit van 407,5 hektaren betekende. Dat rangschikte Zoetendale, economisch gezien, onder de kleinere instellingen, en zal wel een van de redenen geweest zijn waarom het ledenaantal nooit

(212) Vgl. L. DELPLACE, *art. cit.*, blz. 80, akte : de naam wordt hier als Pareyck geschreven.

(213) *Loc. cit.* : L. DELPLACE, *art. cit.*, blz. 80-81 : notariële akte (1585).

(214) Een aanvang werd daarmee gemaakt in 1228 (RIJSEL, *Departementaal Archief*, nr. B 1563, oork. nr. 148 : RAB, *Jez.* 2105), en deze overeenkomst bleef tot het einde toe bestaan (*ibid.*, nr. 2669/8, f° 13 v° : 2669/9, f° 20 r° : 2670, blz. 24 : A. VAN ZUYLEN VAN NYVELT, *op. cit.*, blz. 14).

(215) *Loc. cit.* : L. DELPLACE, *art. cit.*, blz. 81 (ontvanger Jakob Lucas jr.).

(216) RAB, *Jez.* 2673 : *Brevis index bonorum*, blz. 1-2.

(217) *Ibid.*, 1589, f° 13 r°-17 v°, 2668, 2709.

(218) *Ibid.*, 2662 (renteboek : XVI^{de} eeuw), 2663 (renteboek : 1542), 2664 (renteboek : 1569), 2667 (renteboek : XVI^{de} eeuw), 2669 (rekeningen), 2670 (staat van goederen).

(219) *Ibid.*, 2673, *loc. cit.* : N. BATAVIA, *op. cit.*, blz. 63-64.

Daar kwamen nog bij de bezittingen van de priorij Nazareth, en het refugehuis te Brugge (*Brevis index bonorum*, blz. 3).

(220) In 1669 besloeg het Hof van Zoetendale zelf 250 gemeten (RAB, *Jez.* 2720, kaart).

(221) Vgl. L. STOCKMAN, *De hofstede ... te Kaprijke*, blz. 33 : in totaal 137,5 gemeten.

(222) Vgl. ook RAB, *Jez.* 1920 : ligger.

(223) H. DE SCHRYVER, *De oude landmaten in Vlaanderen*, Brussel, s.d.⁴, blz. 15 (Brugge en het gewezen Vrije).

Aanwezig waren bisschop Remi Drieux zelf, als pauselijk kommissaris, de gelijknamige bisschoppelijke officiaal Remi Drieux II (1569-1618) ⁽²⁰³⁾, en aartsdiaken Jakob Eecke (1569-1588) ⁽²⁰⁴⁾. Daarnaast de betrokken partijen : rektor Arnold Havens (Haventius) ⁽²⁰⁵⁾, Robert Clayssone (Clayssonius) ⁽²⁰⁶⁾ en Filip Haghen (Haghius) ⁽²⁰⁷⁾ voor de Jezuïeten, prior De Brabandere en kanunnik De Poortere, vergezeld van abt Longuespée (1572-1603) van Eekhout ⁽²⁰⁸⁾, voor het konvent Zoetendale. Nadat de drie Jezuïeten de pauselijke bulle en het koninklijk placet hadden voorgelegd, werden beide bescheiden officieel afgekondigd ⁽²⁰⁹⁾ door kapittelsekretaris André Bottyn ⁽²¹⁰⁾. Hierna werden de papieren van Zoetendale, die zich onder de hoede van de officiaal bevonden, aan de nieuwe rechthebbenden overhandigd. Ook de handschriften uit de kloosterbibliotheek kwamen daarbij te pas ⁽²¹¹⁾. Na de middag ging men, nu onder de leiding van de officiaal, en in gezelschap van twee Brugse schepenen, naar de Langestraat, voor de inbezitneming van het refugium, en nadien

(203) J.F. FOPPENS, *Compendium chronologicum episcoporum Brugenium*, Brugge, 1751, blz. 169 ; A. DE SCHREVEL, *art. cit.*, blz. 185.

(204) J.F. FOPPENS, *op. cit.*, blz. 92-93 ; A. DE SCHREVEL, *art. cit.*, blz. 243 ; A. SANDERUS, *op. cit.*, dl. II, blz. 71^a. De oorkondelijke tekst, uitg. L. DELPLACE, geeft Jakob Clerck als lezing.

(205) L. DELPLACE, *art. cit.*, blz. 23.

(206) *Ibid.*, blz. 3 e.v. ; A. DE SCHREVEL, *art. cit.*, blz. 329-334 en 412 ; A. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, *op. cit.*, blz. 3 ; E. DE MOREAU, *Histoire de l'église en Belgique*, dl. V, blz. 230-231. R. Clayssone was een befaamd predikant.

(207) A. DE SCHREVEL, *art. cit.*, blz. 412, n. 2 (1540-1590) ; *Nécrologe des PP. Jésuites dans les Pays-Bas du XVIe au commencement du XVIIe siècle*, uitg. J. CUVÉLIER, in *A.H.E.B.*, dl. XXVII, 1898, blz. 12.

(208) N. HUYGHEBAERT, in *Monasticon belge*, dl. III-3, Luik, 1974, blz. 783-785, vooral blz. 784 (inzake de rol van Longuespée bij het verdwijnen van Zoetendale) ; *Gallia Christiana*, dl. V, kol. 280, nr. XXXIV.

(209) *Loc. cit.* : « religiosi domini Christiano de Brabandere priori et Philippo de Poortere, dicti monasterii professis, Brugis agentibus, ad hoc vocatis, necnon reverendo domino Mathæo Longuespée, abbati de Eekhout, per eos adducto, omnibusque et singulis ad quorum interest, intererit aut interesse quomodolibet poterit in futurum, predictas literas per me notatum infrascriptum alta et intelligibile voce legi faciendo solemniter publicavit et notificavit... ».

(210) J.F. FOPPENS, *op. cit.*, blz. 99 ; A. SANDERUS, *op. cit.*, dl. II, blz. 73^a (nadien kantor van Sint-Donnas, † 1621).

(211) BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek, Handschriftenafdeling*, nr. 1407-9, f° 1 r° : « Liber de Dula Valle et Collegii Societatis Jesu Brugis » (vgl. J. VAN DEN GHEYN, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique*, dl. IV, Brussel, 1904, blz. 43, nr. 2560).

grote uitbreiding heeft kunnen nemen. Renten werden onder meer geïnd te Aardenburg, Adegem, Beernem, Eeklo, Kaprijke, Lemberke, Maldegem, Moerkerke, Nieuwerkerke (Nl.), Oostkerke, Oostwinkel, Schoondijke (Nl.), Sijsele, Sint-Kruis (Nl.), Sint-Laureins.

Nog in 1592 ⁽²²⁴⁾ kloegen de Jezuïeten over het uitblijven van de inkomsten uit Zoetendale. Ook het spijkergraan werd hen slechts met mondjasmaat toegemeten ⁽²²⁵⁾. Het zal tot de jaren 1610-1614 duren alvorens de nieuwe bezitters het geheel opnieuw overzichtelijk konden beheren ⁽²²⁶⁾. Rationalisatie en noodzakelijkheid bracht hen tot de verkoop van het hof Ten Nazaretten te Damme ⁽²²⁷⁾, «Den Eeckenboom» te Brugge ⁽²²⁸⁾ en de abdijhoeve te Lapscheure ⁽²²⁹⁾. Van de abdij zelf was, binnen de omwalling, enkel de kerktoeren en een deel van het éénbeukige kerkship bewaard gebleven ⁽²³⁰⁾. De abdijhoeve op Zoetendale zelf was wel bewoonbaar gebleven ⁽²³¹⁾. Dat «Goet ten Soetendale»

(224) L. DELPLACE, *art. cit.*, blz. 25, en blz. 86-87, nr. VII : «... a cause de l'infirmité de leur biens par la malheur de ce temps, et les charges diceulx, signamment des biens de Zoetendale...» : «... et jusques ad ce quilz viendront a joyr des biens et revenuz dudict Zoetendale».

(225) RAB, *Jez.* 2105 : rekwesten 1585-1596.

(226) *Ibid.*, 2668 (1610) : 2673 : *Brevis index honorum* (1614). Een enkele verpachting te Maldegem herneemt al opnieuw in 1597 (*ibid.*, 1853).

Bemerk dat het Twaalfjarig Bestand in 1609 gesloten werd (L. VAN DER ESEN, in *Algemene geschiedenis der Nederlanden*, dl. V, blz. 282).

(227) *Ibid.*, 526 (Blauw 4199) : oorkonde 4 juli 1588 : 1884 : voorbereidend dossier.

(228) *Ibid.*, 1592 : *cartularium*, blz. 424-426. «Raeckende de verkoopinge van het refuse van Soetendaele» (oorkonden van 22 oktober 1592, 19 december 1592 en 3 november 1594 : koper was Achiël Spronckhoff) : «domum ac bona monasterii Dulcis Vallis ... in civitate Brugenst, in platea vulgo de Langhestrate, iuxta plateolam Keersseboom straetken ...» : «staende ten voorhooffde binnen deser stede aende suytzyde vande Langhe strate, wylent toebehoort hebbende den clooster van Soetendaele ende ieghenwoordelyck toebehoorende deselve Societeyt, ghenaeemt het Huus van Soetendaele...».

(229) *Ibid.*, 2673 : «Habet collegium Brugense ex applicatione et unione abbacie Dulcis Vallis...» (1614), blz. 2-3.

(230) *Ibid.*, «Habet collegium Brugense ...», blz. 1 : 2717 : kaart van Zoetendale-Eibey (1600) : GENT, *Universiteitsbibliotheek, Kaartenafdeling*, nr. 1149 : J. DE BUCK, *Chaerte ende descriptie figurative van alle de gronden van eeffen computerende der stede van Ghendt gheleyghen op beede syden vander Lieve* (1612) : D. VERSTRAËTE, *Zoetendale*, in *Vrij Maldegem*, jg. 1953, nr. 46 (afgebroken in begin XVII^{de} eeuw).

(231) RAB, *Jez.* 2673, *loc. cit.* : 2718 en 2720 : XVII^{de} eeuwse kaarten van Zoetendale en omgeving.

(²³²) zal verder de wederwaardigheden van een Jezuïetengoed meemaken, tot aan de sluiting van het Brugs kollege in 1773 (²³³).

Wat overigens het konvent van Zoetendale betreft, dat was in 1584 in rechte en in feite ontbonden. In de rekening van 1584 werden alleen nog prior De Brabandere en kanunnik De Poortere onder de post «alimentatiegeld» opgenomen (²³⁴). Diederik Bullynck kreeg op 7 maart 1586 van de bisschop van Brugge oorlof om naar het buitenland, vermoedelijk naar Spanje, te vertrekken (²³⁵). Op 2 juni 1592 vermeldde de Jezuïeten nog slechts de prior van Zoetendale als te hunnen laste vallend (²³⁶).

Na zijn terugkeer uit Kamerijk, in 1583/1584, en zijn gedwongen deelname aan de afschaffingsplechtigheid, ging ex-prior Christiaan De Brabandere nog een gevulde carrière tegemoet. Geboren in 1548 (²³⁷), waarschijnlijk te Kaprijke (²³⁸), was hij de laatste gezagdrager van de abdij Zoetendale. In 1586 (²³⁹) en 1594 (²⁴⁰) werd hij door de bisschop of de rektor der Jezuïeten aangesproken om uitsluitsel te geven over vroegere overeenkomsten of gebeurtenissen in Zoetendale. Sinds 1585 (²⁴¹) nam hij de taak van rektor van de verjaagde Augustinessenpriorij van Sarepta (Moerkerke) (²⁴²) op zich. Sedert 1587 verbleef hij met dit konvent in Nazareth

(232) *Ibid.*, 2714, a^o 1689 : K. DE FLOU, *op. cit.*, dl. XVIII, kol. 526.

(233) L. DELPLACE, *art. cit.*, blz. 60-61, d.d. 15 en 22 september 1773 : A. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, *op. cit.*, blz. 6.

(234) RAB, *Jez.* 2669/10, f° 2 v° en 3 v°. A. SANDERUS, *op. cit.*, dl. II, blz. 248a, heeft het over «tres ultimos canonicos regulares superstites».

(235) RAB, *Jez.* 2674 : A. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, *op. cit.*, blz. 18 (a^o 1580). Zie afb. nr. 10.

(236) L. DELPLACE, *art. cit.*, blz. 86, nr. VII.

(237) RAB, *Jez.* 2639 (*Blauw* 11156) : hij was 15 jaar oud toen hij, op 23 mei 1563, zijn kloostergeloften aflegde : vgl. *ibid.*, 2670, blz. 29 (in 1581 wordt hij 36 jaar oud genoemd : XXXVI als XXXIV te lezen ?), en 2709 : oorkonde 12 december 1594 (in dat jaar heet hij 44 jaar oud te zijn).

(238) *Ibid.*, 1878 : pachtkontrakten te Kaprijke d.d. 21 oktober 1573 (aangegaan met de vader van de prior) en 1 juli 1586 (met Christiaans zus Ilysbeth) (sic).

(239) *Ibid.*, 1878 en 2674 (zie hierboven). Zie afb. nr. 11.

(240) *Ibid.*, 2709 (zie hierboven).

(241) MALÉ, *Archief Sint-Trudoabdij*, z.nr. : A. SPRONCHOLF, *Chronycke van onze eerste instellinghe in het dorp ende eylandt van Biercliet ten jare 1461*, blz. XXXIX (rektor biechtvader gedurende twaalf jaar) ; *ibid.* : C. DE VOS, *Chronycke van onse eerste instellinghe ...*, f° 121 v° (juni 1585) : M.-Th. STERKEN, N. GEIRNAERT en N. HUYGHEBAERT, in *Monasticon belge*, dl. III-4, blz. 1107.

(242) Vgl. J. CASSIMAN, *De Moderne Devotie of Geert Grote in Oost-Vlaanderen, in Ons Geestelijk Erf*, dl. XXVI, 1952, blz. 153-154 : M.-Th. STERKEN e.a., *Monastère de Sainte-Elisabeth, appelé Sarepta, à Moerkerke, à Damme et à Bruges*, in *Monasticon belge*, loc. cit.

Doornik, 7 november 1584.

Filips II, koning van Spanje, verleent zijn placet bij de afschaffingsbulle vanwege paus Gregorius XIII, en stemt daardoor in met de opheffing van de abdij Zoetendale, en met de overdracht van de goederen aan het kollege der Jezuïeten te Brugge.

- A. Origineel : BRUGGE, Rijksarchief, *Fonds Jezuïeten Brugge*, nr. 479. (*Blauwe nummers*, nr. 9655). Perk., h. 218 mm., b. 705 mm. Fragment van het koninklijk majesteitszegel, in rode was, op enkele staart. In dorso : (XVIde eeuw) *Placitum regis pro applicatione monasterii ... Societati ...* (XVII de eeuw) *fol 1 N.200.-* (XVIIde eeuw) *Placet vanden Coninck van Spaignie vande bulle des paus daet de Abdiye van Soetendael soade gegeuen worde aen het Collegie der Societeijt Jesu der stede van Brugghe op den ...* (XVIIde eeuw) *B.-* (XVIIde eeuw) *70/B.-* (XVIIde eeuw) *2.-* (XVIIIde eeuw) *70/B.*
- B. Authentiek afschrift (XVIIde eeuw) : RAB, *Jez.* 2659-II (*Blauw* 10696).
- C. Afschrift (midden XVIIde eeuw) : RAB, *Jez.* 1592 : cartularium van het Jezuïetenkollege te Brugge, blz. 70-71.
- D. Vertaling (21 december 1735) : RAB, *Jez.* 479 (*Blauw* 9655).

PHILIPPES, PAR LA GRACE DE DIEU ROY DE CASTILLE. DE LEON, D'ARRAGON, DE NAVARRE, DE NAPLES, DE SICILIE, DE MAILLORCQUE, / de Sardaine, des Isles Indes et terre ferme de la mer Oceane, archiduc d'Austrice, duc de Bourgogne, de Lothier, de Brabant, de Lembourg, de Luxembourg, de Geldres et de Milan, comte de Habsbourg, de Flandres, d'Artois, de Bourgogne Palatin et / de Haynaut, de Hollande, de Zelande, de Namur et de Zutphen, prince de Zwave, marquis du Saint Empire, seigneur de Frize, de Salins, de Malines, des cité, villes et pays d'Vtrecht, d'Overryssel et de Groeninge, et dominateur en Asie et en Aphricques. / A nos treschiers et feaulx, les chef, president et gens de noz prive et grand consaulx, les gens de nostre conseil en Flandres, et tous aultres noz justiciers et officiers cui ce regardera, salut et dilection, De la part de venerables noz chiers / et bien amez les peres de la Societe du nom de Jesus, nous a este remonstre quil a pleu a Sa Saintete puis peu de temps enca, en faveur et pour dotation et restauration d'ung college de ladicte Societe de Jesus en nostre ville de Bruges. / leur accorder l'union et incorporation de l'abbaye et monastere de Soetendael lez icelle ville de Bruges, ensemble les appendences et dependences,

te Damme ⁽²⁴³⁾, terwijl hij er ook kapelaan in de parochiekerk was en de parochieschool bestuurde ⁽²⁴⁴⁾. Vanaf 1588 werd de van de Jezuïeten afgekochte priorij Nazareth met zijn geldmiddelen heringericht ⁽²⁴⁵⁾. In 1595 zal hij pastoor van Moerkerke worden, en te gelijk aalmoezenier te Damme ⁽²⁴⁶⁾. In 1597 vinden wij hem als pastoor-deken te Sluis ⁽²⁴⁷⁾, waar hij in 1604, bij de val van de stad, vrije uittocht verkreeg ⁽²⁴⁸⁾. Datzelfde jaar 1604 werd hem een kapelanie verleend in het Sint-Janshospitaal te Brugge ⁽²⁴⁹⁾, terwijl zijn werkkring zich naderhand naar Oostende verplaatste, waar hij pastoor werd benoemd ⁽²⁵⁰⁾. De laatste prior van Zoetendale overleed aldaar op 30 juni 1607 ⁽²⁵¹⁾.

Erik VAN MINGROOT
Hoogleraar K.U.Leuven.

(243) J. OPDEDRINCK, *Het klooster der Nazaretten*, blz. 56 ; A. VAN DEN BON, *op. cit.*, blz. 137.

(244) J. OPDEDRINCK, *loc. cit.* (volgens DAMME, *Archief O.L.Vrouwkerk*, Kerkrekeningen) ; G. JUTEN, *art. cit.*, blz. 251, oorkonde 18 december 1603 : «dictum dominum ecclesie parochiali Dammensi beate Virginis sacre sese dedisse atque ibi tempore octo annorum saellanum egisse».

(245) RAB, *Jez.* 526 (*Blauw* 4199) : oorkonde 4 juli 1588 ; G. JUTEN, *loc. cit.*

(246) J. OPDEDRINCK, *loc. cit.*

(247) *Ibidem* ; G. JUTEN, *loc. cit.* : «inde vero eum fuisse missum ad civitatem Slusanam a reverendissimo domino Mathia Lambrechts episcopo Brugenst (1595-1602), pie memorie, idque anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo septimo, ut non tantum parochialis ecclesie Slusensis existeret sed et decanatus christianitatis totius districtus Slusani ...».

(248) G. JUTEN, *art. cit.*, blz. 230. Vgl., voor de datum, A. SANDERUS, *op. cit.*, dl. II, blz. 213^b.

(249) RAB, *Blauw* 5954, oorkonde 20 september 1604 ; BRUGGE-ZEVENKERKEN, *Sint-Andreasabdij*, *Nota's N. Huyghebaert*, Zoetendale.

(250) MALE, *Abdy-Archief*, z.nr. : A. SPRONCHOLF, *op. cit.*, blz. XII ; C. DE VOS, *loc. cit.*

(251) RAB, *Cumulus ecclesiasticus*, nr. 598 : obituarium van Sarepta, a.d. 30 juni : «Jaerteyde van onsen eerwerdeghe pater, her Christjaen de Brabander, de welcke overlet den 30 dach van wedemaent 1607, ende was gheprofest int clooster van Soetendale ende laste ptoor vant voorseijde clooster, de welcke onsliden eerliken ende duchtelike gheertyert heeft den tijt van 12 jaeren ; hij licht begraven in de stat van Oostende daer hij paster was» ; *ibid.*, 599 : necrologium van Sarepta ; BRUGGE-ZEVENKERKEN, *Sint-Andreasabdij*, *Nota's N. Huyghebaert*, Zoetendale.

HET GOED ALTENA TE ADEGEM

1. DE OORSPRONG.

Reeds heel vroeg bezat het Brugse Sint-Janshospitaal een stuk moergrond in het grensgebied van Adegem en Eeklo, zoals uit de afpaling van de keure van Eeklo in 1240 blijkt ⁽¹⁾. In die hoek van Eeklo had het hospitaal tien bunder moergrond en woeste grond van gravin Johanna en graaf Ferrand gekregen ⁽²⁾. Het is pas in het begin van de veertiende eeuw dat de broeders van Sint-Jan hun grondbezit in die omgeving zullen vergroten. In 1505 verwierven zij door schenking en door aankoop 55 bunder woeste grond te Veldekens «in den Vrouwenmate van Zuinaerde» ⁽³⁾. In 1274 had Aelis, weduwe van Wouter van Zwijnaarde, meer dan 255 bunder moergrond en woeste grond van gravin Johanna van Constantinopel gekocht, gelegen tussen de Mocie, de stad Eeklo, de Zoutweg en de Lieve ⁽⁴⁾. Die 55 bunder lagen in de grote blok die Aelis van Zwijnaarde in 1274 had gekocht. Een stuk van 12 bunder was trouwens door haar zoon Jan van Zwijnaarde aan het Sint-Janshospitaal verkocht geworden ⁽⁵⁾.

(1) L. STOCKMAN, *De afpaling van de Keure van Eeklo in 1240*, AM nr. 22 (1971) blz. 117.

(2) In januari 1252 bevestigde gravin Margareta die gift van haar zuster. Zie Th. LUYKX, *Johanna van Constantinopel, gravin van Vlaanderen en Henegouwen*, Verhand. Kon. Vl. Acad. v. België, Klasse der Letteren, nr. 3, Antwerpen-Utrecht, 1946, blz. 619-620.

(3) Archief Sint-Janshospitaal Brugge (voortaan afgekort Ar. SJHB), oorkonden nr. 290 (6 ½ bunder), nr. 293 (4 ½ bunder), nr. 294 (12 bunder) en nr. 296 (12 bunder).

(4) Rysel, Archives Nationales, B 1564 f° 36 v° : «ki gisent entre le Zoutewest et le Moiekin, et d'autre part entre le riele de West-Eeklo et le Lieve kt cil de Gand fissent fowier, ki va a Velkindam».

(5) Ar. SJHB O. nr. 296 : «quod Johannes de Zuynarde vendidit magistro hospitalis sancti Johannis in Brugis duodecim honaria vastine jacentia in dominio de Maldegheem quo fuerent domine Adelyze de Zuynarde».

fruitz, censes, rentes, droictz et aultres en provenans, mentionnez es bulles et / provision apostolicques sur ce depeschees. Desquelles desirans lesdicts peres de ladicte societe s'ayder, ilz nous ont supplie treshumblement leur vouloir octroyer noz lettres de placet sur ce pertinentes. **POURCE EST** IL que nous, ce que dessus / considere, et veues en nostre conseil privee lesdictes bulles et provision apostolicques, inclinans favorablement a la supplication et requeste desdicts supplians, leur avons octroye, consenty et accorde, octroyons, consentons et accordons, en leur / donnant conge et licence de grace especialle par ces presentes, quilz puissent ou pourront mettre ou faire mettre a execution deue lesdictes bulles et provision apostolicques, et en vertu d'icelles prendre et apprehender la possession et joyssance de / tous et quelconques les biens, censes, rentes, droictz et revenuz appartenans a ladicte abbaye de Soetendaele, et en faire l'union et incorporation susdicte, pour la dotation et restauration dudict college de la Societe de Jesus en nostre ville de / Bruges, selon la forme et teneur desdictes bulles et provisions apostolicques, sans pource aulcunement mesprendre ny encourrir envers nous. Pourveu que si, a cause de ladicte incorporation chet debat, question ou proces, lesdicts supplians seront tenuz de / faire leurs poursuytes, assavoir en matiere possessoire, pardevant nous ou noz juges, ausquelz la cognoissance en appartiendra, et non ailleurs, et en petitoire pardevant les juges ordinaires ou aultres juges deleguez, residens en noz / pays et seigneuries. Et si la cause par appellation ou autrement estoit resolie en court de Rome, en ce cas lesdicts supplians la feront deleguer en nosdicts pays et seigneuries, selon et ensuyvant la forme de noz ordonnances sur ce faictes. Si vous mandons, / et a chascun de vous en droict foy, et si comme a luy appartiendra, que de notre presente grace, conge et licence, selon et par la maniere dicte, vous faictes, souffrez et laissez lesdicts supplians plainement et paisiblement joyr et user, cessans / tous contredictz et empeschemens au contraire. Car ainsi nous plaist il. Donne en nostre ville et cite de Tournay, le septiesme jour de Novembre, l'an de grace mil cinq cens octante quatre, de noz regnes des Espaignes / et Sicille etc, le XXIXe, et de Naples le XXXIe. Pamele, / Par le Roy en son conseil, D. Enghien.

In 1505 bezaten de broeders van het Sint-Janshospitaal minsten 45 bunder grond te Veldekens, waarop ze waarschijnlijk een hoeve gebouwd hebben om de omliggende woeste grond te ontginnen en de moergronden te onturven. In de rekeningen van 1292 en 1295 vinden we reeds uitgaafposten voor het delven van turf te Oostwinkel ⁽⁶⁾.

Alhoewel er reeds moergronden in 1292 in uitbating waren, denken we toch dat de hoeve Altena slechts ten vroegste in 1305 werd opgericht na de aankoop van de 55 bunder. Het goed Altena verschijnt echter maar voor het eerst in de bronnen in 1515 wanneer broeder bursier in de rekeningen noteert dat hij 509 p. 2 sch. heeft ontvangen «*vanden hove te Moere ende Altena*» ⁽⁷⁾. Vanaf 1521 wordt de opbrengst van het goed Altena afzonderlijk in de rekeningen genoteerd ⁽⁸⁾.

Het Sint-Janshospitaal trachtte ook zijn bezittingen te Veldekens uit te breiden met landbouwland : in 1323 verwierven zij 7 ½ g. land, waarvan 6 g. «*beoest der Lieven*» en 1 ½ g. «*beuest der Lieven*» zijn gelegen ⁽⁹⁾. In 1350 kwam daar nog 8 g. land bij, gelegen «*an die oestzide van der Leyen*», verder nog 4 g. land «*up Scoermanshil*» gelegen, 1 g. woeste en moergrond gesitueerd «*inde zevene ende twintich bonre*» en ten slotte een half bunder meers gelegen «*up de Jabbeke*», ten westen van de Lieve ⁽¹⁰⁾. In hetzelfde jaar kocht het hospitaal nog anderhalf gemet moergrond gelegen «*up den Suutmoer in die seven ende twintich buenre*» ⁽¹¹⁾.

Volgens de bewaarde oorkonden moet het Sint-Janshospitaal in 1530 minstens over 54 bunder grond beschikt hebben in de omgeving van Veldekens.

2. UITBATING IN EIGEN BEHEER.

De eerste hoeve werd opgericht door de broeders van het Sint-Janshospitaal en waarschijnlijk gebeurde de uitbating door de broeders zelf ofwel onder toezicht van een broeder. In 1521 bracht het goed Altena 35 p. 16 sch. par. op. Later daalde de opbrengst tot 12 p. 9 sch. 3 d. par. in 1532. De stichting van Altena was dus geen bijzonder winstgevende onderneming.

(6) Ar. SJHB rek. 1292 en rek. 1295. Zie ook L. STOCKMAN, *Moergronden en turfuitbatingen in de ombachten Maldegem en Aardenburg en de Keure van Eeklo*, AM nr. 24 (1973), blz. 88.

(7) Ar. SJHB rek. 1515.

(8) Zie bijlage I.

(9) Ar. SJHB O. nr. 397 en nr. 401.

(10) Ar. SJHB O. nr. 426.

(11) Ar. SJHB O. nr. 460.

In 1395 pachtte Lodewijk De Vos het goed Altena voor 36 p. par. In 1408 liet broeder Jan Everboud, meester van het Sint-Janshospitaal, verschillende reparaties uitvoeren aan het hof te Altena. De metselaar Pieter Gansterman kreeg 10 p. 16 sch. par. «*van tegheldeckene*» en strodekcker Asselman ontving 12 p. par. «*van strodeckene*» ⁽¹⁷⁾. In 1407 had broeder beursier reeds 25 p. 4 sch. par. betaald aan Pieter Gansterman «*van deckene an de poorte*» ⁽¹⁸⁾. We mogen dus besluiten dat het poortgebouw reeds met «*teghelen*» of pannen was gedekt. De overige gebouwen hadden wellicht nog een rieten of strooien dak. In hetzelfde jaar betaalden de broeders reeds 19 p. 4 sch. par. «*van rieds te snidene inden moer te Veldekinsdamme bi diversen personen, verbesicht up twors, hof 6400 riets*» ⁽¹⁹⁾. In 1408 vinden we nog een uitgave van 6 p. 17 sch. par. «*van riede te snidene ende riede te haelne ende glay te haelne van Brucghe t'Altena ende huten moere t'Atena*» ⁽²⁰⁾.

In 1416 pachtte Zegher van Buederwaen het goed Altena met 44 gemet «*winnens lande metgaders meer wildernessen ende heyden daer toe behorende*» voor 40 p. par. per jaar ⁽²¹⁾. Rond Altena lag er in 1416 reeds 44 gemet landbouwland, maar ook nog veel woeste grond. De oppervlakte bos moet echter ook reeds belangrijk zijn geweest zoals zal blijken uit de volgende paragraaf over de houtwinning te Altena.

In 1421 gebeurden er verschillende reparaties aan de gebouwen van de hoeve :

- «*Vanden woonhuuse t'Altena te verplatene, eenen nierven balke daer in lecgheene, eenen langhen crommen stijl daer in te stellene, de peyboomen te vermakene, twee niere balken inde poert te doen lecgheene, thout al te doen sagheene ende al tiseruere daer toe te leveme*».
- «*Vanden vorn, huse te voetene ant suuthende al niere ende ande westzide 7 voeten boven der erden ende 4 duemen ande stallen te verziene*» ⁽²²⁾.

In 1427 verliet Zegher van Buederwaen het goed te Altena. De broeders van het Sint-Janshospitaal poogden dan met knechten en meiden het landbouwbedrijf, dat in 1428 al 50 gemet landbouwland omvatte, voort te zetten. De broeders stuurden twee paarden met een wagen en twee

(17) Ar. SJHB rek. 1408-1409 f° 99 v°.

(18) Ar. SJHB rek. 1407-1408 f° 92 v°.

(19) Ar. SJHB rek. 1407-1408 f° 93 r°.

(20) Ar. SJHB rek. 1407-1408 f° 99 v°.

(21) Ar. SJHB rek. 1416 f° 44 v°.

(22) Ar. SJHB rek. 1421-1422 f° 75 v°.

In 1355 werd Altena voor rekening van het hospitaal uitgebaat «*bi Margriete Lippins*». De hoeve beslaat 125 g., waarvan 23 ½ g. bezaaid is met haver en rogge, terwijl «*al tander es woestine ende weede ten beesten boef*». Op Altena werkten drie merriepaarden en de veestapel bestond uit 25 stuks hoornvee, twee varkens en 16 schapen en lammeren ⁽¹²⁾.

Gedurende het jaar 1355 leverde Margriete Lippins «*16,5 hoed roghen, 3,5 waghén, 3 zesters botren*», twee ossen, lammeren en dierenhuiden, te samen voor een waarde van 31 p. 7 sch. par. Aan Margriete Lippins werd 5 p. 4 sch. par. gegeven voor het hof uit te baten, zodat een nettobedrag van 26 p. 5 sch. par. in de rekening kon ingeschreven worden.

In de periode 1359-1345 steeg de opbrengst van Altena tot rond de 90 p. par. In 1347 daalde echter de opbrengst tot 6 p. 7 sch. par. en in 1350 noteerde de ontvanger «*vanden hove te Altena tachter 43 p. 12 ½ s.*»

In 1351 betaalden de broeders van het Sint-Janshospitaal 4 p. 8 sch. par. «*van evenen esayt t'Altena*» ⁽¹³⁾ en in 1352 3 sch. par. «*van mayene t'Altena*» ⁽¹⁴⁾. Altena werd waarschijnlijk in die jaren uitgebaat met behulp van toevallige hulpkrachten. In 1352 verkopen de broeders een merriepaard voor 2 p. par. en worden er voor meer dan 14 p. par. kosten op het hof Altena gedaan ⁽¹⁵⁾. Dit alles wijst erop dat de hoeve Altena klaar werd gemaakt voor verpachting.

3. DE PACHTERS VAN ALTENA (1354-1596).

In de rubriek «*Landcheinse in Woestwinkle*» treffen we in 1345 een zekere Wouter De Visch aan met een achterstallige schuld van 36 p. 16 sch. ⁽¹⁶⁾. We vermoeden dat hij pachter geworden is van Altena in 1353 of 1354. Tot 1593 vinden we enkel de vermelding van achterstallige pachtsummen van het goed Altena. Waarschijnlijk bedroeg de pacht prijs 58 p. 5 sch. par. in 1381, toen Pieter De Moenc op het hof woonde.

In 1384 stond Pieter De Moenc bijna voor 200 p. par. in het krijt bij de broeders van het Sint-Janshospitaal. Dit hoog bedrag kan wellicht verklaard worden door de oorlogsgebeurtenissen tijdens de Gentse opstand (1379-1384) tegen graaf Lodewijk van Male, toen het platteland erg te lijdén had van de rovende en brandstichtende legerbenden.

(12) Ar. SJHB Doos Varia rol nr. 20.

(13) Ar. SJHB rek. 1351.

(14) Ar. SJHB rek. 1352.

(15) Ar. SJHB rek. 1352.

(16) Ar. SJHB rek. 1354.

70 gemet pachtte voor 50 p. 15 sch. par. Tijdens de periode 1442-1454 nam hij 90 gemet in huur voor 67 p. 10 sch. par. Voor de jaren 1452-1454 kreeg hij echter 50 % afslag op de pachtsom om «*t quaede dat hij heeft bij den oorloghe*» (28). In die periode waren de Gentenaars eens te meer in opstand gekomen tegen hun wettige vorst, de hertog van Bourgondië.

In 1459 sloten broeder Roegier Braem en broeder-beursier Joris De Windt een pachtkontraat af met Willem Ysembaert fs Thomas. Deze uitvoerige pachtbrief is bewaard gebleven zodat we heel wat interessante inlichtingen krijgen over het goed Altena uit het midden van de 15de eeuw (29).

Willem Ysembaert pacht het goed Altena met 90 gemet voor 92 p. 8 sch. par. per jaar. Bovendien moet hij steeds een stal met het nodige voedsel voor drie paarden van de broeders beschikbaar houden. Verder houden de broeders het poortgebouw met de logeerkamer voor zich, want die kamer moet vrij blijven voor de broeders die naar Altena reizen.

De pachter mag gedurende zijn pachttermijn van negen jaar eenmaal het hout van de wilgen en het «*stapelhout*» kappen dat langs de kanten van het «*winnende*» land staat. Dit landbouwland lag verdeeld over 17 percelen die meestal een eigen perceelsnaam hadden, zoals Braamstuk of Schoormanshil. Ook mag hij het hout van de Lange Dreef, van de Korte Dreef, de Hofdreef en de dreef naar Nieuwendorpe eenmaal kappen tijdens zijn pachttermijn.

Als tegenprestatie was hij dan verplicht voor elke verdroogde tronkwilg er twee nieuwe te planten en die groeiende te houden. Bovendien moest hij elk jaar 50 «*eeke plantsoenen*» poten.

Het is Willem Ysembaert ook ten strengste verboden zijn beesten of die van andere boeren in de bossen van het Sint-Janshospitaal te laten komen.

Willem Ysembaert neemt het woonhuis, schuren en stallen in lening van het Sint-Janshospitaal voor volgende prijzen : het woonhuis voor 72 p. par., de kleine schuur voor 36 p. par., de grote schuur voor 60 p. par., de lange stal voor 36 p. par., de stal naast het woonhuis voor 24 p. par., het duivenkot voor 12 p. par. en het bakhuis voor 4 p. par. Verder wordt de mest op het hof op 14 p. 8 sch. par. geprezen, de vijf gemet koren op 24 p. par. en het bundel haver op 11 p. par. en het «*veruasse van houte*» op 3 p. 12 sch. par.

Als onderpand voor de pachtsommen geeft Willem Ysembaert zijn eigen hofstede met tien gemet «*hooftende metten zuithende ande Nieuwen*

(28) Ar. SJHB rek. 1454 n° 59 v°.

(29) Zie bijlage II.

«*cachtelen*» naar hun hoeve te Altena ⁽²³⁾. Ook stonden zij twee vaarzen af aan Altena ⁽²⁴⁾.

Voor 20 p. 8 sch. par. namen ze «*1 waghene, ploughen, heechden, harnasch, stringhen, gorseelen ende ander*» over van de afgaande pachter Zegher van Buederwaen. Verder kochten ze nog 7 «*hoornebeesten*» van hun oud-pachter voor 38 p. 8 sch. par. Van de pachter van het goed ten Moere, Jan De Vulder, kochten ze een koe en een vaars voor 13 p. 16 sch. par. Tenslotte kochten ze nog «*eene rune*» voor 28 p. 16 sch. par. en een «*verse*» voor 8 p. 2 sch. par. ⁽²⁵⁾.

Voor de bewerking van het land moesten de broeders veel lonen uitbetalen :

- 5 p. par. aan Willem Martins «*van 5 ghemeten lands te bereedene ende up te zettene, omme te zaeyene*».
- 12 p. par. aan Willem De Meestere, «*cnape van ziner huere*».
- 6 p. par. aan Marten De Langhe.
- 6 p. par. aan Pierkin Roedolf.
- 9 p. par. aan «*Beate, tjoncwijf*».
- 10 p. 8 sch. par. aan Marten De Langhe om 52 dagen «*wulghen te snoukene achter hove*».
- 51 sch. par. «*van 8 ½ g. te maeyene bi Martin De Langhe*».

Verder nog :

- 4 p. 16 sch. par. «*van evene ende rugghe te maeyene ende te peckene ende in te doene*».
- 18 sch. par. «*vanden vlasse te wiedene*».
- 10 sch. par. «*vanden voors, vlasse te slitene*».
- 4 sch. par. «*van messe te spreadene*».
- 4 p. 11 sch. par. «*van 14 appelhinte... omme te potene*».

Ook kochten de broeders nog stro, lijnzaad en vissen ⁽²⁶⁾.

Deze eigen uitbating van Altena werd echter geen onverdeeld succes, want in 1450 staken de broeders van het Sint-Janshospitaal 36 p. par toe aan de exploitatie van Altena ⁽²⁷⁾.

Het Sint-Janshospitaal besloot dan ook het goed Altena opnieuw in pacht te geven. Pas in 1440 vonden de broeders van het Sint-Janshospitaal een vaste pachter in de persoon van Willem Bultine die de hofstede met

(23) Ar. SJHB rek. 1428 f° 42 v° en f° 43 r°.

(24) Ar. SJHB rek. 1428 f° 43 r°.

(25) Ar. SJHB rek. 1428 f° 74 v° tot 76 v°.

(26) Ar. SJHB rek. 1428 f° 74 v° tot 76 v°.

(27) Ar. SJHB rek. 1450 f° 36 r°.

kene van den poorte midsgaders bij Jacob de Hondt ghelevert latten, vuersten, bouwetten ende vanneelen» 50 p. 5 sch. par. (35).

Het goed Altena was omringd door een diepe walgracht zodat de hoeve slechts via het poortgebouw over een brugje te bereiken was. Dit blijkt uit een uitgavepost van 1562 : *«int maken van een nieuwe houtte bruggheskin met een poortkin daerup staende over de walgracht aldaer» (36).*

Tijdens de tweede helft van de 16de eeuw steeg de pacht prijs van het goed Altena enorm : van 92 p. par. in 1540 tot 360 p. par. in 1576 ! Wanneer Aarnout De Vliegheer in 1579 pachter werd van het goed Altena stonden er troebele tijden voor de deur. Aarnout De Vliegheer kon in 1581 nog normaal zijn pacht betalen, maar voor het jaar 1582 kreeg hij reeds 120 p. par. afslag. Waarschijnlijk heeft hij de volgende jaren zijn pacht niet meer kunnen betalen, want in 1586 ontvingen de broeders van het Sint-Janshospitaal niets van het goed Altena *«midts tzelve veughelweede is ligghende» (37).*

4. DE EXPLOITATIE VAN DE BOSSEN ROND ALTENA.

Altena was in zeker opzicht belangrijker als centrum voor houtwinning dan als landbouwbedrijf. Tot rond 1580 exploiteerde het Sint-Janshospitaal de moer van Altena voor de turfwinning. Na het uitturven van de moergronden plantten de broeders bossen aan rond hun goed Altena en slechts een gering deel van die gronden werd tot landbouwland outgonnen. Alhoewel het Sint-Janshospitaal ongeveer 160 gemet grond te Altena bezat, lag er toch maar 44 gemet landbouwland rond Altena in 1416. De rest lag nog woest of was reeds bebost geworden.

Zolang er turf te Altena werd gedolven, verkochten de broeders al het hout. In 1539 bracht de verkoop van hout 46 p. par. op ; in 1556 meer dan 200 p. par. ; en in 1565 meer dan 406 p. par. Dit waren drie topjaren, maar ook tijdens de andere jaren brachten de bossen van Altena veel geld op (38). Na 1574 vinden we geen ontvangsten meer in de rekeningen van het Sint-Janshospitaal. Waarschijnlijk werd toen de houtexploitatie verpacht aan Simoen Arnouds. Die heeft daar echter niet veel van terecht gebracht want de achterstallige pachtsommen liepen steeds

(35) RABr. XII-190 rek. 1544-1545 f° 124 r°.

(36) RABr. XII-193 rek. 1562-1563 f° 123 r°.

(37) RABr. XII-198 rek. 1586 f° 99 r°.

(38) Zie bijlage IV.

dorpstrate noortwaert streckende tot der Ravescotstrate» en vijf gemet land gelegen «metten zuuthende ande vorn. Nieuwendorpstrate noortwaert streckende tot den waterganghe». De aankomende pachter op Altena bezat dus een hofstede met 15 gemet land in eigendom te Nieuwendorpe. Hij verliet zijn eigen klein bedrijf om de grotere hofstede Altena te gaan uitbaten.

In 1470 wordt de pachtsom van Willem Ysembaert verminderd tot 72 p. par., omdat een deel van het landbouwland «verbuscht ende verwildert es» ⁽³⁰⁾. In 1485 komt Joris Teerlinc op het goed te Altena en betaalt 84 p. par. per jaar voor de hofstede met het «winnende» land, waarvan geen oppervlakte wordt gegeven. Tengevolge van de opstand van de Bruggelingen tegen Maximiliaan van Oostenrijk bracht het goed Altena geen pacht op in de jaren 1490, 1491 en 1492 omdat het niet «ghebruuct es» ⁽³¹⁾.

In 1522 pachtte Jan Van den Paradis de «stede te Veldekindamme» met 84 g. 19 r. voor 96 p. par. per jaar ⁽³²⁾. In 1520 lieten de broeders van het Sint-Janshospitaal een legger van het goed Altena opstellen, waarin elk perceel land en meers nauwkeurig wordt beschreven en gesitueerd ⁽³³⁾.

Wanneer Zegher Van Hielte op het goed Altena kwam, lieten de broeders belangrijke reparaties uitvoeren «int maetsen, temmeren, decken, met houdt, calcksteenen ende yserwerck, bomen te vellene, te beslane ende te zaghene. Int maken van eenen nieuwen coestalle, calvercot, een zuynscot ende eenen waghencot, al tsamen annex van melcander lanc houdt 8 voeten ende 28 voeten wijdt, ten hoofthende eenen upgaende steenen gheuwelve ende ten westhende anden anderen houde stallinghe de voettinghen drie voeten hooghe uuter heerde an beede de zijden. Twelcke al tsamen ghecost heeft mids den mondcost ende tverdecken vanden woonhuuse, scuere, stallen ende anders dat van noode ghedaen» was ⁽³⁴⁾. De nieuwe stallingen waren dus ongeveer 32 m. lang en 8,5 m. breed. De «voettinghen» en een hoofdeinde waren in metselwerk uitgevoerd.

Enkele jaren later in 1544 kwam het poortgebouw in aanmerking voor een grondige herstelbeurt : «Betaelt van reparatie ghedaen up ons goet te Veldekindamme int maetsen, temmeren, decken, met houdt, calck, steenen, zandt ende yserwerck aldaer verbesicht int deckene ende verma-

(30) Ar. SJHB rek. 1470 f° 70 r°.

(31) Ar. SJHB rek. 1490 f° 38 r°.

(32) RAbr. XII-188 rek. 1525-1526 f° 116 r°.

(33) Zie bijlage III.

(34) RAbr. XII-190 rek. 1541-1542 f° 134 r°.

hoger op. Van ongeveer 153 p. par. in 1381 tot ongeveer 692 p. par. in 1384.

In 1394 brachten de bossen van Altena opnieuw veel geld op : 225 p. 2 sch. par. ⁽³⁹⁾. In 1396 noteerde men een som van 55 p. 12 sch. par. in de rekeningen «*van bussche tAltena*» ⁽⁴⁰⁾. De broeders hadden dus opnieuw zelf de exploitatie van hun bossen in handen genomen. In 1403 betaalden zij aan Willem De Pauw 4 p. 16 sch. par. «*van bussche te rumene ende te ghereedene te Veldekindamme*» en 6 p. par. «*van onse busschen te beuærne*». Willem De Pauw en zijn kinderen ontvingen nog 17 p. 8 sch. par. «*van ouder bussche te verplantene ende te vermakene in dachueren van 87 daghe om den dach 4 sch. par.*» en tenslotte nog eens 3 p. 12 sch. par. «*van planten te potene inde voorseiden busch over elc duust 12 sch. par.!*» ⁽⁴¹⁾.

In 1408 volgden nog belangrijke sommen die aan Vranke Cnospaert, Philips Van Teghen en gezellen werden uitbetaald ⁽⁴²⁾ :

- 36 p. par «*van dat zij den busch hieueuen te Veldekindamme*»
- 47 p. par. «*van dat zij tachter zijn van der woestine*»
- 96 p. par. «*van dat zij an de vors. woestine lecghen soudén binnen 3 jaren*».

Het Sint-Janshospitaal deed dus kennelijk pogingen om zijn «*wilder-nessen ende heyden*» te bebossen. In 1419 kocht Jan De Vuldere het hout van 10 g. 32 r. «*busch licghende te Veldekindamme gheheeten sMaechs busch*» voor 4 p. 16 sch. par. «*elc ghemet hemelbreet*» ⁽⁴³⁾.

In de tweede helft van de 15de en de 16de eeuw lieten de broeders veel brandhout maken in Altena ten behoeve van het Sint-Janshospitaal. In de rekening 1467-1468 vinden we volgende posten in verband met het brandhout :

- «*Van houte te vellene, te makene in onsen Claverbusch tAltena ende hier binnen int godshuus te bringhene. Te uetene bij Vincent Waraert, van 6.950 ghebondt fasseelen over thondert 13 sch. 6 d. Comt 46 p. 18 sch. 3 d. Den zelven van 9150 ghebonden rijzen, over thondert 7 sch. 6 d. Comt 41 p. 16 sch. 3 d. Valent al tsamen 88 p. 14 sch. 6 d.*»
- «*Willem Ysembaert van 7.925 ghebondt fasseelen over thondert 13 sch. 6 d. Comt 53 p. 9 sch. Den zelven van 10.900 ghebondt rijzen over thon-*

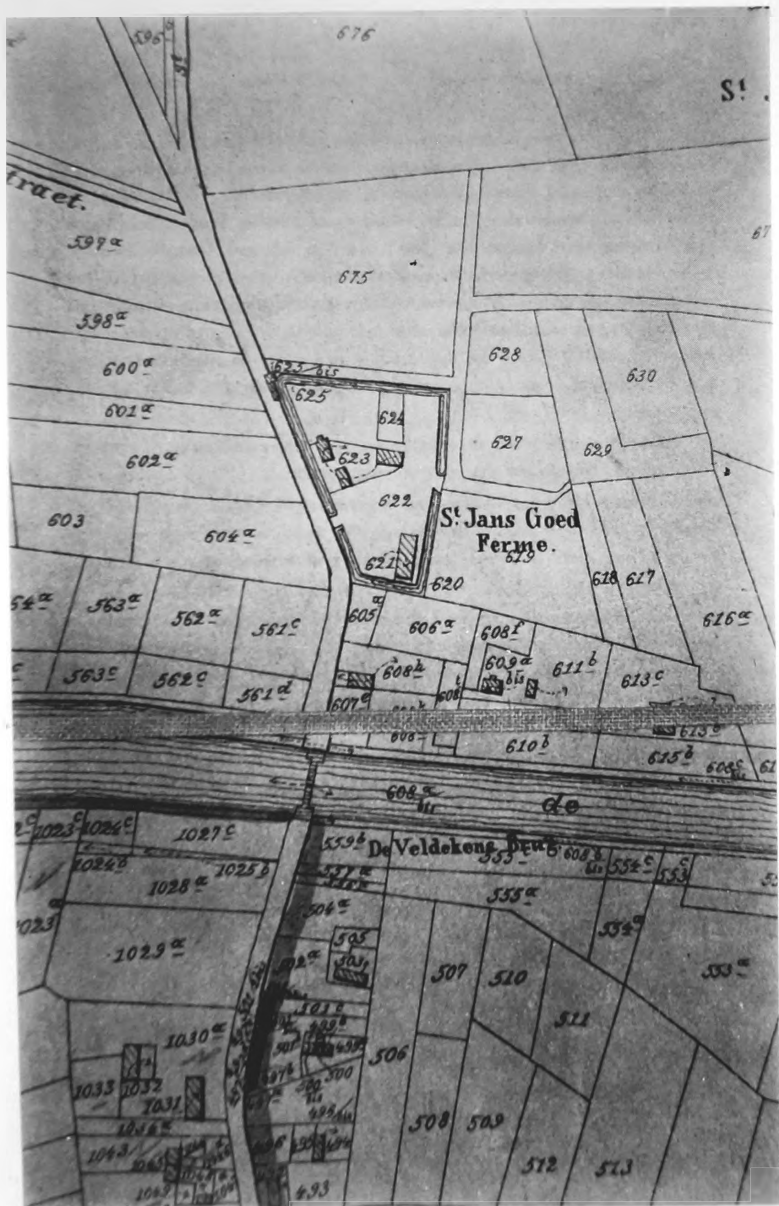
(39) Ar. S.IIIB rek. 1394.

(40) Ar. S.IIIB rek. 1398.

(41) Ar. S.IIIB rek. 1403 f° 72 v°.

(42) Ar. S.IIIB rek. 1408 f° 142 r°.

(43) Ar. S.IIIB rek. 1419 f° 48 v°.

Het goed Altens op het plan Popp.

Foto J. Van Laere

Ook de houw van de bossen rond Veldekensdamme werd opnieuw geregeld verkocht : in 1610 ontving het Sint-Janshospitaal 25 p. 9 sch. 6 gr. «*vanden hau van 16 g. 76 r. busch ligghende bij Veldekensdamme*» en van «*2 g. 260 r. busch bij de Murkelstrate*» (49).

In 1632 kreeg Jan Versluys, pachter van Altena, 50 p. gr. «*tot het upmaeken van de nieuwe schueren ende andere reparaties tot Altena*» (50). Voor het «*upmaeken vande schuere, peerdstal ende coestal tot Altena*» werden er «*eenighe eicke plantsoenen*» geveeld (51). In 1635 werd door toedoen van Jan Versluys de fundaties van beide zijden van het poortgebouw gerepareerd (52). In 1654 liet het Sint-Janshospitaal een nieuw woonhuis op het goed Altena optrekken (53).

In 1658 pachtte Jan Dobbelaere «*het hofstedeken ten Nieuwendorpe, groot 26 g. 19 r., deel van de hofstede te Veldekensdamme ghenaeamt Altena voor 12 p. gr. per jaar*» (54). Drie jaar later werd diezelfde Jan Dobbelaere pachter van het goed Altena dat toen 78 g. landbouwland en 15 g. 175 r. bos omvatte. Jan De Wispelaere, pachter geworden op Altena in 1670, betaalde 75 p. gr. pacht voor 95 g. 193 r. landbouwland en 10 ½ g. bos.

Tijdens de eerste coalitieoorlog tegen Frankrijk (1674-1678) werd de pachtsom van Jan De Wispelaere met een vierde verminderd omwille van de zware Franse contributie (= oorlogsbelasting).

Aarnout Ramont pachtte de hofstede in 1689 met 94 g. 194 r. landbouwland en 10 g. bos voor 75 p. gr. «*met conditie teinden den pacht te lacten 30.000 fassel ende mutsaert Ghentsche tallie*». Aarnout Ramont, die van 1689 tot 1715 op de hoeve verbleef, kreeg het hard te verduren. Hij onderging vooreerst de gevolgen van de tweede coalitieoorlog tegen Frankrijk (1688-1691). In 1696 kreeg hij kwijtschelding van een derde van zijn pachtsom en in 1697 een vierde «*ter cause van de groote laste vanden oorloghe*». Tijdens de Spaanse successieoorlog die van 1702 tot 1713 over onze streken woedde, kreeg Aarnout Ramont verschillende jaren een vermindering van een vierde op zijn pachtsom. In 1712 kreeg hij nog een «*quitschelt*» van 8 p. 6 sch. 8 d. op zijn pachtsom van 66 p. 13 sch. 4 gr.

(49) RABr. XII-201 rek. 1610-1611 f° 121 v°.

(50) RABr. XII-202 rek. 1632-1635 f° 136 r°.

(51) RABr. XII-202 rek. 1632-1635 f° 137 r°.

(52) RABr. XII-202 rek. 1635-1636 f° 115 r°.

(53) RABr. XII-203 rek. 1654-1655 f° 106 r°.

(54) RABr. XII-205 rek. 1665 f° 40 r°.

dert 7 sch. 6 d. Comt 40 p. 17 sch. Valent alt samen 94 p. 6 sch. 6 d.» (44).

In de rekening 1553-1554 vinden we volgende posten :

— «De costen vanden bernijnghe uut onzen busschen te Veldekindamme aldaer ghedaen maken 29.700 bonden Jasseelen ende 29.850 bonden rijssen. Comt tsamen 49.550 bonden over tduust van makene 30 sch. par. vanden zelven te watre te voerne 15 sch. par. tduust ende metten scepe thuus te bringhene over tduust 30 sch. par. Droecht 223 p. 6 sch. 3 d. par. Item an tvoors. hout ende rijssen verbesicht 7 last 6 scooven bonden te 5 p. par. tlast. Droecht 21 p. 18 sch. par. Comt tsamen 245 p. 4 sch. 5 d.»

— «Item noch aldaer ghedaen maken 2100 boomhouts ende rijssen. Costen van makene 4 sch. 6 d. par. thondert vanden zelven te watre te voerne 2 sch. 6 d. par. ende voort 6 sch. par. over thondert metten scepe thuus te bringhene comt 13 p. 13 sch.» (45).

De kosten voor het maken van brandhout liepen in sommige jaren zeer hoog op : in 1537 bijna 470 p. par., in 1554 meer dan 535 p. par., 544 p. 9 sch. par. in 1556 en tenslotte bijna 609 p. in 1563.

De broeders van het Sint-Janshospitaal verkochten geregeld de houw van hun bossen te Altena. In 1540 : «Verocht Jooris Lievens ende Jan de Fonteyne den busch te Raeshecke int ambacht van Zomerghem inde prochie van Waerschoodt groot 13 g.» en «Ontfaen van meester Maerten van de Fonteyne over den haw van 10 g. 1 line 30 r. busch ghenaeint de Penitten busch» (46).

In de bossen rond Altena werd geregeld gewerkt om ze in stand te houden. In 1554 kregen Jan De Gheetere, Gillis De Clerck en Jan De Pauw 54 p. 9 sch. 6 d. par. «over tdelven van 360 roeden grachten in onze bussche te Veldekindamme te 2 sch. par. de roede» (47).

5. DE PACHTERS VAN ALTENA (1599-1978).

In 1599 pachtten Jan Van Vloethem en Cornelis Blanckaert het goed Altena voor 16 p. gr. In 1607 werd Cornelis Blanckaert alleen pachter van «goet ten Veldekindamme ghenaeint Altena» dat toen 88 g. 161 r. besloeg (48).

(44) RABr. XII-187 rek. 1467-1468 f° 96 r°.

(45) RABr. XII-188 rek. 1533-1534 f° 149 r°.

(46) RABr. XII-189 rek. 1540-1541 f° 105 r°.

(47) RABr. XII-192 rek. 1554-1555 f° 120 r°.

(48) RABr. XII-201 rek. 1607-1608 f° 109 v°.

Altena was in de 15de eeuw uitgegroeid tot een klassieke boerderij met wal, toegangspoort, woonhuis, schuren en stallen. Na het uitturven van de moergronden werden er veel bossen aangeplant, waarvan het hout werd verkocht of als brandhout werd gebruikt.

Door het pachtkontraat van Willem Ysembaert, daterend van 1459, zijn we goed ingelicht over het goed Altena in de 15de eeuw en krijgen we wat meer inzicht in de landbouwgeplengheden in het Meetjesland in de tweede helft van die 15de eeuw.

In de 17de en 18de eeuw maakte ook Altena de wisselvalligheden van oorlog en vrede mee en vinden we de weerslag van die gebeurtenissen in de pachtprizen weer. De maximale bedrijfsoppervlakte van Altena was ongeveer 50 ha. in 1744. In de 19de en 20ste eeuw schommelde ze rond de 25 ha.

Sedert de oprichting van de hoeve rond 1315 bleef het goed Altena steeds in dezelfde handen alhoewel de naam van de eigenaar evolueerde van Sint-Janshospitaal in 1315 naar O.C.M.W.-Brugge in 1978 !

L. STOCKMAN.

Het goed Altena te Veldekens.

Foto J. Van Laere.

Wanneer Jan Stroo te Veldekensdamme pachter wordt in 1744, bereikte Altena haar maximale bedrijfsoppervlakte nl. meer dan 113 g. In 1769 daalde die tot 90 g. en in 1795 bereikte ze een dieptepunt met een oppervlakte van slechts 60 g. 65 r. In de 19de en de eerste helft van de 20ste eeuw bleef de bedrijfsoppervlakte rond de 25 ha. schommelen.

In 1842 pachtte Martin Neyt Altena met 25 ha. 45 a. 79 ca. voor 1500 fr. per jaar en in 1940 pachtte André Van Damme 27 ha. 29 a. 81 ca. voor 17.000 fr. Thans wordt de hoeve uitgebaat door André Van Damme en zijn zonen.

BESLUIT

Alhoewel het Sint-Janshospitaal reeds in 1240 moergronden bezat te Veldekens, kocht het toch vooral in de tweede helft van de 14de eeuw veel gronden aan in dit grensgebied van Adegem en Eeklo. In 1330 bezaten de broeders daar minstens 54 bunder grond. In 1315 baatten zij reeds een hoeve te Veldekensdamme uit. Altena was echter belangrijker als centrum voor turf- en houtwinning dan als landbouwnederzetting!

1382 :	»	»	:	81 p. 13 s. ⁽⁴⁾
1383 :	»	»	:	140 p. 10 s. ⁽⁴⁾
1384 :	»	»	:	199 p. 7 s. ⁽⁵⁾
1393 :	Boydin De Meulenaere : 15 p. 8 s. 10 d. ⁽⁴⁾			

Pachters en pachtommen van het goed Altena

1395-1397 :	Lodewijk De Vos		:	36 p.
1398-1402 :	»	»	:	38 p. 14 s.
1403-1404 :	»	»	:	38 p. 2 s.
1405-1407 :	»	»	:	36 p.
1408-1410 :	»	»	:	48 p.
1411-1412 :	Zegher van Buederwaen		:	48 p.
1413-1415 :	»	»	:	39 p. 4 s.
1416 :	Zegher van Buederwaen		:	44 g., 40 p.
1417 :	»	»	:	44 g., 39 p. 4 s.
1418 :	»	»	:	44 g. 124 r., 39 p. 19 s. 6 d.
1419 :	»	»	:	44 g. 124 r., 18 s. per gemet.
1423 :	»	»	:	44 g. 124 r., 20 s. per gemet.
1424 :	»	»	:	56 g. 49 r., 52 p. 8 s.
1425 :	»	»	:	56 g. 49 r., 52 p. 8 s.
1426 :	»	»	:	44 g. 124 r., 20 s. per gemet.
1427 :	»	»	:	44 g. 124 r., 20 s. per gemet.

1428 tot 1431 : eigen beheer.

1432 : Martin De Langhe, 61 g., 65 p. 12 d. of 21 s. per gemet.

1433 : Olivier den Gheetere, 70 g., 77 p. of 22 s. per gemet.

1434-1438 : Martin De Langhe, 70 g., 77 p.

1439 : eigen beheer.

1440 : Willem Bultinc, 70 g., 50 p. 15 s. par. of 14 s. 6 d. per gemet.

1442-1454 : Willem Bultinc, 90 g., 67 p. 10 s. par.

1455-1458 : Willem Bultinc, 90 g. 60 p.par.

1459 : Willem Ysenbaert, 90 g., 92 p. 8 s. par. 9 jaar.

1468 : Willem Ysenbaert, 90 g., 72 p. par. 9 jaar.

1477 : Willem Ysenbaert, winnende land, 84 p. par. 9 jaar.

1486 : Jooris Teerline, winnende land, 84 p. par. 9 jaar.

1495 : Jooris Teerline, winnende land, 72 p. par. 9 jaar.

1504 : Jooris Teerline, winnende land, 84 p. par. 9 jaar.

1515 : Jan Van den Paradijse, 84 g. 19 r. 96 p. par. 9 jaar.

(5) Dit achterstel blijft tot 1591 in de rekeningen genoteerd. In 1592 noteert men nog 86 p. 4 s. 4 d. om dan helemaal te verdwijnen.

BIJLAGE I

Opbrengst van het goed Altena onder het eigen beheer van de broeders van het Sint-Janshospitaal.

1315 : 309 p. 2 s. ⁽¹⁾	1339 : 73 p. 6 s.
1316 : 702 p. 18 s. ⁽¹⁾	1340 : 109 p. 11 s.
1318 : 315 p. ⁽¹⁾	1341 : 94 p. 12 s.
1321 : 35 p. 16 s.	1342 : 95 p.
1322 : 28 p. 2 s.	1343 : 86 p. 10 s.
1323 : 35 p. 16 s.	1344 : 85 p. 8 s.
1325 : 17 p. 9 ½ s.	1345 : 88 p. 12 s.
1326 : 9 p.	1346 : 18 p. 17 s.
1327 : 12 p. 13 ½ s.	1347 : 6 p. 6 s.
1329 : 4 p. 12 s.	1348 : 7 p. 7 s. ⁽²⁾
1330 : 12 p. 7 s.	1349 : 27 ½ p. ⁽²⁾
1332 : 12 p. 9 s. 3 d.	1350 : 43 p. 12 ½ s. ⁽²⁾
1355 : 26 p. 3 s. uitgebaat door Margriete Lippins, 125 gemet groot.	

Vercijnsing van het goed Altena ⁽³⁾. De opbrengst wordt niet afzonderlijk genoteerd, maar wel onder de rubriek «landcheinse in Woestwinkele».

1354 : Wauter De Visch :	36 p. 16 s. ⁽⁴⁾
1355 : » : » :	29 p. 11 s. ⁽⁴⁾
1356 : » : » :	26 p. 12 s. 6 d. ⁽⁴⁾
1357 : » : » :	25 p. 17 s. ⁽⁴⁾
1358 : » : » :	18 p. ⁽⁴⁾
1359 : » : » :	33 p. 15 s. ⁽⁴⁾
1360 : » : » :	24 p. ⁽⁴⁾
Jan De Monc :	42 p. 16 s. ⁽⁴⁾
1372 : Pieter De Moenc :	17 p. 18 s. ⁽⁴⁾
1373 : » : » :	6 p. 7 s. ⁽⁴⁾
1374 : » : » :	16 p. 10 s. 6 d. ⁽⁴⁾
1375 : » : » :	11 p. 9 s. ⁽⁴⁾
1381 : » : » :	81 p. 13 s. ⁽⁴⁾ pachtprijs = 58 p. 5 s.

(1) «Vanden hove ten Moere ende Altuna».

(2) «Vanden hove te Altena tachter».

(3) Weet vermoedelijk vercijnsd na 1352.

(4) Achterstel verschuldigd door de pachter.

- 1816 : We Cornelis Willems, 31-6-16, Fl. 519, 9 jaar.
- 1825 : Martinus Neyt, 31-6-16, Fl. 550, 9 jaar.
- 1835 : Martinus Neyt, 23-43-79, 1200 F. 9 jaar.
- 1842 : Martinus Neyt, 23-43-79, 1500 F. 9 jaar.
- 1851 : We Martinus Neyt, 18-22-76, 1298 F. 9 jaar.
- 1860 : We Martinus Neyt, 31-59-06, 2200 F. 9 jaar.
- 1869 : Pieter Neyt, 33-44-06, 2985 F. 9 jaar.
- 1878 : Pieter Neyt, 32-37-15, 3000 F. 9 jaar.
- 1886-1895 : Pieter Neyt, 18-08-45, 1700 F.
- 1895-1902 : Pieter Neyt, 19-79-37, 1650 F.
- 1902-1913 : Frans Van Damme, 23-00-37, 2350 F.
- 1913-1922 : Frans Van Damme, 26-40-99, 2500 F.
- 1922-1931 : Frans Van Damme, 27-29-87, 5200 F. (vanaf 1926 :
10.200 F.).
- 1931-1940 : Frans Van Damme, 27-29-81, 17.000 F.
- 1940-1949 : André Van Damme, 27-29-81, 18.700 F.
- 1949-1978 : André Van Damme.

- 1531 : Jan Van den Paradijse, 84 g. 19 r. 108 p. par. 9 jaar.
- 1540 : Zegher van Hiefte, 84 g. 19 r., 92 p. par. 9 jaar.
- 1549 : Zegher van Hiefte, 84 g. 19 r., 168 p. par. 9 jaar.
- 1558 : Zegher van Hiefte, 84 g. 19 r., 216 p. par. 9 jaar.
- 1567 : Jan Volckaert, 84 g. 19 r., 252 p. par. 9 jaar.
- 1576 : Jan Volckaert, 84 g. 19 r., 30 p. gr. 3 jaar.
- 1579 : Aarnout De Vliegheer, 84 g. 19 r. 30 p. gr. 6 jaar.
- 1585-1596 : onverhuurd en verlaten.
- 1597 : Jan van Vloethem en Cornelis Blanckaert, 88 g. 161 r., 16 p. gr. 9 jaar.
- 1607 : Cornelis Blanckaert, 88 g. 161 r. 15 p. gr., 9 jaar.
- 1616 : Cornelis Blanckaert, 88 g. 161 r., 26 p. gr., 9 jaar.
- 1625 : Cornelis Blanckaert, 88 g. 297 r., 30 p. gr. 9 jaar.
- 1629 : Jan Versluys, 88 g. 297 r., 35 p. gr. (2 eerste jaren) 50 p. gr. (3 laatste jaren).
- 1654 : Jan Versluys, 88 g. 297 r., 48 p. gr. 9 jaar.
- 1645 : Jan Versluys, 88 g. 297 r., 70 p. gr. 9 jaar.
- 1652 : Joos Soetaert, 88 g. 297 r., 70 p. gr. 9 jaar.
- 1661 : Jan Dobbelaere, 77 g. 297 r. land en 15 g. 175 r. bos, 75 p. gr. 9 jaar.
- 1670 : Jan De Wispelaere, 95 g. 193 r. land en 10 ½ g. bos, 75 p. gr. 9 jaar.
- 1680 : Jan Standaert, 94 g. 194 r. land en 10 g. bos, 90 p. gr. 9 jaar.
- 1689 : Aarnout Ramont, 94 g. 194 r. land en 10 g. bos, 75 p. gr. 9 jaar.
- 1698 : Aernout Ramont, 103 g. 122 r., 70 p. gr. 9 jaar.
- 1707 : Aernout Ramont, 103 g. 122 r., 66 p. 13 s. 4 gr. 6 jaar.
- 1715 : Cornelis Standaert, 103 g. 122 r., 70 p. gr. 6 jaar.
- 1719 : Cornelis Standaert, 103 g. 122 r., 66 p. 13 s. 4 gr. 6 jaar.
- 1626 : Cornelis Standaert, 103 g. 122 r., 66 p. 13 s. 4 gr. 6 jaar.
- 1732 : Cornelis Standaert, 103 g. 122 r., 60 p. gr. 6 jaar.
- 1738 : We Cornelis Standaert, 103 g. 122 r., 60 p. gr. 6 jaar.
- 1744 : Jan Stroo, 113 g. 102 r., 60 p. gr. 6 jaar.
- 1751 : Jan Stroo, 113 g. 102 r., 64 p. gr. 6 jaar.
- 1757 : Jan Stroo, 113 g. 102 r., 64 p. gr. 6 jaar.
- 1765 : Jan Stroo, 113 g. 102 r., 80 p. gr. 6 jaar.
- 1766 : Judocus-Dominicus Versipp, 90 g., 93 p. gr. 6 jaar.
- 1775 : Judocus-Dominicus Versipp, 75 g. 265 r., 83 p. gr. 6 jaar.
- 1783 : Cornelis Peers, 75 g. 265 r., 85 p. gr. 6 jaar.
- 1789 : Cornelis Willems, 65 g. 265 r., 85 p. gr. 6 jaar.
- 1795 : Cornelis Willems, 60 g. 65 r., 71 p. 15 s. gr. 6 jaar.
- 1801 : Cornelis Willems, 31 h. 6 a. 16 ca., 925 F, 6 jaar.
- 1807 : We Cornelis Willems, 31-6-16, 926 F, 9 jaar.

Eerst de stringhen die ligghen tusschen den hove ende den oostbusche tstapelhaut vijf jaer houdt ende de wulghen drie jaer, de vijf linen ende tweendertich roeden die ligghen ande zuutoostzijde vander poorten tstapelhout ende de wulghen bloot, de twee ghemeten ende achtiën roeden lands die ligghen voor de poorte up de walgracht tstapelhout vier jaer ende de wulghen drie jaer, de Perdebelc tstapelhout drie jaer ende de wulghen vier jaer, Pieters Nevens stic tstapelhout zes jaer ende de wulghen drie jaer, den Breeden ackere tstapelhout twee jaer ende de wulghen drie jaer, tbelcxken ande oostzijde vanden hove tstapelhout vijf jaer ende de wulghen een jaer, twestersche stic van Toupelinsbelke zes jaer ende wulghe drie jaer, toostersche stic van Toupelinsbelke zes jaer ende de wulghen drie jaer, tBraemstic vijf jaer ende de wulghen twee jaer, tlant up de Leye zes jaer ende de wulghen drie jaer, de twee ghemeten die ghecocht waren ieghen Christiaen Vanden Berghe twee jaer de wulghen vier jaer, de Crusesticx tstapelhout vier jaer hout, tlant dat men heet Tannenbussche tstapelhout ende de wulghen drie jaer, Smeytsbusch drie jaer, Scoormanshul duergaende drie jaeren ende de Muenekemersch ende tstic ten zuut-hende daer an twee jaer.

Voort zal de voornomde pachter hebben den hau van alle den troncwulghen die staen ande dreve tusschen de busschen vanden vornomde hospitale ende die laten ten afscheedene vanden vornomde pacht also hier naer volghet. Eerst de Langhe dreve ende de Corte dreve twee jaer hout duergaende de dreve also men ten hove in comt tot den abeelen een jaer hout ende de dreve also men vanden vornomde hove te Nieuwendorpe waert gaet tstapelhaut twee jaer ende de wulghen drie jaer. Ende de vornomde pachter wordt ghehouden huute te doene alle de verdroochde troncwulghen die staen an tvornomde winnende landt ende ande vornomde dreven ende over elke verdroochde troncken twee nieuwe inde stede stellen ende die houden groyende. Ende ooc zo ne zal de pachter vornomd snoucken noch vellen eenich upgaende hout hoe houdt of hoe jonc datzij in eenicher manieren ende de vornomde pachter moet selve al tvornomde landt noten ende bedriven zonder yemant voort te verpachtene of te vercheijnsene ende waert zo dat hij vanden jaere in gebreke, so zullen de vornomde vanden godshuuse selve huer handt slaen mueghen an tvornomde landt ende dat verpachtene daert hemlieden ghelieven zal. Ende vorseide pachter wordt gehouden alle jaeren te potene vichtich eekin plantsoenen daert hem bijden ghelasten vanden godshuuse vornomd bewijst zal worden ende die houden groyende ten hende vanden vornomde pachte zonder den cost vanden vornomde godshuuse, dies sal hijse mueghen hulen in tvorn. godshuus busschen. Ooc sullen de vornomde vanden godshuuse den vornomde pachter jaerlicx houden de huusen te ghereeck ieghen windt ende ieghen watere, maer dies zal de vornomde pachter bezorghen de

BIJLAGE II

Pachtkontract van het goed Altena van 1459.

Archief van het Sint-Janshospitaal Brugge - oorkondenverzameling nr. 1226.

Wij Michiel Blondeel, Jan van Honderdale, Aernoudt Sanders, Vincent Waernaert, scepenen binnen der stede ende vrijhede van Eeclo inde tijden als dese dinghen waren ghedaen doen te wetene hem allen die dese letteren zullen zien of horen lezen dat quam voor ons scepenen vornomdt. Willem Ysenbaert fs Thomaes ende kende ende lijdde dat hij heeft ghenomen in loyalen pachte ende cheynse jeghen broeder Roegier Braem ende broeder Joris De Windt buersier vanden hospitale van sente Janne in Brughe tgoet te Altena groot zijnde tneghentich ghemete lands lettelt min of meer den selven godshuuse toebehorende den termijn van neghen jaeren lanc gheduerende beghinnende ende ingaende ten daghe ende ten date van dese omme de somme van zeven pondt veertien scellinghen groten vlaemscher munte siaers te betaelne in elc jaer ten twee paymenten daer of deene heltscheede te ghevene te sente Martinsdaghe nu eerst commende ende dandre heltscheede te alf Maerte eerst daer naervolghende ende also voort van jare te jare telken sente Martinsdaghe ende alf Maerte telken deene heltscheede de vornomde neghen jaren lanc gheduerende ende dat up zulke maniere, vorme ende condicie als hier naer volght.

Dats te wetene dat de vornomde Willem ghehouden zal zijn te leverne den vornomde termijn gheduerende een stal, hoy, leytier ende coren te drie paerden zo wanneer of te wat tijden dat de ghelaste van den vornomden godshuuse ghelieven sal zonder den cost vanden godshuuse vornomdt. Ende ooc sullen de vornomden vanden voorseide godshuuse houden en hebben themwaerts de poorte vanden selven goede ende camere beneden metten bedde daer in zijnde ende andre cateylen den vornomde hospitale toebehorende tallen tijde alst hemlieden ghelieven sal ende al thout dat ghebauwen sal werden in vornomde godshuus busschen dat salmen mueghen voeren ende bringhen ter Leyen ende te watre te meesten proffite vanden vornomde godshuuse ende ten naesten over tlant vanden godshuuse voorseid hantghestekene over de saeyelandt ende dat zonder de vornomde pachter eeniche pacht daer of te ghevene of restoor te doene. Ooc sal de pachter vornomd hebben den haut eene waerf binnen zinen pachte van al den stapelhaute dat staet an twinnende landt daer af hij jaerlicx pacht gheven sal also verre als haex ende haumes daer over ghegaen heeft ende latent ten afscheedene van zinen vornomde pachte also hier naer verclaerst staet.

Roerulf ende ande westzijde es ghelandt Jan Roerulf, met vijf scellinghe gr. sjaers huurgaende ende sgravenscult sonder meer ende voort up hem ende al tzine jeghenwoordich ende toecommende in kennesse der waerheden hebben wij scepenen bovenghenomdt elc onsen zinen propren zeghel hier an ghehanghen. Dit was ghedaen int jaer ons heeren duust vierhondert neghene ende vichtich up den viventwintichsten dach van Hoymaendt.

werlieden huer mondcosten vanden houdenwercke ende halen de stoffen up een mile ront ommegeens den vornomde goede zonder tvomomde gods- huus cost. Maer als men eenich nieuwerck daer maken sal daer af sal tvornomde godshuus betalen elken werckman over zine kosten twee groten sdaechs ende betalen de stoffen tamelicke ende weselicke van haelne ende van bringhene.

Ende ne sullen de vornomde pachters beesten niet mueghen gaen in tvornomde godshuus busschen hoe houdt of hoe jonck dat zij zijn ende ins- gheliick so ne sal de pachtere niemants beesten laten gaen achterwaert duer de dreven noch nieuwerinx up tvornomde godshuus landt of inde busschen in gheender manieren. Ende es te wetene dat de huusinghe van- den vornomde goede de vorseide pachtere ghelevert zijn in prise bij zeker mannen daertoe ghecoeren ende evenverre dat zij mestaneerden bij brande bij wannemesse vanden voornomde pachtere of zine broodhatene dat tgoedvande so sal men dat verhalene ende verreekene an al tsine waert ghestaen of ghelegghen es sonder scamp of malengie ende ziin ghepresen also hier naer volghen.

Te wetene twoonhuus zes pondt gr., de minste scuere drie pondt gr., de grote scuere vijf pondt gr., tlanghe stal drie pondt gr., tstal naesten huusen tween pondt gr., tduvekot twintich scellinghe gr. ende thovenhuus zes scellinghe gr. Ende boven dese es den vornomde pachtere ghelevert in prise up goet de welke hij ten afscheedene vandien daer up laten moet. Te wetene voor al tmesch dat nu up thof es vierentwintich scellinghe gr., vijf ghemete corens up Scoormanshul twee pondt gr., een bundere evene up de Lieve van noorden in commen neghentien scellinghe gr. ende noch van verwasse van houte zes scellinghe gr., Ende waert bij also dat Willem vornomd in ghebreke ware van te vulcommene ende thonderhoudene de vornomde pacht ende cheijns inder manieren voorscreven al of zom ende van elken aertliche zonderlinge waert van betalinghe te doene vanden vorseide pachte van termine te termine also boven verhaelt staen ofte anders in eenigher manieren. So heeft hij gheconsenteert ende ghewilereert dat de ghelaste vanden vornomde godshuuse dat sullen mueghen ver- halen ende verreekene. Eerst an eenen huusinghe ende hofstede met een- der placse van lande groot zijnde tiene ghemete lichtelic min of meer daer de vorseide Willem nu up woont staende ende liggheende hoofdende metten zuithende ande Nieuwendorpstrate noortwaert streckende tot der Ravestolstrate ande westzijde ziin ghelant Fransoey De Zwaef ende meer andere ende oostzijde es ghelant Pieter Roeruff, met neghen scel- linghe gr. elcx jaers ervelike renten huutgaende ende sgravenscult, voort noch up een huusinghe ende landt groot zijnde vijf ghemete lettelt min of meer metten zuithende ande vornomde Nieuwendorpstrate noortwaert streckende tot den waterganghe ande oostzijde es ghelant Adriaen

- Item zuudt daeran 5 linen 58 r. lands heet Xpiaens stick streckende metten zuudhende ande Murkelstrate ende metten oostsijde ande dreve.

f° 2 r°

- Item ande westsijde daer an 2 linen 80 r. lands wijlent ghecocht jeghens Jooris Terlinc metten zuudhende ande voorseide Murkelstrate ende metten noordhende ande voorseide Touplins beile.
- Item ande westsijde daer an 1 line 17 r. lands ende es ghelijc een dreve met houtte bestaen metten zuudhende ande voorseide strate jeghens over de dreve vanden hove ende metten noordhende anden Touplins beile.
- Item ande westsijde daer an 2 linen 66 r. lands metten zuudhende ande voorseide strate ende metten noordhende an Sinte Janshuus naervolghende landt dat men heet de Braemsticx.
- Item ande westzijde daeran 2 linen 20 r. lands ghecocht jeghens Jooris Teerlinc streckende metten zuudhende ande voorseide Murkelstrate ende metten noordhende ande naervolghende Braemsticx.
- Item ande westsijde daer an twee stringhen groot 3 g. lands metter westsijde ande kinderen Jooris Teerlincx an Sinte Janshuus naervolghende landt ende metten zuudhende ande voorseide Murkelstrate.

f° 2 v°

- Item ten noordhende daer an 5 linen 25 r. lands heet de Braemsticx streckende metten oosthende an Touplins beile ende metten westhende ande naervolghende 11 linen 15 r. lands.
- Item an de noordsijde daeran 5 linen 75 r. lands heeten ooc de Braemsticx, sgraven busschelken toebehoorende Sinte Janshuus ande oostsijde streckende metten noordhende ande kinderen Jacop Maertins busch.
- Item ande westsijde daer an 5 g. 92 r. lands tusschen Jan Ysebaerts lande ande noordsijde streckende metten westhende ande Ghendsche Lieve.
- Item ande zuudsijde daer an 11 linen 15 r. lands metten zuudsijde an de kinderen Jooris Teerlincx landt streckende metten oosthende ande voorseide twee stringhen lands toebehoorende Sinte Janshuus ende metten westhende up de Ghendsche Lieve.
- Item noordoost van daer 7 g. 40 r. lands ende zijn 6 stringhen streckende alle zuudt ende noordt tusschen ons dreve ande westsijde ende Jan van Bruwaens landt ande oostsijde streckende metten noordhende ande Nieuwe dorpstrate ende metten zuudhende an tEeckeloossehe Leykin daer trabbot up staet.

BIJLAGE III

Legger van het goed Altena van 1520.

Archief van het Sint-Janshospitaal Brugge - E 2 Legger nr. 21.

f° 1 r°

Leghere ende grootte vanden lande nu anno 1520 gaende ende verpacht met onsen goede te Veldekindamme.

- De hofstede metten huusen ende boomen diere upstaen groot 4 l. 72 r. metter noordsijde ande Murkelstrate.
- Item ande oostzijde ende ten zuudhende daer an de hofdreve streckende vander voorseide Murkelstrate tot voor de poorte ende van voor de poorte zuudwaert toten Breeden ackere groot 2 l. 62 r.
- Item ande zuudzijde vanden voorseide hove leghets 2 g. 24 r. lands heet de Poortebeilc tusschen de voorseide dreve ande oostzijde ende den Breeden ackere toebehoorende Sinte Janshuus ande zuudzijde ende Oliviers vanden Westhuuse hofstede, Sinte Janshuus naervolghende landt ende Marcx Rijcqaerts landt alle ande westzijde.
- Item west daer an 1 l. 75 r. lands ende was wijlent eene hofstede tusschen Oliviers van den Westhuuse landt ande noordszijde Marcx Rijcqaerts landt ande zuudzijde streckende metten westhende anden wech up de Ghendtsche Lieve.

f° 1 v°

- Item ande zuudzijde vanden voorseide Poortebeilcke leghets 11 linen 45 r. lands gheheeten den Breeden ackere tusschen den voorseide Poortebeilcke ende Jooris Wittooghe hofstede ande noordszijde ende ons naervolghende landt ande zuudzijde streckende metten westhende an Jooris Wittooghe hofstede ende anden heere wech up de Ghentsche Lieve.
- Item ande zuudzijde daer an 7 linen 20 r. lands heet Pieter Neven stic, Jooris Wittooghe ende Jooris Teerlinx landt ande zuudzijde streckende metten westhende anden wech jehens de Ghendtsche Lieve.
- Item oost anden voorseiden Breeden ackere leghets 7 linen 44 r. lands heet den Perdebeilc tusschen den ecke busch die voor de poorte licht ande noordszijde ende Tannenbusch ande zuudzijde streckende metten oosthende ande Langhe dreve.
- Item noord van daer ande westzijde van onse dreve die ten Nieuwendorpewaert loopt 5 linen 12 r. lands heet Toupelins beilc tusschen sgraven busschelkin toebehoorende Sinte Janshuus ande noordszijde de naervolghende drie perchelen van lande ende zuudzijde metten oosthende an onse voorseide dreve.

- Item ten zuudhende vanden voorseide merschs 4 linen 32 r. lands tusschen Matte de dochtere Jan Evezacx lande ande westsijde Jhanna twijf Alaert Boghaert lande ande oostsijde streckende metten zuudhende ande wedewe Jan Meyers land.
- Item west van daer 1 line merschs ghemeene met Pauwels Rycquaerts cum suis in 2 linen mersch tusschen Rogaert Van Schoonackere merschs ande oostsijde de kercke van Woestwinde merschs ande westsijde streckende metten zuudhende an Gillis Clays landt ende metten noordhende an eenen waterloop heet de Jabbeke.
- Item bet west daer bij zo leghets 1 g. merschs tusschen Zeghers Boudins merschs ande oostsijde Jan Cnospaerts ende Heinderic Zoetaerts lande ande westsijde streckende metten noordhende anden voorseiden waterloop ende metten zuudhende an Rogaert van Schoonackere landt met twee eeken daer up staende.

f° 3 r°

- Item een lettelt oost van daer 7 g. 89 r. lands ende zijn 5 stringhen streckende oost ende west ende heeten de Cruuce sticx tusschen Sinte Janshuus cruuce busch ande zuudsijde streckende metten oosthende ande Cruusstrate ende metten westhende an Sinte Janshuus landt daer een huusekin up staet groot 8 linen 20 r. dats Jan van Bruwaen in pachte houdt.
- Item noordt daer an 10 linen 45 r. lands den wech die ten Nieuwendorpewaert loopt lichter ande noordsijde de voorseide Cruusstrate an toosthende ende Sinte Janshuus voorseide landt dat Jan van Bruwaen in pachte houdt an twesthende.
- Item noordt jeghens overe de voorseide strate 5 g. 27 r. lands gheheeten tSormanshil ende es een stic streckende zuudt ende noordt Thomaes Ysebaerts lands ande westsijde metten zuudhende ande voorseide Nieuwendorpstrate ende metten noordhende an tnaervolghende Sinte Janshuus landt.
- Item oost daer an 6 g. 1 line 30 r. lands gheheeten ooc tSormanshil metter oostsijde anden herewech ende metten zuudthende ande Nieuwendorpstrate.
- Item ande noordsijde daer an 4 g. 2 linen 75 r. lands heet de Bieselinghe ende zijn stringhen streckende alle zuudt ende noordt metter oostsijde anden voorseide heerewech ende metten noordhende an Daneel Maset lande.
- Item ande westsijde daer an 3 g. 2 linen 60 r. heet ooc de Bieselinghe metter westsijde an Thomaes Ysebaerts landt ende metten noordhende an Joos De Grave te Ghendt landt ende metten zuudhende an ons voorscreven landt.
- Na dese vier laetste partcheelen staen groot bij den ouden leghere teenen sticke 20 g. 92 r.

f° 3 v°

- Item wel zuudt zuudwest van daer ende zuudwest vanden voorseide hove 11 g. 81 r. merschs heet de Mueneke merschs tusschen de kinderen Wouter Rycquaerts tnaervolghende drevekin ende kinderen Willem Teerlinx alle ande oostsijde, Jan Volkaert, de wedewe ende kinderen Jan Inghels lande an tnoordhende, Jan Cnospaert, Heinderic Zoetaert ende Philips Volkaert alle ande westsijde ende eenen waterloop de Jabbeke ant zuudthende.
- Item ande oostsijde daer an een drevekin groot 27 r. lands tusschen der Mueneke mersch ende der Lieve, tweleke drevekin leghet tusschen de kinderen Willem Teerlinx lande ande noordsijde ende de kinderen Wouter Rycquaerts lande ande zuudsijde.

DE BELASTINGEN OP DE DRANKEN TE EEKLO IN DE 16de EN 17de EEUW.

INLEIDING.

Tijdens het eerste kwart van de 16de eeuw had te Eeklo, zoals nage-
noeg overal in de Nederlanden, het snelle verval van de wolnijverheid
reeds schrijnende sporen nagelaten ⁽¹⁾.

De reeds sterk verarmde bevolking was nog nauwelijks bij machte
gevolg te geven aan de steeds stijgende belastingsdruk.

Enerzijds ging Eeklo gebukt onder de onverzadigbare vorstelijke bedden,
waarin het als contribuant van het Brugse Vrije zijn kwote moest bij-
dragen. Anderzijds wegens de abnormale hoge binnenkosten, tengevolge
het onkundig en pretentieuze beleid van de magistratuur.

De bedden werden in hun totaliteit via ommestellingen geïnd. De
binnenkosten daarentegen moest men zien te delgen uit de ontvangsten
van zogenaamde stadsrechten, die in wezen indirecte belastingen waren,
de renten, pachten, boeten, het recht van issuwe en deels uit een daarvoor
bestemde ommestelling.

Zo genoot Eeklo als stadsrecht reeds zeer vroeg het recht «vande
cooremate, lijnwaethelle, wullenhelle, cautsiedepenninc, balanche, zwijnen-
bezien» en een tol op houttransport langs het Leiken ⁽²⁾.

In de 16de eeuw putte de stad voor 21,55 % van haar totaal inkomen
uit de voornoemde rechten. Door het verdwijnen van de wolnijverheid en
de recessie in alle andere nijverheidstakken, — in hoofdzaak door het mili-

(1) W. VAN WAESBERGHE, *De invoering van de nieuwe textielnijverheden te Brugge en hun reglementen (einde 15de-16de eeuw)*, Appeltjes van het Meetjesland, nr 20, 1969, p. 218.

(2) Stadsarchief Eeklo-561. (afgekort : SAE).

In 1403 bezat de stad het recht op «den cautsiede penninghe, vander corenmate, van d'ellen, vanden pondelen, vanden zwunbeziene» (SAE-552).

In 1471-72 «vande cooremate, wullin elle, linen elle, vander pondele, vander cautsiede, vanden zwunbestene, vander brugghe van ravescot, vanden tol vanden houte», (SAE-555)

BIJLAGE IV

Opbrengst van hout te Altena

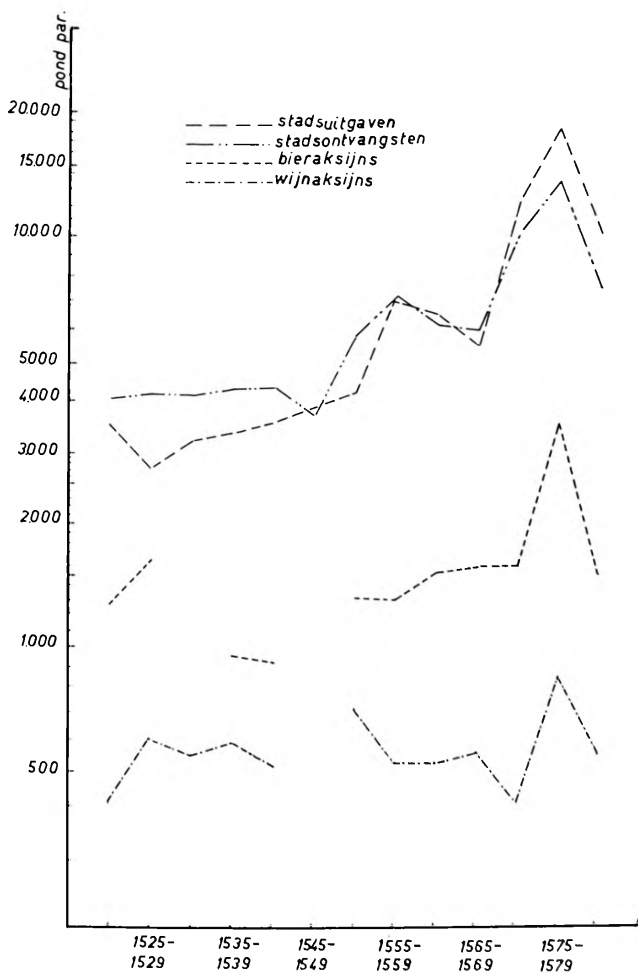
1539 : 46 p. 5 sch.	1561 : 93 p. 2 sch.
1540 : 4 p. 17 sch. 6 d.	1564 : 114 p. 13 sch.
1542 : 10 p. 12 sch.	1571 : 355 p. 10 sch.
1543 : 10 p. 10 sch.	1572 : 66 p. 11 sch.
1545 : 22 p. 16 sch.	1575 : 406 p. 3 sch.
1547 : 10 p. 4 sch.	1574 : 358 p. 16 sch.
1548 : 41 p. 14 sch.	1581 : 152 p. 17 sch. 6 d. ⁽¹⁾
1549 : 65 p. 7 sch.	1582 : 354 p. 6 sch. 6 d. ⁽¹⁾
1554 : 70 p. 4 sch.	1583 : 518 p. 11 sch. 6 d. ⁽¹⁾
1555 : 65 p.	1584 : 691 p. 12 sch. ⁽¹⁾
1556 : 202 p. 8 sch.	1585 : 430 p. 2 sch. ⁽¹⁾
1557 : 120 p.	1586 : 33 p. 4 sch.
1558 : 90 p. 6 sch. 8 d.	
1559 : 34 p. 2 sch.	

(1) Achterstallige bedragen, verschuldigd door Simoen Amouds.

INVLOED VAN DE BIER- EN WIJNAKSIJZEN
OP DE STADSFINANCIEN TE EEKLO.

(Semi-logaritmische grafiek — 5 jaarlijkse gemiddelden).

16de EEUW.

tair gebeuren alhier — bereikten de «stedegoedinghen» over de 17de eeuw nog amper 5,52 % van het stadsinkomen.

Om aan de financiële moeilijkheden het hoofd te bieden werden de meeste steden genoodzaakt buitengewone maatregelen te treffen teneinde de te hoge uitgaven door nieuwe inkomens aan te zuiveren. Voor het delgen van deze onvoorziene lasten zocht men zijn toevlucht tot het heffen van een onrechtstreekse belasting, met name : «de imposities» op de bieren en wijnen.

Weliswaar kon men deze indirecte belasting niet zomaar naar eigen goeddunken heffen. Een machtiging van het centraal gezag was hier onontbeerlijk.

Het is evenwel voor de hand liggend dat deze gunstmaatregel toegekend bij oktrooi, voor periodes van meestal drie of zes jaar, ten behoeve van de in financiële moeilijkheden verkerende stad, door de vorst in eerste instantie werd toegestaan uit eigenbelang.

Een heroïde stadskas bood uiteraard geen garantie voor een vlotte betaling van de hem toegestane beden.

Deze verbruiksbelasting te Eeklo «stedegulden» genoemd, kreeg in de volksmond de veelbetekenende naam van «ongeld» mee. Wat meteen bewijst hoe weinig populair deze vorm van geldinnen overkwam. En met reden ! Bij nader beschouwing bleken het de minst begoeden te zijn die het gelag rijkelijk betaalden.

Het was namelijk zo, dat de aksijns afvloeiende van de brouwer tot bij de herbergier, die het op zijn beurt verrekende in de prijs, zodat de verbruiker uiteindelijk de last droeg.

De vele protesten op deze maatregel wimpelde de stad van de hand met de argumentatie, dat de last toch «principaliëck is vallende up de vremde persoonen hier passeerden en repasserende» en dat enkel die ingezetenen in meerdere mate getroffen werden «de gonne de herberghen wylende frequenteren ende alsoo is een last van enckel plaisir» ⁽³⁾.

Zo zag, of beter gezegd verrechtvaardigde het Eeklo's college de scheefgetrokken toestand met die simplistische gedachtengang. Men wist immers zeer goed dat het gros der herbergbezoekers bestond uit minder begoeden. De burgerij kon het zich veroorloven er thuis een bier- of wijnkelder op na te houden, welke door toedoen van de wet slechts op de helft belast werd.

(3) SAE 512.

En toch werd deze vorm van belasting, niettegenstaande het veelvuldig protest van de kleine man, een algemeen verschijnsel in de Nederlanden en het Prinsbisdom Luik ⁽⁴⁾.

In tegenstelling tot sommige andere steden, waar de indirecte belasting op de dranken tot meer dan 90 % van de stedelijke ontvangst vertegenwoordigde, ⁽⁵⁾ bereikte Eeklo voor de 16de en 17de eeuw amper een gemiddelde van 24,9 % van de stadsinkomsten.

In beginsel beliepen de geïnde sommen tot 50 à 60 % van de globale stadsontvangsten. Sterk afhankelijk zijnde van de conjunctuurbeweging volgden daarop ups en downs. In 1584-85 bestond het inkomen voor 75 % uit aksijnsontvangsten, terwijl dit een eeuw later nog amper 1,41 % was.

Ofschoon de belangrijkheid van deze inkomsten geenszins te verwaarlozen zijn in het financieel beleid van de stad, dit in meerdere mate voor de 16de eeuw, kunnen we in tegenstelling tot andere steden toch niet vooropstellen dat de Eeklose stadskas dreef op bier en wijn! De belasting op het bier leverde aan de stad in de 16de eeuw, gemiddeld circa 1555 pond parisis per geïnd jaar op, terwijl het jaarlijks gemiddelde van de wijnen lag rond de 561 pond par.

Doordat de inningswijze tussen beiden zekere gelijkenis vertoonde hebben we ze samen behandeld. Tijdens de 17de eeuw werden ze reeds wegens hun analoog karakter samengebracht, waardoor we geen onderscheid meer konden maken tussen de inkomsten van respectievelijk de bier- en wijnaksijnsen. De gemiddelde ontvangst per geïnd jaar bedroeg hier circa 1923 pond parisis. De muntverontwaardiging had er echter voor gezorgd, dat voor de 17de eeuw de aksijnsontvangsten veel van hun waarde hadden ingeboet, zoals ook blijkt uit bijgaande grafiek II.

Deze bijdrage, in hoofdzaak gebaseerd op de rekeningen van de stad Eeklo, dekt de periode 1521-1699. Zijnde nagenoeg twee eeuw die begrepen zijn tussen de eerste en laatste vermelding van deze impost in het bronnenmateriaal.

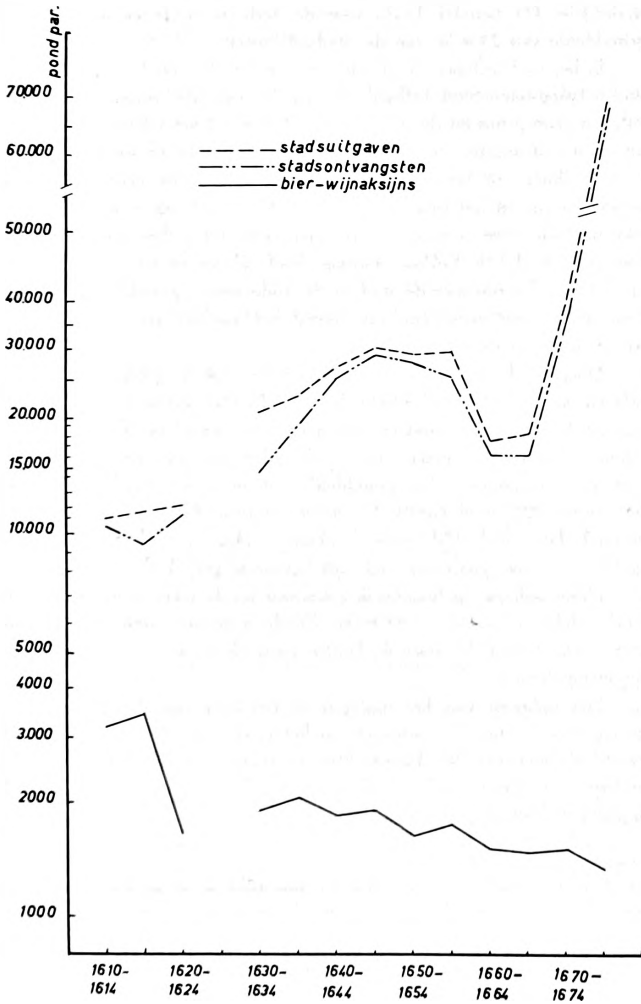
Het opheven van het inningsrecht ten bate van de stad, was het gevolg van de staats Hervormingen op het einde van de 17de, begin 18de eeuw, als wanneer de aksijnsrechten voortaan voor het Brugse Vrije in grotere eenheden verpacht werden, waarbij de gelden in de toekomst de kasselrij rechtstreeks ten goede kwamen ⁽⁶⁾.

(4) J. L. KUPPER & J. C. COOLS, *De Belastingen op de dranken te Luik in de 18de eeuw*, Gemeentekrediet van België, driemaandelijks tijdschrift, 26^e jaar, nr 99, januari 1972, p. 27.

(5) J. MARTENS, *Bier en Stadsfinancien te Hasselt, 16de en 17de eeuw*, Gemeentekrediet van België, 30^e jaar, nr 118, oktober 1976, p. 243.

(6) SAE-112, Eeklo werd ingelijfd onder het derde kwartier van het Vrije.

17de EEUW.

Door het toenmalige college werden inlichtingen ingewonnen bij het bestuur van het Brugse Vrije, op welke wijze de verpachting van de imposten aldaar plaatsvond ⁽¹¹⁾.

— De onkosten gesproken over het maken van een kopie van het origineel oktrooi, werden geboekt tijdens het rekenjaar 1521-22 ⁽¹²⁾.

— De eerste indirecte belastingen op bier en wijnen werden geïnd vanaf 1 maart 1522, ⁽¹³⁾ om juist zes jaar later op 1 maart 1528 een einde te nemen ⁽¹⁴⁾. Klaarblijkelijk liep het oktrooi over zes jaar, wat in overeenstemming is met de geldende normen aangaande oktrooicyclussen.

Om bij de aanvang de zaken op orde te stellen werd dit recht over de vier daaropvolgende maanden door de stad rechtstreeks in regie uitgebaat ⁽¹⁵⁾.

Ofschoon het voor steden buiten het Vrije aanwezig bleek te zijn, hebben we tevergeefs gezocht naar het eerste oktrooi waarin expliciet het aksijnsrecht aan de stad werd toegekend ⁽¹⁶⁾.

Is het mogelijk dat de eerste aksijnsrechten die Eeklo verwierf tot stand kwamen uit een globaal pakt voor gans het Brugse Vrije? Hoewel we nergens deze bevestiging terugvonden, wijzen zekere sporen toch in die richting ⁽¹⁷⁾.

BEHOUD ONDER EEN STATUUT MET «TIJDELIJK» KARAKTER.

Tijdens de duur van het eerste oktrooi (1522-1528) waren 50.05 % van de stadsontvangsten, waarvan respectievelijk 12.75 % voor de wijn en 37.32 % uit bier, afkomstig van het zopas verworven recht. Zeer begrijpelijk dus dat de Eeklose magistraat bijzondere interesse ging tonen voor een

(11) SAE-557 f° 11 (1520-21) «item noch eenen vanden vrijen met lettren hoe hem >die vanden vrijen reghelden inde verpachtinghe vander assyse».

(12) SAE-557 f° 16 (1520-21) «item betaelt woutre vanden hecke, greffier s'lands >vanden vrijen over de copie vanden octroye vander assyse, midsgaders der ordon- >nantie daerup ghemaect bij die vanden vrijen om hen te reghelen in tfaet vander >voors, assyse».

(13) SAE-557 f° 7 (1521-22).

(14) SAE-558 (1527-29). Waar we normaal pachteyclussen van 6 maand aantreffen, was men wegens de afwijking bij de aanvang (vier maand in regie), genoodzaakt ook een pachtheurt over acht maand te voorzien.

(15) SAE-557 f° 7 (1521-22).

(16) *Recueil des ordonnances des Pays-Bas, deuxième série, 1506-1700, tome deuxième, préparé par feu M. Ch. Laurent et publié par M. J. Lameere, Bruxelles-1898.*

(17) SAE-557 f° 16 (1520-21). Zie ook noot 12.

Genoten de grote steden reeds zeer vroeg van het aksijnsrecht op de dranken (7); bij de plattelandsgemeenschappen daarentegen kwam deze vorm van belasting pas in het begin van de 16de eeuw als nieuw over.

Neelemans, in zijn «Geschiedenis der Stad Eecloo» citeert 1518 als het jaar waarin de stad gemachtigd werd om deze onrechtstreekse belasting te heffen (8).

Vermoedelijk heeft de auteur zich hiervoor gesteund op het oktrooi van 5 april 1658, waarin men om verlenging te bekomen argumenteerde dat Eeklo reeds 140 jaar dit recht genoot (9).

Dergelijk summier bewijsmateriaal leek ons evenwel onvoldoende om er een exakte datum aan toe te kennen, eens te meer daar er ons insziens nog ander en meer representatief bronnenmateriaal aanwezig is dat ons toelaat te veronderstellen dat het eerste oktrooi verkregen werd eind 1521 begin 1522, om een aanvang te nemen op 1 maart 1522 (10).

Welke waren nu de factoren die mede bepalend waren om deze data voorop te stellen?

— In de stadsrekeningen die lopen over de jaren 1520-1521 vonden we de eerste sporen terug van de bier- en wijnaksijnzen (10bis).

(7) H. VAN WERVEKE, *De Gentsche Stadsfinanciën in de Middeleeuwen*, Koninklijke Belgische Academie, Afdeling letteren, Verhandelingen Boek XXXIV, Bruxelles, 1934, p. 197-220. Gent inde reeds in het eerste kwart van de 13de eeuw deze belasting. Aanvankelijk werd het toegekend voor perioden van 3 jaar. Op 11 september 1305 verleende Graaf Robrecht van Bethune de stad het recht om voor onbepaalde tijd aksijns op de dranken te heffen.

A. DEWITTE & A. VIAENE, *De Lamentatie van Zeghere van Male, Brugge na de opstand tegen Spanje, 1590*. Uitgave Gidsenhond Brugge, 1977, p. 116. Anno 1200 werd er te Brugge reeds belasting geind op bier. »...den welcken Heere vander Gruythuyse hebben sal van elke tonne biers, diemen in Brugghe brouwen sal, »twee grooten...».

(8) E. NEELEMANS, *Geschiedenis der Stad Eecloo*, Gent-Eecloo, 1859, p. 69.

(9) E. NEELEMANS, *Geschiedenis...*, o.c. p. 169.

SAE 509. Koninklijk oktrooi 5 april 1658, «...sijn hij onse voorsacten, geleden hondert ende viertich jaren, voorsien geworden met octroy omme te mogen belasten »de wijnen ende de bieren».

(10) Elke data in tekst weergegeven werd gemakshalve omgezet in nieuwe stijl. In aangehaalde teksten bleef de originele datering evenwel behouden.

(10bis) Van 12 nov. 1495 tot en met 12 nov. 1495 werden uitzonderlijk de bier- en wijnaksijnzen verpacht te Eeklo, zonder dat er evenwel sprake is van enig toegekend oktrooi. Ingevolge de onbeschikbaarheid van dit rekenjaar tijdens ons onderzoekswerk hebben we helans deze twee jaar niet meer in de bijdrage kunnen verwerken. (SAE 556).

Het was ongetwijfeld een doorn in het oog en in de beurs van de stad, dat ze onthouden bleven van het inningsrecht op de «cleene bieren». Terwijl de procedure voor hun vernieuwing nog hangende was, ondernam het college, met burgemeester de Key en de schepenen de Zwaef, Jooris Lieve en Aernaudt Zoetaert reeds stappen om ook op dit soort drank te mogen innen. Ze bleven twee dagen te Gent om het Centraal Bestuur te overtuigen hoe ze «cleen bier binnen deser stede bezwaren wilden inde assise» ⁽²⁴⁾.

Ofschoon ze faalden in hun laatste opzet, had men toch nog 36 pond par. veil «voor tvercrijghen vanden octroye midsgaders den wijn»! ⁽²⁵⁾

De stad was uitermate gehaast om te innen! Van zodra de vernieuwing gepubliceerd werd, wou men de verpachting die inging op 1 januari 1531 niet afwachten. Drie weken ontving de stad in regie, waarvoor ze, mits afstrok van hun kosten nog 24 pond par. boekten ⁽²⁶⁾.

Uiterst merkwaardig is, dat voor zover we konden nagaan, Eeklo nooit pogingen heeft ondernomen om een oktrooi te verwerven voor onbepaalde tijd?

ONAFGEBROKEN STRIJD OM HET BESTAAN.

Tegen de vervaldatum werd doorgaans een nieuw verzoekschrift ingediend tot prolongatie. Ipso facto moest het stadsbestuur, keer op keer een geldende argumentatie naar voor brengen om het verzoek te rechtvaardigen. Wegens het periodiek karakter van dit soort verzoeken, werd na verloop van tijd de zaak rechtstreeks in behandeling genomen door de ontvanger-generaal van Vlaanderen ⁽²⁷⁾.

Ofschoon Eeklo voor de periode 1532-1537 over een oktrooi beschikte om bierakijns te heffen, werd wegens een hangend proces met Holland de pacht tijdelijk opgeschort ⁽²⁸⁾.

(24) SAE-558 f° 13 ; f° 15 ; f° 45 (1530-31).

(25) SAE-558 f° 15 (1530-31) «item betaelt voor tvercrijghen vanden octroye midsgaders den wijn vanden clercken, te wetene mijne heere van hoochstraete, mijne heere van polleeme ende van mijne heere den tresorier, xxxvj £».

(26) SAE-558 f° 9 (1530-31) «item vandat binder tijt dat toctroye vercreghen was »ende ghepubliceert ende binnen drie weken daer naer eerst verpacht was, dus »ontfaen binder selver tijt alsoo wel vanden assise vande wine als vande biere »samen afgetrocken alle quade costen de somme van xxxij £».

(27) SAE-558 f° 26 (1536-37) «item cornelis sanders scepene elates tijnan ende alaert »clatessens van dat zij xix decembre waren bij den ontfanghere van vlaenderen »omme tvercrijghen vanden octroye vande wijne ende bier...».

(28) SAE-558 f° 8 (1531-33) «desse assise vanden biere es naer deferenten tijt achter »ghelaeten omme processen jeghens de hollanders».

industrie die zoveel geld in de stadskas bracht. Vandaar ook, dat van zodra het oktrooi naar zijn einde liep alle middelen werden aangewend om verlenging te bekomen.

Zo trokken burgemeester Joos de Key, eerste schepen Roelandt de Zwaef en baljuw Sallaert naar Gent om hun verzoekschrift in handen van de vorst over te geven ⁽¹⁸⁾. Vier dagen later kwam het drietal onverrichterzake naar huis terug.

Deze eerste tegenslag had het stadsbestuur geenszins ontmoetigd, integendeel, kort daarop vinden we burgemeester de Key opnieuw te Gent ⁽¹⁹⁾.

Men had te Eeklo geleerd welke weg diende gevolgd te worden!

Te Gent woonde meester Charles Claeissone, die voor Eeklo geen onbekende was daar hij in 1529 en '30 als kommissaris zetelde bij het vernieuwen van de wet alhier ⁽²⁰⁾.

Toevallig was hij ook ontvanger-generaal der «Ayden» in Vlaanderen. Mits een fikse financiële tegemoetkoming verkreeg de stad begin december 1530 uiteindelijk de begeerde toestemming om op de dranken gesleten binnen de stad terug aksijns te mogen heffen ⁽²¹⁾.

Alle wijnen werden belast op 12 denier de stoop, terwijl de «dobbelen biere ende hollandtsche keyte ende alle andre vremde bieren» per ton van 40 stopen aangeslagen werden op 10 groten ⁽²²⁾.

In 1540 werd de inhoudsmaat van de bieren opgetrokken tot vaten van 60 stopen ⁽²³⁾.

(18) SAE-558 f° 43 (1530-31) «Item den bailliu, burchmeester ende zwaef die gheweest hebben te ghent omme supplicatie over te gheven bij der K. M. omme bij dien te vernijghen octroye omme te stellen zekere assys up den wijn ende bier ende vachierden elc vier daghen, comt xij £».

(19) SAE-558 f° 48 (1530-31) «Item den burchmeester die ghelegghen heeft te gent omme te vernijghene toctroy vanden wijne ende biere als gheconsenteert was ende vachierde daer vijf daeghen daer hij gheexpideert was te xx s. par. sdaechs comt V £».

(20) E. NEELEMANS, *Tijdroekenkundige naemlijst der baljuws, greffiers, tresoriers, burgemeesters en schepenen der Stede, keure en vrijheide van Eecloo en purochie van Lembeke van den jare 1249 tot 1796 benevens die der kommissarissen door den vorst benoemd ter jaarlijcsche vernieuwing van het magistraat alsmede de oorspronkelijke zegel der stad Eecloo en de zegel der schepenen van Eecloo en Lembeke, Gent-Eecloo, 1865.*

(21) SAE-558 f° 24 (1530-31) «Item den zelven (mijne heere dontfanghere vanden subventionen in vlaenderen meester charles claeysone) over de reste van zijn vacanten van informatie ende advys up de requeste omme de lettren vanden octroye vanden wijn ende bier assijse lxxxiii £».

SAE-558 f° 9 (1530-31). Op 1 jan. 1531 werd de aksijns terug in pacht uitgegeven. Drie weken ervoor was het nieuw oktrooi gepubliceerd.

(22) SAE-558 f° 7 (1538-39). Een stoop was circa 2,5 liter.

(23) SAE-559 f° 6 (1540-41).

kopie, het oudst bewaarde oktrooi ⁽³⁷⁾. Wegens de buitengewoon hoge binnenkosten die op de stad drukten, kregen ze van Karel V machtiging om rentebrieven ten belope van achthonderd pond te verkopen tegen een intrest van 6,25 procent. Deze gelichte gelden en de meegaande renten zou men binnen de drie jaar uit de drankaksijnzen moeten aflossen. De direkte penningen blever, evenwel uit. Tegen het eind van het jaar waren slechts drie renten verkocht voor een totaal van 112 pond par. En de kopers kregen ongelijk! Ofschoon amper 7 pond rente diende betaald te worden, hield de stad ook die aflossingen achterwege. Uiteindelijk moesten de commissarissen tussenbeide komen om de stad te manen hun verzuim voor kerstmis goed te maken.

Wat zeker geen onmogelijke opgave was, gezien ze 1500 pond hadden ontvangen aan aksijns ⁽³⁸⁾.

Van 15 september 1552 tot 31 oktober 1555 zat Eeklo terug zonder oktrooi. Analooq aan het voorgaande, ving op 1 november 1555 een vernieuwd 6-jarig oktrooi aan ⁽³⁹⁾. Inplaats van een intrest van 6,25 % toe te kennen, ging men nu tot 7,14 %. Weldra had de stad voor 3.192 pond par. aan rentebrieven verkocht ⁽⁴⁰⁾.

Teneinde tijdig een verlenging te bekomen werd vanwege de commissarissen, nog voor het verstrijken van de zes jaar, geadviseerd om 20 à 25 notabelen binnen de acht dagen bij hen te laten verschijnen om de nodige onderhandelingen aan te vatten ⁽⁴¹⁾.

Vanaf 2 december 1561 verbleef stadsklerk Jan Uman met zijn dienaar te Brussel om verlenging te bekomen. Na 16 dagen kwam hij met een vernieuwde oorkonde terug ⁽⁴²⁾. Met ingang van het nieuwe jaar konden de imposten terug in pacht gegeven worden.

Pas tegen 26 juli 1562 liet diezelfde Uman het oktrooi registreren in de rekenkamer te Rijsel ⁽⁴³⁾.

(37) M. BAELDE, *Een interessante octrooitoeckenning van Karel V aan de Stad Eeklo (1549)*, Appeltjes van het Meetjesland, nr 12, 1961, p. 137-140.

(38) SAE 559 f° 8 (1549-50).

(39) SAE 560 f° 8 (1555-56).

(40) SAE 560 f° 9 (1555-56).

(41) SAE 561 f° 9 (1560-61) «commissarissen bevinden dat toctroy vanden assysen »zeer corts expireren zal ende dat zeer proffytelic waere voor tghemeente deser »stede tselve te continueren so ordonneren zij dat die vander wet met twintich »zo xxv goede notable mannen deser stede ende met hemleden te comuniqueren »op de zelve continuacie ende dat binnen acht daghen».

(42) SAE 561 f° 43 (1560-61) Het nieuw oktrooi was verkregen op 12 dec. 1561.

(43) SAE 561 f° 51 (1561-62) «...omme inde rekenynghe camere aldaer te doen »registreren toctroye vande assysen deser stede...».

Begin januari 1537 vinden we het geschil bijgelegd. Helaas restte de stad nog amper 5 maand en 16 dagen van hun lopend oktrooi om de bier-impost te innen ⁽²⁹⁾.

Het oktrooi dat onder vrij moeilijke omstandigheden was tot stand gekomen, had niet de verhoopte fondsen binnengebracht.

Op 19 december 1537 ondernam het college terug stappen om hernieuwing ⁽³⁰⁾. Circa een maand later haalde de Eeklose magistraat hun slag binnen. Niet alleen beschikten ze over een nieuw vierjarig oktrooi ⁽³¹⁾, maar tevens was hun de toestemming verleend om ook de «cleene bieren» bij de imposten te verpachten ⁽³²⁾.

Over de vier eerstvolgende jaren ontving de stad van de «cleene bieren» alleen reeds circa 720 pond parisis ⁽³³⁾.

Indien na de vervaldatum geen nieuw oktrooi uit de bus kwam, was het voor de stad schijnbaar geen beletsel om eigenhandig het inningsrecht verder toe te passen. Voor 1545 stelde stadsontvanger Alaert Claeysone zich beschikbaar om de rechten te kollekteren ⁽³⁴⁾. Terwijl in 1546 schepen Jan Bezoete de taak op zich nam ⁽³⁵⁾.

Voor 1547-48 werd schijnbaar niet ontvangen.

Het eerst daaropvolgend oktrooi dateerd van 15 maart 1549 ⁽³⁶⁾. Tevens is het voor Eeklo, alhoewel het hier gaat om een 17de eeuwse

(29) SAE-558 f° 6 (1536-37) «van jan pyl over den pacht vander assyse vanden »dobbelen biere ende hollandtsche keyte ende alle andre vrende bieren ten x gr. »van elke tonne, volghens een octroye danof vercreghen den termijn van vijf »maenden ende xvj daghen beghinnende den xv^{en} dach van laumaent xv^cxxxvj »ende hendende den laetsten dach van wedemaent xv^cxxxvj...».

(30) SAE-558 f° 15 (1536-37).

(31) SAE-558 f° 13 (1536-37) «item betaelt pieter van greboval, heere van berquin, »ontfangere generael van vlaenderen over toctroy vande assyse vande wijne ende »biere van vier jaren... xxvij £ xvlij s. par.».

(32) SAE-558 f° 30 (1537-38) «de voornoemde vincent parisis ende jan de vuldre van »dat zij den xijfⁿ in lauwe waren bij corte ende mayaert ende bij hemlieden »was gheordonneert een nieu statuut vande axcy vande bieren, ij daghen liij £.».

(33) SAE-559 f° 18 (1546-47).

(34) SAE-559 f° 21 (1548-49) «item betaelt den voornoemden alaert claeysone als »collecteur gheweest hebbende vande imposte vande wijne, dobbel bier ende bleed- »sche ghesleten binder stede ende vrijhede van Eeckloo binder jaer xv^c xliij »zhenden xv^cxlv over zijne sallaris vande collectacie vande zelve imposten ende »tleveren vande pennynghen ten comptoire bedraegende ter somme van xvij^cx £ »xvij s. vj d. par...».

(35) SAE-559 f° 21 (1548-49) «item betaelt jan bezoete als collecteur gheweest heb- »bende vande imposten vande wijne, dobbel biere ende bleedache, ghesleten »lander stede van Eeckloo vanden jaeren hendende den laetsten dach van augst »xxv^cxlvj bedraeghende ter somme van v^cliij^cxxliij £ xvlij s. par...».

(36) SAE-559 f° 6 (1548-49).

TABEL I.

Belang van de «dobbele imposten»*

A ^o	Ontv. Aksijns	Ontv. Stadsrechten	Totaal Stadsontv.	Totaal Uitgaven	Corr.
1570-71	2193-11- 1 par.	1403-10- 0 par.	5175-18- 7 par.	5082- 8- 1 par.	+
1573-74	1868-15- 2	1544- 0- 0	9362-13- 5	11135-11- 6	—
1576-77*	4738- 0-10	2839- 0- 0	10234- 5-11	13709- 1- 0	—
1579-80*	3631- 3-10	3178- 0- 0	17608-13- 8	21785- 1-11	—

Alhoewel deze indirecte belastingen nog ver van toereikend waren om de steeds stijgende uitgaven te delgen, vertegenwoordigden ze toch een zeer belangrijke bron van inkomsten voor de stad. Zie ter vergelijking Tabel I. waarin de ontvangsten van de jaren 1576-1580, als dubbele aksijns, zich laten gelden in de strijd tegen het financieel verval van de stad.

Na het beëindigen van het oktrooi op 30 juni 1581 was door de stad geen verlenging bekomen. Wel waren burgemeester Jacob Huughe en baljuw de Meyere op 14 augustus 1580 te Antwerpen geweest om wegens «den extreme noot» van de stadskas, hernieuwing van het dubbel aksijnsrecht te bekomen ⁽⁴⁹⁾. De bede bleef zonder gevolg!

Dat hen op 4 juni 1583 een driejarig oktrooi in de schoot geworpen werd, bracht de stad nog weinig baat ⁽⁵⁰⁾. Eeklo bevond zich reeds in een laatste stadium van verval. De notabelen waren reeds de stad ontvlucht. De enkele blijvers werden onder de aanhoudende last van plunderende en brandstichtende legerbenden gedoemd tot de klasse der paupers.

De ontvangst van de aksijnzen bereikte nog amper een honderd pond. Hoe gering ook, toch was het nagenoeg het enig inkomen waarop de stad nog aanspraak kon maken.

(49) SAE-563 f° 68 (1580-81) «...ghemeret den extreme noot tselfde requirerende omme »daarmede de achterstellen ende andere oncosten te furnieren waeromme zij »vachieren x daghen ten tij £ par. sdaechs naer costume elx £ par.»

(50) SAE-563 f° 5 (1583-84) «anderen ontfanck van intieuwe recht vande wijn ende »bier assyse volghende de lettren van oetrye danof vereteghen bijde generaele »staeten slands ende graefschaps van vlaenderen in daten vande tij juny xx^e/xxxiiij »slechtsleden, voor eenen termijn van drie jaeren ende werden verpacht van vij »de vij maanden.»

Analoge oktrooien verwierf Eeklo nog op 1 januari 1568 en 1574, respektievelijk voor zes en drie jaar ⁽⁴⁴⁾.

Voor het verkrijgen van een doorsnee verlenging, gaf de stad aan advies- en registratiekosten gemiddeld circa 65 pond par. uit ⁽⁴⁵⁾.

DUBBELE IMPOSTEN.

Uit hoofde van de militaire lasten, die gedurende het laatste kwart van de 16de eeuw zonder voorgaand op de stad drukten, was deze niet meer bij machte uit de rode cijfers te komen.

Op 22 augustus 1575 trokken baljuw Franchois de Meyere en stadsontvanger Philip Yembaert naar Antwerpen om in de Fiskale Raad volmachten te verkrijgen tot het heffen van een dubbele taks op de stadsrechten en dranken ⁽⁴⁶⁾.

De verwachtingen werden evenwel niet ingelost.

Twee maand later was hetzelfde duo terug te Antwerpen, ditmaal met schijnbaar betere aanbevelingsbrieven ⁽⁴⁷⁾.

Ofschoon de stadskas totaal berooid was, had het tweetal op geen pondje gekeken. Voor hun zestiendaags verblijf aldaar betaalde Eeklo 128 pond van gemaakte taire. Het waren evenwel geen verloren onkosten geweest, gezien op 13 november 1575 een zesjarig oktrooi ondertekend werd om dubbele rechten te innen ⁽⁴⁸⁾.

(44) SAE-561 f° 5 (1568-69) ; SAE-562 f° 32 (1573-74).

(45) Voor het bekomen van verlenging, ingaande 1 jan. 1568 maakte de stad volgende onkosten :

SAE-561 f° 24 (1567-68) — Aan Jan de Hertoghe «raedts'contnex ende zijn ontfangher-generaels» voor advies, 7 p. par.

— f° 24. — Aan Heyndrick van Cackenbergh, bode, om met dit advies inde camere van rekenynghe tot Ryssle om advys van den president...», 4 p. par.

— f° 25. — Van Cackenbergh naar Brussel met het advies van de Hertoghe en de President bij Adriaen Buusterman «solliciteur inde financiën vande Co.Mat.» voor verlenging 4 p. 4 s.

— f° 26. — Aan A. Buusterman «procureur vanden secreten raede der Co.Mat. voor den zeghele ende tvercrighen vande acte ende commissie van octroye vanden wijn ende bier assys» 36 p. par.

— f° 26. — Aan van Cackenbergh om de som naar Brussel te brengen, 3 p 12 s. par.

(46) SAE-562 f° 46 (1574-75) «...metsgaders dubbelen pacht vanden wijn ende bier assys deser stede omme daermede te betalene de groote excessive coste ende slasten daermede de voors. stede belast es...».

(47) SAE-562 f° 46 (1575-76) 30 okt. 1575 «...met hemleden ghebracht behoorlicke certificatie vande groffier croonendale omme de verpachtinghe vut crachte van alere te moghen doene...».

(48) SAE-562 f° 8 (1575-76).

Overtuigd van hun welslagen was de stad ietwat te voorbarig de penningen gaan opstrijken.

Op 15 en 22 november 1580 grepen te Brugge de laatste besprekingen dienaangaande plaats ⁽⁵³⁾. Pas op 11 januari 1581 begaven schepenen Willem Mannis en Aernaudt Pieterheyns zich naar Brugge voor de aanstelling van «eenen collecteur ende controleur vande voorseijde v^r. groten» belasting ⁽⁵⁴⁾. Een maand later lieten baljuw en de klerk de instructies, meegegeven door de Vier Leden van Vlaanderen, kenbaar maken ⁽⁵⁵⁾.

Inmiddels was men reeds acht maand aan het kollektieren.

Exakte cijfers betreffende de totaalontvangst voor de kerk konden we niet terugvinden. Door kumulatie bereikten we een minimum bedrag van 2510 pond par.

Bij de herophbouw van de stad, begin 17de eeuw, kon men ook deze belasting opnieuw opnemen.

Op 7 januari 1613, kreeg de stad zoals voorheen een dito driejarig oektrooi in bezit ⁽⁵⁶⁾.

Bij de hernieuwing in 1616 zou nu ook aksijns geheven worden op de bieren van 10 s. gr. de ton. Wat toch reeds een extra zware belasting van 50 procent betekende ⁽⁵⁷⁾.

Herhaaldelijk ontmoeten we klachten van pastoor Jan Gheuns, omdat de gelden slechts gedeeltelijk of helemaal niet naar de kerk zouden afvloeien. Vermaningen vanwege de kommissarissen scheen de stad naast zich neer te leggen ⁽⁵⁸⁾, tot Gheuns het konflikt in 1634 voor de Raad van Vlaanderen bracht ⁽⁵⁹⁾.

(53) SAE 563 f° 54 (1580-81) Burgemeester en baljuw waren 3 dagen te Brugge «inde »camere vanden vrieen ter causen vande impositie van v^r up elke tonne sterck »bier...», dd. 15 nov. 1580.

SAE 563 f° 56 (1580-81) dd. 22 nov. 1580.

(54) SAE 563 f° 57 (1580-81).

(55) SAE 563 f° 58 (1580-81) dd. 12 feb. 1581.

(56) SAE 564 f° 9 (1613-14) «item anderen ontfancq van vijf scell. up elke tonne »sterck bier van xx^s par. de tonne ende daer hoven volghens de lettren van oetroye »danol vercreghen van haere hoochede voor den tijt van drie jaeren.» dd. 7 juni 1613.

(57) SAE 564 f° 15 (1616-17).

(58) SAE 565 f° 17 (1617-18).

f° 14 (1618-19).

(59) SAE 92, Plakkaten, edikten, ordonnanties en reglementen. (1630-49).

Met ingang van 1 augustus 1585 werden de imposten te Eeklo niet meer geïnd.

Van alle stadsontvangsten hadden de aksijnzen zich het langst weten te handhaven in het verval van de stad.

We zullen moeten wachten tot «nieuw Eeklo» uit zijn puin heropstaat vooraleer het aksijnsrecht terug opgenomen werd.

TABEL II

Verval van de stad, einde 16de eeuw.

A*	Ontv. Aksijns	%	Totaal Stadsontv.	Totaal Uitgaven
1580-81	3545-12- 8 par.	18	20134-14- 1 par.	22871- 6-10 par.
1583-84	933- 6- 7	48	1936- 3-11	4328-15- 2
1584-85	420-19- 4	75	560-19- 4	3328-17- 9

Het verval van de stad, manifesteerd zich op treffende wijze in de stadsfinanciën, zoals bovenstaande tabel weergeeft.

DE VIJF SCHELLINGEN BELASTING.

Reeds vroeger hebben we erop gewezen dat de onrechtstreekse belasting op de dranken in principe voorzien werd voor het delgen van onvoorziene lasten met een niet blijvend karakter.

Zo bevond, in het laatste kwart van de 16de eeuw, de kerk te Eeklo zich in een dermate misereabele toestand dat herstellingswerken onontbeerlijk waren. Daar de nodige fondsen niet aanwezig waren, ondernam het stadsbestuur stappen om specifieke aksijnsbrieven ten behoeve van de kerk te verwerven.

Begin 1580 was met de procedure een aanvang gemaakt ⁽⁵¹⁾.

Met ingang van 16 mei 1580 kon door de stad de eerste extra belasting van 5 schellingen groten op elke ton bier ter waarde van 20 schellingen geïnd worden ⁽⁵²⁾. Een niet te versmaden belasting van 25 % dus !

(51) SAE 563 f° 16 (1580-81) «Item eenen messagier vanden vrijen met seckeren beslooten brieven aengaende de f° ende ij° generale vergaderinghe ten vrijen ter schansen vande v^{re} gr. up elke tonne biers.»

(52) SAE 563 (1580-81).

[illegible]

Origineel oktrooi, verleend door Filips IV op 5 april 1658 aan de stad Eeklo.

Perkament met gedeeltelijk bewaarde koninklijke zegel in rode was, $\Gamma_{\text{or. 564}} \times 297$ mm.

(SAE-509).

Nauwelijks was Eeklo uit zijn puin herrezen of baljuw Nikolaas IJman liet op 28 oktober 1607, in de Rekenkamer te Rijsel het zopas verkregen aksijnsoktrooi registreren ⁽⁶⁰⁾.

De naar nieuwe normen aangepaste aanslagvoet was vastgesteld : voor de sterke bieren op 5 schellingen 4 groten de ton, voor de kleine bieren op 10 groten en 6 groten per stoop wijn ⁽⁶¹⁾.

Wanneer op 30 april 1612 de machtiging teneinde liep, was geen verlenging verkregen. Zoals in het verleden reeds herhaaldelijk was gebeurd, ging de stad op onwettige wijze terug rechtstreeks in regie innen.

Schepen Thomaes Claeyseune nam voor 36 pond par. de taak op zich ⁽⁶²⁾. Het is evident dat de bevolking tegen dergelijke praktijken hun ongenoegen uitlet. Terug was een vermanende vinger van de kommissarissen noodzakelijk ⁽⁶³⁾.

(60) SAE-520 f° 14 v° (1603-1607) «item betaelt an niclas ijman baillu deser stede »ende vrijhede den »omme van dry ponden zeventhien scellinghen acht grooten »over tvoiage op hem ghedaen tot Rijssele inden rekenijnghe camere omme te doen »enregistreren ende inferneren de nieuwe lettren ende continuatie vande octroye »vande stede assys volghens d'ordonnantie van daten 28 octobre 1607...».

(61) SAE-564 f° 3 (1609-10) «...mits den ontfancq vanden pacht vande assys ende »slete vande wijnen ende bier ten advenante vande drij scellinghen ende vier »grooten vande steercke bieren, thien gr. vande cleen bieren up de tonne ende »ses gr. vanden stoop wijns...».

(62) SAE-564 f° 41 (1611-12).

(63) SAE-564 f° 9 (1613-14).

(64) Afzonderlijke verpachting van de imposten van Lembeke (1617-24).

<i>dat. aanvang</i>	<i>duur/maand</i>	<i>pachter</i>	<i>pachtsom</i>
1.5.1617	6	Adriaen de Jaeghere	154-0-0 par.
1.11.1617	6	Jan Leys	98-8-0
1.5.1618	6	Pieter de Croocq	139-11-5
1.11.1618	6	Pieter de Croocq	148-4-0
1.5.1619	6	Jacob van Themsche	161-10-10
1.11.1619	6	Antheunis Gaudissauhois	163-8-0
1.5.1620	6	Guillaume de Grouwe	165-13-5
1.11.1620	6	Pieter de Wulf	156-15-0
1.5.1621	6	Guillieme de Grouwe	199-0-0
1.11.1621	6	Guillieme de Grouwe	177-1-6
1.5.1622	6	Marten de Ketelhoetere	216-11-3
1.11.1622	6	Guillieme de Grouwe	186-11-6
1.5.1623	6	Lodewijck de Rave	263-4-6
1.11.1623	6	Guillieme de Croocq	233-14-0
1.5.1624	6	Hendrick de Croocq	275-19-6
1.11.1624	6	Guillieme de Grouwe	264-2-0

De spontane houding van overheidszijde is te verklaren wegens de grote oorlogslast waaronder het land gebukt ging.

Eeklo buitte de chaotische toestand uit om zich te verrijken zonder hun overeenkomst met de vorst na te leven. Herhaaldelijk werd het college verantwoording gevraagd over het niet storten van reconquitiegeld in de staatskist ⁽⁶⁷⁾.

De stad had tot op heden, anno 1685, de mogelijkheid gezien de 10^e penning ten behoeve van de vorst sedert 1629 achter te houden.

Na eerder stugge onderhandelingen die plaatsgrepen tussen 30 januari en 4 april 1685, waarbij de president van de Rekenkamer, deurwaarders van de Raad van Vlaanderen, de heer van Eeklo, advocaten en de volledige magistratuur hun aandeel opeisten, kon dank zij een «accort te maecken ende oock vrienden te maecken ende courtoysien te gheven jae alwart tot xxv pistollen...» een hernieuwing bekomen worden ⁽⁶⁸⁾. Als voorwaarde werd gesteld dat men de achterstallige statenimpost van 800 gulden via een ommestelling in mei-juni '85 aan ontvanger Jeronimus de Trice zou aflossen ⁽⁶⁹⁾.

Op 13 november 1685 kwamen de herbergiers tegen de eenzijdige lastenverdeling in verzet ⁽⁷⁰⁾.

Niclaes Hies, Adriaen van Geesdale en Pieter de Croock, als woordvoerders van de taverniers, bepleiten «dat het niet redelick en saude sijn, »dat sij de ghemeene lasten ende schulden vande voorseijde stede alleene »sauden draghen moeten...» ⁽⁷¹⁾ terwijl de partikulieren deels vrijgesteld werden van dit recht, ofschoon in heel wat gesloten huizen «insetenen ende vrenden drincken en schincken» ⁽⁷²⁾. Verder trokken ze fel van leer tegen de volledige belastingsvrijheid van het college, baljuw, greffier, de concierge van het stadhuis en de vier tonnen voor de Sint-Joris- en Sint-Sebastiaansgilde.

(67) SAE.522 (1643-46) : (1649-50).

(68) SAE.41 f° 19.

(69) SAE.41 f° 32.

(70) SAE.18 f° 388.

(71) SAE.512.

(72) SAE.512.

Tegen 1 november 1613 ving een hernieuwd zesjarig oktrooi aan. Qua inhoud was het identiek aan het voorgaande, met dien verstande dat wegens een hangend geschil met Lembeke de aksijnzen, welke men tot op heden globaal verpachtte, afzonderlijk geboekt werden ⁽⁶⁴⁾.

Mede door die splitsing, waren we bij machte het aandeel van Lembeke in de aksijngelden te bepalen. Over de periode 1617-1624 was 13.5 % afkomstig uit slete van Lembeke ⁽⁶⁵⁾. We kunnen stellen dat dit percentage grosso modo representatief is voor alle voorgaande aksijnsontvangsten.

Vanwege hun verworven zelfstandigheid, werden vanaf augustus 1626 de imposten niet meer aan Eeklo overgemaakt.

Tot het laatste kwart van de 17de eeuw volgden de oktrooien elkaar op met een voordien niet geëvenaarde souplesse. Bij zoverre zelfs dat de klassieke uitgaven aan steekpenningen uit de stadsrekeningen verdwenen. Eeklo was reeds dermate ingesteld op die continuïteit dat de vernieuwingen nog sporadisch vermeld werden ⁽⁶⁶⁾.

(65) SAE-564 f° 12 (1614-15) «item alsoo bij voorgaende rekenijnghe folio ix art. iij. gheroyert is de somme van xlviii p. over den pacht vande slete vanden daelder sup de tonne stercke bieren gheexpireert lest april 1614 ende die ghelast te brijnghen in de rekenijnghen van die van Lembeke en is niet gheschiet omme gheene distinctie te maeken vanden octroye al eijst nochtans zo dat de verpachtinghe appart ghedaen is over den prochie van Lembeke is alleenlijck gheschiet somme te wetene hoe veele dat de voors. prochie zoude vuytbrijnghen ende bij dien wordt hier ontfanck ghemaect vande voorn. xlviii p. metgaders van een ander saecsoen vanden voorn. daelder ende den guldene vande stede assys ingegaen ersten meye 1614 is oock appart verpacht gheweest beloopende ter somme van drij hondert vijfendertich ponden thien schell. pars. twele oock is gheschiet als tvoorn. saecsoen omme te wetene hoe vele beede de voorn. pachten up een saecsoen souden comen te bedraeghen up Lembeke.»

(66) SAE-565 f° 12 (1619-20) dd. 18 nov. 1618.

SAE-521 f° 6 (1633) dd. 19 okt. 1632.

SAE-509, orig. oktrooi, perkament met gedeeltelijk bewaarde koninklijke zegel van rode was, 564 × 297 mm., dd. 5 april 1658.

E. NEELEMANS, *Geschiedenis der Stad Eeklo*, o.c., bewijsstukken nr. 8, p. 169.

SAE-512, dd. 24 jan. 1664.

SAE-525 (1670) dd. 2 april 1670.

SAE-525 (1672) dd. 28 maart 1672.

SAE-510, orig. oktrooi, perkament met fragment koninklijke zegel, rode was, 577 × 270 mm., dd. 9 maart 1676.

E. NEELEMANS, o.c., p. 172.

SAE-41 f° 28 r°, dd. 4 april 1685.

SAE-511, orig. perkament, gebroken koninklijke zegel, rode was, 638 × 225 mm., dd. 4 april 1685.

Van de door de stad geïnde onrechtstreekse belastingen op de dranken, moest men een klein deel afstaan ten behoeve van de vorst.

Het recht van «reconquittie», zoals het gemeenlijk werd genoemd, kende door de tijd wel enige financiële aanpassingen, maar bedroeg toch nooit meer dan 10 procent van de aksijnsacht.

Aanvankelijk betaalde de stad een vast reconquittierecht van 20 pond parisis per pachtbeurt aan de ontvanger-generaal van Vlaanderen ⁽⁷⁹⁾. Tot 1540 bleef deze 20 p. par. behouden ⁽⁸⁰⁾.

Het daaropvolgende decennium zou Eeklo de 50e penning of 5,35 procent van hun ontvangst afstaan aan de staatskist ⁽⁸¹⁾. Wat grosso modo neerkwam op stortingen van 24 à 28 pond par. en dus een lichte stijging van de stadsbijdrage tot gevolg had.

Vanaf circa 1550 tot het eind van de 16de eeuw werd het oude stelsel van 20 p. par. terug van toepassing ⁽⁸²⁾.

Omstreeks 1579 was er een geschil gerezen tussen de stad en ontvanger-generaal Servaas van Steelandt nopens een dubbele statenimpost op een dito aksijnsrecht ⁽⁸³⁾. Op 20 januari 1581 had de kwestie in de Rekenkamer te Gent zijn oplossing gevonden ⁽⁸⁴⁾. Vier maand later ging stadsklerk Vincent Everdy de vijf jaar achterstallige belasting betalen ⁽⁸⁵⁾.

Bij het hernemen van de aksijnsacht in het begin van de 17de eeuw, vond de stad zich belast met de 10e penning. Deze 10 procent die voor het eerst op 17 februari 1615 van toepassing werd, zou tot het einde toe behouden blijven ⁽⁸⁶⁾.

De statenimpost over het oktrooi 1607-1612 had Eeklo weten af te kopen voor 100 gulden en een vaste jaarlijkse vergoeding van 25 gul-

(79) SAE-558 f° 13 (1536-37).

(80) SAE-558 f° 14 (1539-40).

(81) SAE-559 f° 18 (1546-47) «item betaelt lievin de baets, commizaris vande »imposten vande cleene bierre ghesleten binnen dese stede annis xlii. xliij. xliij. xlv »vande zelve vergadert, ghecollectet ende ontfanen hebbende metgaders de pen- »nynghe ten comptoure slandts vanden vrijen ghelevert thebben in advenant vande »derich pennynghen...».

SAE-559 f° 21 (1548-49).

(82) SAE-559 f° 32 (1550-51).

(83) SAE-563 f° 49 (1578-79).

(84) SAE-563 f° 57 (1580-81) Op 20 jan. 1581 verschenen baljuw, burgemeester en de stadsklerk te Gent in Rekenkamer «nopen de dobbel reconquittie vande laetste »oktrooye vanden assyse...».

(85) SAE-563 f° 62 (1580-81) dd. 3 april 1581.

(86) SAE-527 f° 9 v° (1684-85).

Drie jaar later had het geschil nog steeds geen oplossing gekregen ⁽⁷³⁾; wat tot gevolg had, dat de stad in 1688 geen verlenging kon bemachtigen ⁽⁷⁴⁾.

Half 1695 opteerde de stad voor een nieuw oktrooi. Zelf adviseerden ze om «alle sterke bieren te belasten met 10 stuiver de tonne en 2 stuiver »op elke stoop wijn die sullen ghekeldert worden bij de weerden en tappers, »diegene die bruyloften en vuytvaerden ende gonne die publick mael- »tijden gheven» ⁽⁷⁵⁾.

Met de inmiddels reeds vrij goed bekende strijdmiddelen werden de bevoegde instanties nogmaals bewerkt. De gevolgde procedure scheen succes te hebben ! Eeklo haalde zijn slag thuis.

Op 15 november 1695 kon men terug denken aan het verpachten van de imposten ⁽⁷⁶⁾.

Alhoewel we de pachtbrieven over het zesjarig oktrooi stuk voor stuk terugvonden ⁽⁷⁷⁾, maakt geen enkele rekening gewag van de geboekte gelden. Wat is er gebeurt met de circa 489 pond groten aan pachtgelden ?

Ondertussen had de oude vete tussen de stad en de herbergiers terug vuur gevat. Met een verbeterd koppigheid handhaafden beide partijen de reeds vroeger vermelde argumentaties ⁽⁷⁸⁾. Wat aanleiding gaf tot een complex proces, welk de stad wegens zijn streven naar een overdreven eigenbelang uiteindelijk fataal zou worden.

Het oktrooi was ondertussen vervallen en nimmer is aan de stad nog enig drankaktsijnsrecht toegekend.

In hun politiek streven om de stadsrechten zoveel mogelijk te minimaliseren, werden van staatswege de aksijnzen in ruimere eenheden herstruktuerd.

Voor de 18de eeuw verpachtte men kwartieren van het Brugse Vrije in hun globaliteit.

Aldus zag de stad een niet onaardige bron van inkomsten uit zijn financieel bescheiden verloren gaan.

(73) SAE-512, dd. 30 juni 1688.

(74) SAE-527 (1689) «alvooren soo wort alhier te kennen ghegheven dat den selven paccys niet meer en wort verpacht midts het octroy bij de Mat. daer over verleent is extinct, ende dat de leste pachten vandiene verantwoord sijn in voorgaende rekenynghe ghedaen op den 15^{en} octobere seshienhondert achtentachtich...».

(75) SAE-512.

(76) SAE-508.

(77) SAE-508, Zie bylage I, 16 dec. 1695 - 1 mei 1699.

(78) SAE-512.

adinitie vande oorloge» ⁽⁹⁵⁾. Vermoedelijk heeft de stad aan dit gebod geen gevolg gegeven, daar elke vermelding dienaangaande ons ontbreekt.

EEKLO VERPACHT ZIJN AKSIJNSRECHT.

In principe mogen we stellen dat nagenoeg alle steden, die het recht op de drankbelasting genoten, er naar streefden dit recht te verpachten. Door de aksijns zes maandelijks aan de hoogstbiedende te verpachten hoopte men een maximale opbrengst te boeken. Tevens bood het voor de stad een dubbel voordeel; enerzijds dat ze gevrijwaard bleven van dit zeer omvangrijk en weinig geliefd controlewerk en anderzijds dat het een relatief hoog inkomen verzekerde onafgezien van de conjunktuursschommelingen tijdens de pachtcyclus.

Het was evenwel zo, dat in de «conditien» van de pachter expliciet vermeld stond, dat hij geen enkel recht genoot op kwijtscheld van pacht. 't zij door oorlog, grondverlies of sterfte... ⁽⁹⁶⁾.

Gelukkig voor de pachter werd niet steeds gehandeld naar de letter van het reglement. Zo genoten pachters, in hoofdzaak wegens militaire interventies alhier, soms kortingen gaande van circa 7 tot 68 % van hun pachtSom. Dit verschijnsel kenmerkte zich evenwel alleen tijdens de 17de eeuw ⁽⁹⁷⁾.

Slechts zeer zelden heeft Eeklo zijn belasting op de dranken rechtstreeks in regie moeten innen. Bij de aanvang in 1522 over vier maand en

(95) SAE-563 f° 57 (1577-78).

(96) SAE-96. «den pachter, sijne partionniers, borghen, ende certifianten, en zullen niet vermoghen te pretenderen eenighe quyttscheldt van hunnen pacht, 't zij ter causen »van oorloghe, verlies van eenighe plaetsen, van sterften, ofte van eenighe andere »oorsaecke, hoedaenigh die soude moghen wesen, ghepijnst ofte onghetijnst.»

(97) Toegestane kortingen op pachten.

SAE	ing. pacht	pachter	kortink
— 565 (1620-22)	1.11.1620	Jooris de Moor	17,5 %
	*1.5.1621	Jan van Schooris	33,3 %
— 521 (1636-37)	1.11.1635	Jan van Ussen	16,6 %
— 570 (1640-41)	1.5.1640	Adriaen Dobbelaere	67,8 %
	1.5.1641	Anthone van Oost	± 7,0 %
— 522 (1643-46)	1.5.1644	Jan de Pau	8,9 %
	1.11.1644	Jacques Scherpinck	8,3 %
	1.5.1645	Guilleame Pycke	16,2 %
— 522 (1649-50)	1.11.1648	Hendrick de Croocq	9,4 %
— 523 (1657-59)	1.11.1657	Guilleame Bollengier	10,0 %
	1.5.1658	Segher Ryckaert	10,4 %

* omdat «den legher van sijne C. Majesteijt alhier in 7de en octobre 1621 »ghelegghen heeft, ende dat den meederendeel vande ghemeente daerdoor ghesylucht was...».

den ⁽⁸⁷⁾. Zoals reeds bij rechtsuitspraak beslist was, werden op de nu toegestane dubbele imposten, van 1611 tot 1615, evenzo dubbele lasten gelegd ⁽⁸⁸⁾. De stad incorporeerde de tiende penning in de pachtvoorwaarden als een suplementaire last voor de nieuwe pachter ⁽⁸⁹⁾.

Ofschoon de pachter deze statenimpost steeds voldeed aan de stad, verzuimden deze laatste het om de gelden over te dragen.

Door de Raad van Vlaanderen werd Eeklo herhaaldelijk gerekestreerd om hun sinds 1622 verachterde betalingen af te lossen.

De schuld was in 1635 reeds opgelopen tot 13 à 1400 gulden ⁽⁹⁰⁾. Het college besloot op 6 oktober 1635 duizend gulden te betalen. Werde deze som wel uit de rekeningen van 1635 getrokken! Toch is ze nooit aan de ontvanger-generaal overgemaakt.

In 1643 was nog niets van de steeds maar groter wordende schuld ingeboet ⁽⁹¹⁾. Eeklo hoopte klaarblijkelijk op kwijtschelding ⁽⁹²⁾.

Uiteindelijk zou de gevoerde slijtagepolitiek dan toch zijn vruchten afwerpen!

Tot begin 1685, was de stad zonder buitengewone moeilijkheden bij machte geweest om het reconquitiégeld sedert 1629 te verdonkeren ⁽⁹³⁾. Met het oog op het verkrijgen van een nieuw oktrooi, ging Eeklo met ontvanger Jeronimus de Trice een verbintenis aan. De schuld van de stad zou op 800 gulden gebracht worden, terwijl het college van zijn kant beloofde de som in mei-juni 1685 om te stellen ⁽⁹⁴⁾. Eeklo kreeg zijn oktrooi... maar vergat ontvanger de Trice te betalen!

Bij nazicht bleek noch bij de ommestellingen, noch in de stadsrekeningen enig spoor te wijzen op de aflossing van deze belastingsschuld.

Volledigheidshalve, willen we voor wat de statenimpost betreft nog opmerken dat Eeklo in 1577-78 bij plakkaat geordonneerd werd om een extra statenimpost van 2 stuiver op elke ton bier te lichten, dit «totten

(87) SAE.520 f° 22 v° (1603-1607) Het nieuw oktrooi vermeldde dat de stad «belast was vanden x^e penynck tot proficte van haerlieden hoocheden...». Het college heeft daarop een rekwist in de Fiskale Raad gerepresenteerd «inder voughen dat den zelve reconquittie aquiet ghescholden es voor hondert guldens eens ende inde xplaatse vanden thienden pennynck voor vijftewintich guldens tslaers...».

(88) SAE.564 (1610-11).

(89) SAE.565 f° 14 (1617-18).

(90) SAE.521 (1634-35).

(91) SAE.522 (1643-46).

(92) SAE.522 (1649-50).

(93) SAE.527 f° 9 v° (1684-85).

SAE.41 f° 19, dd. 16 feb. 1685.

(94) SAE.41 f° 32.

in 1612 en 1643 telkens voor zes maand. In 1545-46 en van 1 mei 1612 tot 31 oktober 1612 werd zonder oktrooi, door de stad, op aldus onrechtmatige wijze ontvangen ⁽⁹⁸⁾. Op 1 mei 1643 kon de enige kandidaat-pachter, Philip de Jaeghere, uiteindelijk niet voldoen aan de gestelde eisen, waardoor de stad genoodzaakt werd zelf het beheer ter hand te nemen. Om zich van alle beslommeringen te ontdoen, liet het college de slete over aan de taverniers mits het betalen van een vast recht ⁽⁹⁹⁾.

WIJZE VAN VERPACHTEN.

Tegen het eind van elke zes maandelijkse pachtcyclus kwam te Eeklo een bode van het Vrije de komende verpachting aankondigen ⁽¹⁰⁰⁾. Bij kerkgehod werden de inwoners van het gebeuren in kennis gesteld. Gelijkaardige afkondigingen grepen ook plaats te Lembeke en Kaprijke, dit omdat de eerste resorteerde onder Eeklo, terwijl de aksijnsrechten van Kaprijke, weliswaar op eigen benen, dan toch steeds gezamenlijk met Eeklo verpacht werden. Waarschijnlijk om onnodige verplaatsingen vanwege de verantwoordelijken uit het Vrije te besparen.

(98) SAE-559 f° 21 (1548-49).

SAE-564 f° 41 (1611-12).

(99) SAE-508. «ande naerschreven taverniers ghelaten hunne slete inden voorn. pacht »elck vut vuytghetrocken somme als volght :>

Jan Spittaet fg jan	6-10-0 gr.
Pietr Martijn	7-0-0 gr.
Jacques Scherpinck	7-0-0 gr.
wed. Servaes de Latuer	5-13-4 gr.
Jan Merx	5-0-0 gr.
Jan Colpaert	2-13-4 gr.
Jan Spittaet daude	4-0-0 gr.
Lieven Gilleman	2-6-8 gr.
Guilleame Neys	3-6-8 gr.
Lieven Hlycket	5-0-0 gr.
Pieter de Vos fg Symoens	2-10-0 gr.
Bertelmeus van Sinay	1-6-8 gr.
Jaspaert van Maldeghem	3-6-8 gr.
Lieven Vinghers	0-13-4 gr.

De volgende herbergiers hadden hun recht niet willen afkopen, brengen het verbruik over en betalen op de slete 3 s. 4 gr. de ton :

wed. Denys vanden Dryssche	17 tonnen goed bier.	4-10-0 gr.
Pauwl Gheerart	6 tonnen	1-0-0 gr.
Jan Truye	5 tonnen	0-16-8 gr.

Guilleame Pycke nam de slete van het «ghemeente» op zich voor 16 pond groten. In totaal ontving de stad 79-10-0 pond groten of 954 pond paris.

(100) SAE-557 f° 11. «Item eenen messalgier vanden vrijen omme dassysen te ver»pachtene te kerstmesse xv^exxij. vj s. par.>».

Erlame ende Discrete. Alsoo wy gherefolbeert hebben te proecleren tot verpachtinghe van de Impositien op de granen/ beslaecten / en de wijnen, boorts den **Scaulbers-gulden/** den ouden **Imposi/** ende de generale middelen vanden **Lande/** ende **Appen- dantsche /** nuttigaders d' **Affijien** van den platten lande vanden **Wynen;** booz eenen anderen termijn van ses maenden / ingaende den eerste **Meeye 1636.** en eyndende de laetsten **Octobye** daer naer: Soo is't dat wy **A. L.** dies adverteren / ten eynde van 'selve te doen vercondighen by kerck-gheboden in **A. L.** distric / ende dat danof den **In-sel** gheschies den sal **Maensdaeghs** den laetsten deser / ende den oberlagh **'s Wijn** daeghs den tweeden van de toecommende maent van **Meeye 1636.** al ten tvee ure naer de noene, op de condittien al dan te beualen. Hier mede blyft den almoghenden Heere beholen. Dat onse Camere tot **Brug:** ghe de - negheuthensten **April 1636.**

De al uibe
Burghmeesters ende Schepenen
 's Landts vanden Vryen.

pachtynghe selve ende in mijne plaetse te doene», iets wat door het college diverse malen moest toegepast worden ⁽¹⁰⁷⁾.

De pachter moest een kapitaalkrachtig iemand zijn, gesteund door even vermogende borgen.

Eens de pacht toegewezen aan de laatste verhoger, moest deze binnen de drie dagen een «zeker» voorleggen. Wat een persoonlijke borg was, die in munt of door middel van een hypotheek mocht verzilverd worden. Daarnaast was de pachter gehouden om binnen de acht dagen een Eekloenaar te vinden die zich voor de magistraat borg wou stellen over de nieuwe pachter.

De persoonlijke borgtocht lag te Eeklo zeer hoog. In 1620 moest Adriaen de Jagere 89 % van zijn pachtsom als «zeker» stellen ⁽¹⁰⁸⁾.

Dat men met de borgstelling geen loopje nam, bewijzen de strenge tuchtmaatregelen die eraan verbonden waren. Het te laatijdig overbrengen van de persoonlijke borg werd beboet met 50 gulden. Indien men echter geen «zeker» kon stellen, wachtte de nalatige, volgens reglement, hetzij een geseling of een twaalfjarige verbanning uit Vlaanderen ⁽¹⁰⁹⁾.

Gelukkig liep het voor de pachters niet altijd zo een vaart!

Op 19 november 1620 nam Adriaen de Jagere de aksijnzen voor 1460 p. 10 s. par. op zich. Gezien hij op 8 december nog steeds geen persoonlijke borg op de greffie had overgemaakt, besloot het college de pacht over te laten aan de voorlaatste verhoger. Van enige tuchtmaatregel tegenover de Jagere werd geen gewag gemaakt ⁽¹¹⁰⁾.

ONDER STRENGE OVERHEIDSKONTROLE.

Het was navenant dat tengevolge de zuiver financieel getinte belangstelling van overheidswege deze een stelsel nastreefden die fraude uitsloot of althans minimaliseerde.

Daarom toog de Eeklose magistraat bij het innen van de eerste aksijns, in 1522, met een buitengewone ijver aan het controlewerk.

(107) SAE-45, Briefwisseling (1680-89) dd. Brugge 18 okt. 1681.

(108) SAE-508, dd. 8 dec. 1620 (Zie ook noot 110).

(109) SAE-90, ordonnantien ende conditien o.c.

(110) SAE-508, dd. 8 dec. 1620, «op den viij decembre 1620 hebben Burckmeester »ende schepenen der stede van Eekloo den bovenschreven pacht overgelaten aen »jooris de moor als naelaetste verhooger doordien den voornoemden Adriaen de »jagere egheenen zeker ende vermochte voor de somme van derthien hondert een »pont par.».

Op het stadhuis stond een kist, waarin de kandidaat-pachters biljetten mochten deponeren, waarop ze hun eerste bod kenbaar maakten. Herzieningen in negatieve zin waren uitgesloten. Wel kon men, hetzij via een verbaal of een tweede biljet de som vermeerderen ⁽¹⁰¹⁾. Een veertiental dagen voor de nieuwe pacht aanving, werden de rechten op het stadhuis te Eeklo of te Kaprijke «met het bernen van twee keirsen» bij opbod toegewezen ⁽¹⁰²⁾.

Aan de hoogste insteller betaalde de stad een «stelleghelt» van 5 % of de 20e penning. Terwijl voor ieder hoger bod een «verhoochpenninghe» op het surplus werd toegekend van 16,66 %, zijnde de 6e penning ⁽¹⁰³⁾. Dit stelsel bleef voor de duur van de impostenbelasting gehandhaafd ⁽¹⁰⁴⁾.

Vond het college dat het laatste bod evenwel te laag was, dan behielden ze het recht om de pacht niet toe te kennen en rechtstreeks in regie te innen. Zo onder andere tijdens de verpachting van 30 november 1677 werd het bod afgewezen en besloot de stad in regie te ontvangen. Een maand later, lieten ze dan toch het recht voor 684 p. par. over aan Joos Steyaert ⁽¹⁰⁵⁾.

Normaliter begeleiden, hetzij een deurwaarder, een kommissaris of de ontvanger van de imposten van het Vrije de verpachting ⁽¹⁰⁶⁾.

In de tweede helft van de 17de eeuw trachten de verantwoordelijken zich van die taak te onttrekken. Veelal vermeldde hun «laet weten» marginaal «waert bij aldien dat ick niet en konde commen, bidde U.E. de ver-

(101) SAE-96. Ordonnantien ende conditten op het faict vande verpachtinghe ende inninghe vande Impositie, midtsgaders vanden auden dobbelen Impost van Vlaenderen op de bieren. 16 april 1672.

Zie bijlage II.

(102) SAE-110.

SAE-45.

(103) SAE-508. Voorbeeld verpachting 26 april 1634.

Jacques Scherpincx — hoogste instel 903-0-0 p. par. — 20^e p. 45-1-0 p. par.

Jan vander Biest — verhoger 930-0-0 — 6^e p. 4-7-0

Jacques Scherpincx — verhoger 945-0-0 — 6^e p. 2-9-0

Jan vander Biest — verhoger 981-0-0 — 6^e p. 5-15-0

Jacques Scherpincx — verhoger 993-0-0 — 6^e p. 1-19-0

Jan vander Biest — verhoger 996-0-0 — 6^e p. 0-10-0

Na mindering van de 20^e en 6^e penning restte de stad nog 935-19-0 p. par.

(104) SAE-559 f° 7 (1550-51).

SAE-526 f° 6 (1678-79).

(105) SAE-508.

(106) SAE-563 f° 9 (1584-85) «eerst betaelt den dertien novembre lxxxiii, de deurwaerders vander camete tslands vanden vrijen voor heurlieden moyte ende »vacation indt verpachten vande stede assyen...».

SAE-561 f° 16 : f° 19 (1563-64).

om vier uur zijn ronde. Vroeg beginnen was in het warme seizoen een noodzakelijkheid om bederf te voorkomen. In de winter daarentegen begon de dagtaak pas om 5.30 uur.

Tijdens de ganse duur van het brouwproces, «vanden beginne al sij vier hebben ghesteken onder hunnen ketel, tot alderstont hunne bieren zijn ghetont» was de pachter of een van zijn officieren gerechtigd om in de brouwerij aanwezig te zijn ⁽¹¹⁶⁾.

Vooraleer het bier te tonnen, kontroleerde de pegelaar zorgvuldig of er niet over de pegel gebrouwd was.

Brouwers die betrapt werden op meerbrouwte dan hun biljet aangaf, werden beboet met vijftig gulden voor ieder ton, indien het teveel de twee tonnen overschreed. Omdat bij verhitten van het brouwsel er een zekere hoeveelheid water door verdamping verloren ging, was het toegelaten tot twee vaten boven de pegel te brouwen.

Het teveel aan water dat op de mout gestort werd, kwam ongetwijfeld ten goede aan de heurs van de uitbater, maar was uiteraard niet gunstig voor de stadskas en de kwaliteit van het Eeklose bier.

Een brouwsel bevatte in de 16-17de eeuw normaal twaalf amen of zestien vaten ⁽¹¹⁷⁾. Wat ongeveer overeenkwam met 18 tot 24 hl.

Het klein bier, dat een aftreksel was uit de restanten van het goed- of sterk bier, lieten de burgers brouwen voor eigen gebruik en was slechts op de helft belastbaar. Vermits de brouwers toch ook burgers waren, mochten ze jaarlijks één aam kelderen aan deze gunsttarief.

Het tonnen van het bier gebeurde tijdens de derde dag nadat het vuur onder de ketel aangestoken was en greep steeds plaats in aanwezigheid van de pachter of de pegelaar.

De gebruikte tonnen droegen aan beide zijden het ijk- en identifikatiemerk van de brouwer.

Eens het bier getont, moest de belasting verrekend worden.

De geïnde belastingen zouden dan maandelijks door de pachter aan de ontvanger van de stad worden overgemaakt.

Bier dat voor export bestemd was, genoot «renvoi». Om evenwel voor de terugbetaling in aanmerking te komen, diende men vooreerst de geladen bierwagens te laten nameten. Na aflevering van het transport moest de brouwer houder zijn van een leveringsbiljet waarop de koper, diens woonplaats en het handmerk van de plaatselijke aksijns pachter voorkwam.

Tientallen verordeningen werden in het reglement van 1672 voorzien om bedrog uit te sluiten ⁽¹¹⁸⁾ ... en toch mogen we aannemen dat

(116) SAE:96.

(117) SAE:558 f° 7 (1538-39). Een vat had een inhoud van circa 150 liter.

(118) SAE:96 (Bijlage II).

Vijf dagen lang onderzochten veertien man, waaronder de baljuw, burgemeester, schepenen, schaut en de stadsklerk alle huizen en kelders, teneinde de exakte hoeveelheid opgeslagen bier en wijnen te kennen ⁽¹¹¹⁾.

Inmiddels was het reeds 1 maart 1522 geworden. Gezien de pachtcyclussen te Eeklo, naar analogie met het Brugse Vrije, liepen over zes maand en respectievelijk aanvingen op 1 januari en 1 juli, zou men nog vier maand op enige ontvangst moeten wachten. Deze periode nam de stad te baat om het systeem op punt te stellen.

Men ging innen in regie. Clays IJman, de «minst en nederst stellende» nam voor 14 pond 8 schellingen parisis de omvangrijke taak op zich ⁽¹¹²⁾. Bij het sluiten van de rekening ontving de stadskas 389 p. 15 s. 8 gr., gesproken uit de slete van bier en wijn te Eeklo en Lembeke ten advenante van 1 gulden op elke ton goed bier, tien stuiver op een ton klein bier en drie stuiver de stoop wijn ⁽¹¹³⁾.

Bij de daaropvolgende eerste verpachting ging de wet een laatste maal alle huizen en kelders nazien ⁽¹¹⁴⁾.

In de toekomst zou de nieuwe pachter zijn commiezen of pegelaars, kollektanten, boekhouders en officiers zelf moeten werven, die mits bijdrage in de onderhoudskosten, kantoor mochten houden op het stadhuis ⁽¹¹⁵⁾. Van daaruit fungeerde het ganse controleapparaat!

De plaats waar het kantoor gevestigd werd, zou bij kerkgebod te Eeklo en te Lembeke kenbaar gemaakt worden.

Elke werkdag, van 9 tot 11 u. en van 14 tot 16 uur was de brouwer bij machte daar aangifte te maken van het soort en de hoeveelheid bier welke hij wenste te brouwen.

Verzegeld van het maaltijljet kon hij zijn mout en granen bij de molenaar brengen. Deze moesten nog dezelfde dag gemalen, naar de brouwerij gebracht en binnen de 36 uur gebrouwd worden.

Elke brouwer moest via een «stocktijljet», de pachter of zijn commies dag en uur aankondigen waarop hij het vuur onder de ketel zou aansteken. In de zomer begon de pegelaar, veelal vergezeld van de pachter,

(111) SAE 557 f° 35 (1521-22).

(112) SAE 557 f° 17 (1521-22) «Item clays ijman voor zijne sallaris vander voomoemde assayse te besouckene ende ontfane, deerste vier maenden dat hem bleven es als minst en nederst stellende, xliij £ viij s.»

(113) SAE 557 (1521-22) Eind juli betaalde IJman 366-16-4 p. par. Uit achterstellen verrekende hij later nog 22-17-4 p. par.

(114) SAE 557 f° 15 (1522-23) «Item van dat verteert was bij den bailliu, burchmeester ende scepenen als men den voors. pachters de selve assaysen overgaf ende tonderzouc dede wat bier ele tavernier noch hadde in zijne keldre, l. s.»

(115) SAE 96.

Sint-Arnolduskerk te Tieghem, gedeeltelijk uit de 11de eeuw (koor) en het midden van de 13de eeuw (benedendeel van de middentoren).

Postkaart van rond 1930.

VI. August Callens.

° Tieghem, 4 januari 1863 ; landbouwingenieur ; † Tieghem, 17 december 1920.

× Tieghem, 1888 met Marie Octavie Derache, dochter van Jan Baptiste en Cordula Ida Corne, ° Herseeuw, 13 juli 1861 ; waarbij 6 kinderen, alle geboren tussen 1889 en 1901.

VII. Zeger Arnoldus Martinus Callens.

° Avelgem, 8 april 1894 ; vierde kind van VI.

Sedert 1950 was hij kerkraadsheer in de Sint-Antoniuskerk te Balgerhoeke (Eeklo) en volgde na het overlijden van de heer Robert Standaert in 1958 hem op als voorzitter van de kerkraad aldaar. Te vermelden is dat tot 1920, de grootvader zijner echtgenote Helena Piessens, Petrus Piessens namelijk, dit ambt waarnam van de pas in 1902 opgerichte parochie Sint-Antonius te Balgerhoeke met als eerste herder Pastoor Bonte.

In het jaar 1966 de 6e maart greep te Balgerhoeke in de Sint-Antoniuskerk de klokkenwijding plaats van vier nieuwe klokken. De oude klokken waren immers in 1940 tijdens de tweede wereldoorlog verwoest. Arnold

ORDONNANTIEN E N D E C O N D I T I E N

Op het faict vande Verpachtinghe ende Inninghe vande IMPOSITIE,
midtsghaders vanden ouden dobbelen IMPOST

VAN VLAENDEREN

O P D E

B I E R E N.

TE GHENDT, her-druckt by de HOIRS van IAN VANDEN
KERCHOVE, op d'Hooghoorte. *Mit Privilegie.*

Voorblad van het reglement op de verpachting en inning van de bierimposten.
Gepubliceerd op 21 april 1672. hergepubliceerd op 6 oktober 1679. (SAE 96).

naast de legale voortbrengst, ettelijke amen illegaal hun weg vonden naar verbruikers binnen en buiten de stad.

Uit de ordonnanties op de fraude en de diverse processen die te Eeklo dienaangaande gevoerd werden, bleek dat de brouwers altijd een nieuw achterpoortje vonden om de aksijns te ontduiken.

Wat was er trouwens aanlokkelijker dan het «toevallig» te veel gebrouwen bier weg te moffelen vooraleer de commies zijn ronde deed; een brouwte te maken zonder «stockbiljet» of te stoken in «rij-ketels».

Dienstbelemmering aan de pachter, betwistingen over het aksijnsrecht, frauduleus transport bij nacht ... waren schering en inslag, waarbij gewapend verzet van de ontduikers niet denkbeeldig was.

Niet alleen kon de pachter de brouwers verplichten om onder eed de gebrouwde hoeveelheid en diens opslagplaats kenbaar te maken en met meened werd toen niet gespot! Maar ook bezat hij het recht om huisbreuk te plegen wanneer iemand van fraude verdacht werd.

Ofschoon de tuchtmaatregelen tegen overtreders verre van mals waren, kende Eeklo toch nog tientallen processen die zware boeten, inbeslagname en zelfs verbanningen tot gevolg konden hebben ⁽¹¹⁹⁾.

Van de geldboetes kwam 1/3 aan de heer van Eeklo, 1/3 voor de pachter, en 1/3 voor de «officier exploitteur» ⁽¹²⁰⁾.

BELASTING OP DE WIJN.

In de 16de en 17de eeuw waren de wijnen die te Eeklo werden verbruikt vooral afkomstig van Frankrijk, Spanje en in mindere mate uit Duitsland. De franse en spaanse wijnen kwamen nagenoeg uitsluitend overzee en mochten enkel op bij plakkaat vastgestelde plaatsen ontladen worden. Zo werden in 1546 de wijnen verplicht gestapeld in de havens

(119) SAE-867, dd. 30 sept. 1641.

SAE-1365, dd. 6 jan. 1654.

dd. 22 feb. 1655.

dd. 18 jan. 1659.

SAE-1366, dd. 30 april 1663.

SAE-1369, dd. 21 dec. 1679.

dd. 7 juni 1679.

dd. 2 jan. 1685.

SAE-1371, dd. 1 mei 1689.

SAE-1372, dd. 6 juni 1690.

dd. aug. 1693.

SAE-1373, dd. 31 dec. 1693.

(120) SAE-512, dd. ? nov. 1684.

van Duinkerke, Nieuwpoort of Damme ⁽¹²¹⁾. Om vervolgens in 1636, in vervanging van het verloren gegane Damme, Oostende en Grevelingen aan de invoerlijst toegevoegd te vinden ⁽¹²²⁾.

Bij aankomst kondigden de schippers, kooplieden en voerlui de waar aan. Kwaliteit en kwantiteit werden ter plaatse vastgesteld, waarna «ten comptoiren vande tollén vande zeehavenen» de belasting geëind werd ⁽¹²³⁾. Voor «elcke hote vinsec», zijnde een spaanse wijn, betaalde men 15 stuiver; voor een «poinchon» Boergondische 6 stuiver 3 penningen en voor een aam Duitse wijn 5 stuiver ⁽¹²⁴⁾.

Eénmaal vinden we vermelding van ingevoerde wijn uit Luik ⁽¹²⁵⁾. Naast de invoertaks die volledig in de staatskist verdween, kenden we net zoals bij de bieren ook de aksijnsbelasting op het slijten. Bij het kelderen van de waar moest via een biljet blijken dat het recht op de impost voldaan was.

Voor de 16de eeuw was dit vastgesteld op 12 penningen par. en tijdens de 17de eeuw op 6 groten de stoop wijn.

Het verbruik van wijn was in de 16de eeuw t.o.v. het bier, dat toen de volksdrank bij uitstek was, van ondergeschikt belang. De gemiddelde ontvangst vertegenwoordigde circa 36 % van de bieraksijns. Het reglement van 1 mei 1671, ter bescherming van de rechten op de wijnen bevatte een 14-tal artikels die betrekking hadden op de controle van de kelders, de verkoop en de import in Vlaanderen ⁽¹²⁶⁾.

De aksijnsuitbating op de wijnen liep verder parallel met deze van de bieren. In zoverre zelfs, dat ze in de 17de eeuw met die van de bieren volledig versmolten werd ⁽¹²⁷⁾.

VRIJSTELLING VAN AKSIJNSRECHTEN.

Als toonbeeld van schaamteloos machtsmisbruik gold ongetwijfeld de vrijstelling van het aksijnsrecht.

Hoewel bij algemeen reglement bepaald was dat niemand vrijgesteld werd van de aksijnsbelasting, noch geestelijken, wereldlijke of militaire overheden, zelfs niet de biddende orden... uitgezonderd de paters Kapu-

(121) Placcaetboeken van Vlaanderen, dl. I, p. 659, dd. 12 mei 1546.

(122) SAE 92, dd. 30 maart 1636.

(123) SAE 92, dd. 10 maart 1639.

(124) Placcaetboeken, o.c. dl. I, p. 662, dd. 21 dec. 1549.

(125) SAE 92, dd. 10 maart 1639.

(126) SAE 92, dd. 1 mei 1671.

(127) Bijlage I. Pachtlijst.

cijnen, Recollecten en Arme Clarissen (¹²⁸), had de Ecklose magistratuur langs stedelijke ordonnanties om zichzelf vrijdom toegekend (¹²⁹). Evenals de aangeboden «present» wijnen en bieren (¹³⁰), op vier tonnen bier voor de gilde van Sint Joris en Sint Sebastiaan (¹³¹) en in de tweede helft van de 17de eeuw aan de concierge van het stadhuis (¹³²) en de pastoor.

De thuisdrinkers, die uitsluitend tot de burgerij behoorden, waren over de helft vrijgesteld van aksijns (¹³³).

Alleen pastoor Jan Frans Kerremans had enige moeite om aan zijn taksvrije dranken te komen. In 1685 hadden de pachters van het aksijns-recht twee tonnen «goet bier» en een ton «klijen bier» van de pastoor aangeslagen, onder voorwendsel dat het recht niet voldaan was. In een proces voor de Raad van Vlaanderen haalde Kerremans het gelijk. De stad moest ook de bier- en wijnkelder van de pastoor belastingvrij stellen (¹³⁴).

(128) SAE-96, «Vande voorseyde Rechten en zal niemant vry wesen, 'tzy Gheeste-
 »lijck oft Werelijck, Militaire, de ghone wesende vande Benden van Ordonnantie,
 »ofte gherekent vande Huysghenoten vanden Prince, mitsgaders alle andere ghe-
 »privilegeerde, ende voor sulx ghehouden, selfs niet de Biddende Orders, dan
 »alleenelijck de Paters Capucynen, Recollecten, ende Arme Clarissen : voorts
 »oock de bieren ter zee-mondt uyt-vaerende.».

(129) SAE-558 f° 11 (1533-34) «item betaelt jan brix, pachte vande wijn-assyse int
 »tiaer xxxij over dassyse van een stic wijns bijde burchmeestre innegheleit die
 »vrij van assyse es, liij £ iij s.».

(130) SAE-559 f° 17 (1546-47) «item betaelt joos jacopssone, biersteker van twee
 »tonnen biers bijde wet ghepresenteirt den ghesellen die assisteint inde brant,
 »metten impost v £ xvj s.».

SAE-561 f° 41 (1565-66) «item jan bezoete ende joos blondeel over den impost
 »zo exeye van vier tonnen biers ghedroncken bijde cellebroeders int gheinfecteert
 »haus van jooris schurek, ij £».

(131) SAE-502.

(132) SAE-502.

(133) SAE-508.

(134) SAE-527, (1687) «Item betaelt aen anthone de smet over den durwaerdere du
 »verchin ter somme van twelf ponden twelf schellinghen vier grooten ende dri
 »denters ter causen vande acte costen ghetauxceert inde raede van vlaenderen
 »den ix 9bre 1686 in proffijte van heer ende mr. joannes franciscus Kerremans
 »pastoor deser stede ende tot laste van Abraham Dhaene, Jacques Verbrughe
 »ende Jacques Martens gheweest pachters vanden stedengulden deser stede over
 »het aenghesleghe bier vanden selven pastoor als het recht van diere viel en
 »verstont te betalen, waerover proces heeft gheweest inden raede van vlaenderen
 »op belofte soo in cas de selve pachter quamen te succumben dat de costen
 »van weghen dese stede souden worden betaelt...».

Om nu niet rechtstreeks in te gaan tegen de bepalingen van de vorst, was door het college wel voorzien dat de pachter van de aksijnsrechten in zijn ontvangsten niet geschaad werd.

De rechten op de vrijgestelde dranken, werden eenvoudigweg uit de stadskas bijgepast. Het ligt voor de hand dat tegen deze wansmakelijke «eigenzorg» weinig contestatie kwam, daar alle vooraanstaanden tot de profiterende groep behoorden.

Alleen voor de kleine man was het een bron van ergernis, maar die zijn stem vond toch nergens weerklank.

SLOTINDRUK.

Het heffen van aksijnsrechten op de dranken ten behoeve van de stad, welk aanvankelijk als een voorrecht van grote steden gold, — Gent inde reeds in het eerste kwart van de 15de eeuw — sloeg in het begin van de 16de eeuw over als de noodzakelijke oplossing om ook de betalingsbalans van de kleine vlaamse steden in evenwicht te brengen.

Eeklo, Kaprijke en Maldegem behoorden o.a. tot de kleine steden die van dit door de vorst op grote schaal toegepaste voorrecht gebruik konden maken.

Tengevolge de ongelijkmatige lastenverdeling, waarbij de onderste bevolkingslagen het zwaarst getroffen werden, kreeg het de veelbetekenende naam van «ongeld» mee.

Tijdens de 16de eeuw konden, de aksijnsontvangsten deels de zware stadsuitgaven dekken. In de 17de eeuw daarentegen hadden deze inkomsten tengevolge de muntverontwaardiging elke zin om voortbestaan verloren. (Zie Grafiek I en II).

Niettemin bleef de stad streven voor het behoud van het aksijnsrecht. Eigenbelang was daar zeker niet vreemd aan!

Door de asociale houding van de wet, kwam de stad tijdens de tweede helft van de 17de eeuw in de molen van een reeks uitzichtloze processen terecht.

SAE 527 (1688) Abraham Dhaene ontving 4 p. gr. van de stad, over bijleg van de stede gulden «die hij was pretenderende tot laste vanden pastoor deser stede »mits hij het selve recht niet en verstout te betalen ende susteveert daarvan exempt te wesen ghelyck noek hij proces inden raede van vlaenderen is verstaen sijn ordonnantie van v. 1687...».

A. DE VOS, *De Pastors Gheens en Kerremans, twee antipoden in het parochiaal leven te Eeklo*, Appeltjes van het Meetseland, nr. 15, 1964, p. 352-387.

Naar het einde van de eeuw kwam bij de overheid een steeds sterkere neiging en wil tot uiting om zelf in te staan voor het beheer van de belasting op de dranken. Daardoor verdween rond de eeuwwisseling, het aksijnsrecht onder stadsbeheer en ging een brok financieel beleid tot de geschiedenis behoren.

Erik DE SMET.

BIJLAGE I

PACHTERS VAN DE BIER- EN WUJNIMPOSTEN TE EEKLO

data aanvang	duur in maand	pachter	wijn	pachtsom W & B	bier
12.11.1493	12	Jan Vrombaut	432-0-0 par.		
12.11.1495	12	Pieter Noyt			756-0-0 par.
12.11.1494	12	Jan vande Wyncle	450-0-0		
12.11.1494	12	Pieter Noyt			666-0-0
1. 5.1522	4	in regie		389-15-8	
1. 7.1522	6	Lieven de Baets Pieter Kervijn	168-0-0 par.		
1. 7.1522	6	Daneel de Baets Jan Bekaert wed. Cornelis Parisys			456-0-0
1. 1.1523	6	Lieven de Baets	168-0-0		
1. 1.1523	6	Daneel de Baets Jan Bekaert wed. Cornelis Parisys			522-0-0
1. 7.1523	6	Lieven de Baets	186-0-0		
1. 7.1523	6	Daneel de Baets Jan Bekaert wed. Cornelis Parisys			603-0-0
1. 1.1524	6	Clays de Lan	255-0-0		
1. 1.1524	6	Jacob Lippens Vincent Parisys Cornelis vander Liere			759-0-0
1. 7.1524	6	Jan Bekaert	217-1-0		
1. 7.1524	6	Lieven de Baets			705-0-0
1. 1.1525	6	Jooris Lieve	222-0-0		
1. 1.1525	6	Lieven de Baets			703-2-0
1. 7.1525	6	Jan Bekaert	227-11-0		
1. 7.1525	6	Joos de Bierstekere			717-5-0
1. 1.1526	6	Jan Bekaert	241-9-0		
1. 1.1526	6	Jan van Waes			732-0-0
1. 7.1526	6	Jan Bekaert	267-1-7		
1. 7.1526	6	Lieven de Baets			727-9-3
1. 1.1527	6	Jooris Lieve	288-13-0		
1. 1.1527	6	Joos de Bierstekere			761-19-0

1. 7.1527	8	Daneel de Baets Lieven de Baets	400-12-0	
1. 7.1527	8	Vincent Parisis		1035-11-0
1. 1.1531	6	Jooris Lieve Clays IJman	246-4-0	
1. 1.1531	6	Jan Deseryn		481-18-0
1.12.1531	6	Lieven de Baets	223-7-0	
1.12.1531	6	Lieven de Baets		444-0-0
1. 6.1532	6	Jan Bricx	228-12-6	
1.12.1532	6	Lieven de Baets	286-17-0	
1. 6.1533	6	Lieven de Baets	293-18-0	
1.12.1533	6	Jacob Lippens	313-2-0	
1. 6.1534	6	Jacob Lippens	256-14-0	
1.12.1534	6	Lieven de Baets	289-17-0	
1. 6.1535	6	Lieven de Baets	300-15-9	
1.12.1535	6	Jacob Lippens	295-2-0	
1. 6.1536	6	Alaert Claiessens	248-16-9	
1.12.1536	5	Claies IJman	197-0-0	
1. 5.1537	6	Jan Libaert	213-0-0	
1. 1.1537	6	Jan Pijl		454-14-0
1.11.1537	6	Jan Lijbaert	227-10-0	
1. 7.1537	6	Lieven de Baets		458-0-0
1. 5.1538	6	Jan Pijl	324-4-0	
1. 1.1538	6	Lieven de Baets		482-2-6
1.11.1538	6	Aernout de Baets	296-11-0	
1. 7.1538	6	Lieven de Baets		522-10-0
1. 5.1539	6	Aernout de Baets	315-3-0	
1. 1.1539	6	Lieven de Baets		470-0-0
1.10.1540	3	Jan Libaert	183-0-0	
1.10.1540	3	Claies Bezoete		234-4-0
1. 1.1541	6	Jan Heijnaert	343-19-0	
1. 1.1541	6	Jan Bekaert		432-11-0
1. 7.1541	6	Lieven de Baets	373-18-9	
1. 7.1541	6	Jan Zoetaert		416-12-0
1. 1.1542	6	Jan Bezoete	379-19-6	
1. 1.1542	6	Aernout de Baets		454-16-0
1. 7.1542	6	Lieven de Baets	257-12-11	
1. 7.1542	6	Lieven de Baets		418-8-6
1. 1.1543	6	Jan vander Louvere	191-10-11	

1. 1.1543	6	Aernout de Baets		396-0-0
1. 7.1543	6	Aernout de Baets	176-3-11	
1. 7.1543	6	Jan Libaert		480-8-7
1. 1.1544	6	Jan Pijl	176-5-0	
1. 1.1544	6	Jan Pijl		543-18-0
1. 7.1544	6	Jacob Lippens	174-15-11	
1. 7.1544	6	Jan Bezoete		524-5-0
1. 1.1545	12	in regie		1710-7-6
1. 1.1546	8	in regie		594-18-0
15. 9.1549	6	Jan Lijbaert	249-14-0	
15. 9.1549	6	Jan Pijl		579-4-4
17. 3.1550	6	Aernout de Baets	248-8-8	
17. 3.1550	6	Vincent de Paeu		606-18-0
15. 9.1550	6	Aernout de Baets	318-0-0	
15. 9.1550	6	Aernout de Baets		546-6-0
15. 3.1551	6	Aernout de Baets	353-9-6	
15. 3.1551	6	Jan Pijl		701-7-0
15. 9.1551	6	Jan vander Lovere	367-19-7	
15. 9.1551	6	Franchoy de Baets		624-1-8
16. 3.1552	6	Daneel Claessuene	377-4-9	
16. 3.1552	6	Jan Lippens		754-7-1
1.11.1555	6	Alaert Claissone	316-4-6	
1.11.1555	6	Alaert Claissone		817-16-6
1. 5.1556	6	Jan Pijl		
		Aernout de Baets	295-6-11	
1. 5.1556	6	Jan Pijl		
		Aernout de Baets		660-0-0
1.11.1556	6	Jan Lippens	307-11-0	
1.11.1556	6	Vincent de Paeu		682-2-0
1. 5.1557	6	Jan Pijl	221-16-2	
1. 5.1557	6	Jan Pijl		523-10-0
1.11.1557	6	Jan Lippens	218-7-6	
1.11.1557	6	Jan Lippens		407-14-2
1. 5.1558	6	Gillis Discrins	204-4-0	
1. 5.1558	6	Franchois de Baets		528-1-4
1.11.1558	6	Franchois de Baets	235-19-11	
1.11.1558	6	Jan Lippens		543-19-11

1. 5.1559	6	Franchois de Baets	273-18-8	
1. 5.1559	6	Joos Blondeel		739-15-8
1.11.1559	6	Aernaut de Baets	297-7-4	
1.11.1559	6	Gillis Dyserins		763-1-2
1. 5.1560	6	Jan Lippens	310-10-0	
1. 5.1560	6	Joos Blondeel		878-4-2
1.11.1560	6	Aernout de Baets	253-18-6	
1.11.1560	6	Joos Blondeel		684-18-9
1. 5.1561	6	Gillis Dyserins	264-18-6	
1. 5.1561	6	Joos Blondeel		819-10-3
1. 1.1562	6	Joos Blondeel	273-9-0	
1. 1.1562	6	Joos Blondeel		855-8-6
1. 7.1562	6	Arnaut de Baets	203-11-8	
1. 7.1562	6	Joos Blondeel		568-1-3
1. 1.1563	6	Jacob Huughe	224-10-6	
1. 1.1563	6	Arnout de Baets		681-16-8
1. 7.1563	6	Arnout de Baets	226-13-9	
1. 7.1563	6	Jan Bezoete		687-11-5
1. 1.1564	6	Aernoldt de Baedts	247-10-0	
1. 1.1564	6	Jan Bezoete Joos Blondeel		761-17-3
1. 7.1564	6	Aernaut de Baets	270-12-6	
1. 7.1564	6	Jan Bezoete		824-16-8
1. 1.1565	6	Gillis Diserins	293-11-1	
1. 1.1565	6	Adriaen Blondeel		891-18-0
1. 7.1565	6	Nicolaes van Hullenbussche	322-6-0	
1. 7.1565	6	Aernaut de Baedts		855-1-6
1. 1.1566	6	Gillis Dyserins	246-7-5	
1. 1.1566	6	Aernaut de Baedts		724-9-9
1. 7.1566	6	Nicolaes van Hullebussche	254-0-0	
1. 7.1566	6	Aernaut de Baedts		818-19-0
1. 1.1567	6	Jan Bezoete	241-8-8	
1. 1.1567	6	Franchoys Kervijn		717-0-1
1. 7.1567	6	Aernaude de Baedts	272-10-0	
1. 7.1567	6	Aernaude de Baedts		796-18-0
1. 1.1568	6	Aernaude de Baedts	284-17-0	
1. 1.1568	6	Aernaude de Baedts		763-13-0

1. 7.1568	6	Jan Bezoete	302-11-3	
1. 7.1568	6	Franchois Kervijn		796-18-0
1. 1.1569	6	Jan Bezoete	302-10-11	
1. 1.1569	6	Aernaut de Baedts		715-15-8
1. 7.1569	6	Jan Bezoete	302-6-0	
1. 7.1569	6	Aernaut de Baedts		863-8-9
1. 1.1570	6	Nicolaeys van Hullebussche	293-8-0	
1. 1.1570	6	Aernaut de Baedts		820-1-7
1. 7.1570	6	Nicolaeys van Hullebussche	270-12-0	
1. 7.1570	6	Aernaut de Baedts		838-17-8
1. 1.1571	6	Jan Bezoete	248-18-10	
1. 1.1571	6	Jan Bezoete		835-2-7
1. 7.1571	6	Jan Bezoete Franchois Kervijn	254-1-4	
1. 7.1571	6	Jan Bezoete		836-16-6
1. 1.1572	6	Aernaut de Baedts	221-4-0	
1. 1.1572	6	Aernaut de Baedts		716-18-2
1. 7.1572	6	Jan Bezoete	179-4-7	
1. 7.1572	6	Jan Bezoete		727-2-9
1. 1.1573	6	Nicolaes van Hullebussche	213-11-0	
1. 1.1573	6	Nicolaes van Hullebussche		783-11-0
1. 7.1573	6	Victor de Ketelboetere	236-1-5	
1. 7.1573	6	Victor de Ketelboetere		789-17-4
1. 1.1574	6	Aernaut de Baedts	143-3-0	
1. 1.1574	6	Jan Bezoete		689-16-1
1. 7.1574	6	Jan Bezoete	150-18-0	
1. 7.1574	6	Victor de Ketelboetere		757-18-1
1. 1.1575	6	Nicolaes van Hullebussche	192-1-8	
1. 1.1575	6	Victor de Ketelboetere		811-7-11
1. 7.1575	6	Aernaut de Baets	204-14-5	
1. 7.1575	6	Jan van den Dale		886-4-0
1. 1.1576	6	Jan Bezoete	434-13-11	
1. 1.1576	6	Victor de Ketelboetere		1616-13-5
1. 7.1576	6	Jan Bezoete	491-6-0	
1. 7.1576	6	Victor de Ketelboetere		1896-18-7
1. 1.1577	6	Jan Bezoete	453-0-0	
1. 1.1577	6	Victor de Ketelboetere		1896-16-2

1. 7.1577	6	Gillis Dyserins	341-0-7	
1. 7.1577	6	Victor de Ketelboetre		1916-11-4
1. 1.1578	6	Nicolaeys van Hullebussche	401-14-0	
1. 1.1578	6	Victor de Ketelboetre		1929-15-3
1. 7.1578	6	Gillis Dyserins	310-10-0	
1. 7.1578	6	Victor de Ketelboetre		1481-10-0
1. 1.1579	6	Aernaut de Baedts	332-9-3	
1. 1.1579	6	Jan Bezoete		1548-11-0
1. 7.1579	6	Nicolaeys van Hullebussche	342-11-4	
1. 7.1579	6	Aernaut de Baedts		1481-17-0
1. 1.1580	6	Victor de Ketelboetre	352-8-8	
*16.5.1580	6	<i>Pauwels Blondeel</i>	349-19-0	
16. 5.1580	6	Jooris Bucquet		693-13-9
16.11.1580	6	Nicolaes van Hullebussche	342-0-0	
16.11.1580	6	Jooris Bucquet		508-6-0
1. 1.1580	6	Victor de Ketelboetre		1454-7-0
1. 7.1580	6	Jan Besoete	346-1-10	
1. 7.1580	6	Jan Besoete		1451-17-0
1. 1.1581	6	Jooris de Wachtere	364-16-0	
1. 1.1581	6	Marten de Ketelboetere		1382-17-0
26. 5.1583	4½	Niclaes de Ketelboetre	193-14-3	
26. 5.1583	4½	Jan Besoete		223-6-0
1. 7.1583	3	Victor de Ketelboetere	158-3-4	
1. 7.1583	3	Jooris Buuket		357-3-0
3.11.1584	3	Sebastiaen Baeyaert	34-0-0	
3.11.1584	3	Sebastiaen Baeyaert		103-0-0
1. 2.1585	3	Vincent Kervijn		103-5-4
1. 2.1585	3	Lieven Kervijn	37-16-0	
1. 5.1585	3	Eloy Lambrecht		125-0-0
1. 5.1585	3	Lieven Kervijn	17-17-0	
1.11.1609	6	Joos N.N.		923-8-0
1. 5.1610	6	Joos Taelboom		954-16-0
1.11.1610	6	Lieven Kervijn		902-2-10
1. 5.1611	6	Joos van Hiesche		975-14-0

(*) Het cursief gedrukte zijn de verpachtingen van de «vijf schellingen» impost.

23. 6.1611	4	Inghelbert van Urssen	736-10-0	
1.11.1615	6	Guilleame de Croocq	988-0-0	
1. 5.1614	6	Inghelbert van Urssen	843-12-0	
1.11.1614	6	Joos van Hiessche	715-4-0	
1. 5.1615	6	Heyndryc de Croocq	934-16-0	
1.11.1615	6	Jan van Schooris	634-16-0	
1.11.1611	6	Heyndricq de Croocq	1026-0-0	
1. 5.1612	6	in regie	1602-18-0	
1.11.1612	6	Joos van Hiessche	1221-17-0	
1. 5.1615	6	Stacen de Nul	1588-8-0	
1.11.1615	6	Charles van den Bergh	1532-0-0	
1. 5.1614	6	Jan van Schooris	1606-15-8	
1.11.1614	6	Jan van Schooris	1444-8-0	
1. 5.1615	6	Inghelbert van Urssen	1603-0-0	
1.11.1615	6	Joos van Hiessche	1534-10-0	
1. 5.1616	6	Guilleame de Croocq	1636-8-0	
1.11.1616	6	Aernaut de Ruysenaere	2013-1-0	
1. 5.1617	6	Maerten de Ketelboetere	1758-8-0	
1.11.1617	6	Guilleame de Croocq		1180-18-6
1.11.1617	6	Joos van Hiessche	501-13-0	
1. 5.1618	6	Guillame de Croocq	1671-9-6	
1.11.1618	6	Pieter van Kerrebrouck	1783-12-6	
1. 5.1619	6	Inghelbert van Urssen	1459-4-0	
1.11.1619	6	Jan van Schooris	1389-10-0	
1. 5.1620	6	Marten de Ketelboetere	1368-19-3	
1.11.1620	6	Jooris de Moor	1235-19-0	
1. 5.1621	6	Jan van Schooris	781-10-0	
1.11.1621	6	Jan Tsionckers	618-9-0	
1. 5.1622	6	Vincent de Coorebytere	729-2-0	
1.11.1622	6	Lodewijck de Rave	855-0-0	
1. 5.1623	6	Henderick de Croocq	915-16-0	
1.11.1623	6	Gillis de Smet	906-18-0	
1. 5.1624	6	Inghelbert van Urssen	988-0-0	
1.11.1624	6	Guillame de Croocq	977-10-0	
1. 5.1632	6	Christoffels Rogiers	958-7-6	
1.11.1632	6	Lodewijck de Raeye	980-8-0	

1. 5.1633	6	Guilleame Bollegiers	1021-5-0
1.11.1633	6	Lodewijck de Rave	963-6-0
1. 5.1634	6	Jan vander Biest	935-19-0
1.11.1634	6	Adriaen van Sinaey	895-0-0
1. 5.1635	6	Philips de Jaeghere	988-0-0
1.11.1635	6	Jan van Urssen	1007-0-0
1. 5.1636	6	Jooris Batseleer	1003-16-0
1.11.1636	6	Jooris Batseleer	1007-0-0
1. 5.1637	6	Guillaeme Pycke	1114-8-0
1.11.1637	6	Philips de Jaeghere	953-14-0
1. 5.1638	6	Pieter Schyfvinc	1016-10-0
1.11.1638	6	Guillaeme Pycke	1042-5-0
1. 5.1639	6	Pieter de Vos	1045-0-0
1. 5.1640	6	Adriaen de Dobbelaere	1180-0-0
1.11.1640	6	Pieter de Vos	1060-0-0
1. 5.1641	6	Anthone van Oost	—
1.11.1641	6	Rogier Dhulst	949-10-0
1. 5.1642	6	Pieter de Vos	921-0-0
1.11.1642	6	Lieven Icket	959-10-0
1. 5.1643	6	in regie	954-0-0
1.11.1643	6	Anthone van Oost	907-0-0
1. 5.1644	6	Jan de Pau	902-10-0
1.11.1644	6	Jacques Scherpinck	868-1-6
1. 5.1645	6	Guilleame Pycke	889-15-6
1.11.1645	6	Guilleame Pycke	889-15-6
1. 5.1646	6	Guilleame Pycke	781-17-6
1.11.1646	6	Guilleame Pycke	985-14-6
1. 5.1647	6	Jacques Verbrugge	1007-0-0
1.11.1647	6	Guilleame Bollengier	1054-10-0
1. 5.1648	6	Guilleame Pycke	907-10-0
1.11.1648	6	Hendrick de Croocq	1068-15-0
1. 5.1649	6	Baudwijn de Gheeter	956-14-0
1.11.1649	6	Jan Dullaert	978-10-0
1. 5.1650	6	Pieter Fiers	922-9-0
1.11.1650	6	Anthone de Keyser	955-14-0
1. 5.1652	6	Guilleame Pycke	771-15-5

1. 5.1654	6	Joos de Sloover	912-0-0
1.11.1654	6	Joos de Sloover	867-13-0
1. 5.1655	6	Christoffel de Coorebiter	763-11-0
1.11.1655	6	Lieven van Heyle	758-0-0
1. 5.1656	6	Pieter Fiers	774-5-0
1.11.1656	6	Pieter Fiers	878-5-0
1. 5.1657	6	—	975-8-3
1.11.1657	6	Guilleame Bollengier	962-7-0
1. 5.1658	6	Segher Ryckaert	1159-0-0
1.11.1658	6	Anthone de Smet	950-0-0
1. 5.1659	6	Segher Ryckaert	857-10-0
1.11.1659	6	Segher Ryckaert	902-10-0
1. 5.1660	6	Anthone van Oost	817-0-0
1.11.1660	6	Anthone de Smet	866-0-0
1. 5.1661	6	Guilliams Clouckaert	953-16-0
1.11.1661	6	Hendrick de Smet	808-9-0
1. 5.1662	6	Hendrick de Smet	760-0-0
1.11.1662	6	Hendrick de Smet	762-17-0
1. 5.1663	6	Hendrick de Smet	817-0-0
1.11.1663	6	Hendrick de Smet	845-10-0
1. 5.1664	6	Jan de Latteur	823-1-0
1.11.1664	6	Hendric de Smet	823-10-0
1. 5.1665	6	Heyndrick de Smet	770-9-0
1.11.1665	6	Antheunis van Oost	833-3-0
1. 5.1666	6	Hendrick de Smet	808-9-0
1.11.1666	6	Jacques van den Hende	726-10-0
1. 5.1667	6	Joos de Sloovere	836-0-0
1.11.1667	6	Hendrick de Smet	636-9-0
1. 5.1668	6	Isack Dhaene	819-15-0
1.11.1668	6	Lieven van Heyle	800-10-0
1. 5.1669	6	Joos van Sterckhem	859-15-0
1.11.1669	6	Heynderyck de Smet	859-15-0
1. 5.1670	6	Abraham Dhaene	902-10-0
1.11.1670	6	Abraham Dhaene	859-15-0
1. 5.1671	6	Abraham Dhaene	779-0-0
1.11.1671	6	Heynderyck de Smet	950-19-6

1. 5.1672	6	Hendrick de Smet	867-0-0
1.11.1672	6	Pieter Scherpynck	855-19-0
1. 5.1673	6	Abraham Dhaene	838-17-0
1.11.1673	6	Abraham Dhaene	807-10-0
1. 5.1674	6	Abraham Dhaene	762-17-0
1.11.1674	6	Pieter Goossens	760-0-0
1. 5.1675	6	Abraham Dhaene	763-16-0
1.11.1675	6	Abraham Dhaene	785-13-0
1. 5.1676	6	Abraham Dhaene	716-5-0
1.11.1676	6	Jaecques van den Hende	816-5-0
1. 5.1677	6	Abraham Dhaene	690-14-6
1.11.1677	6	Joos Steyaert	684-0-0
1. 5.1678	6	Jan de Pau	651-10-0
1.11.1678	6	Abraham Dhaene	611-0-0
1.11.1679	6	Jan Simays	—
1. 5.1680	6	Joos Steyaert	—
1.11.1680	6	Jan Martens	—
1. 5.1681	6	Jaecques Verbrugge	68-16-8 gr.
1.11.1681	6	Abraham Dhaene	68-10-0
1. 5.1682	6	Lieven Weytsens	69-16-8
1.11.1682	6	Jan Haeck	63-5-11-9
1. 5.1683	6	Abraham Dhaene	63-16-8
1.11.1683	6	Abraham Dhaene	66-3-4
1. 5.1684	6	Jaecques Verbrugge	64-10-0-9
1.11.1684	6	Jaecques Billet	65-9-0
1. 5.1685	6	Arnaut de Pau	65-11-9
1.11.1685	6	Jacques Martens Abraham Dhaene Jacques Verbrugge	69-8-4
1. 5.1686	6	Abraham Dhaene	72-0-0
1.11.1686	6	Abraham Dhaene	64-11-0
1. 5.1687	6	Abraham Dhaene	74-10-0
1.11.1687	6	Jaecques Verbrugge	74-6-11
**1.5.1689	6	<i>Jan Verbrugge</i>	—

(**) Het cursief gedrukte, zijn inpostverpachtingen waarvan de pachtcontracten bewaard bleven zonder enig spoor van boeking in de stadsrekeningen terug te vinden.

16.12.1693	4 $\frac{1}{2}$	Pieter Icqet	40-16-8
1. 5.1694	6	Jaecques van Sterchem	36-16-9
1.11.1694	6	Jan Spittaël	47-0-0
1. 5.1695	6	Abraham Dhaene	38-10-0
1.11.1695	6	Abraham Dhaene	34-15-0
1. 5.1696	6	Henderick Verbrugge	37-0-0
1.11.1696	6	Pieter Icket	44-1-4
1. 5.1697	6	Henderick Verbrugge	44-10-6
1.11.1697	6	Henderick Verbrugge	41-10-7
1. 5.1698	6	Frans de Lateur	45-0-0
1.11.1698	6	Pieter Icket	42-11-6
1. 5.1699	6	Pieter Icket	36-5-3

BIJLAGE II

Ordonnantien ende conditien op het faict vande verpachtinghe ende in-
ninghe vande Impositie, midtsgaders vanden auden dobbelen Impost van
Vlaenderen op de bieren. 16 april 1672.

1.

In den eersten, dat boven dese naervolghende Instructien ende Conditien,
de Pachters hun zullen moghen helpen soo verre hun t'selve goet-dunckt,
met alle de Ordannantien vande respective Steden, ende andere plaetsen,
elck in't sijne, op het innen van hunne Bier-Assysen ofte Impositien ghe-
maeckt, dese niet contrarierende : wesende het verstandt, dat onder de
beslotene Steden, Mueren, Poorten, ende Vesten, mede begrepen zijn de
Voorborchten vande Steden, soo verre Stadts Assysen ontfiaen worden.

2.

Dat 't voorseyde Recht zal moeten betaelt worden by den Brauwer soo
haest als het Bier ghetont zijnde, zal ligghen op de stellinghe ghereet om
uyt-ghelevert, ofte uyt-ghevoert te worden : ende voor soo veele als aen-
gaet de Bieren van buyten inghebracht, zal danof de betaelinghe ghedaen
worden, soo hier naer gheseyt wordt.

3.

De Brauwers in het overgheven van hun stock-billet, zullen moeten hun-
nen ketel vol brauwen, ende ten minsten belast blyven met vyf tonnen
Biers van elke ses tonnen waters : ten welcken effecte de Pachters alle
de ketels vande Brauwers, ten aenkomen van hunnen pacht, zullen moghen
pegghelen : ende en zullen de Brauwers hunne ketels niet moghen vermin-
deren, nochte vermeederen, sonder voorgaendelyck de Pachters daer van
de wete te doen, op peyne dat de ghone refuserende de selve peghelinghe
te laeten gheschieden, niet en zullen moghen brauwen : ende vermin-
derende ofte vermeederende sonder wete als vooren, t'incurreren de boete
van dry hondert guldens.

4.

Gheene Brauwers woonende in de Steden ofte ten platten Lande, en
zullen vermoghen het vier onder den ketel te steken, ten zy alvooren de
wete ghedaen hebbende aen den Pachter ofte sijnen Commys by billette

hy hem onderteekent, inhoudende wat Bier 'tzy klein ofte groot, mitsgaders onder wat ketele (voor de ghone die meer als een zijn hebbende,) hy t'elcker reysse zal willen brauwen, nemende contre-billetten vanden Pachter ofte sijnen Commys van t'selve sijn aengheven, 't welck onkost den Brauwer, hem zal worden verleent, op peyne van te verbeuren een hondert guldens, ende arbitraire correctie.

5.

Ghelijcke wete ende kennisse zullen moeten doen de Cloosters, Conventen, Gheestelijcke Huysen, ende alle andere soo Gheestelijcke als Wrelijcke, brauwende voor haerlieder provisie, in't regard van het vier steken, met verklaers, hoe veel tonnen groot ende klein Bier sy t'elcker werf willen brauwen, sonder aen den peghele subject te zijn, op peyne van vyftigh guldens.

6.

Indien men bevonde, dat de Brauwers 't zy van binnen ofte van buyten, meer groot oft klein Bier hadden ghebrauwen dan sy by stock-billet verklaerst hadden, zullen verbeuren vyftigh guldens voor jeder tonne, suspensie van hunne neeringhe, ende voorder arbitraire correctie, naer 't bevindt vande saecke; wel verstaende in dien het exces quaeme meer te bedraeghen, als twee tonnen.

7.

De Brauwers in't trecken van hemlieden cleen Bieren, zullen volghen den ouden voet, te weten: vier tonnen cleen Bier onder den Philippe, naer advenant van twintich tonnen groot Bier, ende boven de selve vier tonnen, noch ses tonnen ander klein Bier van elke twintigh tonnen onder de weerde van dertigh stuyvers, 't welke gheen recht en zal moeten betaelen; ende hy soo verre de selve Brauwers meerder quantiteyt van kleene Bieren van doen hadden, zullen die moeten apaert brauwen.

8.

Indien bevonden wierde by de particuliere meer ghebrauwen te zijn, als sy by stock-biljetten zullen hebben verklaert, zullen danof 't recht schuldigh zijn.

Ende indien bevonden wierde, dat sy op een ende 'tselve stock-billet hadden ghebrauwen twee brauwten, zullen verbeuren de boete van twee hondert guldens, boven het recht, ende ghestraft worden by bannissement ofte andersins, naer d'exigentie vande saecke.

10.

De Brauwers en zullen niet vermoghen te tonnen by nachte, ende zullen voor het tonnen de wete laeten aen den Pachter ofte sijnen Commys, twee uren van te voeren, ten sijne van present te konnen wesen in't selve tonnen, indien hy wilt; ende begonst zijnde te tonnen, zal de gheheele brauwte moeten op-ghetont worden t'eender reyse, sonder interval ofte interruptie van tijde, op de boete van twee hondert guldens; ende zal den Pachter ofte sijne Knechten, vermoghen te komen ende blijven inde Brauweryen vande Brauwers, vanden beghinne als sy her vier hebben ghesteken onder hunnen ketel, tot alderstont hunne Bieren zijn ghetont; sonder dat sy ofte hunne Knechten, den Pachter ofte sijne Dienaeren, eenigh refuys ofte beletsel zullen vermoghen te doen, op peyne vande verbeurte van hunne Bieren, ende de boete van hondert guldens.

11.

Zullen voorts de Brauwers, soo buyten als binnen de Steden, ghehouden zijn hun ghebrauwen Bier te tonnen binnen derden daghe naer het vier steken onder den ketel, ende het klein Bier voor den noene vanden vierden dagh, op de boete van hondert guldens.

12.

Voorts en zullen de Brauwers nochte in de Steden, nochte ten platten Lande, gheen ontwent nochte ontsel moghen voeren, ofte af-tappen in eenighe tonnen, maer wel de selve stellen in standen ofte op koel-backen, op peyne van t'elcker reyse te verbeuren twaelf guldens.

13.

De tonnen vande Brauwers, zullen moeten worden gheteekent, ghe-yckt ende ghebrandt, aen beyde de zijden, met elck sijn Merck, op peyne van vyf-en-twintigh guldens van jeder tonne, ende zal de grootte vande tonnen ghenomen worden op de gauge van Ghendt, Ordonnerende dat alle de

nieuwe tonnen die voortaan zullen ghemaect worden, zullen zijn op de voorsz. gauge ende grootte. Blyvende de particuliere personen in hemlieden gheheel om te ghebruycken alle soorten van vaeten, mits betaelden de voor den plas naer advenant vande grootte vande Ghendsche tonne; ten waere dat sy hemlieden Bier waeren haelende tot de Brauwers, in welcken ghevalle hemlieden tonnen zullen moeten wesen vande grootte als boven, ende gheteeckent met hemlieden Naem ofte Merck, op de boete van twaelf guldens van elke tonne.

14.

Tot ontfanghen vande voorseyde advertentie ende billet, inhoudende declaratie als vooren, de Pachters in de Steden zullen schuldigh zijn t'houden Comptoir, ende daerinne te sitten s'morghens vanden neghen uren tot den elf uren; ende des achternoots, vanden twee uren tot den vier uren; ende buyten ten platten Lande, zullen hunne billetten adresseren aen den Commys vanden Pachter, die hy ghehouden wordt te stellen in de Prochie, ofte district by hem in pachte ghenomen, ende daer de Districten groot zijn ten minsten van twee mijlen tot twee mijlen; ende zal hy Pachter ten ingaen van sijnen pacht, de residentie van sijnen Commys ofte Commysen, benevens sijne qualiteyt doen publiceren met een Sondaghs Kerck-gebedt, ende affixien van billetten in alle de Prochien van sijn district.

15.

Ende op dat de Pachters ofte hunne Commysen 't voorseyde recht souden kunnen behoorlick gaede slaen, soo wort hemlieden ghepermitteert t'allen tyde, soo by daghe als by nachte in de Steden, ende oock by daghe ten platten Lande als't hemlieden goet duncken zal, ondersoeck te doen, ende den daghelijcxschen vont te nemen in alle Brauwerijen, ende Brauwershuysen, Tappers, Herberghiers, ende Cabarettiers, ende generalijck in alle andere huysen hun ghenerende met Bier te vercoopen ofte tappen, soo wel binnen de Steden als daer buyten, omme aldaer t'ondersoecken ofte hemlieden in hunnen pacht gheen verkortinghe oft onghelijck ghedaen en wort; waer jeghens hem niemant en zal moghen opposeren by daghe, op peyne van te verbeuren hondert guldens van elcken keer, ende by nachte het dobbel. Welcke vonden de voorseyde Pachters ende hun Ghecommitteerde, zullen vermoghen te doen ter assistentie van alle Deurwaerders ofte andere ghe-eede personen.

Ghelijck ondersoek zullen ook onderworpen zijn de Cloosters, Conventen, Gheestelijcke Huysen, ende alle andere persoonen soo Gheestelijcke als Werelijcke, t'elcker reyse als sy zullen brauwen voor haerliedder provisie, behaandelijck dat het selve zal gheschieden by daghe alleenlijck, ter presentie vanden Deurwaerder vanden Hooghen ofte Raede van Vlaenderen, Officier vande plaetse, ofte andere ghe-eede persoonen : wel verstaende nochtans, dat het selve ondersoek niet en zal ghedaen worden by den Pachter dan in de Brauweryen, tonneryen, ofte kelders vande voorseyde Particuliere, ende ten daghe dat sy zullen brauwen, ofte het Bier tonnen, uytterlijck eenen dagh ofte twee naer het vier-steken, sonder meer ; ende in cas van refuys, op de boete van hondert guldens als vooren. Ende den Pachter gheinformeert zijnde, dat de Particuliere hunne Bieren hadden gheleyt in andere plaetsen, als hier vooren is gheseyt, zal aldaer ter interventie van eenen Ghecommitteerden by den Raede in Vlaenderen, ofte Schepenen, moghen vondt nemen ; 't welck oock plaetse zal grypen ten platten Lande, ter assistentie vanden Bailliu ofte Officier vande plaetse, hoe wel nochtans gheene visitatie en zal moghen ghedaen worden inde Vrauwe Cloosters ; maer zullen d'Overste moeten doen overbringhen de billetten bevestight met haerliedder eedt.

Verbiedende oock de selve Particuliere, ende alle andere, woonende ten platten Lande, te besighen ende brauwen in eenighe ry-ketels, op peyne van te verbeuren den selven ry-ketel, waghén, ende peerden, weder die hem toe-kompt ofte niet ; ende boven dien, soo tot laste vanden proprietaris, als de ghone de selve ghebruyckt hebbende, eene boete van hondert guldens.

Indien jemandt bevonden wierde t'zy Brauwérs, Tappers, Herberghiers, ofte andere Bier ventende als vooren, versteken t'hebben eenigh Bier in camers, kelders, ofte andere secrete plaetsen, daermen ordinairelijck gheen Bier en is legghende, als buyten hunne brauweryen, tonneryen, ofte ghe-meente kelders, zullen de selve voor elck versteken vat, verbeuren hondert guldens, 't zy groot ofte klein, boven de suspensie van hunne neeringhe,

Dies zal den Pachter ten aenkomen van sijnen pacht, alle Brauwers present Notaris moghen doen overgheven pertinente declaratie van alle de plaetsen ende kelders daer sy hunne Bieren verstaen te legghen; ende de ghone diemen bevinden zal gheleyt te zijn buyten de voorseyde plaetsen, zullen ghehouden wesen voor versteken Bieren, ende voor elcke tonne verbeuren de boete van hondert guldens, boven de verbeurte van 't selve Bier, ende suspensie van hunne neeringhe voor den tijdt van een jaer: ende de Brauwers refuserende aen de voorseyde Pachters oft hemlieden Ghecommitteerde dierghelijcke declaratie over te leveren, dies aensocht zijnde, zullen verbeuren eene ghelijcke boete, ende boven dien onderstaen arbitraire correctie.

Ghelijcke boete van hondert guldens zullen verbeuren alle andere particuliere personen, de welcke coopereren zullen tot de voorseyde verstekinghe, ende eenighe vande voorseyde Bieren t'haerlieder huysse ofte hove, zullen ontfanghen hebben.

In welck ondersoek niemandt en zal den Pachter ofte Commysen vermoghen t'injurieren, doen oft laeten injurieren, 't zy directelijck ofte indirectelijck met woorden, ofte met wercken, op peyne van by de Brauwers, soo buyten als binnen de Steden, te verbeuren hondert guldens, ende daer-entboven ipso facto ghesuspendeert te zijn van hunne neeringhe den tijdt van een jaer; welcke boeten oock zullen incurreren de Tappers, Cabaretiers, Weerden, ende andere Bier verkoopende.

Ten anderen, soomen by experientie bevonden heeft, dat de Knaepen ende Maerten de selve Brauwers seer handtdadigh zijn tot helpen van dusdanighe frauden, ende ghelijck dies professie maecken, om daer van eenigh profijt te trekken, draeghende de selve Bieren ten huysse vande Weerden, ende Particuliere by daghe, ende by nachte, vergheselschapt den meesten deel met volck, ende andere ghewapent, om te beten de Pachters ende Officiers te wederstaen: word't ghestatueert, dat de selve bevonden ende overtuyght zijnde sulcx ghedaen t'hebben, zullen verbeuren de boete van twee hondert guldens, te betaelen by hun Meesters, die in hun gheheel

zullen zijn omme de selve tot haerlieder laste te verhaelen, ende boven dien ghebannen te worden uyt den Lande van Vlaenderen voor den tijdt van dry jaeren, ende nimmermeer als Meester in Vlaenderen te moghen brauwen.

23.

Ende aengaende ghelijcke frauden die soudén moghen ghedaen worden by de Buyten-brauwérs buyten de bemuerde Steden, het waere by haerlieder Dienst-boden, Tappers, ofte andere, zullen verbeuren van elcke fraude, boven de voorseyde boete van twee hondert guldens, alle haerlieder brauw-halm, soo ketels, kuypen, koel-backen, als bier-tonnen in hunne brauweryen zijnde, indien die hemlieden toe-behooren; welcken halm den Officier vande plaetse daedelijck zal moeten uyt-breken, ende den selven openbaerelijck verkoopen; ende gheene proprietarissen zijnde, zullen arbitrairelijck ghecorrigeert worden, regard nemende op de weerde vanden voorseyden halm, 't zy by suspensie van hemlieden neeringhe, ofte andersins, naer 't bevindt vande saecke.

24.

Zynde oock 't verstandt, dat in het huys daer de fraude ofte injurie gheschiedt is, den Brauwer ofte Tapper, proprietaris zijnde, niemant anders en zal vermoghen te brauwen, ofte Bier verkoopen, ghedurende den tijdt van hemlieden suspensie.

25.

Soo verre eenighe Brauwérs hemlieden vervoorderden eenighe Bieren uyt hemlieden huysen te laeten voeren ofte draeghen, sonder billet vanden Pachter, ofte sijnen Commys, zullen verbeuren van elck vat twee hondert guldens, ende den ghonen de selve Bieren ontfanghende, hondert guldens, ende by nachte het dobbel van dien.

26.

Ghelijcke boete zullen verbeuren, de ghone die kleen Bier ten Comptoire zullen verklaert hebben in plaetse van goetd Bier, 't zy om binnen ofte buyten ghevoert te worden; ende ghelijcke boeten zullen verbeuren de Brauwérs die groot Bier laeten volgen, daer de verassysinghe ende de billetten maer en spreken van kleen Bier.

Voorder alsoo-men bevindt, datter soo inde Steden, als ten platten Lande in de Prochien zijn diversche Enclavementen ende Heerlijckheden, waer door wordt veroorsaecht, dat de Pachters niet tydelijck ofte ghevoeghelijck kunnen ter handt kryghen d'Officieren ; soo wort hemlieden gheconsenteert, dat in't regard van alle d'exploicten desen pacht aengaende, sy ten platten Lande zullen vermoghen te ghebruycken de Deurwaerders vanden Grooten, ofte Raede van Vlaenderen, ofte andere ghe-eede personen.

Cheene Brauwers van wat qualiteyt die zijn, en zullen vermoghen hunne brauweryen te verstellen van d'een Prochie in d'andere, ofte haerlieder brauweryen te verlaeten, ende gaen brauwen in een ander Prochie : nochte oock en zullen de selve Brauwers moghen hebben ofte ghebruycken twee brauweryen staende onder diversche Prochien, op de verbeurte vanden halm, ende binnen een jaer niet te moghen brauwen naer 't expireren vanden pacht ; ende by-aldien dat het huys ende brauwerye stonde onder diversche Districten, zal den Brauwer betaelen daer het vier wort ghesteken.

Cheene Meulenaers ten platten Lande, en zullen eenigh maut, ofte andere gheschoten graenen voor eenighe Buyten-brauwers vermoghen by hemlieden te hebben, ten zy de selve vanden Commys, ofte vanden Pachter hebben-de ghehaelt billet omme de selve te moghen maelen, inhoudende de precyse quantiteyt van 't selve graen, op peyne van t'elcker werf by den Meulenaer contrarie doende, te verbeuren hondert guldens, ten welcken effecte, den Pachter ofte sijnen Ghecommitteerden, zal vermoghen vindt te maecten op de meulens, ende in de huysen vande selve Meulenaers, t'elcker reyse als het hem goet-duncken zal, sonder dat de Meulenaers den selven vindt zullen moghen refuseren, op peyne van te verbeuren de boete van ghelijcke hondert guldens.

De Weerden, Tappers, ende Heerberghiers, inde Steden, en zullen t'hemlieden huysen niet moghen hebben brauw-halm, ofte moghen doen brauwen;

nemaer schuldigh wesen alle hunne Bieren te haelen tot de Brauwers, op de verbeurte vanden halm, ende hondert guldens t'elcker reyse.

31.

Iemandt willende Bier haelen tot den Brauwer, buyten het District van sijne wooninghe, en zal 't selve niet moghen daer binnen brenghen ten zy daer toe vanden Pachter ofte sijnen Commys haelende billet voor het in-brenghen in het selve District, ende 't recht vanden Impost betaelende aen den Pachter van het District daer de slete valt, op peyne van vyf-entwintigh gulden voor elcke tonne; welck billet oock maer goet en zal blyven eenen dagh, ende zal 't selve billet onderteekent by beede de Pachters, dienen tot ontlasinghe vanden Brauwer, jeghens den Pachter vanden Impost in sijn District.

32.

Voorts wort de Brauwers gheoorloft te tonnen neghen tonnen voor acht volle, ende op-ghevolt achthtiene voor seshiene, ende alsoo voorts sonder misdoen, in plaetse van te gheven laccaige, ofte andersins, behoudens dat sy ten vollen de voorseyde tonnen zullen hebben aenghegheven, sonder ander-mael 't voorschreven voordeel ghenoten t'hebben.

33.

Den ghenen willende brauwen Bieren ten Azijne, zal 't selve moeten verklaren by stock-billette, ende ghehouden zijn de selve te corrumpere present den Pachter, ofte sijnen Commys, op de boete van hondert guldens, ende 'trecht daer toe staende te betaelen.

34.

Aengaende Mechelsche, Antwerpsche, Leuvensche, ende andere vrende Bieren, buyten Vlaenderen ghebrauwen, ofte oock ghebrauwen in Vlaenderen, onder het ghebiedt van Vranckrijk, ofte de Gheünieerde Provincien, ofte wel in eenighe plaetsen van 't recht vanden Impost, ende dese Impositie bevrjdt zijnde, als Oostende, Dendemonde, ende andere plaetsen, oft Polders, gheduerende den tijdt vanden vrydom, komende in de onbevryde Districten, de selve zullen betaelen het verpacht recht, ter plaetse ofte District van haerlieder consumptie, ende zullen de selve Bieren aldaer niet vermoghen inghebrocht te worden, dan by daghe, voorsien zijnde van behoorelijck billet, op peyne van te verbeuren Waghens.

Karren, Peerden, Schip, ofte Schuyte, ende boven dien arbitrairlyk gheschaft te worden.

35.

Ten welcken fine, de ghone komende van Brabandt, willende op-vaeren de Schelde, schuldigh zullen wesen aen-te-legghen tot Rupelmonde, omme te verhollen, ende aldaer by goede specificatie over te gheven aen den Pachter ofte sijnen Commys, den nombre van de tonnen die sy ghelaeden hebben, gheteekent met hun handt, daer mede sy aldaer zullen belast worden; ende in haerlfeder weder-keeren te brenghen pertinent bescheet ende specificatie, waer, ende aen wie sy de selve Bieren verkocht, ende ghelost zullen hebben, op de boete van vyf-en-twintigh guldens van jeder tonne ofte vat.

36.

Den ghonon willende lossen eenighe Bieren tusschen Calloo, ende Rupelmonde op de kusten van Vlaenderen, zal 't selve moeten aengheven ten Comptoire op't Vlaemsch-hoofd, op de peyne ende verbeurte als vooren.

37.

Datter gheene Bieren en zullen moghen komen van Antwerpen lanx de Schelde al achter om, ten zy die eerst ten Comptoire van 't Vlaemsch-hoofd 't recht betaelt ende aldaer billet ghelicht hebben, op peyne van te verbeuren van jeder tonne ofte vat, de somme van vyf-en-twintigh guldens.

38.

Niemandt en zal de selve vremde Bieren moghen in-doen ofte kelderen, sonder al-vooren 't billet t'hebben vanden Pachter ofte sijnen Commys, ende 't recht betaelt, op de boete van vyftigh guldens van elcke tonne ofte vat; ende wesende Herberghier, Cabarettier, ofte Tapper, boven dien de suspensie van sijne neeringhe voor een jaer.

39.

De Bieren komende van Meenene op den Bodem van het quartier van Ipre, zullen ghehouden zijn te passeren door de Stadt van Wervicke, alwaer den Pachter ghehouden zal wesen eenen Commys te stellen, ende de Brauwers hunne Bieren aldaer aen te gheven, in conformiteyt van 't ghone hier vooren gheseyt in't regard vande Antwerpsche Bieren.

Ende in-ghevalle de Voer-lieden hunne passagie verstonden te nemen door de Prochie van Gheluwe, omme alsoo te gheraecken op 't voornoemde District van Ipre, zullen in sulcken ghevalle, de kennisse moeten doen aen den Commys, die ghestelt zal worden op Gheluvelt, op de boete ende peyne als vooren.

Insghelijcx de ghone nemende hunne passagie door de Prochie van Dadisele, zullen verobligeert wesen de kennisse te doen aen den Commys die ghestelt zal worden in de Prochie van Becelaere, op de peyne als vooren.

Van ghelijcken, de ghone hun passagie nemende door 't selve Dadisele, op Ledeghem, Moorslede, Rousselaere, ende elders daer ontrent, zullen ghehouden zijn de kennisse van hun ghelaeden Bieren te doen aen den Commys, die ghestelt zal worden op 't voornoemde Ledeghem, op de boete, ende peyne als vooren.

Alle andere vremde Bieren komende in de Provincie onder de ghehoorsaemheyte van Zijne Majesteyt, in wat Quartier 't selve zy, zullen aldaer voor 't in-komen moeten doen de voormelde devoiren van aengheven ten Comptoire vanden Pachter, op peyne van vyftigh guldens.

Alle Schippers, Voer-lieden, Bier-stekers, ende alle andere komende met eenighe Bieren van andere Provincien ofte plaetsen, alwaer dit recht niet en wort betaelt, en zullen de selve niet moghen lossen ofte ontladen, dan met kennisse ofte billet vanden Pachter vande plaetse daer die ghedestineert zijn, op peyne van te verbeuren voor elcke tonne vyf-en-twintigh guldens, boven de verbeurte van Waghens, Peerden, Schepen, ofte Schuyten, daerinne die zullen ghelaeden zijn.

Den Inbrengher vande voorseyde vremde Bieren, naer dat hy de selve zal aenghegheven ende verklaert hebben ten Comptoire vanden Pachter, ofte sijnen Commys, zal hy daer mede belast worden : ende indien hy begheerde de selve voort te transporteren naer een ander Distict, zal 't selve moghen doen, ende zal daer van ontlasinghe ghenieten, midts daer toe alvooren nemende billet vanden Pachter, ofte sijnen Commys, inhoudende declaratie vande quantiteyt, ende van 't Quartier waer toe hy de selve Bieren wilt stieren, brenghende op 't selve billet attestatie vanden arrive-mente by den Pachter ofte Commys van dien Districte onderteeckent ; sonder welck gheen ontlasinghe en zal gheschieden.

Den Pachter, ofte sijnen Commys, zal moghen visiteren de Schepen, om te sien oft die gheene Bieren en hebben ghelaeden sonder billet, 't zy om in Vlaenderen te blyven, ofte omme daer uyt ghevoert te worden.

De Brauwers die hemlieden willen doen ontlasten van dit Recht van de Bieren die uyt-ghevoert worden buyten de Provincie van Vlaenderen, ofte naer plaetsen van dit Recht bevrydt, zullen daer van moeten haelen billet vanden Pachter, ofte sijnen Commys, ende binnen acht daghen brengen in hunne handen het selve billet met wettelijck verklaers daer op staende vanden ghone aen wien het af-geschreven Bier ghelevert is, op peyne van gheene ontlasinghe daer van te kryghen ; ende en zal oock gheen billet ofte passepoort verleent worden van mindere quantiteyt dan van een tonne.

Den Pachter zal sijn Recht innen, ende ontfanghen soo verre het District vande Provincie onder de ghehoorsaemheyte van Sijne Majesteyt is streckende, uyt-ghenomen de gheexempteerde plaetsen.

Den Pachter zal ten in-gaen van sijnen pacht, vindt vermoghen te nemen van alle de Bieren diemen bevinden zal by de Brauwers, Herbergiers, Taverniers, Tappers, ende alle andere hemlieden gheneerende met Bier te

verkoopen, ende debiteren ; welken in-vondt aen hem aen-komenden Pachter, schuldigh zijn goet te doen de af-gaende Pachters, op de welke, ende hemlieden Borghen, Partionniers, ende Certifianten, hy Pachter zal moeten verhaelen den selven in-vondt by parate executie, daer mede hy hem te vreden moet houden, sonder voorder regres tot laste vande Provincie ; ende zal hy Pachter ten af-scheeden ende expireren van sijnen pacht, oock vondt moeten laeten, ende die aen den naer-komenden Pachter goet doen.

50.

Vande voorseyde Rechten en zal niemantd vry wesen, 't zy Gheestelijck oft Werelijck, Militaire, de ghone wesende vande Benden van Ordonnantie, ofte gherekent vande Huysghenoten vanden Prince, mitsgaders alle andere gheprivilegeerde, ende voor sulcx ghehouden, selfs niet de Bid-dende Orders, dan alleenelijck de Paters Capucynen, Recollecten, ende Aerme Clarissen ; voorts oock de Bieren ter zee-mondt uyt-vaerende.

51.

Ende in't regard vande vrye Polders, ende andere bevrjde Steden ende plaetsen, zullen dies-aengande ghevolght worden d'Octroyen die sy daer van hebben, ende noch dueren.

52.

De Magistraeten zullen den Pachter, ofte sijnen Commys permitteren plaetse op het Comptoir van hemlieden Bier-assysen, mits contribuerende in de onkosten ; dies zal den Pachter, ofte sijnen Commys moeten houden de ure diemen op de selve Comptoiren ghewoon is te houden ; ende zullen de Pachters vande respective Districten vermoghen te stellen Commysen, Collecteurs, Boeckhouders, ende andere Officieren, niet alleene op de Comptoiren inde Steden, elck van sijn ghepacht District ; nemaer oock in andere Districten ende Quartieren, ten sijne van te conserveren hemlieden Recht.

53.

D'overtreders van dese Lyste ende Conditien, gheincuteert hebbende de verbeuren ende boeten, zullen moeten worden ghecalaigneert, ende de calaigne in justitie ghehecht binnen den jaere van d'overtredinghe, fraude, ofte faute ghecommitteert, ende daer naer niet.

Alle de voorseyde boeten ende breucken, zullen worden bedeeft, te weten : aen den Officier Exploicteur een vierde, aen den Aenbrengher een ghelijck vierde, ende aen den Pachter de resterende helft ; ende en zullen de Magistraeten de ghestatueerde boeten niet moghen modereren.

Ende zullen de buyten ende binnen Brauwers hebben parate executie tot laste vande Weerden, Herberghiers, Taverniers, ende Tappers, tot betaelinghe van het Recht vande Bieren, die sy aen hemlieden zullen debiteren, ende ten Comptoire behoorlijk verassyst, ende bekend staen.

Elcken persoon solvent, ende Zeker vermoghende, zal moghen in-stellen, ende schieten naer desen pacht, ende die verhooghen ; ghevende alleen voor elcken hoogh-penninck twee grooten vlaemsch.

De ghone willende eenighe billetten schieten, tot 'tpachten van 't voorseyde Recht, zullen die moeten schrijven in't langhe sonder cyffre, ende de selve billetten onderteecken, midtsgaders in de Verpachtinghe jeghenwoordigh zijn, op peyne dat op de selve billetten gheen regard en zal worden ghenomen, indien't de Verpachters goet vinden.

Insghelijcx, de Overbrengers vande selve billetten, zullen die moeten steken in de doose daer toe ghestelt, ende de selve eens gheschoten zijnde, en zullen niet meer vermindert, nochte wederghעהaelt moghen worden ; nemaer zullen de selve wel moghen vermeerderen, tzy verbaelick, ofte by nieuwen billette.

De ghone die selve billetten gheschoten hebbende, zullen schulwesen voor het toeslaen, te noemen hunne Compaignons, ofte Mandanten, indien sy eenighe hebben, dies versocht zijnde.

Ende en zal in de Verpachtinghe maer een woordt ghenomen worden, 't welck overluyt ghe-uyt zal worden voor de openinghe van eenighe billetten.

De selve Verpachtinghe zal ghedaen worden successivelijck met een Kerckghebodt, ende bernen van eene Keersse, ofte Klop-slagh; ende zal den hoogsten Instelder voor 't bernen vande selve, hebben den dertighsten penninck vanden Instelle, die hy doen zal by billette, als voorseyt is: midtsgaders oock van elcke hooghenisse die daer naer ghedaen wordt, den sesden penninck.

Wel verstaende nochtans, datter gheen en Instel-penninck ghewonnen en zal worden, ten waere dat die excedeerde de twee derde deelen vanden voorgaenden pacht; 't welcke oock plaetse zal hebben in't regard naervolghende Verhooghinghen; alwaer't soo, dat de Verhooghinghen wierde uyt-gheroepen op den sesden oft minderen penninck.

Den pacht zal blyven op den lesten Verhoogher, gheverde voor het teekenen vande billetten twee grooten vlaemisch.

De Verpachtinghe zal gheschieden ter interventie van twee Schepenen, ofte Mannen vande Casselrye vande plaetsen, die ghehouden zijn de Commysen daerinne te doen alle assistentie, dies versocht zijnde, op sulcke instructie als men hemlieden administreren zal, sonder 't selve te moghen refuseren, ofte dilayeren, op peyne van t'sestigh Carolus guldens, ende daer toe te moeten betaelen het intrest dat het Landt by haerlieder ghebreke soude komen te lyden.

Alle de Pachters zullen ghehouden wesen te stellen goeden, souffisanten, ghecertificeerden Zeker, blyvende Borghe ende principael, binnen acht

daghen naer dat den Pacht hun zal zijn overgheslaghen, ten contentemente vande respective Magistraeten ende Wetten van het verpacht District, die daer in zullen verobligeert zijn te sorghen, ghelijck goede ende voorsichtighe Vaders des Huys-ghesins, ende by ghebreke van dien, zal moghen aanveerdrt worden den nae-lesten ofte anderen Verhoogher ofte Instelder, ter optie van elcx Hooft-collegie, aen de welcke de Commysen gheadverteert zijnde vande faute vanden Pachter, zullen te kennen gheven wie den naesten ofte nae-lesten Verhoogher ofte Instelder is, ende wat somme hy voor den pacht heeft gheboden, als wanneer sonder verlies van tyde, 't Magistraet zal disponeren, oftmen den pacht zal laeten aen den naelesten Verhoogher, ofte Instelder, ofte wel verpachten op fol renchier tot laste vanden Pachter.

66.

Ende zullen de Pachters ghehouden zijn d'acten vande Zekers by hemlieden ghestelt, over te brenghen aen den Commys binnen derden daghe naer de passeringhe : ende by ghebreke van dien, zullen daer vooren worden gheexecuteert, ende oock tot volkominghe van eene boete van vijftigh guldens, die sy ten profijte vande Provincie zullen verbeuren.

67.

Nemaer indien de Pachters gheen Zeker en vermochten, nochte en konden betaelen het fol renchier, zullen ghebannen worden den tydt van twaelf jaeren buyten den Lande van Vlaenderen, ofte ghegheesselt worden, naer de merite vande saecke.

68.

De Commysen vanden Lande, zullen moghen procederen by parate executie tot betaelinghe vanden Pacht, soo tot laste vanden originelen Pachter, sijne Borghen, Certifianten, ende Naer-pachters, als oock vande ghone wesende Partionniers, alle in solidum, sonder excussie ofte divisie, ter optie vande Commysen ; ende indien ghestelt ende gheadmitteert wierde reelen Zeker, 't zy met Leen ofte Erfve, men zal die moghen verkoopen ende leveren, aen den meest daer vooren biedende, mits doende twee Sondagsche Kerck-geboden, sonder andere wettelijckheden te moeten oorboren ; op welcken voet oock de andere, ende voordere reele Goederen vanden Pachter zullen moghen verkocht worden.

De Borghen, Certifianten, Naer-pachters, ende andere hiervooren ghespecificeert, aldus toe-ghesproken zijnde, zullen by ghelijcke executie moghen toespreken de ghone die hemlieden daer van moeten ontheffen 't zy in't gheheele ofte in deele.

Den Pachter zal vermoghen by ghelijcke executie van maende te maende, te bedwingen de Brauwers tot betaelinghe van 't Recht van de Bieren, daer mede sy, als vooren gheseyt is belast ende responsabel zijn gebleven.

Het berecht van alle contraventien, ende gheschillen uyt dese Lyste resulterende, ofte daer van dependerende, zal wesen ende blyven ter kennisse ende judicature vande Vier Hooft-Collegien, elck in sijn Let, alwaer ghedaen zal worden sommier recht, oock ter provisie, soo op de boete als andersins; ende zullen niet-temin de contraventeurs in Justitie niet ghehoort worden, ten zy alvooren namptierende 't voorseyde Recht.

Ende om te vervoorderen d'expeditie van Justitie, soo wordt aen den Pachter ghelast, dat hy willende tenderen tot de provisie, nevens sijnen heesch, zal annexeren de verificatoire bescheeden, ghelijck oock den betrocken Verweerder by sijn antwoorde zal moeten doen t'sijnder defentie, binnen de acht daghen naer d'insinuatie, sonder voorder dilay.

De saecke ghestelt zijnde in't advys ende ghefurniert, 't zy met het dienen van antwoorde ofte duplicque, zal ten minsten ter provisie Recht ghedaen moeten worden binnen veerthien daghen; ende by faute van dien, zal de kennisse ende 't wyfdom vande saecke, vervallen ipso facto, aen den Raedt van Vlaenderen; de welcke 't proces zullen doen over-brenghen op 't versoeck van een vande Partyen.

De Provincie ende uyt haeren naem de respective Commysen, zullen hebben tacite hypotheque op de Goederen vande Pachters, Borghen, Naerpachters, ende Certifianten, tot voldoeninghe vanden pacht, ghelijck in materie van s'Konincx penninghen; 't welck oock plaetse zal hebben in't regard van alle 's Landts Rechten.

Verklaerende, dat alle de op-drachten van Meubelen, Bestiaelen, ende andersins, by de Brauwers ghedaen, naer het publiceren, aen derde persoonen, zullen wesen quaet, ende van gheender weerde in't regard van dit Recht van Impost, ende Impositie.

Gheene Brieven van Cessie van Goede, nochte Atterminatie, en zullen jehens de Provincie plaetse hebben, ende de ghone niet hebbende om te betaelen, zal ghestraft worden met gheesselinghe, bannissement, ofte andersins.

Den Pachter, sijne Partionniers, Borghen, ende Certifianten, en zullen niet vermoghen te pretenderen eenighen quytsheldt van hunnen pacht, 't zy ter causen van Oorloghe, verlies van eenighe plaatsen, van sterften, ofte van eenighe andere oorsaecke, hoedanigh die soude moghen wesen, ghepeynst ofte onghepeynst.

Den Pachter zal sijn recht moghen innen by parate executie, ten langhsten binnen den Jaere naer 't expireren vanden pacht; naer welck jaer hy 't selve zal moghen innen by actie, die oock niet langher dueren en zal als den tydt van een jaer daer naer, 't eynden welcken 't recht zal worden ghehouden voor gheremitteert, ende quytghescholden, sonder verklaers van eede te moghen versoerken; oock alwaer't soo, dat den Pachter binnen den eersten jaere ontgonst hadde executie, die hy niet en heeft vervolgt tot de effective betaelinghe,

Blyvende dese voorschreven Ordonnantie en Conditien altydts in vigore sonder dies te moeten doen her-publicatie.

Reserverende voorts de *Gheestelycke* ende *Vier-Leden* voornoemt, t'heurliedderwaerts dese te moghen amplieren, diminueren, ende interpreteren, t'elcker werf als't hemlieden goet-duncken zal.

KRONIEK

OP VERKENNING DOOR KAPRIJKE

Onder een stralende augustuszon wachtte burgemeester Albert Windey aan de voet van de pui van het stadhuis van Kaprijke een honderdtal leden van onze kring op. In zijn welkomwoord wees de burgemeester op de belangstelling van de gemeente voor het bouwkundig erfgoed van Kaprijke en Lembeke. Met medewerking van de gemeente werd het goed ter Kruisen grondig gerestaureerd en werd de eerste fase van de restauratiewerkzaamheden van het stadhuis beëindigd. Het gelijkvloers heeft reeds zijn vroegere glans teruggevonden. Vooral de boogvormige gewelven komen nu zeer goed tot hun recht. In deze mooie ruimte zal ten behoeve van het Kaprijkse publiek aangepaste kantoren worden aangebracht. Op die

Een mooie landelijke woning te Kaprijke.

Een groep aandachtige «speurders»...

manier zal het herstelde stadhuis haar aloude functie opnieuw kunnen vervullen. Het is dus niet nodig, zoals het vaak gebeurt, het oude gebouw volledig af te breken en een nieuw complex in staal en beton op te trekken om een aangepaste kantoorruimte te creëren. Met wat smaak en verbeelding kan men aan oude gebouwen nog een eigentijdse bestemming geven.

Nog een tweede belangrijke taak wacht het gemeentebestuur en de kerkfabriek van Kaprijke : het redden van de O.L.-Vrouwkerk van een totaal verval. Bij het bezoek aan de kerk werden we pijnlijk getroffen door de slechte toestand van het kerkgebouw ! Overal schiltfert de verf af van de binnenwanden en op sommige plaatsen sijpelt het regenwater door het dak. De klap op de vuurpijl is echter de monsterachtige en wangedrochtige verwarmingsinstallatie die men in het achterste gedeelte van de linkerzijbeuk heeft geïnstalleerd. Dit schijnt het werk geweest te zijn van een zekere deken Van Wilder ! Een dergelijke ontwijding van een kerkgebouw hebben we nog nergens gezien. We rekenen op de nieuw benoemde pastoor van Kaprijke en het gemeentebestuur van Kaprijke om aan die ergerlijke toestand zo vlug mogelijk een einde te maken. Laten we hopen dat we bij een volgend bezoek aan het kerkdorp Lombeke even kunnen binnenlopen in de haar oude luister herstelde O.L.-Vrouwkerk.

Het Rijselhof in 1964.

In zijn dankwoord aan de burgemeester formuleerde onze voorzitter Achiel De Vos twee wensen : een spoedige restauratie van de O.-L.-Vrouwkerk en het verschijnen van de geschiedenis van Kaprijke. In de persoon van lic. Roger Buyck beschikt Kaprijke over de geschikte persoon voor een dergelijk karweitje.

Na een bezoek aan het stadhuis en de kerk ving de eigenlijke tocht aan met een rondwandeling rond het enig mooie plein van Kaprijke, dat echter reeds in de 19de eeuw werd gehalveerd. Een eerste halte buiten de dorpskom werd gehouden aan de voormalige hofstede van Zoetendale. Veel van de oude gebouwen bleef er echter niet meer over : enkele sporen van de oude omwalling en een sterk verbouwd woonhuis. Vandaar trok de autokaravaan naar het Rijselhof, dat ook reeds lang zijn oud uitzicht heeft verloren. Wel was het nog duidelijk merkbaar dat het Rijselhof in drie hofsteden was gesplitst geworden.

De omgeving van de Kleemkapel met de ommeegang van de vijftien staties was wel nog gaaf bewaard gebleven. Na dertig jaar vond ik deze omgeving bijna ongewijzigd terug. In de eerste jaren na de tweede wereldoorlog ben ik nog gaan beweegen als collegestudent naar dit vernaard Kaprijks Mariaoord. Deze zonnige meimaandwandelingen zal ik nooit ver-

Verdwenen schuur van de hofstede van Zoetendale. Toestand in 1964.

geten en met genoegen heb ik vastgesteld dat er nog steeds vrome bedevaarders naar de Kleemkapel trekken. Na een kaarsje aangestoken te hebben ter ere van Maria, trokken we dan naar een ander soort kapelletje «De Prins van Oranje» genaamd, om er onze grote dorst te lessen.

De laatste halte werd gehouden bij het goed ter Kruisen, dat prachtig gerestaureerd is, maar ontoegankelijk door de onwil van de eigenaar haron de Maelcamp. Daardoor konden we alleen maar vermoeden hoe mooi het er van binnen moet uitzien !

Ten gerieve van de deelnemers schreef Achiël De Vos een mooi geïllustreerde brochure, die misschien het vertrekpunt zal worden voor een volledige «Geschiedenis van Kaprijke» ! We duimen alvast voor de pas gepromoveerde licentiaat in de Geschiedenis van Kaprijke : Roger Buyck ! Traditioneel namen een groot aantal «speurders» deel aan het sobere en smakelijke palingsouper.

Luk Stockman.

11 december 1977. — Raf Van den Abeele, burgemeester van Sint-Martens-Latem, schetste tijdens de laatste bijeenkomst van 1977 in het kort het ontstaan en de ontwikkeling van Latem als kunstenaarsdorp vóór 1918. Daarin speelde zijn grootvader Albijn Van den Abeele een heel grote rol door het scheppen van een gunstig klimaat en door het zeer goed onthaal van de schilders die de nabije stad Gent ontvluchtten om rust en inspiratie te gaan zoeken in Sint-Martens-Latem.

Binus Van den Abeele had trouwens tijdens de winter 1874-1875 zelf reeds schilderijtjes gemaakt. De eerste groep Latemse kunstenaars arriveerde rond 1900 in het Leiedorp en bestond uit Valerius De Saedeleer, Georges Minne, Karel en Gustaaf Van de Woestijne. De tweede groep, gevormd door Albert Servaes, Gustaaf en Leon De Smet, Frits Van den Berghen en Constant Permeke, vestigde zich een paar jaar later te Latem.

Aan de hand van reproducties van schilderijen en van prozastukken van Karel Van de Woestijne evokeerde Raf Van den Abeele het geestelijk klimaat waarin deze eerste Latemse schilders leefden en hun meesterwerken tot stand kwamen. De twintigtal aanwezigen genoten ten eerste van deze fijne voordracht over deze unieke gebeurtenis in de geschiedenis van de Vlaamse schilderkunst.

5 maart 1978. — Voor een vrij grote belangstelling hield Romano Tondat zijn voordracht over de landelijke bouwkunst in het Meetjesland. Gedurende meer dan vijftien jaar heeft Romano Tondat ongeveer 1700 Meetjeslandse hoeven gefotografeerd en een groot aantal ervan opgemeten. Uit deze studie kon hij volgende besluiten trekken in verband met de bouwwijze van de Meetjeslandse hoeven.

Vóór de Oostenrijkse periode waren de gewone Meetjeslandse hoeven in vakwerk opgetrokken. De uit leem vervaardigde wanden waren met roeden versterkt. De grote hoeven, die aan rijke kloosters of heren toebehoorden, waren echter reeds in metselwerk gebouwd en met pannen gedekt. De andere hoeven hadden steeds een strooien bedakking.

Aanvankelijk woonden de dagloners en de landarbeiders in één-kamerige woningen of hutten. Die ene plaats werd gebruikt als keuken, weefkamer en als slaapkamer. De bedstede werd naast de haard ingericht. In de loop van de 18de eeuw werden deze woningen uitgebreid met een achterkeuken en een weefkamer.

De zolder van de boerenwoning had slechts één functie, nl. die van opslagplaats voor het graan. Daarom werden zeer zware balken gebruikt voor het plafond in de woonkamer en slaapkamers.

In de 19de eeuw is er duidelijk tendens naar ruimere en luchtiger kamers. Ook verschijnen in onze dorpen woningen met een verdieping.

Verder vertelde Romano Tondat nog enige bijzonderheden over de gebruikte steen, de bevoelingen, de valtrap in de boerendoeningen.

De voordracht werd geïllustreerd met talrijke foto's uit Waarschoot. In samenwerking met Alfons Ryserhove werkt Romano Tondat aan een boek over het bouwkundig erfgoed van Waarschoot, dat in de loop van 1979 moet verschijnen. Romano Tondat verdient onze oprechte waardering voor zijn onverdroten inspanning om het bouwkundig erfgoed van het Meetjesland te inventariseren en te beschrijven. Wij wachten met spanning op het verschijnen van zijn boek over Waarschoot.

2 april 1978. — Roger Buyck, die bezig is met het schrijven van een licentiaatsthesis over de Eeklose schepenen in de 18de eeuw, deelde ons in een zeer bevattelijke vorm de resultaten van zijn studie mee. Om de economische status van de schepenen te kunnen bepalen deed Roger Buyck beroep op ommestellingslijsten. Daarbij had hij het geluk de hand te kunnen leggen op een reglement van de pointers en zettters uit de 18de eeuw. Daaruit bleek overduidelijk dat de landbouwers veruit het zwaarst werden belast. Terwijl een boer met een bedrijf van 120 gemet goede grond werkelijk ook op 120 gemet werd belast, werden de baljuw, de griffier en de kooplieden slechts op 6 gemet getaxeerd, een koopman in laken op 5 gemet, de schout of procureur op 3 gemet en een landarbeider op 2 gemet. Bij het bepalen van de economische status moest hij daar terdege rekening mee houden want in een dergelijk belastingsstelsel waren de belastingen niet evenredig met de werkelijke rijkdom.

Bij zijn onderzoek kwamen ook duidelijk twee soorten schepenen naar voren : de stedelijke schepenen die Eeklo-binnen bewoonden en de plattelandsschepenen die op Eeklo-buiten woonachtig waren. De kooplui en de ambachtlieden leverden de stedelijke schepenen en de landbouwers de plattelandsschepenen. De beide soorten behoorden echter tot de meest begoede klassen. De plattelandsschepenen waren allemaal pachters van grote of middelgrote bedrijven en de stedelijke schepenen behoorden tot de meest kapitaalkrachtigen.

Ook uit een onderzoek van de staten van goed bleek duidelijk dat de schepenen uit de meest begoede klassen kwamen. Verder kon hij opmaken dat de stedelijke schepenen veel meer grond en kapitaal bezaten dan de plattelandsschepenen. Na deze boeiende uiteenzetting volgde nog een zeer geanimeerd gesprek. Deze voordracht mogen we werkelijk als ideaal beschouwen : een korte en klare uiteenzetting van een uur, gevolgd door een boeiend gesprek waaraan de toehoorders zeer actief deelnamen.

18 juni 1978. — Dr Jozef Vermaut schreef een merkwaardig doctoraal proefschrift over de vlasnijverheid in Vlaanderen, dat door de Vlaamse Academie in 1977 werd bekroond. Voor de leden van onze kring kwam hij de rol van Eeklo toelichten eerst als centrum van de draperie en later als markt voor de vlasnijverheid.

Reeds in het begin van de 14de eeuw was de driehoek Eeklo-Lembeke-Kaprijke een belangrijke streek voor de lakennijverheid. Wel stond de Eeklose draperie onder toezicht van de nering van de Brugse wolwevers. Te Eeklo werden de lakens van Kaprijke, Lembeke en Eeklo geloofd. In 1357 schonk Lodewijk van Male aan zijn valkenier Jan Sallaert 2 p. gr. per jaar op de *«maenrie vanden ambochten van der draperien van Eeklo, Capric ende Lembeke»*. De draperie was dus in 1357 reeds goed ingeburgerd te Eeklo. Het hoogtepunt van de Eeklose wolnijverheid lag in de tweede helft van de 14de eeuw. In de 15de eeuw was de draperie in Eeklo sterk terug gelopen, terwijl in de 16de eeuw alleen nog goedkoop wollen laken werd geproduceerd.

In de 15de en 16de eeuw kwam de vlasnijverheid sterk op in Eeklo. In 1571 verhandelde men 28.000 stuk lijnwaad op de Eeklose markt. Door de godsdienstoorlogen verdween echter de lijnwaadmarkt te Eeklo. Tussen 1650 en 1750 won Eeklo opnieuw een zeker belang als markt voor het lijnwaad. Rond 1700 werden er nog ongeveer 4.000 stuk lijnwaad te Eeklo verhandeld. De functie van de Eeklose markt werd echter later volledig overgenomen door opkopers of *«kutsers»* die het lijnwaad bij de wevers zelf gingen ophalen.

Dr. Jozef Vermaut wist ons op een boeiende en aangename wijze enkele nieuwe inzichten over de draperie en de vlasnijverheid te Eeklo bij te brengen. Nadien volgde dan nog een levendige discussie met de spreker over het behandelde onderwerp.

Luk Stockman.

HET JAAR VAN HET DORP IN HET MEETJESLAND

Hoevenamen te Utsel. — In de gemeente van de Pierlalaet werd het jaar van het dorp op een originele wijze gevierd door de plaatselijke boeren- en boerinnengilden. Keramieker Steven Vyncke maakte een aantal plaketten met de namen van enkele historische hoeven te Utsel. Tijdens een plechtigheid op het gemeentehuis van Utsel werden «die hoevenamen in keramiek» aan de boeren van de betrokken hofsteden overhandigd.

Bij die gelegenheid hield ons medelid Daniël Verstracte een goed gedocumenteerde spreekbeurt over de plaatsnamen van Utsel en meer in het bijzonder over de hoevenamen voor een aandachtig en talrijk publiek. Het is een zeer verheugend verschijnsel dat onze landelijke gilden interesse beginnen te krijgen voor het verleden van hun landbouwbedrijven.

Ontdek uw dorp te Sleidinge. — Door het gemeentebestuur en de gemeentelijke culturele raad van Evergem werd van 9 tot 11 juli 1978 een prentenkaarten- en fototentoonstelling over Groot-Evergem georganiseerd te Sleidinge in het Sanderushuis onder het motto «Ontdek uw dorp». Op deze tentoonstelling waren er een tachtigtal vergrote prentkaarten, daterend van vóór 1914, en hedendaagse foto's te zien.

De verschillende kerkdorpen van Groot-Evergem, nl. Evergem, Wippegem, Doornzele, Belzele, Sleidinge, Kluizen en Ertvelde, waren met een of meer prentkaarten of foto's vertegenwoordigd. Door het samenbrengen van een oude prentkaart en een hedendaagse foto van een zelfde dorpsplein, kon men zeer goed de vergelijking maken tussen de toestand van vroeger en die van nu. Daarbij was het opvallend hoe groen er onze dorpskernen er vroeger uitzagen. Alhoewel er nog geen tachtig jaar verlopen is sedert de opname van de oudste prentkaarten, krijgen we de indruk in een andere wereld rond te wandelen waar de natuurlijke omgeving nog in evenwicht was met het menselijk leefmilieu.

Een dergelijk prentkaartententoonstelling kan een aansporing zijn om onze dorpskernen opnieuw aantrekkelijker te maken door een ruimere plaats te verlenen aan het groen van de bomen en struiken en aan de bloei van de bloemen. Ook blijkt eens te meer hoe kostbaar de prentkaarten zijn als iconografische documenten voor het dorpsleven van rond de eeuwwisseling.

Het ligt in de bedoeling van het gemeentebestuur en de gemeentelijke culturele raad, waarvan Achiel De Vos voorzitter is, dezelfde tentoonstelling te houden in de overige kerkdorpen van Groot-Evergem ter gelegenheid van de plaatselijke kermis. Deze zeer verzorgde en evenwichtig opgebouwde tentoonstelling mag model staan voor dergelijke initiatieven in het Meetjesland die alleen met prentkaarten en foto's een beeld willen oproepen van het dorp rond 1900.

Landelijk erfgoed uit het Meetjesland. — Ook Romano Tondat, pionier van het fotograferen van oude hoeven in het Meetjesland, deed zijn duit in het zakje van het jaar van het dorp in het Meetjesland. Onder de auspiciën van V.V.V. - Eeklo ging in het heemkundig museum van Eeklo een fototentoonstelling door over oude hoevetjes in het Meetjesland. Zij werd geopend op 25 juni 1978 in aanwezigheid van burgemeester Coppieters van Eeklo, burgemeester Windey van Kaprijke en burgemeester Stockman van Assenede. Door hun aanwezigheid op de opening beklemdoonden deze drie burgemeesters het belang van het gepresenteerde werk van Romano Tondat. Door zijn aktie werd een uniek iconografisch archief aangelegd van het Meetjesland zoals het eruit zag in de zestiger jaren.

Omtrent Adegem. — Door het Davidsfonds-Adegem werd het jaar van het dorp op een buitengewone manier gevierd. Op 3 februari en 21 april 1978 gingen twee dia-avonden door onder het motto «Adegem, vroeger en nu». Met behulp van twee dia-projectoren werd gepoogd het Adegem van nu te vergelijken met het Adegem van vroeger. Ook werd gebruik gemaakt van oude foto's om een beeld op te roepen van de vroegere processies en de kermissen die massa's volk lokten. Bekende Adegemse figuren zoals pater Tuypens, missionaris in China, werden in herinnering gebracht. Mede door een aantal schilderijen van zijn hand kon zijn pittoreske figuur op een voortreffelijke manier ten tonele gevoerd worden. Beide dia-avonden werden bijgewoond door een zeer talrijk publiek.

Van 8 tot 11 juli 1978 ging dan de historische tentoonstelling «Omtrent Adegem» door in de zaal van de meisjesschool. Het herontdekken van het Adegems kerkarchief einde 1976 was de aanleiding tot deze historische tentoonstelling, waarin stukken uit het kerkarchief en de kerk-schatten de toon aangaven. Ook bracht de werkgroep van het Davidsfonds Adegem heel wat dokumenten bijeen in verband met de historische geografie van Adegem.

De kersschatten en de archiefstukken werden mooi gepresenteerd en het geheel werd opgesmukt met een aantal oude processievaandels, die nog in uitstekende staat verkeerden.

Een mooie vrucht van deze tentoonstelling en van de noeste arbeid van de Adegemse werkgroep is ongetwijfeld de catalogus «*Omtrent Adegem*», waarvan reeds meer dan 600 exemplaren verkocht werden. Deze tentoonstelling kende een zeer grote volkstoeeloop want veel Adegemnaars en andere belangstellenden bezochten deze tentoonstelling. Wij feliciteren de historische werkgroep van harte met hun geslaagd initiatief en we menen dat hun tentoonstelling als de voornaamste gebeurtenis van het jaar van het dorp in het Meetjesland mag aangezien worden.

Sint-Maria-Aalter. — Op het Aaltershoekje werd een comité «Jaar van het Dorp» opgericht om de verschillende feestelijkheden beter te kunnen coördineren. Van 25 tot 30 augustus 1978 greep er een kleine tentoonstelling plaats, waarop een aantal oude foto's en prentkaarten betreffende Sint Maria-Aalter te zien waren. De kollektie oude radios en grammofoons, toebehorend aan Marcel Saelens, was daar eveneens tentoongesteld. Deze tentoonstelling lokte honderden bezoekers!

Op maandag 28 augustus 1978 werd dan door ondergetekende een «spreekbeurt» gehouden voor een talrijk opgekomen publiek, over de geschiedenis van het Aaltershoekje. Jan Camerlinckx vertoonde bij die gelegenheid een mooie reeks dia's met als tema «de vier seizoenen te Sint-Maria-Aalter».

De aktie, op touw gezet door dit gelegenheidscomité, kende een grote bijval en zal er ongetwijfeld toe bijdragen dat het landelijk erfgoed te Sint-Maria-Aalter beter zal bekend geraken en vooral meer gewaardeerd worden.

Luk Stockman

HEEMKUNDIGE KRING «ARTHUR VERHOUSTRAETE» TE AALTER

Op initiatief van Roger Defruyt, vertegenwoordiger van VAB-VTB te Aalter, werd er op het einde van 1977 een heemkundige kring te Aalter gesticht onder de benaming «Arthur Verhoustraete», als blijk van erkentelijkheid voor het historisch en heemkundig werk dat door wijlen Arthur Verhoustraete († 1971) werd gepresteerd. Anna Verhoustraete, zuster van Arthur, aanvaardde het ere-voorzitterschap. Het voorzitterschap werd aan ondergetekende opgedragen, Maurice Thys is ondervoorzitter, Roger Defruyt sekretaris-penningmeester, en Eric Claeys verslaggever.

Door de nieuwe heemkundige kring wordt een tijdschrift «Het Land van de Woestijne» uitgegeven. Men wordt lid van de kring door storting van 200 fr. op rekening nr. 442-6594361-40 van Heemkundige Kring «Arthur Verhoustraete», Kestelstraat 57, 9880 Aalter.

In de oude paardenstallen van het kasteel van Poeke, aangekocht door de gemeente Aalter, zal de heemkundige kring in samenwerking met het gemeentebestuur, een gemeentelijk heemkundig museum inrichten, waarin voorwerpen uit de vier deelgemeenten Aalter, Bellem, Lötenhulle en Poeke zullen worden bijeengebracht. In de maand oktober hoopt de kring Veronica's kruis, een ongelukskruis, te Lötenhulle, te kunnen laten herstellen.

L. S.

HET KASTEEL VAN POEKE TE AALTER

Door het gemeentebestuur van Aalter werd op 5 oktober 1977 het kasteel van Poeke en het park met een oppervlakte van bijna 56 ha. aangekocht. Dit merkwaardig kasteel werd tussen 1671 en 1750 volledig herbouwd in Franse stijl. Alleen tussen beide zijvleugels werd er nog een stuk aan toegevoegd in 1875. Het park is zeer rijk op gebied van fauna en flora waar bijna alle inheemse boomsoorten zijn vertegenwoordigd. Het is een waar toevluchtsoord voor talrijke vogelsoorten en ook de wandelaar vindt er vele paden om rustig te kunnen kuieren.

Het park van het kasteel is bestemd voor passieve recreatie en is voor het publiek toegankelijk gesteld tijdens de weekeinden. Ook veren-

gingen kunnen gebruik maken van het kasteel en de hovingen na een schriftelijke toelating van het gemeentebestuur.

De aankoop van het domein Poeke is ongetwijfeld een rijke aanwinst voor het Aalters natuur- en kunstpatrimonium. De gemeente zoekt thans een passende bestemming voor het kasteel zelf, dat nog een grondige herstelbeurt nodig heeft.

L. S.

DE TENTOONSTELLING IN DE KERK TE MALDEGEM

Ter gelegenheid van «Het jaar van het dorp» pakte Davidsfonds Maldegem uit met een tentoonstelling gewijd aan het kerkmeubilair en de kerschaten van de aloude Sint-Barbarakerk.

Het voorbereidend werk werd toevertrouwd aan ondervoorzitter Jeroom Van Maldeghem, die reeds vroeger bewezen had de rechte man op de rechte plaats te zijn. Het lag in zijn bedoeling om de neerslag van zijn opzoekingen te publiceren in een tweede deeltje «Maldegems erfgoed», dat volledig aan de kerk zou gewijd zijn en tevens als gids zou kunnen dienen bij de tentoonstelling.

Bij zijn opzoekingen ontdekte hij echter tot zijn grote verrassing op «die hete namiddag van 31 mei 1978» het «vergeten» kerkarchief met o. a. de bijna volledige kerkrekeningen over een periode van ruim 350 jaar (van 1572 af).

Die rijke vondst stelde hem echter voor een moeilijke beslissing, want het bleek weldra onmogelijk nog vóór de geplande tentoonstelling de vele bundels kerkrekeningen grondig door te nemen en te verwerken in een geschiedenis van het kerkgebouw. Tenslotte werd de eigenlijke geschiedenis van de Sint-Barbarakerk verschoven naar een latere datum en werd een voorlopige gids voor de kerk met catalogus van de tentoonstelling van het kerkmeubilair en de -schatten geschreven.

Die gids ligt hier voor mij en achteraf bekeken is het niet verwonderlijk dat de brochures zo vlot verkocht worden : groot formaat, goede lay-out, rijk geïllustreerd, degelijke beschrijving van kerkmeubilair en -schatten met vele nog nooit gepubliceerde wetenswaardigheden, geduldig bijeengebracht door de auteur.

De tentoonstelling zelf (van 16 tot 19 september 1978) kende een groot succes. Het aantal bezoekers dat kwam opdagen om, aan de hand van een brochure of onder leiding van een der gelegenheidsgidsen, kerk en omgeving te verkennen, viel moeilijk te schatten.

Kortom, niets dan lof voor het initiatief en de uitvoering en hartelijk dank aan Jeroom Van Maldeghem voor zijn onverdroten inspanningen.

Terwijl we vol verlangen uitkijken naar de publicatie van de geschiedenis van onze parochiekerk, hopen we dat er spoedig komaf zal gemaakt worden met een ander voorstel van Davidsfonds Maldegem : het klasseren van de onmiddellijke omgeving van de kerk. Dit enig mooie hoekje moet zo getrouw mogelijk bewaard worden.

G. De Vogelaere

BOEKBESPREKINGEN

G. SPITTAEL, *Duel aan het Schipdonkkanaal*, Eeklo, 1978, 352 blz., 408 ill. + krt. George Spittaël, bekend om zijn verzameling foto's van soldatengraven 1940-1945, heeft een merkwaardig boek geschreven over de slag aan het Schipdonkkanaal in de meidagen van 1940. Als jongen van 15 jaar beleefde hij de tragische oorlogsgebeurtenissen te Eeklo en omgeving van 24 mei tot 28 mei 1940. Vertrekkend van die persoonlijke ervaring is hij op zoek gegaan naar de overlevende acteurs van dit oorlogsdrama. Daarbij kwam natuurlijk zijn dokumentatie over de oorlogsgraven zeer goed van pas. Aan de hand van persoonlijke getuigenissen, velddagboeken en steunend op een grondig archiefonderzoek is George Spittaël erin geslaagd de verschillende fasen van de slag aan het Schipdonkkanaal te reconstrueren.

Het boek is zeer boeiend geschreven met veel zin voor sfeerscheping. «Het Duel aan het Schipdonkkanaal» van G. Spittaël kan gerust de vergelijking doorstaan met de reportages van Cornelius Ryan over «De Langste Dag» en «Een brug te ver».

De talrijke foto's laten ons toe kennis te maken met de acteurs van dit bloedig duel aan het Schipdonkkanaal. Vaak vinden we naast de foto van de gesneuvelde een afbeelding van zijn veldgraf ergens in het Meetjesland. Zelden werd de waanzin van de oorlog zo treffend uitgebeeld als in die foto's van de ontelbare oorlogsgraven langsheen het Schipdonkkanaal.

Wij moeten George Spittaël ook loven om zijn objectiviteit in het beschrijven van de oorlogsgebeurtenissen : zowel de feiten in de Belgische linies als in de Duitse loopgraven kregen evenveel aandacht.

Het boek is een rijke aanwinst voor de geschiedschrijving van de achttiendaagse veldtocht. Vooral de foto's vormen een unieke verzameling van de gebeurtenissen van mei 1940. Bij mijn weten verscheen er nog geen boek van dergelijk gehalte in vulgarizerende vorm over een episode uit de achttiendaagse veldtocht.

Op 27 mei 1978 werd in het Provinciaal Technisch Instituut het boek «Duel aan het Schipdonkkanaal» officieel voorgesteld door staats-

sekretaris F. De Bondt. Deze plechtigheid werd bijgewoond door een duizendtal inschrijvers op het boek. De uitgave ervan werd mogelijk gemaakt door de Oud-leerlingenbond van het Provinciaal Technisch Instituut van Eeklo O.P.T.I.E. Voor de grafiek en lay-out zorgde Dirk Verstraete. Het werd gedrukt door de drukkerij Pauwels. Het is dus een honderd procent Eekloos werk geworden van een buitengewone kwaliteit.

L. Stockman

J. DOBBELAERE, P. VAN CLEEMPUT, J. VAN DE CASTEELE, W. BLONDEEL, G. BEELAERT en H. NOTTEBOOM, «*Omtrent Adegem*», Adegem, Davidsfonds, 1978, 120 blz., ill. krt. Te bestellen door overschrijving van 170 fr. op bankrekening nr. 441 - 3852551 - 53, van Hugo Notteboom, Statiestraat 1, 9991 Adegem.

Naar aanleiding van een historische tentoonstelling betreffende de gemeente Adegem werd door een historische werkgroep van het Davidsfonds Adegem een mooie catalogus uitgegeven waarin een aantal bijdragen over Adegem's verleden zijn opgenomen. Jozef Dobbelaere schreef een korte historiek over Adegem, Pieter Van Cleemput beschreef de bouw van het gemeentehuis en het ontstaan van het rustoord te Adegem, J. Van de Castele bestudeerde het verval van de Adegemse vlasnijverheid te Adegem en W. Blondeel de figuur van Désiré De Weert, liberaal-katholiek burgemeester. Tenslotte behandelden G. Beelaert en H. Notteboom enkele Adegemse toponiemen.

Ook de catalogus van de tentoonstelling bevat menig interessant gegeven over de parochiale geschiedenis en de historische geografie van Adegem. Meer dan honderd jaar na het verschijnen van de «*Geschiedenis van Adegem*» van De Potter en Broeckaert brengt «*Omtrent Adegem*» een nieuw geluid in de Adegemse geschiedschrijving. Wellicht wordt dit boek de aanloop tot een uitgebreide dorpsmonografie over Adegem?

L. Stockman

R. TONDAT, *Bouwkundig Erfgoed te Waarschoot*, Waarschoot, 1978, 400 blz., 362 foto's en illustraties. Te bestellen bij het gemeentebestuur van Waarschoot. Het boek kost 650 fr. + 20 fr. portkosten.

Reeds in het begin van de zestiger jaren zwierf Romano Tondat heel het Meetjesland rond om foto's te nemen van alle oude en merkwaardige boerderijen, schuren, stallen en bukhuisen. Einde 1974 kreeg hij van het gemeentebestuur van Waarschoot de officiële opdracht het bouwkundig erfgoed van de gemeente te inventariseren. Op de tentoonstelling «*Ons Bouwkundig Erfgoed*» in december 1975 te Waarschoot werd het resultaat van één jaar inventariswerk voorgesteld.

Op het einde van vorig jaar verscheen dan het boek over het bouwkundig erfgoed van Waarschoot. Dit werk omvat drie delen : een historisch overzicht, het bouwkundig erfgoed en het kerkelijk erfgoed. Het historisch overzicht van Waarschoot is geïllustreerd met een zestigtal oude prentkaarten. In het tweede deel vinden we dan de eigenlijke inventarisatie van al de bouwkundig interessante woningen, hoeven, veldkapellen enz. van Waarschoot. Talrijke plattegronden en foto's vullen de beschrijving van de gebouwen op een voortreffelijke wijze aan. Het derde deel bestaat uit een negentigtal foto's betreffende het kerkelijk erfgoed, geput uit het fotoarchief van het Koninklijk Instituut van het Kunstpatrimonium te Brussel.

Het tweede deel van dit boek biedt volledig nieuw en origineel materiaal dat de mogelijkheid geeft de evolutie van de landelijke bouwkunst te Waarschoot te schetsen. In de oudste woningen zijn nog sporen van vakwerk overgebleven. Zij bewijzen dat ook in het Meetjesland de gebouwen in vakwerk werden opgetrokken.

Het boek van Romano Tondat is een belangrijke aanwinst voor de landelijke geschiedenis van het Meetjesland.

L. Stockman

D. DE SUTTER, *De Sutter, een stam uit Lembeke*, Eeklo, 209 blz., ill. Te bestellen bij Daniël De Sutter, Gravin Johannalaan 12, 9900 Eeklo. Dit boek kost ingebonden 500 fr.

Veearts Daniël De Sutter besteedt sinds jaren al zijn vrije tijd om zijn voorouders op te sporen. Hij vond als oudst bekende stamvader een zekere Simon De Sutter die omstreeks 1600 te Lembeke leefde. De meeste van zijn nakomelingen bleven in het Meetjesland wonen en ook nu nog verblijven talrijke De Sutter's, De Zutter's, De Suttere's en De Zuttere's in de streek van Eeklo. Wie in zijn stamboom een De Sutter als voorouder heeft, mag niet nalaten dit mooi uitgegeven boek te kopen. Ook de andere genealogen zullen ongetwijfeld hun gading vinden in dit familie-kundig werk. Dit boek is ook een flinke aanwinst voor de heemkunde in het Meetjesland.

L. S.

Van ons medelid L. Goegebuwer, O.S.A., verscheen een interessante brochure over *Karel Lodewijk Grimminck*, een heilige pastoor en kluizenaar uit de Westhoek (bisdom Ieper) en een van de grote mystici uit het Vlaamse land.

Achtereenvolgens worden behandeld : zijn geboorte en jeugd, de seminarist, de zielzorger, de volksmissionaris en kluizenaar, de anachoreet (1676-1728). De laatste twee hoofdstukjes beschrijven zijn mystieke op-

gang aan de hand van zijn nagelaten geschriften alsmede zijn laatste levensjaren.

Wij volgen hem over Ieper, Veurne, Dowaaï, Doornik, Nieuwpoort, Zuidkote en Kaaster tot Watou, waar zijn grafstede menig pelgrim lokte maar tenslotte in de vergeethoek geraakte.

Het is de «Werkgroep voor de studie van de vroomheid in de Nederlanden» te Brugge die ter gelegenheid van het 250-jarig herdenken van zijn afsterven, de Grimminck-figuur opnieuw bij ons volk wenst bekend te maken. In de nabeschouwingen wordt Grimmincks boodschap voor onze tijd dan ook aangegeven.

Warm aanbevelen.

Uitgave Grimminck-Comité, Beenhouwersstraat 64, Brugge; 66 blz., 12 ill.; PR 000-1095905-96 (100 fr. + 20 verzendingskosten).

R.M.

Lic. D. Verstraete zorgde voor de bijdrage in *Monasticon Belge*, (Tome VII, Province de Flandre Orientale, 2e volume, pp. 129-135), over de Proosdij van Papinglo te Maldegem-Kleit, waarover hij in 1954 samen met G. De Smet reeds een brochure in het licht gaf.

Deze bijdrage bevat een volledige opgave van de tot nu toe gekende bronnen, alsmede de namen van de diverse proosten en hun gekende activiteiten. Wetenschappelijk werk van de bovenste plank.

R. M.

Vaarwel, landelijk Zomergem, uitgegeven door Milac-Zomergem. Technische kenmerken: formaat 21 x 29,7 cm., 100 afbeeldingen in bruine tint, gedrukt op gestreken papier van 135 gr. Het boek: «*Vaarwel landelijk Zomergem*» kan nu reeds besteld worden tegen de prijs van 280 fr. per exemplaar (+ 20 fr. indien het moet verzonden worden). Men kan inschrijven bij de penningmeester: M. Termont, Dreef 58, 9930 Zomergem (rek. 001-0596156-70 van Milac Zomergem) en bij de leden van het comité. Nu reserveren betekent: er zeker van zijn dat u vanaf 1 mei 1979 een uniek fotoboek bezit!

Het landelijke dorp van toen is zo goed als verdwenen. De hedendaagse mens is ondergeschikt aan de techniek en verslaafd aan de machine. Wij leven in een maatschappij waarin hebben belangrijker is dan zijn! Milac wil aan de hand van oude prentbriefkaarten en zeldzame privaatfoto's het oude Zomergem en Ronsele doen herleven. De opstellers van het fotoboek hebben het overzicht van ons dorp van toen zo breed mogelijk uitgewerkt. Twintig inwoners bezorgden het tijdelijk redaktiecomité foto's en zichtkaarten. De geschiedkundige gegevens werden verzameld door de heenkundige Maurice Ryckaert. Hij schreef ook een uitgebreide

inleiding over Zomergem tijdens de XVIIde eeuw. U ziet ondermeer een fotoreportage van het vernielde Zomergem in 1918. Zes bejaarde Zomergemnaren lieten hun herinneringen schriftelijk vastleggen, zodat dit lees- en kijkboek ook een anekdotisch karakter kreeg. Op de 9 groepsfoto's van de plaatselijke verenigingen, scholen en jeugdgroeperingen prijken 227 gekende Zomergemnaren! Een gelegenheid te meer om een vergeten foto van uw voorouders te bemachtigen. Het is de eerste keer dat de vroegere kastelen van Ronsele en Durmen bedacht worden met de publikatie van vier foto's voor elk kasteel.

INHOUD

De Redactie. — Bekroning van onze Voorzitter Achiel De Vos	5
R. MOELAERT. — Uit de Domeinrekeningen van Ursel, Wessegem en het Knesselaarse	6
W. STEEGHERS. — Geslachtslijst van Zeger Arnoldus Martinus Callens	57
L.M. GOEGBUER o.a.s. — Hoe en wanneer werd Sint Willibrord patroon van Knesselare ?	66
L. STOCKMAN. — Het Domein Bellem-Schuurvelde te Lotenhulle	71
E. VAN MINGROOT. — Teloorgang en afschaffing (1584) van de Abdij Zoetendale te Maldegem	88
L. STOCKMAN. — Het Goed Altena te Adegem	126
E. DE SMET. — De belastingen op de dranken te Eeklo in de 16de en 17de eeuw	154
Kroniek	219

HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND

Ere-Voorzitter : Mej. Dr. E. DHANENS, Boelare 97 - 9900 Ecklo.

Ere-Ondervoorzitter : Ap. P. RYCKAERT, Dekenijstraat 2 - 9930 Zomergem.

BESTUUR :

Voorzitter : A. DE VOS, Landhuis «Malpertuus».

Achterstege 22 - 9050 Evergem. — Tel. (091) 53 88 25.

Sekretaris : R. MOELAERT, Dries 42 - 9890 Knesselare.

Penningmeester : O. LIPPENS, Gentstraat 13 - 9971 Lembeke.

Tel. (091) 77 28 54.

Bibliothekaris : Insp. A. RYSERHOVE, Kloosterstraat 46 - 9890 Knesselare.

Tel. (091) 74 23 17.

Leden : E. DE SMET, Euromarktstraat 9 - 9900 Ecklo — Tel. (091) 77 43 24.

W. STEEGHERS, Begijnegracht 56 - 9000 Gent.

Ir. L. STOCKMAN, Brugstraat 103 - 9880 Aalter.

Tel. (091) 74 16 10.

R. TONDAT, Peperstraat 83 - 9900 Ecklo. — Tel. (091) 77 11 42.

G. VAN VOOREN, Herendreef 43 Aardenburg (Ned.).

Stort zo vlug mogelijk uw lidmaatschapsgeld ten bedrage van 350 fr.
op postrekening 000-0604056-37 van het Heemkundig Genootschap
van het Meetjesland, p/a Gentstraat 13, Lembeke

DIT JAARBOEK WERD UITGEGEVEN
DOOR HET HEEMKUNDIG GENOOT-
SCHAP VAN HET MEETJESLAND EN
GEDRUKT OP DE PERSEN VAN DE
DRUKKERIJ STANDAERT-VERBEKE
NIEUWSTRAAT, 26, TE MALDEGEM

